

37180

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK ANA BİLİM DALI

PIYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE AZERBAYCAN
FINANS SEKTÖRÜNÜN YAPISAL ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ

(Doktora Tezi)

DANIŞMAN: Prof.Dr. İlhan ULUDAĞ

HAZIRLAYAN: Celal TAŞCI

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İSTANBUL, 1994

**PIYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE AZERBAIJAN
FİNANS SEKTÖRÜNÜN YAPISAL ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

İÇİNDEKİLER

| | <u>Sayfa No</u> |
|---|-----------------|
| GİRİŞ | I |
| BİRİNCİ BÖLÜM SOSYAL, EKONOMİK YAPI VE ANALİZİ | |
| A- SOSYO KÜLTÜREL YAPI | 1 |
| 1- Tarihsel Gelişim | 1 |
| 2- Siyasi ve idari Yapı | 2 |
| 3- Nüfus yapısı | 5 |
| 4- Kültür ve Eğitim | 6 |
| 5- Tüketim Yapısı | 7 |
| 6- Hukuksal Yapı | 8 |
| 6.1- Hukuki Düzen | 8 |
| 6.2- Hukuki Altyapı Çalışmaları | 9 |
| 6.3- Yürürlüğe Giren Yasal Düzenlemeler | 11 |
| B- EKONOMİK YAPI | 12 |
| 1- Bölgesel Konumu ve Doğal Kaynakları | 12 |
| 1.1- Coğrafi Konumu | 12 |
| 1.2- Yeraltı Zenginlikleri | 12 |
| 1.3- İklimi | 13 |
| 1.4- Su Kaynakları | 14 |
| 1.5- Bitki Örtüsü | 14 |

| | |
|--|-----------|
| 1.6- Çevre Konumu | 15 |
| 2- Sektörel Yapı | 16 |
| 2.1- Tarım | 16 |
| 2.2- Sanayi | 19 |
| 2.3- Ticaret | 23 |
| 2.4- Enerji | 23 |
| 2.5- İnşaat | 28 |
| 2.6- Ulaştırma | 29 |
| 2.7- İstihdam | 30 |
| 3- Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinden İtibaren Ekonomik Gelişmelerin Değerlendirilmesi | 31 |
| 3.1- Milli Gelir ve üretim | 31 |
| 3.2- Fiyatlar ve ücretler | 32 |
| 3.2.1- Fiyat Liberilizasyonu | 32 |
| 3.2.2- Toptan ve Perekende Fiyatlar | 33 |
| 3.2.3- Ücretler | 35 |
| 3.3- Döviz Kurları | 36 |
| 3.4- Dış Ticaret | 37 |
| 3.4.1- Dış Ekonomik İlişkiler | 37 |
| 3.4.2- İthalat ve İhracat | 39 |
| 3.5- Kamu Maliyesi | 40 |
| 3.5.1- Maliye Politikası ve Uygulaması | 40 |
| 3.5.2- Devlet Bütçesi | 41 |
| 3.5.2.1- Gelirler ve Giderler | 41 |
| 3.5.2.2- Bütçenin Finansmanı | 43 |
| 3.5.2.3- Bütçe Harici Fonlar | 44 |

İKİNCİ BÖLÜM

FINANSAL SEKTÖRÜN YAPISI VE ANALİZİ

| | |
|--|----|
| A- FINANSAL SEKTÖRÜN YASAL YAPISI VE UYGULAMALAR | 46 |
| 1- Bankalar ve Banka Faaliyetleri ile Merkez Bankası Hakkındaki Kanunların Genel Yapısı ve İşleyişi | 47 |
| 1.1- Merkez Bankası'nın Genel Fonksiyonları | 47 |
| 1.2- Para Politikası | 50 |
| 1.3- Döviz Kurları | 50 |
| 1.4- Açık Piyasa İşlemleri | 50 |
| 1.5- Bankaların Kanuni Yükümlülükleri (Rezervler) . | 51 |
| 1.6- Bankaların Denetim ve Takibi | 51 |
| 1.6.1- Yasal Çerçeve | 51 |
| 1.6.2- Merkez Bankası Düzenlemeleri | 53 |
| 1.6.2.1- Banka Faaliyetleri için Lisans Alma | 53 |
| 1.6.2.2- Rasyo Denetimi | 54 |
| 1.6.3- Denetim İşleri Bakanlığı | 55 |
| 1.6.4- Denetim Birimleri | 56 |
| 1.7- Merkez Bankası'nın Organizasyonu | 56 |
| 1.7.1- Yönetim Kurulu | 56 |
| 1.7.2- Merkez Bankası'nın Yeniden Yapılanması. | 57 |
| 1.7.3- Merkez Bankası'nın Departmanları | 57 |
| 1.7.4- Ana Departmanların Fonksiyonları | 58 |
| 1.7.5- Personel Hacmi | 61 |
| 1.7.6- Yönetimsel Sorunlar | 61 |
| 1.8- Azerbaycan'da Bankalar ve Banka Faaliyetleri Hakkındaki Kanunun Genel Yapısı | 63 |

| | |
|--|----|
| 2- Azerbaycan'da Bankacılık Sistemi ve İşleyişi | 65 |
| 2.1- Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankalar | 65 |
| 2.1.1- Devlet Bankaları | 65 |
| 2.1.2- Ticari Bankalar | 68 |
| 2.2- Ödemeler Sistemi | 69 |
| 2.2.1- Genel Bakış | 69 |
| 2.2.2- Ödemeler Sisteminin Yapısı | 71 |
| 2.2.3- Ödemeler Sisteminin Enstrümanları | 72 |
| 2.2.4- Ödemeler Sisteminin İşleyişi | 75 |
| 2.2.5- Ödemeler Sisteminin iyileştirilmesi Yolunda Gelişmeler | 78 |
| 2.3- Döviz Piyasası ve İşleyişi | 79 |
| 2.3.1- Döviz Piyasasının Genel Durumu | 79 |
| 2.3.2- Döviz Rejimi ve İşleyişi | 80 |
| 2.3.3- Döviz Kurlarının Belirlenmesi | 82 |
| 2.4- Muhasebe Sistemi | 83 |
| 2.4.1- Hesap Planı | 83 |
| 2.4.2- Kayıt Sistemi | 84 |
| 2.4.3- Aylık Balanslar | 84 |
| 2.4.4- Yıl Sonu Raporu ve bilançosu | 85 |
| 2.5- Banka Kaynakları ve Kullanırımı | 85 |
| 2.5.1- Banka Kaynakları | 85 |
| 2.5.1.1- Özkaynaklar | 85 |
| 2.5.1.2- Harici Kaynaklar | 86 |
| 2.5.1.3- Kaynak temininde faizin rolü.. | 86 |
| 2.5.2- Banka Kaynaklarının Kullanırımı | 87 |
| 2.5.2.1- Banka kaynaklarının Kullanırım şekli | 87 |

| | |
|--|-----------|
| 2.5.2.2- Tahsili Gecikmiş Krediler..... | 88 |
| 2.6- Bankacılık Hizmetleri | 89 |
| B- PARA POLİTİKASI VE UYGULAMASI | 89 |
| 1- Para politikasının Olusturulması | 89 |
| 2- Para Politikası ve Nakit Darlığı | 90 |
| 3- Para Politikası İşlemleri ve Uygulanması | 91 |
| 3.1- Bütçenin Finansmanı | 92 |
| 3.2- Merkez Bankası'nın Bankalara Verdiği Krediler.. | 92 |
| 3.3- Kanuni Karşılıklar | 93 |
| 3.4- Sermaye Piyasası Araçları | 94 |
| 3.5- Interbank Piyasası ve Sberbank'ın Önemi | 94 |
| 3.6- Milli Para Manatın Tanıtımı ve İşleyişi | 95 |
| 4- Parasal Büyüklüklerin Analizi | 96 |

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAIJAN EKONOMİSİNİN VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SERBEST PİYASA EKONOMİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

| | |
|--|------------|
| A- TEORİK YAKLAŞIMLAR | 98 |
| 1- Merkezi Planlama Dönemi | 98 |
| 2- Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürücü | 113 |
| B- GENEL EKONOMİK YAPI | 127 |
| 1- Altyapı | 127 |
| 1.1- Hukuki Altyapı | 127 |
| 1.2- Sosyal Altyapı | 129 |
| 1.3- Fiziki Altyapı | 130 |

| | |
|--|------------|
| 2- Üretim ve İstihdam | 131 |
| 3- Fiyatlar ve Ücretler | 134 |
| 4- Maliye Politikası ve Bütçe | 135 |
| 5- Kambiyo ve Dış Ticaret Rejimi | 137 |
| 6- Özel Sektör ve Özelleştirme | 139 |
| 7- Yabancı Sermaye | 141 |
| 8- Sermaye Piyasası Faaliyetleri | 143 |
| 9- Temel Sektörler | 144 |
| 9.1- Sanayi | 144 |
| 9.2- Tarım | 146 |
| C- FİNANSAL SEKTÖR | 148 |
| 1- Temel Bankacılık Mevzuatı | 148 |
| 2- Bankacılık Sistemine Yönelik Öneriler | 155 |
| 3- Para Politikası ve Para Piyasası | 158 |
| 4- Ödemeler Sistemi | 161 |
| 5- Döviz Piyasası | 163 |
| 6- Bankacılık Sisteminin Denetlenmesi | 166 |
| 7- Bankacılık Sektöründe Organizasyon Yapısı | 170 |
| 7.1- Merkez Bankası'nın (ANB) Organizasyonu ve Yönetimi | 170 |
| 7.2- Diğer Bankaların Organizasyon Yapısı | 172 |
| SONUÇ | 173 |
| TABLolar | 191 |
| GRAFİKLER | 252 |
| KAYNAKLAR | |
| A- Kitaplar | 261 |
| B- Dergiler | 266 |
| C- Gazeteler | 266 |

TABLolar DIZINI

| <u>Tablo No</u> | <u>Sayfa</u> |
|--|--------------|
| TABLO - 1 : Nüfusun etnik kökene göre dağılımı | 191 |
| TABLO - 2 : Azerbaycan'da eğitimin gelişimi | 192 |
| TABLO - 3 : Ülke nüfusunun eğitim durumu | 192 |
| TABLO - 4 : Bazı ekonomik ve sosyal göstergeler | 192 |
| TABLO - 5 : Tarımsal üretim miktarları | 193 |
| TABLO - 6 : Kolhoz, sovhoz ve diğer devlet işletmelerinde 1 Ocak 1993 Tarihi itibariyle hayvancılığın durumu | |
| 6.1- Üretim ve verim | 193 |
| 6.2- Sığır ve tavuk sayısı..... | 194 |
| TABLO - 7 : İmalat sanayi ile ilgili bazı rakamlar ... | 194 |
| TABLO - 8 : Önemli sanayi ürünleri üretimi | 195 |
| TABLO - 9 : 1993 yılında Azerbaycan'da satılan malların dağılımı | 201 |
| TABLO - 10 : İnşaat yatırımlarıyla ilgili harcamalar... | 202 |
| TABLO - 11 : 1993 yılı ulaştırma sektörü faaliyetleri.. | 203 |
| TABLO - 12 : 1993 yılı fiyat endeksleri | 204 |
| TABLO - 13 : 1993 yılının Aralık ayında kooperatiflerin ticari faaliyet sahasına giren yiyecek mallarıyla ilgili fiyat artışları | 205 |
| TABLO - 14 : Ayların son haftaları süresince Azerbaycan'ın şehir pazarlarında kaydedilen fiyatlar (1993) | 206 |
| TABLO - 15 : Ücretli hizmetlerin fiyatlarında görülen artışlar | 207 |
| TABLO - 16 : Sektör bazında istihdam | 208 |
| TABLO - 17 : 1993 yılında BDT dışındaki ülkelerle olan ticaret hacmi | 209 |
| TABLO - 18 : 1993 yılında BDT ülkeleri ile yapılan dış ticaret | 210 |

| | | |
|------------|--|-----|
| TABLO - 19 | : Ülke açısından stratejik önem arzeden mallara ait ihracat verileri | 210 |
| TABLO - 20 | : Ülke açısından önem arzeden mallara ait ithalat verileri | 211 |
| TABLO - 21 | : Emisyon Miktarları | 212 |
| TABLO - 22 | : Azakbank bankacılık hizmet ücretleri | 213 |
| TABLO - 23 | : Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı kayıtlarında tescil edilmiş firmalar ve halka açıklık oranları | 214 |
| TABLO - 24 | : 1 Mart - 18 Ağustos 1994 Tarihleri arasındaki Manat/USD kuru | 217 |
| TABLO - 25 | : Merkez Bankası için örnek analitik bilanço | 218 |
| TABLO - 26 | : Ticari bankalar için örnek konsolide bilanço | 218 |
| TABLO - 27 | : Parasal denetim (monetary survey) için örnek tablo | 219 |
| TABLO - 28 | : Para arzı ve karşıt kalemler için örnek tablo | 220 |
| TABLO - 29 | : Değişik türdeki bankaların organizasyon yapıları | 221 |
| TABLO - 30 | : Azerbaycan bankacılık sektörü için örnek organizasyon modeli | 224 |
| TABLO - 31 | : Banka faiz oranları..... | 225 |
| TABLO - 32 | : Azerbaycan'ın 1991-1993 dönemi konsolide edilmiş genel bütçe operasyonları | 226 |
| TABLO - 33 | : Azerbaycan'ın 1991-1993 dönemi konsolide edilmiş genel devlet bütçesi | 228 |
| TABLO - 34 | : Genel ekonomik veriler tablosu | 230 |
| TABLO - 35 | : Dış ticaret bilançosu | 231 |
| TABLO - 36 | : Finansal sektör genel veriler tablosu | 233 |
| TABLO - 37 | : Finansal sektör verileri önceki döneme göre artış tablosu | 234 |
| TABLO - 38 | : Azerbaycan bankacılık sisteminin temel bilanço kalemleri | 235 |
| TABLO - 39 | : 1993 yılına ait banka verileri | 236 |

| | | |
|------------|---|-----|
| TABLO - 40 | : 1992 yılına ait banka verileri | 241 |
| TABLO - 41 | : Merkez Bankası'na bankalara kullandırılan krediler | 245 |
| TABLO - 42 | : Bankacılık sisteminde tahsili gecikmiş alacaklar tablosu | 246 |
| TABLO - 43 | : Bankacılık sisteminde tahsili gecikmiş alacaklar tablosunun yüzdesel analizi..... | 247 |
| TABLO - 44 | : Bankacılık sisteminde tahsili gecikmiş alacakların yüzdesel artışı | 248 |
| TABLO - 45 | : Emanet Bankası'nın kaynakları ve kullandığı kredileri gösterir tablo.... | 249 |
| TABLO - 46 | : Emanet Bankası'nın kaynakları ve kullandığı kredilerin önceki döneme göre artışını gösterir tablonun yüzdesel analizi | 250 |
| TABLO - 47 | : Emanet Bankası'nın kaynaklar ve kullandığı kredilerin yüzdesel dağılımı..... | 251 |

GRAFİK VE ŞEKİLLER DİZİNİ

| <u>Grafik ve Şekil No</u> | <u>Sayfa</u> |
|--|--------------|
| GRAFİK - 1 : 1993 Yılında Dolar Kuru-Emisyon-Fiyat ilişkisi | 252 |
| GRAFİK - 2 : 1992 ve 1993 Yıllarında Fiyat/Emisyon ilişkisi | 253 |
| GRAFİK - 3 : Aylar itibariyle Emisyon Miktarları | 254 |
| GRAFİK - 4 : 1993 Yılında BDT ile Dış Ticaret | 255 |
| GRAFİK - 5 : 1992 ve 1993 Yıllarında Fiyat Artış Seyri | 256 |
| GRAFİK - 6 : Kümülatif Emisyon Miktarının Gelişimi .. | 257 |
| GRAFİK - 7 : Her Ayın İlk Günü itibariyle Dolar/Manat Kuru | 258 |
| GRAFİK - 8 : 1993 Yılında Serbest Dövizle Yapılan İhracatın Ükelere Göre Dağılımı | 259 |
| GRAFİK - 9 : 1993 Yılında Serbest Dövizle Yapılan İthalatın Ükelere Göre Dağılımı | 260 |
| Şekil - 1 : Statik Etkinlik | 105 |
| Şekil - 2 : Fiyat kontrolü ve miktarın belirlenmesi 2.a- Tavan fiyat uygulaması | 109 |
| 2.b- Taban fiyat uygulaması | 109 |
| 2.c- Merkezi planlamada piyasa dengesi.. | 110 |
| Şekil - 3 : Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci 3.a- Kısa Dönemde Denge | 113 |
| 3.b- Kısa Dönemde Denge | 114 |
| 3.c- Geçiş Sürecinde Dinamik Etkinlik . | 116 |
| 3.d- Uzun Dönemde Denge | 116 |

KISILTMALAR

- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AGİK : Avrupa Güvenlik İşbirliği Konseyi
ANB : Azerbaycan Merkez Bankası
API : Amerikan Petrol Endüstrisi Standardı
BDT : Bağımsız Devletler Topletler Topluluğu
BIMM : Bakü Bankalararası Para Piyasası
EBRD : Avrupa Kalkınma Bankası
EC : Avrupa Topluluğu
ECO : Ekonomik İşbirliği Organizasyonu
EBRD : Avrupa Kalkınma Bankası
GATT : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
IBRB : Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IMF : Uluslararası Para Fonu
MICEX : Moskova Bankalararası Döviz Piyasası
NEP : Yeni Ekonomik Politika
NMP : Net Fiziki Üretim
SFSR : Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti
SSC : Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti
SSCB : Sovyet Sosyalist Sovyetler Birliği
TIKA : Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
USA : Amerika Birleşik Devletleri
USD : Amerikan Doları
USSR : Sosyalist Sovyetler Birliği
WB : Dünya Bankası

GIRIS

Bolşevik ihtilali'nin ardından, birçok etnik kökenli cumhuriyetleri bünyesinde bulunduran Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği; çeşitli ülkelerde gerçekleştirdiği darbeler, soğuk ve sıcak savaşlarla siyasi sistem mücadelelerini arttırmış, Nato ve Varşova Paktı gibi kurumların ortaya çıkmasına yol açarak XX. yüzyılın siyasi yönlendiricisi ve etkileyicisi olmuştur. Ancak, ekonomi yönetiminde merkezi planlama modelini uygulayan Sovyetler Birliği, batılı ülkelerin teknoloji ve bilim alanında gösterdiği ve ekonomi alanında sağladığı gelişmeyi gösterememiştir. Diğer bir ifadeyle, askeri gücünü ekonomik gücüyle dengeleyememiştir. Bunun sonucunda, 1970'li yılların ardından ekonominin büyüme hızı gerilemiş, verimlilik ve halkın refah düzeyi düşmüştür. 1985 yılında Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne getirilen Gorbaçov, dünyadaki dengelerin siyasi güç yerine ekonomik güç üzerine kurulduğu gerçeğinden hareketle, serbest piyasa ekonomisine geçişi ve ülkeye her alanda yenilikler getirmeyi hedefleyen Glasnost ve Perestroika politikalarını uygulamaya geçirmiştir. Uzun yıllar süren soğuk savaş döneminin ardından gelen bu politika değişikliği batının da desteğini sağlamıştır. Ancak, liberal ekonomi modelinin genel yapısına uymayan merkezi planlama modelinin değişikliğe uğraması kolayca gerçekleştirilememiştir. Geçiş döneminde yaşanan kargaşa ve düzensizliklerle birlikte ekonomik durgunluk da artmıştır. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın sonuçta

geldiği nokta, SSCB bünyesinde yer alan Cumhuriyetler bünyesinde bağımsızlık hareketlerinin başlamasına neden olmuştur. İşte bu alandaki ilk adımı Azerbaycan atmış ve 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir.

Azerbaycan finansal sektörünün doktora tezimize konu seçilmesinde, aşağıda belirtilen sosyal ve ekonomik nedenler temel etken olmuştur:

- Azerbaycan, zengin petrol yatakları ve tarımsal zenginliği ile büyük bir ekonomik potansiyel arzetyekte, bu nedenle de kalkınmış ekonomilerin dikkatini çekmektedir. Deutsche Bank tarafından yayınlanan bir raporda(1991), Azerbaycan ekonomik düzey açısından, Türki cumhuriyetleri arasında, Kazakistan'dan sonra en iyi ikinci sırayı almakta ve orta ekonomik düzeyde değerlendirilmektedir. Değerlendirme kriterleri arasında yer alan; sahip olunan mineral kaynaklar, hammaddelerin döviz kazanabilme yeteneği, Avrupa'ya yatkınlık, eğitim düzeyi, nüfusun homojenliği ve altyapı açısından Azerbaycan diğer Türki Cumhuriyetleri arasında göreceli üstünlük sağlamaktadır. IMF belirlemelerine göre Azerbaycan, Türki Cumhuriyetleri arasında dış ticaret blançosu fazlalık veren tek ülkedir.

- Sovyet Cumhuriyetleri arasında bağımsızlığını ilk ilan eden Azerbaycan, ekonomik ve sosyal reformlarla ilgili olarak önemli konularda ilk adımı atan ülke olmuştur. Latin alfabesinin kabulü, milli para Manat'ın tedavüle çıkarılması, Merkez Bankası Kanunu ve Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri ile ilgili Kanunun yürürlüğe sokulması bunların başında

gelmektedir. Özellikle sözkonusu iki kanunun Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Müdürü Sayın Prof.Dr.İlhan ULUDAĞ tarafından hazırlanması ve Azerbaycan Milli Meclisi tarafından hiç değiştirilmeksizin kabul edilmesi, ülkenin çağdaş bir finansal sektöre sahip olmadaki avantaj ve ciddi niyetinin göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

- Eski Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan Türki Cumhuriyetleri içerisinde Azerbaycan, tarihi ve kültürel değerleriyle Türkiye'nin kardeş ülkesidir. Gelişmekte olan Türkiye ekonomisi için önemli bir potansiyel pazar olma-ya adaydır.

- Azerbaycan nüfusu sahip olduğu eğitim ve kültürel birikimi ile piyasa ekonomisine hızlı bir geçiş için önemli bir kaynaktır ve ülkenin geleceği için bir güvence olarak görülmelidir.

1923 yılında Azerbaycan'a bağlanan Dağlık Karabağ Bölgesi Ermeni'lerinin Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrılmasını öngören bağımsızlık kararını almaları nedeniyle, Azeri-Ermeni savaşı başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir. Böylesi bir ortamda, yeniden yapılanma sürecini başlatan Azerbaycan'da, bir yandan bağımsız bir devlet olmanın gerektirdiği idari reformlar, diğer yandan da Piyasa ekonomisi modelinin gerektirdiği istikrar tedbirleri ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi amaçlanmamıştır. Ekonominin öngördüğü kurumların oluşturulması ve hukuki altyapının hazırlanması ile ilgili bu doğrultudaki çalışmalar sürdürülmektedir. Ancak Azerbaycan

yolun başında olup, hedefe varılabilmesinin, öncelikle finansal sektörün yeniden yapılandırılması ve bu alandaki yapısal reformların tamamlanması ile mümkün olacağı görüşündeyiz.

Azerbaycan finansal sektörü, merkezi planlama sisteminden çıkan diğer Bağımsız Devletler Topluluğunda mevcut olan bankacılık sisteminin benzeridir. Bu nedenle, Azerbaycan bankacılık sisteminin yapısal olarak analizi Rusya ve diğer Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerindeki bankacılık sektörünün yapısına da ışık tutacaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde; Azerbaycan'ın sosyal ve iktisadi açıdan tarihsel gelişimi ve piyasa ekonomisine geçişteki durumu ele alınarak ülkenin genel yapısı tanıtılmıştır.

İkinci bölüm, Azerbaycan'da mevcut finansal sektörün yapısı ve işleyişi ile birlikte uygulamaya dönük özelliklerine ayrılmıştır.

Üçüncü bölümde; eski Sovyetler Birliği'nden devralınan Merkezi Planlama Modeli ile finansal sektörün teorik olarak tanımlanmasından sonra, ekonominin geneli ve finansal sektör hakkında ayrıntılı değerlendirme ve önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL, EKONOMİK YAPI VE ANALİZİ

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL, EKONOMİK YAPI VE ANALİZİ

A- SOSYO KÜLTÜREL YAPI

1- Tarihsel Gelişim

Azerbaycan, dünyanın en eski medeniyet merkezlerinden biridir. Azerbaycan topraklarında milattan önce Manna, Midya, Albania ve Atropatena gibi devletler kurulmuştur. Defalarca harici devletlerin işgaline uğrayan Azerbaycan'ın, M.Ö. 3. yüzyılda İran ve Sasaniler tarafından ele geçirildiği, 4. yüzyılda ise Roma ve İran arasındaki savaşlara sahne olduğu anlaşılmaktadır. 7. yüzyılda Arapların saldırısına uğrayan ve sonuçta İslam dinini kabul eden Azerbaycan toprakları üzerinde, 9. yüzyıldan itibaren birçok feodal devlet kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi Şirvanşahlar devletidir. 11. yüzyılın ortalarından itibaren Selçukluların önderliğinde, Oğuz ve Kıpçakların hakimiyeti altına girmiştir. 12. yüzyılda Selçukluların zayıflamasıyla Şirvanşahlar, Kesraniler ve Eldegizler devletleri ortaya çıkmıştır. 13. yüzyılda Moğollar tarafından işgal edilen Azerbaycan, 14. yüzyılın sonunda Timurlenk ordusu tarafından saldırıya uğramıştır. 16. yüzyılda kurulan Safaniler devleti yönetiminde ilk defa Azerbaycan'ın kendi dilinin kullanıldığı ve orduda Azerbaycanlıların görev aldığı görülmektedir. 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Osmanlı imparatorluğu saldırılarıyla iktisadi ve siyasi açıdan bir hayli gerileyen Azerbaycan, İran ile Osmanlı imparatorluğu arasında cereyan eden savaşlar nedeniyle defalarca el değiştirmiştir. Sonuçta, 1639 yılında İran'ın hükümrانlığı altına girmiş ve 18. yüzyılda İran'ın

zayıflamasıyla Kuba, Şeki ve Karabağ Hanlıkları gibi feodal beylikler ortaya çıkmıştır. 1804 yılında başlayan İran-Rus savaşları sonucunda, Kuzey Azerbaycan Rusya ile birleşmiş, Güney Azerbaycan ise İran'da kalmıştır. 28 Mayıs 1918'de müstakil Azerbaycan kurulmuş ise de Rusya tarafından tanınmamış ve 20 Nisan 1920 tarihinde Rus ordusu tarafından işgal edilmiştir. 19 Mayıs 1922'de Sovyetler Birliği Meclisi'nde Azerbaycan Anayasası kabul edilerek Gürcistan ve Ermenistan ile birlikte Kafkasya Federasyonunda yer almıştır. 1936 yılına kadar devam eden bu federasyon üyeliği, anılan yılda Azerbaycan SSC'nin ilan edilmesi ile sona ermiştir. Yaklaşık 70 yıl süren Rus hakimiyeti, eski SSCB'nin dağılmasıyla 1991 yılında sona ermiş ve Azerbaycan bağımsız bir devlet olmuştur.¹

2-Siyasi ve İdari Yapı

Azerbaycan 60 ilçe, 45 şehir, Nahçıvan Özerk Bölgesi ve Dağlık Karabağ Bölgesinden oluşmaktadır. Azerbaycan'da yasama yetkisini elinde bulunduran kanun yapıcı merci, Azerbaycan Yüksek Sovyeti'dir. Ancak, ülke başkanlık sistemi ile idare edildiğinden istikrarlı bir dönemde, Başkan'ın Yüksek Sovyet üzerinde kesin ve belirleyici bir etkisi vardır. Başkan tarafından seçilen Bakanlar Kurulu, Türkiye'de olduğundan daha az yetkilerle donatılmıştır. Azerbaycan Parlamentosu, Eylül 1989 tarihinde aldığı egemenlik kararı ile; yeraltı ve yerüstü kaynakları üzerinde kontrol ve idarenin, harici ülkelerle ilişki kurma ve sürdürmenin Azerbaycan'a ait olduğunu benimsemek suretiyle, eski Sovyetler Birliği içinde

¹ Gürses, Emin, "Doğu-Batı ilişkileri Işığında Türkiye'nin Azerbaycan Politikası", Cumhuriyet Gazetesi, 07.06.1992

ilk bağımsızlık hareketini başlatmıştır. 1991 yılının ikinci yarısında ise, gerekli anayasa değişikliği yapılarak Azerbaycan'ın bağımsızlığı resmen ilan edilmiştir. 7 Haziran 1992 tarihinde yapılan ilk genel seçimlerde, Halk Cephesi Lideri Ebulfez Elçibey ezici bir üstünlük sağlamıştır. Ekim 1992'de parlamentonun büyük çoğunluğu ile, Bağımsız Devletler Topluluğu'na girilmeme kararı alınmıştır.

Hükümet, eski Sovyetler Birliği devletleri ile ikili ilişkiler üzerine dayalı bir politika benimserken, dünyanın diğer ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Bunun sonucunda, 1992 yılında Azerbaycan, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nı imzalamış, Birleşmiş Milletler'e ve Avrupa Bankası'na (EBRD ve ECO) üye olmuş ve GATT'ın gözlemci üyesi olmuştur.²

Azerbaycan ile Ermenistan arasında 1988 yılında küçük sınır ihlalleri ile başlayan olaylar gittikçe büyümüştür. Önceleri Azerbaycan'da olan üstünlük Ermenistan'a geçmiştir. Ermenistan, dış güçlerin yardımı ile ordusunu yabancı silah ve asker ile takviye ettikten sonra, Azerbaycan'ın önemli bölgelerinden olan Kelbecer ve Agdam bölgelerini işgal etmiştir. Birleşmiş Milletler kurulları tarafından alınan 822 ve 853 sayılı kararları hiçe sayarak ele geçirdiği bölgeleri boşaltmamıştır. Son olarak Ermenistan, Fuzuli kenti ve civarı üzerinde yoğunlaştırdığı saldırılarla, Azerbaycan'ın İran'a yakın olan stratejik bölgesini de ele geçirmiştir. Türkiye'nin önderliği ile Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nce Ermenistan saldırgan olarak tanınmış ve işgal ettiği bölgeleri kayıtsız şartsız boşaltması istenmiş olmasına karşın,

² IMF Economic Reviews, Azerbaycan 1993, syf.1

Ermenistan'ın saldırganlığını sürdürmesi yakın gelecekte daha ciddi olayları yaratacaktır. Azerbaycan içinde meydana gelen dahili politik karışıklık ve gelişmeler, cephede başarılı olunmasını da dolaylı olarak etkilemektedir.

Ekibi ve çalışmaları ile başarısız olan Elçibey Rusya yanlısı olan Suret Huseyinov'un silahlı isyanı sonucu, Bakü'yü terk ederek Nahçıvan'a yerleşmiştir. Milli Meclis Elçibey'in yetkilerini Haydar Aliyev'e devrederken, Suret Hüseyinov'u da Başbakan olarak seçmiştir.³ 29 Haziran 1993 tarihinde referandumla da halk bu kararı onaylamıştır.

Her ne kadar Rusya tarafından yapılan açıklamalarda, saldırıları nedeniyle Ermenistan kınanmış ise de, cepheden yansıyan bilgilere göre; Ermenistan ordusunun çoğunluğu Rus orijinli yabancı paralı askerlerden oluşmaktadır.⁴

Azerbaycan, ülkenin Rus sınırı tarafına AGIK askeri gözlemcilerinin yerleştirilmesini ve Ermenistan'ın askeri gözlemcilerin yerleşmesinden önce işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemesine karşın, Ermeni tarafı bu teklifi kabul etmeyerek bölgeye Rus gözlemcilerin yerleştirilmesinde ısrar etmektedir.⁵ Azerbaycan'ın, Dağlık Karabağ da dahil halen 7 ili işgal altındadır.

1994 yılının 22-23 Haziran'ında, AGIK Minsk Grubu Başkanı Yan Eliasson ve Rus arabulucusu Vlademir Kazimirov'un katılımıyla Moskova'da Azeri ve Ermeni Cumhurbaşkanıyla ortak bir görüşme yapılmış ve Dağlık Karabağ ve civarı için, Rusya arabuluculuğunda ateşkes kararı alınmıştır.⁶

3,4 Goltz, Thomas, "Özgür Azerbaycan'ın Tükenişi", Cumhuriyet Gazetesi, 13-17 Ağustos 1993

5 Birleşmiş Milletler Ofisi Basın Raporu, 13.07.1994

6 Birleşmiş Milletler Ofisi Basın Raporu, 13.07.1994

Türkiye, Rusya'nın aktif çabalarından rahatsız olmakta ve barışın korunması için Azerbaycan'a Rus askerlerinin yayılmasından endişe duymaktadır. Konuyla ilgili olarak 11 Eylül 1994 tarihinde Bakü'ye bir ziyarette bulunan Türkiye Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal; ABD'nin, Rusya-ABD-Azerbaycan-Ermenistan'dan oluşan dörtlü zirve önerisinde bulunduğunu, ancak sorunun AGIK Minsk Grubu çerçevesinde çözülmesi gerektiğini belirterek, dörtlü zirvede garantinin Ruslar tarafından verilmiş olacağını ve dolayısıyla barış gücünün Rus asker ve gözlemcilerinden oluşacağını, sonuçta Rusların Azerbaycan'a girmiş olacağını dile getirmiştir.

3- Nüfus Yapısı

Nahçıvan ve Dağlık Karabağ bölgelerinin de dahil olduğu Azerbaycan topraklarında, 01.10.1993 tarihi itibarıyla 3.643.000'i kadın ve geri kalan 3.792.000'i erkek olmak üzere toplam 7.435.000 nüfus yaşamakta olup, yaş ortalaması 27'dir.⁷

TABLO - 1'den de görüleceği üzere Azeri-Ermeni savaşından önce, ülkede Rus ve Ermeni gibi önemli azınlık grupları bulunmaktaydı. Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan ettiği ve Azeri-Ermeni savaşının başladığı 1991 yılından sonra özellikle Ermeni ve Rus asıllı nüfusun büyük ölçüde azaldığı gözlenmektedir. Azerbaycan'da çalışan nüfus 1970 yılı itibarıyla 2,3 milyon, 1979 yılı itibarıyla da 3,2 milyondur. 1986 yılından önce yoğunluk 77 kişi/km² 'dir. Bu rakam kırsal alanlar için 36 kişi/km²'dir. 1960-1970 döneminde Azerbaycan'dan göçen nüfusun toplamı 64.600 olup, Azerbaycan'a

⁷ "Zerkalo" Haber Dergisi, 21.10.1993

gelenlerin sayısı ise 124.100'dür. 1970-80 döneminde bu durum tersine dönmüş ve Azerbaycan'dan göçenlerin sayısı Azerbaycan'a gelenlerden 100.000 daha fazla olmuştur.

4- Kültür ve Eğitim

Azerbaycan'ın kültür ve eğitim işleriyle ilgili olarak Kültür Bakanlığı görevlidir. Kültür Bakanlığının idare ve kontrolü altında bulunan 6.500 kültürel tesis, 4.605 kütüphane, 3680 kültür evi ve klüp, 125 müze, 40 dinlenme evi, 124 müzik okulu, 20 tiyatro, 43 halk tiyatrosu salonu, 33 kültürel dernek ve 500.000 araç vardır.

Azerbaycan'da 168 gazete yayınlanmaktadır.⁸ Azerbaycan'da eğitimin gelişimine ilişkin temel göstergeler TABLO - 2 ve TABLO -3'de gösterilmiştir. Tablolardan da görüleceği üzere nüfusun tamamı okur yazar olup 3/4'ü orta öğrenimini tamamlamıştır.

Devlet ve ekonomik hayat içinde etkin bir rol oynayan kadın nüfus, eğitim ve kültürde daha ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ekonomide çalışan kadın sayısı toplam nüfusun %43'ünü oluştururken, öğretmenlikte bu rakam yarısından fazlasını oluşturmaktadır.⁹

Eski Sovyetler Birliği yönetimince izlenen politika, Sovyet Türklerini Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısından uzak tutmuştur. Nitekim, 1 Mayıs 1925'te Latin alfabesine geçen Azerbaycan, Türkiye'nin 1928'de Latin alfabesine geçmesi üze-

⁸ Rakamlarla Azerbaycan, Devlet İstatistik Komitesi yayınları, 1990

⁹ Karabağlı, Arslan, O.Kemal Ağaoğlu, A.R.Güneş OKTAY, "Azerbaycan'ın Doğal Kaynaklarıyla Ekonomik Potansiyeli Karşısında Türkiye'nin Dış Ticaretini Geliştirme Olanakları", Milli Produktive Merkezi Yayınları No 489, Ankara 1993

rine Rus Kril alfabesine geçirilmiştir.¹⁰ Azeri dili, 21 Ağustos 1956'dan bu yana Azerbaycan Cumhuriyeti'nin resmi dilidir. Ancak, Rus dili de yaygın şekilde kullanılmaktadır. Özellikle 30 yaşın altında olan nüfusun Rus diline daha yakın olduğu, Rus kültür ve tarihine daha fazla hakim olduğu, hatta Türkiye hakkında çok yanlış ve önyargılı fikirlerle yetiştirildiği günlük yaşamda kolayca izlenmektedir.

5- Tüketim Yapısı

Devlet İstatistik Komitesi'nden aylık olarak yayınlanan rakamsal verilerin yer aldığı TABLO-5 ve TABLO-6' dan da görüleceği üzere ülkenin gerek hayvansal gerekse bitkisel ürünlerin üretiminde 1992 yılına göre %10-25 arasında azalma meydana gelmiştir. Aynı zamanda, TABLO - 34' den de görüleceği üzere halkın reel ücret düzeyinde de ciddi erozyonlar meydana gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak tüketimin gerilediği ortaya çıkmaktadır. Nitekim İstatistik Komitesi, ortalama kişi başına düşen gelirin, 1993 yılında, 1990 yılına göre 107.5 rubleden 7.154 rubleye ulaşarak 66.5 kat arttığını, tüketim malları ve hizmetlerinin toplam fiyat endekslerinin ise aynı süreç içinde 200 kattan fazla arttığını açıklamıştır. Aynı konuda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı da şu anda nüfusun %90'dan fazlasının yaşam standartlarının yoksulluk seviyesinde olduğunu, bu oranın 1990 yılında ancak %33 seviyelerinde bulunduğunu bildirmiştir.¹¹

1993 yılında halka sunulan paralı hizmetlerin toplam değeri 4,864.3 milyon manattır. 1993 Aralık ayında ise 894.4

¹⁰ Economic Intelligence Unit Ltd, EIU Country Profile 1993-94

¹¹ "Zerkalo" Haber Dergisi, 05.01.1994

milyon manattır. Hizmetlerin değeri, reel kıymetlerle, yıl zarfında 8 defa, Aralık ayında ise 7.9 defa artmıştır. Miktar olarak kıyaslandığında ise, sırasıyla, %46.2 ve %37 azalmıştır. Hizmetlerdeki fiyat artışları sonucu halkın harcadığı ilave paranın toplamı 4,535.5 milyon manattır. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ile olan ilişkilerin zayıflaması neticesinde piyasa olumsuz yönde etkilenmiş ve perakende satış stokları azalarak 1 Ocak 1994 tarihi itibariyle 6.3 milyar manata gerilemiştir. Bu tutar 41 günlük ticaret hacmine eşdeğerdir.¹²

6- Hukuksal Yapı

6.1- Hukuki Düzen

Devlet İstatistik Komitesi 1993 yılı verilerine göre, siyasi, sosyal ve ekonomik dengesizlikler sonucu 1992 yılında ortaya çıkan adli vakalar, 1993 yılında kısmen sağlanan düzen sayesinde 18,145 hadiseye gerilemiştir. Bu rakam 1991 yılında ortaya çıkan hukuki hadiselerle oranla %16.2 yüksektir. Ağır hukuki ihlal olarak tanımlanabilecek bu hadiselerin her onundan yedisi şehirlerde ortaya çıkmıştır. 1993 yılında meydana gelen 22,493 hadisenin %71'i için soruşturma açılmıştır. Soruşturmaya maruz kalan 14,968 kişinin her beşte ikisini tufeyliler, her yedide birini de daha önce sabıkası olanlar oluşturmaktadır. Bunlardan 1,018'i henüz reşit olmamış kişilerden olup, 727'si ise kadındır. Suçlu bulunan 12,197 kişi cezaya mahkum edilmiştir. 1993 yılında suçlu olarak aranan 2,797 kişiden 1,737'si bulunmuş, geri kalanlardan 329'unun da yeri tesbit edilmiştir.

¹² Devlet İstatistik Komitesi Bülteni, Ocak 1994

6.2- Hukuki Altyapı Çalışmaları

Azerbaycan hukuki altyapısı bir değişiklik süreci yaşamaktadır. Ekonomik bağımsızlığın temellerinin belirlenmesi ve serbest pazar ekonomisine geçiş yolunda başlayan hukuki altyapı değişiklikleri birçok kanun ve kararnamenin kabulü ile devam etmiştir. Yasal reformları hızlandırmak amacıyla 1992 yılının ikinci yarısında Başkanlık bünyesinde bir hukuk grubu kurulurken, devlet mülkleri, arazileri ve işletmeleriyle ilgili hukuki düzenlemeleri uygulamak amacıyla 4 ayrı komite oluşturulmuştur. Ayrıca, ekonominin yeniden yapılandırılması ve yatırım porogramlarının detaylarını oluşturmak için de hükümet tarafından uzun dönemli faaliyet planı hazırlanmıştır. Ancak, ülkede yaşanan iç karışıklık ve Ermenistan'la olan savaş durumu, ekonomik alanda olduğu kadar hukuki alandaki reform çalışmalarını da yavaşlatmıştır. Vergi, finansal sektör, müteşebbis, özelleştirme, arazi ve yabancı yatırımların teşviki konularında devam eden yapısal değişiklik faaliyetleri kilit reform alanlarını oluşturmaktadır. Finansal sektör reformu Merkez Bankası ve Bankalar Kanunlarının kabulü ile Ağustos 1992 tarihinde başlatılmıştır. Ancak, devlet bankalarının pazar ekonomisi kurallarına göre yapılandırılması ve Merkez Bankası'nın (Milli Bank) para kredi politikasının gereklerine göre örgütlenmesi için yapılması gereken düzenlemeler çoktur. Uzun tartışmalardan sonra 7 Ocak 1993 tarihinde kabul edilen özelleştirme kanunu ile, özelleştirme işlemlerinin satış ve ihalelerinin joint-stock türündeki firmalar kanalı ile yapılacağı karara bağlanmıştır.

Hazırlanan özelleştirme programının ana çerçevesi;

- 1- Mağaza, restoran v.b. hizmet sektöründe faaliyet gösteren devlet işletmelerinin tamamının ihale ile satılması,
- 2- Orta ve büyük ölçekli firmaların, eğer stratejik ise, Devlet tarafından %51 mülkiyetinin muhafaza edilmesi, %20'sinin çalışan işçilerine bedava olarak dağıtılması, arta kalanının da ihale ile satılması, paralelinde çizilmiştir.

Böylece ortaya çıkacak özel mülkiyetin payı, devletin mülkiyette pay sahibi olup olmama isteğine göre, %29 ile %80 arasında değişecektir. İhaleler yabancılarda dahil olmak üzere bütün alıcılara açık olacak manat üzerinden teklif verilecektir. Yabancı ortaklı firmaların bulunmaması durumunda, ihalede yabancı sermaye ortaklarına öncelik tanınacaktır. Programda enerji, demiryolu ve petrol gibi çok önemli sektörler dışında devletin ekonomideki payını azaltması hedeflenmektedir. Ayrıca yabancı sermaye ortaklıkları kurulması ve bunların özellikle petro-kimya, alüminyum ve tarım sektörlerine yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Özelleştirmede, spekülasyon ticaretin önlenmesi amacıyla herhangi bir makbuz veya senet gibi belge kullanılmayacaktır. İhaleye katılmak isteyenler hesaplarına 20.000 manat yatırır. İhale sonunda para Özelleştirme Komitesi'nin hesabına aktarılır. İhale için alıcıların teklif fiyatlarına ışık tutmak için bir taban fiyat belirlenir. Bu taban fiyatın yüksekliği satışı yapılan işletmenin finansal gücü ile yakından ilgilidir. Ocak 1992 tarihinde kabul edilen Yabancı Yatırımların Korunması Hakkındaki Kanun, Azerbaycan'da tamamı veya kısmen yabancı sermayeye dayalı ortaklıkların kurulmasına olanak vermiştir. Azeri sermayesi ile ortaklaşa kurulacak firmalara, vergi teşvikleri yanında ihracat ve ithalatla ilgili

konularda da muaflik ve kolayliklar getirilmiştir. Ancak, Kanunda yer alan temel kavramlara açıklık getirilmemesi ve kanunlar arasında gözlenen çelişkiler nedeniyle yabancı yatırımcılar çekimser kalmaktadır.¹³

6.3- Yürürlüğe Giren Yasal Düzenlemeler

Azerbaycan'da halen yürürlükte olan mevzuat aşağıda gösterilmiştir.

| Mevzuatın Konusu ve Adı | Yürürlük Tarihi | Değişiklik Tarihi |
|--|-----------------|-------------------|
| <u>Vergi Kanun ve Kararnameleri</u> | | |
| 1. Petrol Royalty | Ekim/1991 | Ocak/1993 |
| 2. Dahili primli Bonolar | Ekim/1991 | |
| 3. Teşebbüs gelirleri V. | Kasım/1991 | Şubat/1992 |
| 4. Kesim vergisi | Ocak/1992 | Aralık/1992 |
| 5. Katma Değer Vergisi | Ocak/1992 | Mart/1992 |
| 6. Gelir Vergisi | Haziran/1992 | |
| 7. Gümrük Komiteleri | Haziran/1992 | |
| 8. Sosyal Sigorta Kesintisi | Ağustos/1992 | Ocak/1993 |
| 9. Arazi Vergisi | Ocak/1993 | |
| 10. Emlak Vergisi | Şubat/1993 | |
| <u>Bankacılık Kanunları</u> | | |
| 1. Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri | Ağustos/1992 | |
| 2. Azerbaycan Merkez Bankası | Ağustos/1992 | |
| 3. Merkez Bankası Organizasyonu | Aralık/1992 | |
| <u>Diğer Kanun ve Kararnameler</u> | | |
| 1. Ekonomik Bağımsızlığın Temelleri | Mayıs/1991 | |

¹³ IMF Economic Reviews 1993, Azerbaijan, syf. 81-82

| | | |
|---|--------------|------------|
| 2. Yabancı Yatırımın Korunması | Ocak/1992 | |
| 3. Finansal Kiralama | Nisan/1992 | |
| 4. Köylü Ekonomik Üniteleri | Nisan/1992 | |
| 5. Ücretlerin Endekslenmesi | Haziran/1992 | |
| 6. Ücret Endekslerinin uygulanması hakkında Kararname | Ekim/1992 | |
| 7. Yabancı Ekonomik Operasyonlar | Haziran/1992 | Kasım/1992 |
| 8. IMF ve World Bank'a Üyelik | Eylül/1992 | |
| 9. Teşebbüs ve Müteahhitler | Aralık/1992 | |
| 10. Çevrenin Korunması | 1992 | |
| 11. Özelleştirme | Ocak/1993 | |

Kaynak: Maliye Bakanlığı Kayıtları

B- EKONOMİK YAPI

1- Bölgesel Konum ve Doğal Kaynaklar

1.1- Coğrafi Konum

Azerbaycan Cumhuriyeti 86.6 bin km² olup, 1991 yılı itibariyle yaklaşık 7.5 milyon nüfusa sahiptir. Azerbaycan'ın doğuda Hazar Denizi'ne 800 km sınırı vardır. Hazar Denizi'ne bağlı Volga-Baltık su sistemi ile Kuzey Kafkas, Orta Asya, Kazakistan ve İran ile bağlantısı bulunmaktadır. Kuzeyde Rusya, güney batıda Gürcistan, batıda Ermenistan, güneyde ise 618 km sınırla İran ile komşudur. Azerbaycan'ın kontrolü altında olan Nahçıvan Bağımsız Cumhuriyeti vasıtasıyla, Türkiye Azerbaycan'a 11 km sınır ile komşu durumundadır.

1.2- Yeraltı Zenginlikleri

Azerbaycan, toprak servetleri açısından son derece

zengin olup bu durum madencilik, ziraat ve nakliyatın gelişmesine yol açmıştır. Zengin petrol ve gaz yataklarının yanı sıra maden ve tropikal toprak zenginliğine sahiptir. Topraklarının %70'i üzerinde petrol ya da gaz yatakları bulunmaktadır. Özellikle Bakü ve Apşeron bölgeleri başta olmak üzere, Gobustan, Şirvan ve Mugan yörelerinde de zengin yataklar vardır. Halen 70'den fazla petrol ve gaz yatağı işletilmektedir. Bunlardan 50'si karada, 20'si denizdedir. Gaz yataklarının %80'i denizdedir. Azerbaycan; demir, alüminyum ve polimetale madenleri bakımından da zengindir. Küçük Kafkas bölgesinde zengin civa yatakları yanında kobalt, kükürt, bakır, granit ve mermer yatakları bulunur. Kelbecer, Nahçıvan, Şuşa ve Deveci bölgelerinde ise zengin madensel su yatakları vardır. Apşeron ve Gobustan yanında Nahçıvan'da önemli kaya tuzu kaynakları mevcuttur. Cumhuriyet arazisi, çimento ham maddesi ve taş yatakları bakımından da zengindir.

1.3- İklimi

Azerbaycan'da iklim çok çeşitli olup, yerküresinde mevcut 11 iklimden 9'unu gözlemek mümkündür. Arazinin yarısından çoğu çift mahsul almaya elverişlidir. Şirvan, Mugan, Mil ve Karabağ düzleri ile Lenkeran ovalığı ve Apşeron yörelerinde yaşanan yıllık ortalama 14-14,5 santigrad ısı seviyesi, pamuk, zeytin, çay gibi bitkilerin yetiştirilmesine imkan verir. Yıllık yağış miktarı 200-1700 mm arasında değişen arazinin en fazla yağış alan bölümü Lenkeran, en az yağış alan bölgesi ise Apşeron'dur. Yazları özellikle dağlık bölgeler dolu şeklinde yağış alır ve bazen tahıl üretimini olumsuz yönde etkiler. İklimin temel özelliği, kışın ılık olması,

yaz aylarının sıcak ve kurak geçmesidir. Bu nedenle, sanayi tesisleri açık hava koşullarına göre kurulmuştur. Arazinin % 65'i tropik benzeri iklime sahip olup bitki çeşidi çoktur. Özetle, Azerbaycan iklimi; bağcılık, bahçecilik, hayvancılık, sanayi, turizm ve ulaştırma için elverişli bir yapıya sahiptir.

1.4- Su Kaynakları

Su ihtiyacının giderilmesinde çaylar büyük rol oynar. Arazide 8,350 çay bulunup bunun 7,860'ı 10 km'den kısadır ve çoğu yazın kurur. En uzunları Kür ve Aras çaylarıdır. Başlıcaları Minkeçevir, Şemkir, Aras, Sersenk, Çeyranbatan, Hanbulançay, Agstafaçay, Arpaçay, Varvara olmak üzere arazide 34 baraj gölü vardır. Ayrıca Hazar denizi sularından da istifade edilir. Suların elektrik enerjisi potansiyeli 37.1 milyar kilovatsaattir.

1.5- Bitki Örtüsü

Azerbaycan'da verimi yüksek, maden cevheri ve su kaynakları açısından zengin 800'den fazla toprak türü vardır. Bunun yanısıra, erozyona uğramış verimsiz topraklar da çoktur. Kür ve Aras ovalarından pamuk, tahıl ve kış otlakları için yararlanılır. Büyük ve Küçük Kafkasların eteklerindeki topraklarda ise üzüm, pamuk ve sebze yetiştirilir. Meşelik sahalar ise patates yetiştirmeye uygundur. Lenkeran ve Astara ovaları fazlaca yağmur aldığından, bu bölgelerde limon, çay gibi tropikal bitkiler yetiştirilir. Toplam arazinin % 77'si kullanıma elverişli olmakla birlikte, toplam ekim sahası 1985 yılı itibariyle 1940 yılına göre 1,5 defa azalmıştır.

Cumhuriyet arazisinde 4,100'den fazla bitki türü yetişmektedir. Hazar kıyılarında birçok ağaç çeşidi mevcuttur. Dağ meşeleri ile parkecilik ve mobilya imalatına uygun ağaçların oldukça fazla yetiştiği söylenebilir.

1.6- Çevre Korumu

Devlet Ekoloji ve Tabiattan Yararlanma Komitesi'nden alınan verilere göre, önceki yıla göre, petrol sanayi ve çimento sektörü tesisleri ile ülkede çıkan yangınlar sonucunda çevre kirliliğinde 14 defa artış olduğu tesbit edilmiştir. 1993 yılında ülkede faaliyet gösteren her yedi işletmeden birinin su kaynakları ve havayı en yüksek düzeyde kirlettiği belirlenmiştir. Çevre kirliliği nedeniyle, adı geçen komite tarafından 21 işyerinin faaliyeti durdurulmuştur.

04.11.1993 tarihinde, Devlet Ekoloji ve Tabiattan Yararlanma Komitesi, Devlet Petrol Şirketi ve bazı yabancı petrol şirketleri tarafından Hazar Denizi'nin ekolojik problemleri hakkında, Bakü'de uluslararası bir sergi açılmıştır. Ekoloji Komitesi, çoğunlukla petrol atıkları ve fenolün bulunduğu Hazar Denizi'nde nüfus yoğunluğunun normalin 5-10 katı olduğunu ve balık üretiminin 1986 yılının ikinci yarısından itibaren azaldığını belirtmiştir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Hazar Denizi'nin ekolojik problemlerinin hafifletilmesine 10 milyon USD tahsis etmiştir.

2- Sektörel Yapı

2.1- Tarım

Azerbaycan'da tarımsal üretimin büyük çoğunluğu kooperatif çiftlikleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör ise tarımsal üretim içinde ancak % 15-20'lik bir paya sahiptir ki bu da sebze, meyve ve hayvancılık faaliyetlerini kapsamaktadır. Hayvancılığın % 50'den fazlasının özel sektör tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

1993 yılı itibariyle, mevcut tüzel tarım çiftlikleri 4,137 çalışanı ile birlikte 17,600 hektar alanı kapsamaktadır. Bu çiftliklerdeki verimlilik, devlet çiftliklerinden %150 daha yüksektir.¹⁴

01.07.1994 tarihi itibariyle Azerbaycan'da 675 tarım firması tescil edilmiştir. Devlet İstatistik Komitesi'ne göre her tarım işletmesi ortalama 29 hektardır. Bununla birlikte, ekili alanların sadece % 0.5'i özel yönetim altındadır.

Tahıl üretimi, zirai ürünün 2/3'ünü kapsamaktadır. Üretilen başlıca zirai ürünler; üzüm, pamuk ve tütünden oluşmakta olup genelde devlet sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir. Küçük özel sektör kuruluşları ise genelde sebze ve meyve üretimi yapmaktadır. 1991 yılında toplam üretimin % 23'ü üzüm, % 19'u pamuk ve % 13'ü ise tütünden oluşmaktadır. Diğer sebze ve meyve üretimi ise % 30'luk bir paya sahiptir. Normalde bir yılda yaklaşık 1.4 milyon ton tahıl üretimi yapılmaktadır ki bu da toplam tarım üretiminin %70'sini oluşturmaktadır. Söz konusu rakamın % 60-70'i buğday, % 15-19 u arpa ve % 10'u ise mısır üretiminden oluşmaktadır.

¹⁴ "Zerkalo" Haber Dergisi, 11.08.1994

Devlet, tütün, pamuk, çay ve ipek üretiminde ve üzüm üretiminin % 90'ında pazarlama faaliyetlerini de üstlenmiştir. Et, süt, yumurta pazarlamasında ise devletin rolü azalmıştır. Ülkenin dört bir yanına yayılan tedarik merkezleri Tarım ve Gıda Bakanlığı tarafından idare edilmektedir. Meyve ve sebze pazarlaması genellikle özel sektör tarafından, kişisel çiftçilerin ürünlerini pazara getirmeleri suretiyle yapılır.

Toplam fiziki ürün içinde tarımın payı, 1980'li yılların ortalarında % 30 civarında artmışken bu oran 1991 yılında % 41'e yükselmiştir. Bu, fiyatlardaki artış yanında sanayi üretimindeki ani düşüştan kaynaklanmıştır.

Tarım, toplam iş gücünün üçte birini bünyesinde barındırmaktadır ki bu da yaklaşık olarak devlet, kooperatif ve özel işletmelerde çalışan işgücüne denktir (Bkz. TABLO - 16).

1993 yılında toplam 1,143,200 ton tahıl üretilmiştir (Bkz TABLO - 5). Bu da hektar başına 16.2 ortalama verimi yansıtmakta olup, 1992 yılına göre toplamda 194,000 ortalama ise 4.9 ton daha düşüktür. Önceki yıllarda 80-95 bin ton arasında değişen mısır üretimi de 1993 yılında 15,000 ton civarına gerilemiştir.

Pamuk üretimi, 1993 yılında 283,300 ton olarak planlanmasına rağmen, %59 oranında gerçekleştirilmiştir. Bu da 1992 yılına göre 53.2 bin ton veya %15.8 oranında daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. Ülke bazında hektar başına verim 1992 yılında ortalama 14.4 iken 1993 yılında ortalama 12.7'ye gerilemiştir.

1993 yılında 151,500 ton patates, 486,200 ton sebze ve 44,700 ton bostan mahsulü üretilmiştir. Bu, 1992 yılına göre,

patates üretiminde %2.9 oranında, sebze üretiminde %12.4 oranında, bostan mahsulünde ise %10.8 oranında gerilemeyi ifade etmektedir. Üzüm yetiştirme alanlarından bir bölümünün Ermeniler tarafından işgal edilmesi nedeniyle, üzüm üretimi de 1992 yılına nisbetle %32.4 oranında azalarak 410,500 ton olarak gerçekleşmiştir (Bkz. TABLO - 5).

1992 yılında 400,900 ton meyve ve 52,300 ton tütün istihsal edilmişken bu rakamlar 1993 yılında sırasıyla 346,700 ton ve 47,000 tona gerilemiştir.

Hayvancılık ve tavukçulukta da önemli gerilemeler görülmüştür. 1993 yılında 90,000 ton kesilmiş et, 760,000 ton süt ve 660 milyon adet de yumurta üretilmiştir. Kolhoz ve Sovhoz gibi devlet müesseselerinde ise 51,100 ton et, 159,000 ton süt ve 111 milyon adet yumurta üretilmiştir. Sözkonsu rakamlarda 1992 yılına göre sırasıyla %31, %29 ve %56 azalış meydana gelmiştir (Bkz. TABLO - 6).

Ermeni saldırıları ve veteriner hizmetlerindeki gerilemeler gibi nedenlerle hayvancılık verimi de hayli gerilemiştir. Bunun sonucunda, 1993 yılında her 100 sığırdan ancak 48 baş buzağı ve dana alınabilmektedir. 1992 yılı sonunda 624,000 manda, 174,900 baş inek ve camış, 52,300 baş domuz, 2,222,900 baş davar ve 6.7 milyon tavuk mevcut iken, 1993 yılında ise; 525,500 manda, 150,600 inek ve camış, 38,200 domuz, 2,013,600 davar ve 3.2 milyon tavuk mevcuttur (Bkz. TABLO -6).

Ekonomi Bakanlığı'ndan bir yetkili, her yıl tarım ürünlerinin % 20'sinden fazlasının yeterli yakıt ve modern araçların olmaması ve ücret ödemelerindeki gecikmelerden

dolayı toplanamadığını belirtmiştir.

2.2- Sanayi

Azerbaycan sanayisi, özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu üyelerinden ithal edilen hammaddelere bağlı değişik alanlarda üretim yapmaktadır. Birçok konuda üretim yerli ihtiyacın üzerindedir. Ağır sanayinin toplam üretim içinde önemli bir payı vardır. 1991 yılı itibariyle, gıda sanayi %31'lik oran ile toplam sanayi içinde en büyük paya sahiptir. Hafif sanayi %19, akaryakıt sanayi %12 ve makine yapım sanayi ise %11 paya sahiptir. Gıda sanayinin %50 gibi en büyük bölümünü şarap üretimi oluşturur. Hafif sanayi ise bisiklet, mobilya ve oyuncak dışında deri üretimi, halı ve tekstil üretiminden oluşmaktadır. Tekstil, toplam sanayi içinde %13 paya sahip olup yün, ipek ve pamuk işleme faaliyetlerinden oluşmaktadır. Akaryakıt sanayi, petrol çıkarma ve petrol işleme olmak üzere iki bölümden oluşur. Azneftemash adı altında faaliyet gösteren devlet holdingi, petrol ekipmanı sanayinin hemen tamamını kontrolü altında tutmakta olup, ara girdiler bakımından Bağımsız Devletler Topluluğu üyelerine bağımlılığı bulunmaktadır. Makine yapım sanayi; petrol ekipmanı dışında tarım ekipmanları, yol yapım ekipmanları, hafif sanayi ve gıda sanayi ekipmanları üzerine üretim yapmaktadır. Azerbaycan'ın sanayi üretimi 1987-1988 döneminde yıllık %5 büyüdükten sonra, 1989 yılından itibaren düşüşe geçmiştir. Ekonomi Bakanlığından yapılan açıklamada; ülke sanayiinde önemli yeri olan petrol sanayii ekipmanları için var olan Rusya pazarının gitgide kaybedildiği ve bu nedenle

Azerbaycan'ın sanayi üretim kapasitesinin yalnızca %25'inin kullanıldığı bildirilmiştir.

Sektörde, toplam işgücünün yaklaşık %16'lık bölümü çalışmaktadır (Bkz. TABLO - 16). Sanayi malları toptan fiyatlarındaki büyük artışlar nedeniyle, sanayinin payı toplam üretim içinde büyüdüyse de, 1992 yılında bir önceki yıla göre %27'lik düşüş göstermiştir. Diğer Bağımsız Devletler Topluluğu ekonomilerine bağımlılık nedeniyle petrokimya sanayinde %50, makine yapım sanayinde %29, metal sanayinde ise %26'lık bir düşüş meydana gelmiştir. Hafif sanayide ise %10 gerileme görülmüştür. Gıda sanayinde de tarım sektöründeki olumsuz gelişmelere bağlı olarak %30'luk bir küçülme belirlenmiştir.

1993 yılından önce sanayi üretimindeki büyük gerileme nedeniyle, yılın ikinci yarısından itibaren ciddi tedbirler alınmış ve bunun neticesinde üretimdeki gerileme yavaşlatılarak, yılın bütünü itibarıyla %6.8 olarak gerçekleşmesi sağlanmıştır. Sanayi üretimindeki bu azalma 1993 öncesi %28 idi. 1993 yılında petrol, beyaz eşya, su inşaatları, gemi tamiri gibi alanlarda ise önceki yıla göre üretim artışları gerçekleşmiştir. Buna karşılık; metalurji, yiyecek, elektronik, tekstil, mobilya, içki üretimlerinde önemli gerilemeler kaydedilmiştir (Bkz. TABLO - 8).

Yüksek maliyetler, devletlerarası bankacılık ilişkilerindeki güçlükler ve artan enflasyon nedeniyle satışlar gerilemiş ve stoklarda yığılmalar meydana gelmiştir. 1993 yılında, satılmadan stoklarda bekleyen tüketim mallarının toplam değeri 623 milyon manata ulaşmıştır. Ayrıca, benzin

ve madeni yağlar, alüminyum ve metal hammaddeleri, çeşitli alet, makine ve avadanlıklar ile bazı konserve ve pamuk mahsulleri de stoklarda bekleyenler arasındadır.

1993 yılında 111.8 milyar manatlık sanayi ürünü üretilmiş olup, bunun 104.4 milyar manatlık bölümü iç piyasada satılmış, 20.9 milyar manatlık bölümü Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine, 2.8 milyar manatlık bölümü de diğer ülkelere satılmıştır. Bunun sonucunda, ihracatçı firmaların banka hesaplarına 86.3 milyar manat alacak geçmiştir.

1993 yılında elektrik enerjisinin kullanımında önemli darboğazlarla karşılaşmıştır. Doğal gaz üretimi ve ithalinde görülen önemli gerileme nedeniyle ısınmada elektrik enerjisinin kullanılması sonucu hatlarda ve güç transformatörlerinde sık sık arızalara neden olmuştur. Bunun sonucunda, Azerenerji Devlet Şirketi tarafından elektrik kullanımına kısıtlamalar getirilmiştir.

Elektrik enerjisi üretimi 1993 yılının Eylül ayından başlayarak artmış ve son aylık üretim miktarı geçen yılın aynı ayına göre %1,2 oranında artış kaydetmiştir. Yılın bölümü itibariyle elektrik enerjisi üretimi ise 1992 yılına göre 693 milyon kw/saat yani %3,5 oranında azalmıştır (Bkz. TABLO - 8).

1992 yılına göre ham petrol üretimi 789 bin ton (%7.1), doğal gaz üretimi ise 1,067 milyon m³ (%13,5) azalmıştır (TABLO - 8). Ham petrol üretiminin azalması sonucunda tüm petrol ürünlerinin üretiminde de gerileme olmuştur. Petrol ürünü stoklarında da özellikle yılın son iki ayı başta olmak üzere önemli düşüşler gözlenmiştir.

Metalurji sanayiinde 1993 yılı öncesi başlayan geri-

leme telafi edilememiştir. 1992 yılına oranla, demir filizi üretiminden başka metal ve alüminyum boruları, kurşun ve kalay filizi üretimlerinde de önemli gerilemeler kaydedilmiştir (Bkz. TABLO - 8).

Makine ve otomobil sektöründe de 1993 yılında önemli üretim düşüşleri görülmüştür. Geçen yıla göre karşılaştırıldığında, güç transformatörleri, elektrotermik, elektrik ve petrol makine ve avadanlıkları, otomobiller, metal kesme tezgahları, buldozerler, elektrik lambaları üretimi son derece düşmüştür (Bkz. TABLO - 8).

1992 yılına göre, kimya ve petro-kimya sanayisi kuruluşlarında mineral gübre, sülfat, sentetik kauçuk, kostik soda, katran, sulfanol, plastik boru üretimi %40-60 oranında azalmıştır. Kalsiyumlu gübreler, sentetik katran ve plastik hammadde, polietilen, etilen, propilen üretiminde ise 1992 yılı üretim seviyesinin muhafaza edildiği görülmüştür (Bkz. TABLO - 8).

Kereste, kağıt ve selüloz sanayiinde üretim, 1992 yılına göre %75 oranında, mobilyada %44 oranında azalmıştır (Bkz. TABLO - 8).

İnşaat malzemeleri üretiminde, 1992 yılına oranla, demir-beton direkler %76, linolyum %67, asfalt %58, seyyar radyatör ve konvektörler %45, çimento %25, duvar malzemeleri %28 daha az üretilmiştir (Bkz. TABLO - 8).

Üretim düşüşü tekstil sektöründe de dikkati çekicidir. Tabii yün ve hazır ipek kumaşlar, hazır giyim ve yumuşak deri imalatı %30-45 gerileme kaydetmiştir. Buna karşın, pamuklu kumaş ve bez imalatı ile yarı işlenmiş kürk üretiminde 1992 yılına göre artış görülmüştür (Bkz. TABLO - 8).

Yiyecek sanayiinde; 1993 yılında, sucuk ve salam üretiminde %22, kuru hayvan yemi imalatında %7, puro ve sigara üretiminde %9.2, havyar imalatında %35.7 oranında artış kaydedilmiştir. Buna karşın, et, tereyağ, bitki yağı, peynir, sütlü mamuller, konserve, bira, margarin, mineral sular, sabun ve makarna üretiminde ise gerileme meydana gelmiştir (Bkz TABLO - 8).

2.3- Ticaret

Ara ve son malların dağıtımında hassas bir kontrol sistemi uygulanmaktadır. Yakın bir zaman önce kurulan ticaret birliği Gosnab, devlet işletmelerinin siparişleriyle ilgili tedarik işlemlerini yerine getiren tek kuruluştur. Bağımsız Devletler Topluluğu üyeleri arasındaki ticari anlaşmaların birbiriyle uymayan kapsamları nedeniyle dağıtım ve tedarik sisteminde aksaklıklar görülmektedir. Gıda ve diğer tüketim mallarının kırsal alandaki dağıtımı Azerittifak, şehirlerde ise Gıda, Tarım ve Ticaret Bakanlığı tarafından düzenlenmektedir. Azerittifak bağımsız bir kuruluş olup tüm kooperatifleri çatısı altında toplar ve tüketim malları dağıtımının %35'ini sağlar.

2.4- Enerji

Azerbaycan başta petrol ve doğal gaz olmak üzere zengin enerji kaynaklarına sahiptir. Resmi olarak yapılan bir açıklamaya göre çoğunluğu kıyı bölgelerinde olmak üzere yaklaşık bir milyar ton petrol rezervi, 6 trily m3 de gaz rezervi mevcuttur. Azerbaycan'ın sahip olduğu kıyıların ancak %10'unda petrol üretimi yapılmakta olup, geri kalan kısmının

da aynı şekilde zengin petrol yataklarına sahip olduğu tahmin edilmektedir. Sektörün içinde bulunduğu güçlükler; bazı petrol alanlarının ekonomik ömrünü doldurması, yetersiz yatırım ve demode ekipman şeklinde olup bu da 1989 yılından bu yana petrol üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Sektördeki mevcut darboğazı gidermek amacıyla 1992 yılında yapısal değişiklikler başlatılmış ve yabancı firmalarla anlaşmalar yapılmıştır. Eylül 1992 tarihinde yürürlüğe konan bir kararname ile devlete ait olan Azerineft ve Aznef kimya firmaları Azerbaycan Devlet petrol firması adı altında birleştirilmiştir. Yeni ünite, üretim ve petrol arama faaliyetlerine ilaveten sermaye yatırımı ve petrol işleme faaliyetlerini de üstlenmiş ve sektörün tümünü denetleyebilecek şekilde yapılandırılmıştır.

Azeri petrollerinin arama ve üretimine ilişkin anlaşma 20 Eylül 1994 tarihinde Bakü'de imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, İngiliz BP, Amerikan Amaco, Mc Dermott, Unocal, Penzoil, Ramco, Norveç Statoil, Rus Lukoil ile TPAO'dan oluşan konsorsiyumun Azerbaycan'da arama ve üretme yapacağı sahanın alanı 432.4 km²'yi bulmaktadır. Anlaşmanın süresi 30 yılı kapsamakta olup, üretimin yapılacağı Azeri Çırac ve Güneşli sahalarında bugünkü hesaplamalara göre üretilebilir petrol rezervi 511 milyon tona ulaşmaktadır. Üretilecek petrolde hissesi 9 milyon ton olarak hesaplanan TPAO, 150 milyon dolarlık yatırımla (%2.18) 2.5 milyar dolarlık pay alacaktır. Geri kalan 253 milyon ton petrol de Azerbaycan'da kullanılacaktır.

Asıl mali ve teknolojik yükün batılı şirketlerde olacağı anlaşmaya göre, ilk petrol üretiminin 18 ay içinde, saha

geliştirme çalışmalarının 48 ay içinde, petrolün uluslararası pazara sunulmasını sağlayacak boru hattının ise 54 ay içinde tamamlanması öngörülmektedir. 7,675 milyon dolarlık yatırımı öngören anlaşmayı imzalayan konsorsiyum üyesi şirketler kendi aralarında da arama ve üretime ilişkin işleyişi belirleyecek bir ortaklık anlaşması imzalayacaktır.

Ekim 1993'te Rusya hükümetinin daveti üzerine Astaran'da Hazar Denizi ülkeleri başkanları toplantısında; Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan başkanları Hazar Denizi'nin kullanımıyla ilgili müşterek bir bildiri imzalamıştır. Bildirideki maddelerden biri, Hazar Denizi mineral kaynaklarının grupların ekonomik ilgilerinin gözönünde tutularak kullanılmasıdır. Konuyla ilgili bir açıklama yapan başbakan Suret Hüseyinov, Rusya tarafından bütün alanların doğal saha olarak ilan edilmesi görüşüne katılmadıklarını, doğal saha alanının 12 mil yerine 40 mil olmasını istediklerini belirtmiştir. Azerbaycan'ın başlıca petrol sahaları olan Güneşli, Azeri ve Cirak, bu doğal saha içinde kalmaktadır.

Rus petrol işletmesi Lukoil'in konsorsiyuma %10 payla katılıyor olmasına rağmen, sözkonusu petrol anlaşmasında büyük ölçüde devre dışı kalan Rusya, anlaşmayı resmen tanımayacağını bildirmiştir. 20 Eylül'de bir açıklama yapan Rusya Dışişleri Bakanlık sözcüsü Grigori Karasin, Hazar Denizi'ndeki doğal kaynakların, bölge ülkeleri arasında ortaklaşa ele alınması gerektiğini savunurken, sözkonusu denizin hukuki statüsünün 1948 yılında imzalanan bir anlaşmayla belirlendiğini söylemiştir. Adı geçen sözcü, Rusya'nın bu anlaşmanın

değişmesi gerektiğini düşündüğünü ve konuyla ilgili önerileri hazırladığını da bildirmiştir.

Halihazırda üretilen petrol, bir taraftan tankerler aracılığı ile kuzey İran'a taşınırken, diğer yandan büyük bölümü demiryolu taşımacılığı ile Ukrayna'nın Odessa ve Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki Novorossik limanlarına ulaştırılmaktadır. Azerbaycan'ın Karadenize Volga nehri kanalıyla açılması mümkünse de taşıyıcı gemilerin 3,000 grostonu aşmaması bu kanaldan yapılacak ulaştırmanın rantabilitesini düşürmektedir. Kafkas bölgesinden geçen eski bir petrol boru hattı Gürcistan yoluyla Karadeniz'e ulaşmakta ise de halen kullanım dışıdır. Azerbaycan'la Rusya arasında halen mevcut olan ana petrol boru hattı ise batı Sibirya ve Kazakistan ham petrollerinin ithali amacıyla kullanılmaktadır.

Petrol ihracı amacıyla yapımı düşünülen petrol boru hattının çıkış noktası Bakü olup Gürcistan, İran veya Türkiye ülkelerinden birinde sona ermesi kararlaştırılacaktır.

20 Eylül 1994 tarihinde konsorsiyumla yapılan anlaşma sonrasında, hisse sahibi petrol şirketlerince üretilecek petrolün uluslararası pazarlara naklini sağlayacak petrol boru hattının yapımı konusunun da hızlı bir çözümle gerçekleşme süresine girmesi sözkonusudur.

Yıllık arıtma kapasiteleri toplamı 20 milyon ton/yıl olan Bakinsky (Azneftyağ) ve Novobakinsky rafinerileri Bakü şehri yakınlarında faaliyet göstermektedir. Daha eski olan Azneftyağ rafinerisi toplam arıtma işleminin %60'ına cevap vermektedir. Kuruluş kapasitelerinin milli üretimi aşması nedeniyle sözkonusu rafinerilerde arıtılmak üzere Rusya ve

Kazakistan'dan ham petrol ithal edilmekte ve rafine edilen petrol Bağımsız Devletler Topluluğu üyeleri ile diğer devletlere satılmaktadır.

Toplam rafine kapasitesi 1989 yılından beri düşük kapasite ile çalışmaktadır. Çevre koşulları yanında mahalli petrol üretiminde görülen düşüş ve hampetrol ithalatındaki tıkanıklıklar bunda başlıca rolü oynamaktadır. 1990-1992 döneminde rafine edilen hampetrolden %48 fuel oil, %27 dizel, %9 gazolin, %8 yağ imal edilmiştir.

Her ne kadar ham petrol üretimi ile işlenmiş petrol ürünleri ve dış ticaret rakamları uyumuyorsa da Azerbaycan'ın 1990-1992 dönemi petrol üretiminin, yerel tüketim, ihracat ve üretim kayıpları için rafinerinin kullandığı miktar çıkarıldığında bir milyon ton olduğu görülmektedir. 1992 yılında ham petrol üretimi ve ithalatı hızla düşmüştür. Azerbaycan'ın tüketim miktarını karşılamak için zengin gaz yataklarına da sahip bulunmaktadır. Yıllık 16-17 milyar m³ tüketimin 9 milyar m³'ü dahili üretimle karşılanırken, geri kalan kısmı Türkmenistan ve İran'dan ithalat yolu ile karşılanmaktadır. Doğal gaz üretimi 1992 yılı içinde %8 düşme göstermiştir. Bu, düşük dahili teşviklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda açıklandığı gibi Penzoil projesi ile tabii gaz üretiminin önümüzdeki 5-8 yıllık dönem içerisinde artış kaydetmesi beklenmektedir.

Azerbaycan yeterli elektrik enerjisi kapasitesine sahiptir. Ekonomideki kötüleşme ve genellikle fuel oil darlığı nedenleriyle elektrik enerjisi üretiminde hızlı düşüşler görülmektedir. Önceki yıla göre 1992 yılında elektrik enerjisi üretiminin %16 civarında gerilediği görülmektedir.

Bu sektördeki temel problem üretimde artan miktarda Fuel oil kullanımına ağırlık verilmesidir. Bu durum ihracatta düşüşle beraber çevre kirliliği problemlerini de birlikte getirmektedir.

2.5- İnşaat

Devlet İstatistik Komitesi verilerine göre;

1993 yılı zarfında Azerbaycan'da 1,4 milyon m² toplamında olan 16,000 civarında konut yapılmıştır. 1992 yılına oranla hizmete sokulan hastahane, poliklinik, okul ve sosyal tesislerin sayısında 1,5 kat artış olurken 6 adet yeni sanayi müessesesi de hizmete sokulmuştur. Ancak buna rağmen, 1993 yılı programının sadece üçte ikisi gerçekleştirilmiştir.

1993 yılında 1,360,300 m² konut yapılarak yıllık programın %62'si gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, 485 yataklı hastahane (planın %46'sı), 2,535 kişilik poliklinik (planın %71'i), 13.4 bin öğrencilik derslik (planın %81'i), 2,110 kişilik çocuk bakım evi (planın %71'i), 800 kişilik kültür ve eğitim evi, 200 kişilik yaşlılar ve huzur evi yapılmıştır.

Yapılan konutların %40'ı devlet müesseselerine, %4'ü inşaat kooperatiflerine, %56'sı ise özel kişilere aittir. İnşaat sektörü planının genel olarak yıllık gerçekleşme oranı %58 olup, 1992 yılına göre %51 oranında daha düşüktür.

1992 yılına göre %6 daha az olarak, 16.6 milyar manat toplamında harcama yapılan inşaat yenileme yatırımlarıyla ilgili dönemsel veriler (TABLO - 10) da belirtildiği şekilde gerçekleşmiştir.

1993 yılında ülkede inşaat işlerinde çalışan nüfus sayısı 134 bin kişidir. Bu oran, 1992 yılına göre %6.1 daha

azdır. İnşaat sektöründe çalışanların ortalama aylık ücreti 3,080 manat olarak belirlenmiş olup, bu da 1992 yılına oranla 8,5 kat daha fazladır.

2.6- Ulaştırma

İstatistik Komitesi aylık bültenleri verilerine göre;

Boru hattı taşımacılığı hariç, 1993 yılında tüm nakliyat cinslerinde gerileme olmuş ve taşınan mal hacmi 1992 yılına göre %39 oranında gerilemiştir (Bkz. TABLO - 11).

Demiryolu taşımacılığı 1993 yılının Aralık ayında bir önceki aya göre %2, geçen yılın aynı ayına göre %16 oranında gerilemiştir. Yılın bütünü itibariyle ise, geçen yıla göre %20 düşüş belirlenmiştir. Kara yolu taşımacılığında 1993 Aralık ayında bir önceki aya göre yükselme kaydedilmişse de 1992 yılına nisbetle taşınan yük hacminde %58 düşüş görülmüştür. Yolcu taşımacılığı da %7 gerilemiştir.

Hava yolu ile yolcu taşımacılığı, 1992 yılı verilerine göre %14 gerilemişse de planın %13 oranında fazlasıyla gerçekleştiği anlaşılmıştır.

Hazar Denizi gemi taşımacılığında Aralık ayında bir önceki aya nisbetle artma sağlandı ise de, yılın bütünü itibariyle, 1992 yılına göre %25 gerileme tesbit edilmiştir. Deniz yolu ile taşınan yolcu sayısı 93 bin kişi olup, bu da bir önceki yıla göre %10, plana göre ise %38 daha düşük bir rakamı ifade etmektedir. Yurt dışı yük ve yolcu taşımacılığı karşılığında sağlanan 16,6 milyon USD, planlanan rakamın 1,9 milyon dolar altındadır.

Genel ulaştırma hizmetleri karşılığında 1993 yılında halka 373 milyon manat tutarında hizmet sağlanmış olup, hacim itibariyle 1992 yılına göre %23 daha fazladır.

2.7- İstihdam

Yöntem ve veri konularındaki karışıklıklar nedeni ile Azerbaycan'da istihdam durumunu değerlendirmek oldukça zordur. İstatistik Komitesi verilerine göre, 1993 yılında ülke ekonomisinin üretim birimlerinde görevli toplam çalışan sayısı 2,695,000 devlet idari birimlerinde çalışanların sayısı ise 1,894,000 kişidir. Azerbaycan'ın 16-59 yaş arasındaki işgücü, 1992 yılında 4 milyon civarındadır. İşgücü arzı ve talebi arasında görülen fark, öğrenciler, mevsimlik işçiler, doğum izni kullanan çalışan kadınlar ve ev kadınlarından meydana gelen işsizlik miktarını göstermektedir.

Azerbaycan'da doğum oranı Avrupa ülkelerinden 4-5 kat fazladır. İşsizler nüfusun %25-26'sını oluşturmaktadır. Bazı bölgelerde işsizlik oranı %50-60 seviyesindedir. Serbest piyasa ekonomisine geçilinceye kadar, gelecek teknolojik ilerlemeler de işsizlerin sayısını arttıracaktır.

Bakanlar Kurulu, devlet istihdam politikasının yerine getirilmesiyle ilgili bir tedbir planı onaylamıştır. Buna göre, personel eğitimi için bir model önerilmiş ve Ekonomi Bakanlığı'nda olan uygulama yetkisi, Maliye Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Devlet İstatistik Komitesi, Devlet Vergi Denetim Komitesi ve Bölge Yönetim otoritelerine devredilmiştir.¹⁵

1993 yılında 35,900 kişi İş Bulma Kurumu'na başvurmuş ve bunların 18,700'i işe yerleştirilmiştir.

İşçilerin ve çalışanların ortalama ücretleri, 1992'nin aynı dönemiyle karşılaştırıldığında 1993 Ocak-Kasım döneminde

¹⁵ "Zerkalo" Haber Dergisi, 23.09.1993

9.2 kat artmış ve 17,960 ruble olmuştur. Bir önceki yılın aynı tarihine göre karşılaştırıldığında ise Kasım/1993 itibarıyla ücretlerin 7,5 kat artarak 31,200 rubleye ulaştığı anlaşılmaktadır.

Nüfusun %90'ından fazlası fakirlik içinde yaşamakta olup %17'si işsiz, %13.8'i ise mültecidir. Bakü İş Bulma Bürosu'na göre, 30 Mayıs 1994 tarihinde Bakü'de yaşayan mülteci sayısı 200,339 kişidir. Bunların içinde iş yapabilecek olanların sayısı 84,651 olup, 25,065'i istihdam edilmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılan bir tahmine göre, işçilerin sadece %3'ü asgari ücret almaktadır. Üniversite rektörleri, ülkede 34,000 manat ile en yüksek ücreti almaktadırlar. Parlamento tarafından saptanan, Cumhurbaşkanı'nın maaşı ise 52,000 manattır (52 USD).

3- Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinden İtibaren Ekonomik Gelişmelerin Değerlendirilmesi

3.1- Milli Gelir ve Üretim

Tarihsel geçmişe bakıldığında, Azerbaycan'ın büyüme performansının Bağımsız Devletler Topluluğu içinde en büyüklerinden biri olduğu görülür. Net fiziki üretim'in (NMP) 1980 yılların ikinci yarısından itibaren yavaşlamış ve 1989-91 döneminde yıllık ortalama % 5 düşüş gerçekleşmiştir. Devlet İstatistik Komitesi verilerine göre, bir önceki yıla göre 1992 yılı itibarıyla bu düşüş % 22.5, 1993 yılı itibarıyla ise %13.3 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. TABLO - 34). Bu gerileme-

yılıının son 3 aylık döneminde gerek ekmek, gerekse elektrik ve petrol ürünleri fiyatlarında bir kaç misli artış yapılmasına rağmen, söz konusu malların fiyatları gerek bölge gerekse diğer dünya ülke fiyatlarının altında kalmıştır. Fiyat kontrolüne tabi olmayan malların fiyatları özel teşebbüsler tarafından belirleniyorsa da, fiyat tesbit uygulaması oldukça karışıktır. Çünkü, Azerbaycan'ın toplam üretiminin % 80-90'ı tekeller tarafından gerçekleştirilmektedir. Böylece, fiyat belirleme işlemi, tekel fiyatlarını tespit ve takip edilmesini üstlenen antitekel komitesinin yoğun denetimi altındadır. Tekel pozisyonundaki işletme de, fiyat artışlarına ilişkin talep ve sebeplerini bir deklarasyon formu ile antitekel komite ve devlet vergi müfettişlerine bildirmek zorundadır. Söz konusu artışlar için birçok başvurular bir kaç gün içinde karara bağlanmaktadır. Aşırı fiyat uygulaması durumunda son üç aylık satış hacmi üzerinden hesaplanan aşırı kazanç farkının devlete ödenmesi uygulaması mevcuttur. Tüketim mallarının perakende fiyatları, maliyet üzerine % 25 ilavesiyle komite tarafından belirlenir. Süt, et ve un gibi temel gıda maddelerinde bu oran % 10-15 arasında değişir. Bu mekanizma yalnızca iç piyasaya arz edilen mallar için söz konusudur.

3.2.2- Toptan ve Perakende Fiyatlar

Azerbaycan'da tüketici fiyat artışları, Bakü ve Nahçıvan'daki devlet işletmeleri, kooperatifler ve ticari mağazalarda satışa sunulan 400 civarındaki ürünün dahil edildiği perakende fiyat endeksine göre ölçülmektedir. Bakü, toplam ticaret hacminin % 60'ını temsil ettiğinden, Nisan 1990 ta-

rihinde uygulanmaya başlayan sözkonusu endeks ülkedeki fiyat gelişmelerini önemli şekilde kapsar. Devlet İstatistik Komitesi (Goskomstat) fiyat endeksi çerçevesinde iki tür fiyat trendini temsil eder:

- 1- Önceki ayın devir hızı esas alınarak hesaplanan aylık enflasyon,
- 2- Önceki yılın aynı ayı esas alınarak aylar itibariyle hesaplanan endeks.

Endekse dahil malların satış devir hızı, endeksi o malın toplam endeks içindeki oransal ağırlığına göre etkiler. Toptan eşya endeksinin hesaplanması da bu yöntemle benzer ise de, değişik mal gruplarının yıllık ağırlık oranları üzerinden hesaplanması ile bundan ayrılır. Bunda amaç, önceki yılın sektörel yapısını ortaya koymaktır.

Azerbaycan'da fiyat hareketleri Karabağ sorunu ve uygulanan finansal politikalar kadar Ruble bölgesindeki fiyat gelişmelerinden de büyük ölçüde etkilenmiştir. Fiyat serbesliğiyle artan fiyatların etkisi birkaç ay gecikmeyle hissedildiğinden diğer malların fiyat ayarlamaları da gecikmeli olmuştur.

Parakende ve toptan fiyat endeksleri 1991-92 döneminde değişik aylık hareketler göstermiştir. Toptan fiyat endekslerine dahil olan bazı ürünlerin fiyatları Ocak 1992 tarihinde liberalize edilmiştir. Tüketim malı fiyatlarının büyük bölümünün liberalizasyonu ise Nisan 1991 tarihinde yapılmıştır. Her iki endeks arasında 1992 yılının ilk çeyreğinde büyük fark ortaya çıkmıştır. Toptan eşya fiyatları endeksi sözkonusu dönemde % 173 artarken parakende fiyat endeksi artışı % 32'de kalmıştır.

1993 yılı kasım ve aralık aylarında fiyatlar büyük artış göstermiştir (Bkz. GRAFIK - 5). Bu artışın emisyon artışı ile paralel olduğu ancak emisyon artış hızının gerisinde seyrettiği, öte yandan fiyat artışlarının dolar/manat kuru artış seviyesinin üzerinde gerçekleştiği anlaşılmıştır. (Bkz. GRAFIK - 1-2) Tüketim mallarının perakende fiyatları bir önceki aya göre % 58,9 oranında, bir önceki yılın aynı ayına göre ise 10,1 kat artmıştır (Bkz. TABLO -12-13-14-15).

3.2.3- Ücretler

1993 yılında toplam ücret gelirleri nominal olarak 87.1 milyar manat olup, önceki yıla göre 9.4 kat fazladır. Bu meblağın 24.8 milyar manatlık bölümü Aralık ayına ait olup, Kasım ayına göre 3.1 kat, geçen yılın Aralık ayına göre ise 9.9 kat artışı yansıtmaktadır. 1991=100 hesabıyla 1992 yılında 104'e ulaşan reel ücret seviyesi 1993 yılında 41'e gerilemiştir (Bkz. TABLO - 34). Halkın toplam ücret gelirlerinin %40'ını oluşturan 34.8 milyar manat, tüketim malları satın alınmasında kullanılmıştır. Bu meblağ, her ne kadar geçen yıla göre 5.9 kat daha fazla ise de ücret artış seviyesine göre 1.6 kat daha düşük olduğu görülmektedir. Toplam gelirin %46.7'lik diğer bölümü karaborsada sarfedilmiş, geri kalan kısım ise yastık altı tasarruflarına gitmiştir.

1993 yılında genel ortalama aylık işçi ücreti 2,005 manat olup bu da 1992 yılına göre 7.6 kat artışı yansıtmaktadır. Aralık/1993 ayında başlıca sektörlerde görülen ücret seviyeleri şu şekildedir:

- Banka ve Sigorta şirketlerinde 11 bin manat,
- Devlet kooperatif ve içtimai teşkilatlarında 7 bin manattan

çok,

- İnşaat teşkilatlarında 7 bin manat,
- Sanayi kuruluşlarında 5.8 bin manat,
- Ulaştırma kuruluşlarında 4.8 bin manat,
- Eğitim teşkilatlarında 4.6 bin manat,

Azerbaycan Cumhuriyeti devlet başkanının emriyle, 1 Ocak 1993 tarihi itibarıyla minimum asgari ücret 300 manat olarak belirlenmiştir. Sonuçta, bütçe kuruluşlarında çalışanların asgari ücreti 1.2 defa, üretim kuruluşlarında çalışanların asgari ücreti ise 1.5 defa artmıştır. Artan enflasyon karşısında Devlet Başkanı'nın 1 Temmuz 1993 tarihli emri ile bu tarihten başlayarak asgari ücret miktarı 500 manata yükseltilmiştir.

Ancak enflasyonun günden güne daha da artması nedeniyle kısa bir süre sonra, 15 Kasım 1993 tarihinden itibaren asgari ücret tutarı bu defa 900 manata yükseltilmiştir.

3.3- Döviz Kurları

Döviz alım satımının serbestçe yapılamaması, Türkiye'deki Tahtakale benzeri bir döviz karaborsasının oluşmasına yol açmıştır. Resmi izni olmayan şahıs ve kuruluşlara bankalarca döviz satılamamaktadır. Dış ticaretin büyük bölümünün devlet tekelinde olması ve yurt dışına giriş çıkışların kısıtlanmış olması nedeniyle 1993 yılı sonuna kadar döviz kurlarında büyük artış olmamıştır. 1994 Yılı verileri incelendiğinde; ekonomideki liberalizasyon ve dış ticaret hacmi geliştikçe döviz kurlarının fiyat artışları paralelinde gerçekleşeceği anlaşılmaktadır (Bkz. TABLO - 24 ve GRAFIK - 7-1).

3.4- Dış Ticaret

3.4.1- Dış Ekonomik İlişkiler

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığını elde eden Azerbaycan, yeraltı zenginlikleri ile Batılı ülkelerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Hazar Denizi'nin kıyısındaki petrol yataklarının kontrolünü elinde bulunduran Azerbaycan, bu konumuyla dünyanın en büyük petrol firmalarının mücadele alanına dönüşmüştür. Petrol ve diğer kaynakları nedeniyle, birçok dünya ülkesi Azerbaycan ile ekonomik ilişkiye girme çabası içinde bulunmaktadır. İkili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde birçok ülke temsilcileri Azerbaycan'a ziyaretlerde bulunmakta, çeşitli ticari sözleşmeler imzalamakta, kredi ve yardım sağlamaktadır. Ayrıca, yabancı firmalarda halen bankacılık, gıda, inşaat, turizm gibi alanlarda ortak yatırımlara girmektedirler. 1993 yılının ilk sekiz ayı itibariyle, Azerbaycan 27 ülkeyle ikili ekonomik ilişki ve 17 ülke ile de tek taraflı ekonomik ilişki içindedir.

Halen Azerbaycan'da kayıtlı 724 iş ortaklığı (joint venture) vardır. Fakat bunların sadece 200'ü faaldir. Bu 200 iş ortaklığı yabancı yatırımcılar tarafından oluşturulmuştur. 8.8 Milyon manatı yabancı ortaklara ait olmak üzere bu iş ortaklıklarının özsermaye miktarı 16.7 milyon manattır. Maliye Bakanlığı, 1994'ün ilk çeyrek dönemi boyunca 20 iş ortaklığını araştırmış ve bunların 12'sinin özsermaye koşullarını yerine getirmede başarılı olamadığını belirlemiştir. "Yabancı Yatırımların Korunması" hakkındaki kanuna göre bu tür iş ortaklıklarının kapatılması gerekmektedir. Maliye Bakanlığı uzmanları, pek çok iş ortaklığının varolmasına karşın bunla-

rın başarılı olamamasının temel nedenlerini; yetersiz banka sistemi, yüksek enflasyon, manatın konvertibl olmayışı, hukuki muamelelerin geçersizliği ve ülkedeki savaş durumu olarak belirlemiştir.

27 Mayıs 1994'de Birleşmiş Milletlerin Cenevre'deki Kafkas devletleri ve Tacikistan'a Yardım Konulu Konferansı'nda Azerbaycan'a 5 Nisan 1995 tarihine kadar 31 milyon USD yardım yapılmasına karar verilmiştir. Yardımın 16 milyon USD'si gıda maddelerine, 5 milyon USD'si sağlık, 3 milyon USD'si eğitim, 8.5 milyon USD'si mülteciler ve 700,000 USD'si ise koordinasyon ve dağıtım için kullanılacaktır. Diğer yandan IBRD Azerbaycan'da iki çimento fabrikasının kurulması için kredi verecektir. İki projenin toplam değeri yaklaşık 50-55 milyon USD olup kredinin geri ödenmesi fabrika işlemeye başladıktan 3 yıl sonra başlayacak ve 7 yıl sürecektir.

EC Aralık/1994'te, Avrupa Enerji Beyannamesi çerçevesinde Bakü'de uluslararası bir sempozyum düzenlenmeyi planlamaktadır. Sempozyumun amacı Azerbaycan'daki politikayı mütalaa etmek ve Azerbaycan'ın enerji kanunlarını geliştirmeye yardım etmektir.

Suudi Arabistan Kalkınma Fonu'nun temsilcileri, toplam 8 milyar USD değerinde enerji, kimya, su temini ve mekanik makinalar ve diğer Azeri projelerine fonun iştiraki konusunda Bakü ile temaslarını sürdürmektedirler.

3.4.2- ithalat ve ihracat

Devlet Gümrük Komitesinden alınan bilgilere göre, 1993 yılında, ithalat ve ihracat hacminin toplamı 1,263.4 milyon dolardır. Bu rakkamın 604.2 milyon dolarlık kısmı mahsul ithalatına, 659.2 milyon dolarlık kısmı mahsul ihracatına aittir (Bkz. TABLO - 35). Söz konusu ihracat içinde %32.2 pay alan re-eksportun toplamı 105.0 milyon dolardır. Geçtiğimiz 5 yıl boyunca üretim %20, diğer bir deyişle 4 milyon ton azalmasına karşın, ülkenin ihrac potansiyelinin %80'ini petrol oluşturmaktadır.

1994'ün ilk yarısı süresince ihracat 270 milyon dolar iken, ithalat 410 milyon dolardır. 1993 yılı ödemeler bilançosu açığı 95.5 milyon dolardır. Bu açığın büyümesinde 10 Ocak ve 5 Nisan tarihli dış ticaretin serbestleştirilmesiyle ilgili kararnameleler etkili olmuştur.

Ihracat ve ithalat işlemlerine ülkede faaliyet gösteren 600'den fazla firma iştirak etmektedir. İhracat olunan malların içinde petrol ürünleri ve pamuk başta gelmektedir (Bkz. TABLO - 19). İthalatta ise tüketim malları ön sırayı almaktadır (Bkz. TABLO - 20).

Son zamanlarda, Kuzey Kafkasya'daki demiryollarının güvenlik durumu tehlikeli boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. 1993 yılı içerisinde Azerbaycan'a gönderilen 300 milyon dolar değerinde 2,000 vagonluk mal Çeçen Cumhuriyeti üzerinden nakledilirken kaybolmuştur. Mal sevkiyatındaki güven sorunu nedeniyle sigorta firmaları, dış ticaretin sigortalımasına soğuk bakmaktadırlar.

İthalat ve ihracat hacminin yarısı barter usulü ile

gerçekleştirilmektedir. 1993 yılında Sierra-Leone ve Suriye'nin de ilavesiyle dış ticaret yapılan ülkelerin toplamı 49'a ulaşmıştır. TABLO - 17 'dan da görüleceği üzere dış ticaret işlemlerinin toplamı, çeşidi ve stratejik mahsuller açısından İran ve Türkiye ön planda tutulmaktadır. Bu iki devletin toplam ihracat içindeki payı %70'in, ithalatta ise %30'un üzerindedir. Ancak Almanya, İtalya, Avusturya, İsviçre, Amerika ve İngiltere ile olan dış ticaret ilişkileri de hızla artmaktadır (Bkz. GRAFİK - 8-9). BDT ülkeleri ile yapılan dış ticarete Rusya %45 ile ilk sırayı alırken, sırasıyla Ukrayna, Türkmenistan, Kazakistan ve diğerleri gelmektedir (Bkz. TABLO - 18 ve GRAFİK - 4).

3.5- Kamu Maliyesi

3.5.1- Maliye Politikası ve Uygulaması

Ülkede son zamanlarda enflasyonun arttığı, manatın değerinin düştüğü, para dolaşımının düzenlenemediği, para faaliyetlerinin kontrol mekanizmasının olmadığı, yürürlükteki kanunların yetersiz olduğu ve tekrar gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi gerektiği, üretimin düştüğü, kredilerin verilmesinde karışıklıkların olduğu, verginin toplanması ve bütçeye transferinde ciddi problemlerin bulunduğu gözlenmektedir.

Ülkede serbest piyasa ekonomisine yönelik altyapı ve bilgi birikimi bulunmaması sonucu hükümet, ekonominin gidişine uygun bir politika oluşturamamıştır. Bakanlıklar var olmakla birlikte, verilerin değerlendirildiği bir devlet birimi yoktur. Kamunun ihtiyaçlarına yönelik kaynaklar, Merkez Bankasından para basılması suretiyle karşılanmaktadır.

TABLO -21 ve GRAFİK - 3-6'dan da görüleceği üzere emisyon

hacmi hızlı bir şekilde artmaktadır. Başlı bozukluk, savaş ekonomisi ve ülkede yaşanan kargaşa sonucu Merkez Bankası kaynakları alabildiğince kullanılmaktadır. Rüşvetten dolayı ülkede vergi toplanamamaktadır. Ekonomi, verimsiz alanlara ve tüketime yapılan harcamalarla sürdürülmektedir.

Üretim alanında bir işletme üç tür vergi ödemektedir.

- 1) Gelir vergisi (gelirin %35'i),
- 2) KDV (satış fiyatının %20'si,
- 3) Tüketim vergisi (ürünün kalitesine bağlı olarak %24-75 arasında değişir.

Ülkede, gıda maddelerine uygulanan sübvansiyonlar devlet bütçesi üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. Örneğin, Ekim 1993 rakamlarıyla, hükümete 1,200-1,300 rubleye malolan 1 kg. yağ, halka kuponlarla 400 rubleye ve 1,100 rubleye malolan 1 kg. et 250 rubleye satılmaktadır. Diğer yandan, devletten ödenek alan 1,250,000 emekli ve 2,700,000 çocuk mevcut olması. devlet bütçesi üzerindeki yükü artıran bir başka et-kendir.

Karabağ sorununun da bütçe üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. 1993 yılında, bütçeden 20.4 milyar ruble, mülteciler için tahsis edilmiştir ve bu hadcamalar Mülteci ve İstihdam Bakanlığı'ndan alınan bilgilere göre daha da artacaktır.

3.5.2- Devlet Bütçesi

3.5.2.1- Gelirler ve Giderler

TABLO - 32-33'de yer alan veriler incelendiğinde;

- 1992 yılında 0.7 milyar manat konsolide bütçe fazlası oluş-

tuğu, 1993 yılında ise 12.6 milyar manat konsolide bütçe açığına dönüştüğü,

- Bütçe gelirleri içinde 1992 yılında %9 paya sahip olan tüketim vergisinin 1993 yılında %21'lik paya sahip olduğu, gelir ve katma değer vergilerinin de sırasıyla %20 ve %23'lük paya sahip olduğu,
- Giderler içerisinde, 1992 yılında %19 olan savunma ve güvenlik payının 1993 yılında %1050 oranında bir artış göstererek %28'lük paya yükseldiği, diğer en büyük gider kalemini oluşturan sosyal ve kültürel giderlerin ise 1992 yılında %29 ve 1993'de %27 paya sahip olduğu,
- 1992 yılı bütçe giderleri içerisinde %28 gibi yüksek bir oranda yer alan gıda sübvansiyonlarının 1993 yılında azalarak %8'ler düzeyine indiği,
- 1992 yılında bütçe giderleri içerisinde %2'lik paya sahip olan Sosyal sigortalar fonuna ait giderlerin, 1993 yılında %4000 gibi ciddi artışlar göstererek %11 seviyesine ulaştığı,

görülmektedir.

Maliye Bakanlığı Bütçe Bölümü tarafından yapılan açıklamaya göre; 1 Haziran 1994 tarihi itibarıyla, gelirlerin 45.8 milyar manat, masrafların 65.7 milyar manat olduğu, bütçe açığının devlet hizmet teşebbüslerinin satılarak kapatılmasının planlandığı anlaşılmıştır.

1994 Haziran açığı, Nisan ve Mayıs'ın toplamından daha düşük olarak 19.2 milyar manattır. Nedenlerden biri, 1 Temmuz itibarıyla teşebbüslerin vergi ödeyerek borçlarını 11 milyar manattan 9.7 milyar manata düşürmeleridir. Diğer yandan, son

zamanlarda verilen işyeri izinlerinden 1.7 milyar manat gelir elde edilmiştir. Böylece, 1994 yılının ilk yarısı boyunca toplanan vergiler 67.6 milyar manata ulaşmıştır.

1994 yılının ilk yarısında toplanan vergiler;

(Milyar manat)

| | |
|--------------|-------------|
| KDV..... | 17.6 |
| Gelir..... | 22.3 |
| Tüketim..... | 10.8 |
| Ruhsat..... | 1.7 |
| Diğer..... | 8.6 |
| TOPLAM | <u>67.6</u> |

şeklinde gerçekleşmiştir.

1994 Temmuz ayında, döviz kuru, enerji ve ekmek fiyatları ve asgari ücretin artmasından dolayı, bütçe rakamları yeniden revize edilmiştir. Ermeni işgali altında bulunan alanlarda yer alan işletmelere verilen kredilerin bir bölümü kamu borcuna transfer edildi. 1 Haziran 1994 tarihi itibarıyla, 19.9 milyar manat bütçe açığı bulunmaktadır.

3.5.2.2- Bütçenin Finansmanı

Hükümet; ücretlerin, emekli aylıklarının, bursların ödenmesinde manatın tedavülünden yararlanmaktadır. Etkili finansal kontrol uygulanmamasından dolayı oluşan bütçe açıklarını, Maliye Bakanlığı Merkez Bankası'ndan (ANB) sağladığı kredilerle karşılamaktadır. Henüz gelişmiş bir sermaye piyasası bulunmayışı nedeniyle hükümet, piyasaya tahvil

ve hazine bonosu sürmek yerine bütçe açığını krediyle kapatmayı tercih etmektedir. Bütçe açıklarının kapatılması amacıyla Merkez Bankası tarafından Maliye Bakanlığı'na açılan toplam kredi miktarı, 1993 yılının 11 aylık döneminde 10.6 milyar manata ulaşmıştır. Merkez Bankası'nca ülke içinde kullandırılan toplam kredi hacmi de önceki yıla göre 5.2 kat artarak 1 Aralık 1993 tarihi itibarıyla 78.8 milyar manata yükselmiştir.

3.5.2.3- Bütçe Harici Fonlar

Ülkede, yatırım projelerinin ve bölgesel programların yerine getirilmesi amacıyla oluşturulan fon kaynaklarının kullanımı oldukça karmaşıktır. Mülkiyeti desteklemek için 1993 yılında özel bir fon kurulmuştur. Çok fazla miktarda kaynak bu amaçlar için kullanılmaya yönlendirilmektedir.

Tarım, devlet sigorta ve Azerittifak (petrol) kuruluşları dışında kalan teşkilatlar 11 aylık dönemde 27.9 milyar manat kar sağlayarak, önceki yılın aynı dönemine göre 7.9 kat artış kaydetmiştir. Ekonomi içinde faaliyet gösteren tüm müessese ve teşkilatların %22.6'sını oluşturan 1,255 işletme ise aynı dönemde zarar etmiştir. 4.3 milyar manat olarak belirlenen bu zararın önceki yılın aynı dönemine göre 7.5 kat arttığı anlaşılmıştır. Söz konusu zararın üçte birini oluşturan 1.4 milyar manatlık tutar, ticari müesseselerin %46.6'sı ile kamu hizmeti müesseselerinin %49.8'i ve inşaat kuruluşlarının %92.7'sinin toplam zararlarından oluşmaktadır.

Merkez Bankası, 1993 yılı içerisinde tedavüle 38.8 milyar manat sürmüştür ki bu da 1992 yılına nispetle 21.5 kat daha fazladır. Bu dönemde tasarrufluların bankalara yatırdık-

ları toplam tutar ise 39.6 milyar manattır (Bkz. TABLO -36). Ayrıca, 0.3 milyar manatlık devlet ikraz sertifikaları ile 0.4 milyar manat tutarında mevduat sertifikaları satışı gerçekleşmiştir. Halkın tasarruflarının çoğunluğunun toplandığı Sberbank (Emanetbank) nezdindeki hesapların toplamı, faizler dahil 5.9 milyar manata ulaşmıştır (Bkz. TABLO -45).



İKİNCİ BÖLÜM

FINANSAL SEKTÖRÜN YAPISI VE ANALİZİ



İKİNCİ BÖLÜM

FINANSAL SEKTÖRÜN YAPISI VE ANALİZİ

A- FINANSAL SEKTÖRÜN YASAL YAPISI VE UYGULAMALAR

Azerbaycan'da pazar ekonomisi prensipleri doğrultusunda rekabetçi ve modern bir bankacılık sisteminin yasal çerçevesinin oluşturulması için, 7 Ağustos 1992 tarihinde iki önemli kanun kabul edilmiştir. Merkez Bankası Kanunu ile Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanun adlarıyla Azerbaycan Milli Meclisi tarafından 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülen bu kanunlar, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Müdürü Sayın Prof.Dr. İlhan Uludağ'ın kendisi tarafından uluslararası standartlarda hazırlanmıştır. Taslak haliyle, aynen kanunlaşan sözkonusu kanunlarla; bankacılık sistemi parasal istikrarı sağlama görevi verilen bağımsız bir merkez bankasının denetim ve gözetimine bağlanmıştır.

Merkez Bankası Kanunu ile Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanun'a ilave olarak, Azerbaycan Milli Meclisi bir yetki kanununu da kabul etmiştir. Bu yetki kanununda şu hususlar yer almaktadır:

Merkez Bankası;

- Kendi organizasyonu ile ilgili düzenlemeleri tamamlayıp Milli Meclise sunacaktır.
- 1992 ve sonraki dönemlerle ilgili para ve kredi politikasını hazırlayacaktır.
- Kuruluş sermayelerinin %01'i oranında tahsil edilecek ücret karşılığında bankaları tekrar kayıt altına alarak faaliyet lisansı verecektir.

Bakanlar Kurulu ile birlikte Milli Meclisin Ekonomi ve Bütçe Komiteleri;

- Merkez Bankası ile eski Sovyet yönetiminden devralınan bankaların bilançolarını analiz edecek ve bunları ayırma tabi tutacaktır.
- Sovyet yönetiminden devralınan Agroprombank (Ziraat Bankası), Promstroibank (Sanayi Yatırım Bankası), Sberbank (Emanet Bankası), ve International Bank'ı (Uluslararası Banka) reorganize edecek ve sermaye çoğunluğu devlete ait olmak üzere bunları müşterek sermayeli ticari bankalar şeklinde yapılandıracaktır.
- Menkul kıymetler borsası ve teminatlar hakkında kanun taslaklarını hazırlayacaktır.

Bakanlar Kurulu ile birlikte Merkez Bankası; Yatırımlar, emeklilik fonları, kiralama ve diğer finansal kuruluşlarla ilgili düzenlemeleri hazırlayacaktır. Merkez Bankası bu güne kadar yaptığı çalışmalarla; bankaların denetimi, bankalara lisans verilmesi, dövizli işlemlerin uygulama esaslarının belirlenmesi ve kendisinin organizasyonu ile ilgili çalışmaları tamamlamıştır.

1- Bankalar ve Banka Faaliyetleri ile Merkez Bankası Hakkındaki Kanunların Genel Yapısı ve İşleyişi

1.1- Merkez Bankası'nın Genel Fonksiyonları

7 Ağustos 1992 tarihinde Milli Meclis tarafından kabul edilen Merkez Bankası Kanunu'nun temel fonksiyonları şu başlıklar altında toplanabilir.

1 - Para politikasının oluşturulması ve uygulanması

- A. Para ve kredi politikasının temel prensiplerini hazırlamak (III. Bölüm 14. Madde).
- B. Bankalar tarafından yatırılan zorunlu karşılıkların standartlarını belirlemek (III. Bölüm 13.2 Madde).
- C. İskonto oranını belirlemek (III. Bölüm 13.2 Madde).
- D. Döviz ve menkul kıymetlerin alım ve satımı ile ilgili düzenlemeleri yürürlüğe koymak (III. Bölüm 13.2 Madde).
- E. Ekonomik durumu tahmin ve analiz etmek (III. Bölüm 14. madde).

2 - Döviz Politikasının Tesbiti

- A. Milli para manatın değişim oranını belirlemek ve kontrol etmek (III. Bölüm 17.1 Madde).
- B. Döviz ve altın rezervlerinin muhafaza ve yönetimini sağlamak (IV. Bölüm 24. Madde).
- C. Dövizli işlemler için bankalara lisans vermek (I. Bölüm 4. Madde ve V. Bölüm 27. Madde).
- D. Dövizin kullanımı ve dövizli ödemelerle ilgili yasal düzenlemelerin hazırlanması (II. Bölüm 10.2 Madde).

3 - Bankacılık Sisteminin Denetimi

- A. Bankacılık faaliyetlerinin genel kurallarının belirlenmesi (V. Bölüm 25. Madde).
- B. Bankalara faaliyetlerine başlayabilmeleri için lisans vermek (I. Bölüm 4. Madde ve V. Bölüm 26. Madde).
- C. Mevduat sigorta fonlarına ilişkin düzenlemeleri be-

- lirlemek (I. Bölüm 4. Madde ve V. Bölüm 28. Madde)
- D. Bankacılık operasyonlarına ilişkin normların belirlenmesi (V. Bölüm 29. Madde).
- E. Bankalarla ilgili muhasebe kurallarını belirlemek (VI. Bölüm 35. Madde).
- F. Bankaların raporlama şekli ve hacminin belirlenmesi (VI. Bölüm 36. Madde).
- G. Bankaları denetlemek (VI. Bölüm 37. Madde).

4 - Bankaların Bankası Olma

- A. Bankalara kredi vermek (I. Bölüm 4. Madde).
- B. Muhabir hesapları aracılığı ile bankalararası hesaplaşmaları sonuçlandırmak (I. Bölüm 4. Madde, IV. Bölüm 18. ve 22. Madde).
- C. Krediler tesis etmek (IV. Bölüm 18. Madde).
- D. Devlete ait menkul kıymetlerin alım, satım ve muhafaza edilmesi (IV. Bölüm 18. Madde).
- E. Döviz alım ve satımı (IV. Bölüm 18. Madde).

5 - Devletin Bankası Olma

- A. Bankacılık sistemi vasıtasıyla devlet bütçesi nakit yönetimini organize etmek (IV. Bölüm 19.1 Madde).
- B. Maliye Bakanlığı'na kredi kullandırmak (IV. Bölüm 19.2 Madde).
- C. Kamu borçlanmasına aracılık yapmak (IV. Bölüm 21. Madde).

6 - Para Basma

- A. Emisyon (II. Bölüm 11. Madde).
- B. Banknot sirkülasyonunu organize etmek (II. Bölüm 12. Madde).

C. Kasa, muhafaza ve nakliye hizmetleriyle ilgili genel kuralları belirlemek (II. Bölüm 12. Madde).

1.2- Para Politikası

Merkez Bankası Kanunu'nun 14. maddesine göre para ve kredi politikasının ana amacı fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bunun için de tedavüldeki para miktarına azami bir limit getirilmiştir. Milli Meclisin yıllık onayına tabi olan bütçe, bu amacın gerçekleştirilmesi hususunda en önemli araçtır. Kanun, bu çerçevede, amacına ulaşması hususunda gerekli uygulama serbestisini Merkez Bankası'na tanımıştır. Ayrıca 32. madde ile; faiz oranları, döviz kurları, para ve kredi düzenlemelerinin de para politikası aracı olarak kullanılmasına olanak tanınmıştır. Merkez Bankası Kanunu devletin Merkez Bankası kaynaklarından borçlanmayı Milli Meclisin onayına bağlamıştır. Ancak, diğer ülkelerde olduğu gibi borçlanmanın toplamına bir sınır getirilmediği gibi, devlet gelir ve giderlerinin belirli bir yüzdesi şeklinde de belirlenmemiştir.

1.3- Döviz Kurları

Merkez Bankası Kanunu'nun 17. maddesi; Merkez Bankası'nın döviz rejimini kurma yetkisi olduğunu ve milli para manatın yabancı paralarla değişim oranlarını belirleyeceğini açıklar, ancak bunun ne şekilde olacağını ortaya koymaz.

1.4- Açık Piyasa İşlemleri

19. madde ile; Merkez Bankası, para istikrarını düzenlemek amacıyla kıymetli kağıtları ve devlet borçlanma senet-

lerini alıp satmaya yetkili kılınmıştır.

1.5- Bankaların Kanuni Yükümlülükleri (Rezervler)

Bankaların Merkez Bankası nezdinde tutmaları gereken rezervler 32. maddede ele alınmıştır. Buna göre, bankalar Merkez Bankası tarafından belirlenecek oranda veya miktardaki rezervlerini bu banka nezdinde faizsiz olarak bulundurmak zorundadırlar. Bu rezervler Merkez Bankası tarafından bankalara kredi olarak kullanılamaz.

1.6- Bankaların Denetim ve Takibi

1.6.1- Yasal Çerçeve

7 Ağustos 1992 tarihinde yürürlüğe giren Merkez Bankası Kanunu'nun 3. ve 4. maddeleri uyarınca; bankacılık sistemin denetim ve takip sorumluluğu ve yetkisi anılan bankaya verilmiştir. Merkez Bankası bu fonksiyonunu, yasada geçtiği şekliyle "Mevduat sahipleri ve alacaklıların menfaat ve haklarını korumak amacıyla banka faaliyetlerinin düzenlenmesi ve bu düzenlemeler paralelinde bankaların takip, denetim ve gözetimi" işlevi ile yerine getirir. Bununla ilgili olarak pratikte görülen en önemli uygulamalar;

- Bankacılık faaliyetleri ve dövizli işlemler için lisans vermek,
- Mevduat sigorta fonunun kurulması ve idaresi ile ilgili prosedürü belirlemek,
- Banka faaliyetleri performans sonuçları üzerinden gözetim yapmak,

şeklinde yerine getirilir.

Yasanın V. ve VI. bölümlerinde "Bankacılık Faaliyet-

lerinin Düzenlenmesi" ve "Merkez Bankası'nın Bankacılık Faaliyetlerini Takibi ve Bankaların Raporlama ve Muhasebe Yüklümlükleri" başlıkları altında 25-39. maddelerde toplanan yetki ve sorumluluklar, dürüst ve rekabetçi bir çalışma ortamı ve bununla ilgili şartların yaratılması amacını taşır. Merkez Bankası bunu yaparken devam eden bankacılık faaliyetlerine müdahale etmez. Esasen yasada ifadesini bulan gözetim fonksiyonu ile para ve kredi sisteminde istikrarın sağlanması ve mevduat sahipleri ile alacaklıların menfaatlerini korumak amaçlanmıştır.

Merkez Bankası'nın konuyla ilgili olarak yasayla getirilen diğer görev ve yetkileri şöylece sıralanabilir:

- Muhtemel zararlarla ilgili olarak ayrılacak karşılık ve ihtiyatlarla ilgili prosedürü belirlemek,
- En az sermaye miktarı ilgili kuralları belirlemek,
- Likidite rasyoları, kanuni karşılıklar ve banka müşterilerine verilecek azami kredi miktarı ile ilgili kuralları belirlemek,
- Faiz ve döviz riski ile ilgili kuralları belirlemek,
- Bankaların kullanacağı muhasebe kurallarını belirlemek,
- Bankaların rapor düzenleme kurallarını belirlemek,
- Bankaları yerinde teftiş etmek.

Kanun, son olarak Merkez Bankası düzenlemelerine aykırı davranan bankalara uygulanacak müeyyideler ile bu müeyyidelerden haksız yere zarar görecektir bankaların mahkemelere başvurma hakkını belirten hususlara yer vermektedir.

Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanun'da da Merkez Bankası Kanunu'nda yer alan denetimsel prensiplere yer verilmiştir. Örneğin, bankacılık muhasebe prosedü-

rünün belirlenmesi, Merkez Bankası'nın denetim fonksiyonlarını icra etmesi ve bankaların Merkez Bankası kararları için mahkemeye başvurma hakkı gibi. Ayrıca, tanımı yapılan banka ve bankacılık faaliyetleri için lisans alınma prosedürü ile bankacılıkta tekelin önlenmesine yönelik tedbirler adı geçen yasada dikkati çeken hükümlerdir.

1.6.2- Merkez Bankası Düzenlemeleri

Merkez Bankası, yukarıda adı geçen yasalara paralel olarak üç ana talimatname yayınlamıştır. Aşağıda açıklanan bu düzenlemeler, esasen SSCB döneminde Gosbank (Merkez Bankası) tarafından yürürlüğe konulan düzenlemelerin bir kopyası niteliğindedir.

1.6.2.1- Banka Faaliyetleri İçin Lisans Alma

Merkez Bankası'na yayınlanan talimatnamelerde, ilki mahalli bankacılık faaliyetleri ile ilgili lisans alma prosedürünü, üç numaralı olanı ise, döviz işlemleri ile ilgili lisans alma kurallarını belirler.

Bir numaralı talimatname, bankalar ve bankacılık faaliyetleri ile ilgili kanunda yer alan bir çok hükmün tekrarlanması şeklindedir. Burada asgari sermaye koyuluşu ile ilgili hüküm önemli olup, gereği gibi kullanılamamaktadır. Birkaç ayda bir değiştirilen asgari sermaye miktarı, Şubat 1994 tarihi itibarıyla 200 milyon manat'tır. Uluslararası standartların çok gerisinde olan bu miktarın dolar karşılığı piyasadaki enflasyon miktarına bağlı olarak zaman zaman 50 bin dolar seviyesine kadar gerileyebilmektedir. Bankaların sermayenin işletilmesi yerine kredi temin aracı olarak

kurulduğu da dikkate alınırrsa Azerbeycan'da banka kurmak ve faaliyet izni alınmanın yasanın ruhuna göre gerçekleşmediği ortaya çıkar.

Bir numaralı talimatta dikkati çeken bir diğer husus, yasada açıkça belirtilmemesine karşın, banka operasyonları ile ilgili olarak Merkez Bankası tarafından faaliyet izninin iptal edilebilmesidir. Diğer yandan, yasada sayılan banka faaliyetleri içinde yer alan "Diğer operasyon ve muameleler" ile ilgili olarak Merkez Bankası'nın özel izninin aranmış olmasıdır.

Dövizli işlemlerle ilgili olarak, lisans alma şeklini açıklayan bir numaralı Merkez Bankası talimatı, gerekli şartların açıklanmasından ziyade, Merkez Bankası'nın takdir hakkını ortaya koymaktadır.

1.6.2.2- Rasyo Denetimi

Merkez Bankası tarafından yayınlanan iki numaralı talimatname, bankaların faaliyet ve varlıkları ile ilgili olarak sahip olmaları gereken rasyo yükümlülüklerine yer vermektedir. Talimatnamede öngörülen rasyolar şu şekilde özetlenebilir (Bkz. TABLO - 39-40).

1- Asgari Sermaye Miktarı.

2- Risk Ağırlıklı Sermaye Yeterliliği Rasyosu:

Bankanın özsermayesinin belirli bir katsayı hesabı ile hesaplanan toplam aktiflere bölünmesi ile bulunur. (Minumum rasyo %8'tir). Ancak pratikte bu oran gerçekleşmemektedir.

3- Likidite Rasyoları:

Vadeleri bir aydan az, 6 aydan az, 6-12 ay arasında kalan ve 12 aydan fazla olan alacaklar ile aynı vadeli borçların muka-

yesesi ile elde edilen 4 ayrı tür rasyodur. Oranları %20 ile %100 arasında değişmektedir.

4- Bir müşteriye sağlanacak Azami Risk Rasyosu:

Bir müşteriye kullandırılan nakit kredilerin tamamı ile gayri nakdi kredilerin %50'sinin toplamı banka öz sermayesini aşmamalıdır.

5- Döviz İşlem Limitleri:

Üçe ayrılır: a) Yerleşik kişilerle ilgili dövizli işlemlerin toplamı, banka özsermayesinin 20 katını aşamaz. b) Hariçte yerleşik kişilerle yapılan muameleler toplamı, dövizli aktiflerin toplamı ile kurucuların bankaya verdiği garantilerin toplamını aşamaz. c) Bankalar açık pozisyon bulunduramazlar.

6- Döviz Likidite Rasyoları:

Vadesi üç ayı geçmeyen dövizli alacakların toplamı dövizli borçların %80'inden az olamaz. İki yıldan fazla vadeli dövizli alacakların toplamı da dövizli borçlardan fazla olamaz.

7- Bir müşteriyle ilgili toplam döviz riskinin hacmi banka özkaynaklarının %20'sinden fazla olamaz.

İki numaralı Merkez Bankası talimatnamesinde ayrıca, batık krediler için ayrılacak karşılıklar ile Merkez Bankası'nın bankaların pozisyonlarını izleme şekline ilişkin kurallar da yer almaktadır.

1.6.3- Denetimin İşlerliği

Bankacılık sisteminin denetim ve takip fonksiyonunun Merkez Bankası tarafından gereği gibi yerine getirildiği söylenemez. Bunda tecrübeli ve eğitilmiş bankacı sayısının azlığı yanında, rüşvet mekanizmasının en aktif şekilde işletilmesi önde gelir. Bunun sonucunda, bankacılık işlemleriyle

ilgili hatalı uygulamalar artmakta ve önlenememektedir. Hatta Merkez Bankası'nın en yetkili organ veya yöneticileri tarafından dahi konuya gerekli önem verilmemektedir. Örneğin; sermayesi, Merkez Bankası'nca istenen büyüklükte olmayan bankalara kolayca faaliyet izni verilmesi gibi. Oysa, Merkez Bankası yeterli yatırım yapacak gücü olmayan hissedarların kurduğu bankalara izin vermeme yetki ve sorumluluğuna sahiptir. Özetlemek gerekirse, bankaların denetimi, ağırlıklı olarak, likidite ve sermaye yeterliliği ile ilgili rasyoların takibi ile yapılmaktadır.

1.6.4- Denetim Birimleri

Bankaların ve bankacılık işlemlerinin denetimi, Merkez Bankası nezdinde faaliyet gösteren iki departman tarafından yerine getirilir. Bunlardan ilki, Bankacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Departmanı, diğeri ise Bankacılık Teftiş Departmanı'dır. Bankaların global denetim fonksiyonları, banka mahallinde ve banka dışında olmak üzere her iki departman tarafından yerine getirilebilmektedir. Hangi konu veya işlemlerin hangi departman tarafından denetleneceğine ilişkin herhangi bir iş bölümü yapılmamıştır.

1.7- Merkez Bankasının Organizasyonu

1.7.1- Yönetim Kurulu

Merkez Bankası Kanunu'nun 40. maddesi uyarınca; Merkez Bankası bir başkan, bir başkan vekili, dört başkan yardımcısı ve dört diğeri üyeden oluşmaktadır. Başkan, başkan vekili ve dört diğeri üyenin atamaları Millet Meclisi tarafından gerçekleştirilmesine karşın, başkan yardımcılarının atanması konusunda

herhangi bir yasal açıklık bulunmamaktadır.

1.7.2- Merkez Bankası'nın Yeniden Yapılanması

Merkez Bankası, 8 Şubat 1993 tarihinden geçerli olmak üzere yeniden organizasyona tabi tutulmuştur. Bu yapılanma ile altı yeni departman oluşturulurken, tüm departmanlar, her biri bir başkan yardımcısının idaresinde olmak üzere üç ana bölüm altında toplanmıştır. Bu ana bölümler şu şekilde gruplandırılmıştır:

- Para Politikası, Bankacılık Denetimi, Dövizli işlemler, Personel ve Maaş, Kamu kağıtları,
- Nakit Yönetimi, İş Yönetimi, Para Tedavülü, Teknik Hizmetler,
- Muhasebe ve Ödemeler, İnterbank İşlemleri, Hukuk, Bankacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi, Bilgi İşlem Merkezi ve Şehiriçi İdaresi.

1.7.3- Merkez Bankası'nın Departmanları

Merkez Bankası'nın yeniden yapılanması sonucu ortaya çıkan yeni ve eski departmanların adları ile sahip oldukları personel miktarı 8 Şubat 1993 tarihi itibarıyla şu şekildedir.

| Eskiden Kalan Departmanların Adı | Personel Sayısı |
|---|-----------------|
| Ekonomik Araştırma ve Para/Kredi | 12 |
| Para Tedavülü | 19 |
| Uluslararası ilişkiler, Yurtdışı İşmlr. | 10 |
| Muhasebe ve İstatistik | 22 |
| Personel ve Maaş | 10 |
| İş İdaresi | 18 |

| | |
|---|----|
| Güvenlik (Birinci Şube) | 4 |
| Levazım | 7 |
| Yeni Oluşturulan Departmanlar | |
| ----- | |
| Interbank Hesaplaşmaları | 9 |
| Kamu Menkul Kıymetleri | 5 |
| Bankacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi | 11 |
| Bankacılık Denetimi | 21 |
| Para Yönetimi | 7 |
| Hukuk | 5 |

Ayrıca, şunu özellikle belirtmek gerekir ki, operasyon faaliyetleri ile ilgili olarak çalışan; 159 elemanın görev yaptığı Kasa İdaresi, 234 elemanın görev yaptığı Şehir İdaresi ve 34 elemanın görev yaptığı Nahçıvan İdaresi, bir taraftan Para Tedavülü ve Para Yönetimi departmanlarına diğer yandan da doğrudan başkan yardımcılarına bağlı olacak şekilde faaliyet göstermektedirler. Ayrıca, 113 kişinin görev yaptığı Bilgi İşlem Merkezi de doğrudan başkan yardımcılarında birine bağlıdır.

1.7.4- Ana Departmanların Fonksiyonları

Merkez Bankası'nda getirilen yeni organizasyon yapısı tüm departmanları etkilemiştir. Bir kısmı yeniden yapılanmaya tabi tutulurken, bir kısmı da yürüttüğü fonksiyonları veya elemanlarını yitirmiştir. Buna göre, temel görevleri yürüten departmanlarda ortaya çıkan durum ve üstlenilen fonksiyonlar şu şekilde belirlenmiştir.

a- Ekonomik Araştırma ve Para ve Kredi Politikası:

Bu departman, biri Ekonomik Araştırma, diğeri Para ve Kredi Politikası olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Ancak, merkez

bankacılığının en önemli işlevlerinden birini üstlenen bu departmanın elemanlarının birçoğu diğer departmanlara aktarılmış ve personel sıkıntısı ile başbaşa bırakılmıştır.

b- Dövizli Piyasasının Düzenlenmesi ve Yurt Dışı İşlemleriyle Uluslararası İlişkiler:

Bu departman, biri dövizli işlemlere yönelik düzenlemelerin yürütüldüğü iki bölüme ayrılırken personel sayısında bir değişiklik oluşmamıştır.

c- Muhasebe ve İstatistik:

Parasal ödemeler fonksiyonu Personel Departmanına, bankalararası hesaplar interbank Hesaplaşmaları Departmanına bağlanmış, Muhasebe Departmanı ise üç bölüme ayrılmıştır.

1-Devlet bütçesi ödemelerini gerçekleştiren nakit bölümü,
2-Tüm bankalardan toplanan bilanço ve dataların yardımı ile istatistik ve muhasebe raporlaması yapan bölüm,
3-Muhasebe ve istatistik bölümünden gelen bilgileri analiz ederek ilgili bankalara talimat veren Metodoloji ve Organizasyon Bölümü.

d- Para Tedavülü:

Para ve nakit hareketleri ve işlemleri Para Tedavülü Departmanı ile yeni kurulan Para Yönetimi Departmanı arasında bölüştürülmüştür. Para Tedavülü Departmanı dört alt bölüme ayrılmıştır.

1- Bakanlıklar, müteşebbisler ve bölge ofislerinden toplanan detaylı bilgileri kullanarak aylık para talebi tahminini yapmakla görevli Para Planlama Bölümü,

2-Bankaların mevcutları ve istekleri paralelinde para dağıtımı ile ilgili haftalık planlar üreten Emisyon Plan Bölümü,

3-Nakit hareketleri kullanımlarına göre takip ve kaydetmek ve emisyon planlarını uygulamakla görevli Emisyon Uygulama Bölümü,

4-Tüm para işlemleri kayıtlarını denetleyen Kontrol Bölümü.

e- Para Yönetimi:

Yeni kurulan ve Ülke içinde para yönetiminden sorumlu olan bu departman her banka şubesi için gerekli nakit rezerv fonlarını belirlenmesi ve bunun pratikte denetlenmesi ile görevlidir. Söz konusu departman, nakit dağıtımı ile ilgili normatif dökümanların hazırlanmasını üstlenmiştir. Ayrıca, nakit mevcutların emniyet prensipleri ve uygulaması konusunda bankalara düzenlemeler getirecektir. Nakit muhafaza ve tahsilatları ile ilgili operasyonları gerçekleştiren Kasa idaresi ve Şehir idareleri de bu departman ile işbirliği içinde faaliyet göstermektedirler.

f- Bankacılık Denetimi:

Yeni bir departman olup, 22 kişilik kadroya sahiptir. Bankaları ziyaret suretiyle teftiş faaliyetlerini yürütmekle görevlidir.

g- Interbank Hesaplaşmaları:

Yeni bir departman olup, ülke içindeki bankalararası ödemeler ile ikili anlaşmalara dayanarak Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri ile ilgili hesaplaşmaların çözümlenmesi ile görevlidir. Bu departman her sözleşme ile ilgili işlemlerin kayıt ve takibini sağlar.

h- Bankacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi:

Muhasebe departmanından alınan kayıt ve raporlar üzerinden teftiş faaliyeti yapan yeni bir departmandır.

1- Kamu Menkul Kıymetleri:

Beş kişilik kadrosu olmasına rağmen henüz sadece müdürünün atandığı yeni bir departmandır. Fonksiyonları henüz açıkça belirlenmemiştir. Departman Müdürünün yaptığı açıklamaya göre, ülke içinde tedavüle sokulan kıymetli kağıtların düzenlenmesi ve politikasının tesbitinde görev alacaktır.

1.7.5- Personel Hacmi

Eski departmanlar yeniden yapılanma sonucu yirmibeş yeni kadroya kavuşmuşlardır. Oysa, yeni kurulan altı yeni departman, elli altı kişilik yeni pozisyon yaratmıştır. Bunun sonucunda personel masraflarını %160 oranında artacağı hesaplanmıştır. Yüzoniki kişiye ulaşan ve çoğu yöneticilerden oluşan Merkez Bankası toplam kadrosuna karşın, Şehir İdaresi, Kasa İdaresi ve Bilgi İşlem Merkezi ünitelerinde toplam altıyüz kişi görev yapmaktadır. 1994 yılı başında Merkez Bankası'nın yeni başkanı tarafından eski yönetim zamanında işe alınan birçok üvansız elemanın işine son verilmiştir. Bunun sonucunda, Merkez Bankası faaliyetlerinin yürütülmesinde aksamlar meydana gelmiştir.

1.7.6- Yönetimsel Sorunlar

Merkez Bankası'nın Organizasyonu ile ilgili olarak aşağıda sıralanan yönetimsel sorunlar bulunmaktadır.

1- Merkez Bankası yönetim kurulu üyelerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmemeleri durumunda, Millet Meclisi tarafından görevlerine son verilebilmektedir. Ancak, hangi eylemlerin göreve son veren sebepler olduğuna dair açıklayıcı bir dayanak bulunmamaktadır.

2- Yeni oluşturulan departmanların amaçları ve fonksiyonlarının tartışılması ve açıklığa kavuşması için, Merkez Bankası üst yönetimine yardımcı olmak amacıyla ayrı bir yönetim komitesine ihtiyaç bulunmaktadır.

3- Önemli görev ve konuların tartışılması ve karara bağlanmasında, değişik departmanların elemanlarından kurulan görev veya proje gruplarına yer verilmemektedir. Departmanlar arası bilgi akışının sağlanması ve yetenekli elemanların tesbitinde bu tür çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

4- Departman yöneticileri kanun ve dahili mevzuat çerçevesinde spesifik çalışma programları yapma ve yürütme alışkanlığına sahip değildir. Bu durum, çeşitli görevlerin bir zaman tablosu içinde ve yönetim kademesinin takip ve gözetimi altında yerine getirilmesini engellemektedir.

Merkez Bankası Kanunu, Merkez Bankası'na gerekli tüm fonksiyonel yetkileri vermiş olmasına karşın bunların pratikte yerine getirildiği söylenemez. Örneğin; Milli rezervlerin muhafazası ile para ve kredi piyasası işlemlerinin yerine getirilmesi gibi.

Merkez Bankası Operasyon, Nakit Hareketleri, Muhasebe ve idare fonksiyonlarını yerine getiren dört ile sekiz departmanlık bir organizasyon yapısı içinde 1992 sonuna kadar faaliyet göstermiştir. 1993 yılı başından itibaren ise departman sayısının ondörde yükseltilmesi şeklinde getirilen değişiklik, Merkez Bankası'nın sadece departman ve eleman sayısı açısından büyümesine, buna karşın yönetim ve koordinasyon açısından aksamalara ve tıkanıklara yolaçmıştır. Şöyle ki;

- Banka Denetleme Departmanı ile Bankacılık Faaliyetlerini

Düzenlenmesi Departmanının denetleme fonksiyonları benzerlik göstermesine karşın, aralarında koordinasyon sağlanamamıştır.

- Başta Muhasebe Departmanı olmak üzere birçok departmanda istatistiki bilgiler elde edilmesine karşın, bunlar arasında koordinasyon sağlanamamakta, mükerrer istatistiki raporlar üretilmekte ve bunlar parasal analizlerle ilgili olarak kullanılamamaktadır.
- Yasal olarak Merkez Bankası, altın ve döviz rezervlerinin muhafaza edilmesi ve takibinden sorumludur. Bunun için muhabir bankalar nezdinde hesaplar açar. Bu görevi yerine getirmekle sorumlu ve yetkili olan Dövizli İşlemlerin Düzenlenmesi ve Uluslararası İlişkiler Departmanı, aynı zamanda döviz politikasının tesbiti ve milli para manatın yabancı paralar karşısında istikrarını sağlanması görevini de yüklenmiştir. Oysa bu departman dövizli işlemlerin uygulanması ve muhabir hesapların işletilmesi hakkında bilgi ve tecrübe sahip olmayıp, daha ziyade protokol işleri ile uğraşmaktadır.
- Nakit planlama ve operasyon işlemleri, Para Sirkülasyonu Departmanı ve Para Yönetimi Departmanı tarafından yerine getirilmektedir. Amaç ve fonksiyonel sorumluluk açısından her iki departman arasında gereksiz prosedürler ve mükerrer işlemler görülmektedir.

1.8- Azerbaycan'da Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanunun Genel Yapısı

Önceden de bahsedildiği üzere, Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanun, Azerbaycan'da batı standartla-

rında bir bankacılık sistemi yaratma düşüncesi ile oluşturulmuştur. Söz konusu Kanunun genel yapısı aşağıdaki gibidir:

A- BİRİNCİ BÖLÜM-Genel Hükümler

- 1- Banka ve Bankacılığın Tanımı
- 2- Devlet ve Bankaların Sorumlulukların Ayrılması
- 3- Bankaların Kuruluş Statüleri
- 4- Bankaların Bağımsızlığı
- 5- Bankacılık işlemleri

B- İKİNCİ BÖLÜM-Bankaların Açılması ve Kapanması ile ilgili Kurallar

- 1- Bankaların kurucu ve ortakları
- 2- Bankacılık faaliyetleri için lisans alma kuralları
- 3- Lisans alma başvurusu prosedüründe süreler
- 4- Lisans talebinin reddi ile ilgili sebepler
- 5- Bankaların kayda alınması
- 6- Bankacılık faaliyet izni ile ilgili lisansın geri alınması
- 7- Bankacılık faaliyetinin sona ermesi kuralları

C- ÜÇÜNCÜ BÖLÜM-Bankalar Arası ilişkiler, Müşterilere Verilen Hizmetler ve Müşteri Haklarının Korunması

- 1- Mevduat, kredi ve diğer işlemler, kredilerin faiz oranları, ödeme şekilleri
- 2- Bankacılıkta tekelleşmeye karşı düzenlemeler
- 3- Banka borçlusunun iflasının deklare edilmesi
- 4- iflaslara karşı alınan önlemler
- 5- Bankacılık sırrı
- 6- Banka nezdindeki para ve mallara el konulması

D- DÖRDÜNCÜ BÖLÜM-Azerbaycan'da Tasarruf Faaliyetlerinin Düzenlenmesi

- 1- Vatandaşların tasarruf mevduatları

- 2- Bankaların tassarruf mevduatı ile ilgili yükümlülükleri
- 3- Bankaların mevduat müşterileri
- 4- Küçük yaştaki tasarrufçuların hakları
- E- BEŞİNCİ BÖLÜM-Bankaların Muhasebe Ve Kayıt Düzeni ile Faaliyetlerin Kontrolü
 - 1- Bankalarda muhasebe ve kayıt şekli
 - 2- Banka hesaplarının yayınlanması
 - 3- Merkez Bankası tarafından yapılan denetim

2- Azerbaycan'da Bankacılık Sistemi ve İşleyişi

2.1- Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Bankalar

2.1.1- Devlet Bankaları

Azerbaycan bankacılık sistemi, diğer birçok ülkede olduğu gibi ticaret bankalarının yanında, devlet bankacılığına da yer vermiştir. Devlet Bankacılığı Merkez Bankası dışında; Agroprombank (Ziraat Bankası), Promstroibank (Sanayi Yatırım bankası), International Bank (Uluslararası Bankası) ve Sberbank (Emanet Bankası)'dan meydana gelmektedir. Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanuna göre, mülkiyet ve bankacılık faaliyetleri açısından bankalar arasında herhangi bir farklılık ve imtiyaz bulunmamaktadır. Dolayısıyla, eski Sovyet yönetiminde devletin bir acentası durumunda olan Devlet Bankaları, sermayelerinin % 51'i devlete ait olma özelliği dışında diğer bankalarla aynı hak ve sorumluluklara sahiptirler. Ancak, devlet bankaları ticari bankalara göre iki konuda avantajlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler:

- Merkez Bankası devlet bankalarını karşılık bulundurma zorunluluğuna tabi tutmamıştır. Bu imtiyazları nedeniyle devlet bankaları bankacılık sisteminde kaynak yaratma özel-

liğine sahiptirler.

- 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren yabancı sermayeli müşterek banka (Joint Ventures) şeklinde faaliyet göstermeye başlayan devlet bankaları, personel ve iş hacminin yanısıra bankacılık işlemlerinde de daha çok tecrübe ve bilgi birikimine sahip olmuşlardır. Bu husus, devlet bankalarını bankacılık sisteminde henüz hiçbir tecrübesi olmayan ticari bankalara karşı avantajlı konuma getirmekte ve bu bankalar için personel kaynağı olma özelliğini taşımaktadır.

Devlet bankalarından Agroprombank, 69 şubesi ile Azerbaycan'ın en büyük bankasıdır. Kollektif çiftliklere ve tarım sektöründe çalışan işletmelere kredi vermektedir. 1992 Yılı bilanço toplamı 176,028 milyon ruble iken 1993 yılında 1,315,021 milyon rubleye yükselmiştir. 1993 yılı bilançosunda toplam krediler %10.04, toplam mevduat %4.61, özkaynaklar ise %0.47 oranındadır (TABLO - 38). 31.7.1994 Tarihi itibariyle banka kredi toplamının %18.8'ini oluşturan 45,139 milyon manat tahsili gecikmiş alacak durumundadır (Bkz. TABLO - 42-43-44).

Promstroibank'ın temel amacı 21 şubesi ile sanayi kesiminin finansmanını yürütmektir. 31.12.1993 tarihi itibariyle 439,133,500 manat özkaynağa sahip olan adı geçen bankanın 31.12.1992 tarihi itibariyle aktif toplamı 38,710 Milyon Ruble iken, 31.12.1993 tarihi itibariyle bu rakam 328,115 Milyon Ruble'ye yükselmiştir. Bu meblağın %12.7'sini toplam mevduat, %12.3'ünü ise toplam krediler oluşturmaktadır. Özkaynak oranı %0.39 olan bankanın 31.07.1994 tarihi itibariyle 167,753 milyon manat tutarında gecikmiş alacağı bulunmaktadır ki, bu da bankacılık sektörünün tüm gecikmiş alacaklar toplama-

mının %66.2'sini oluşturmaktadır. Buna karşın adigeçen banka %7.46 ile toplam kar/krediler oranı en yüksek olan bankadır.

Yukarıda açıklanan her iki bankanın aktif ve pasif kalitesi son derece zayıftır. Topladıkları mevduat ile ilgili olarak munzam karşılıklardan muaf tutulmalarına karşın verimli çalışmamaktadırlar. Bilançolarında BDT ülkeleri ile ilgili yüksek miktarda tasfiye edilmemiş alacaklar bulunmaktadır (Bkz.TABLO - 38, 42, 43, 44). Bu bankaların karlı gözükmesinin bir diğer nedeni de ödemeler sisteminde sahip oldukları avantajdır, yani nezdlerinde bankalar arası hesaplaşmalar için faizsiz hesaplar bulundurmaktadırlar. Bu hesaplar bankalararası ödemeler ile ilgili olarak bankaların Merkez Bankası nezdinde açmaları gereken serbest hesap işlevini yerine getirmektedir.

Sberbank, 81 şube ve 1146 irtibat bürosu ile Azerbaycan'daki tasarrufa yönelik fonların en büyük toplayıcısı durumundadır. 13 Şubat 1992'de SSCB Tasarruf Bankası'ndan ayrılan bankada yeniden yapılanma çalışmaları devam etmektedir. Bilanço verileri temin edilmeyen bankanın 31.12.1992 tarihi itibarıyla topladığı kaynak toplamı 18,855 Milyon Ruble'dir, bu rakam 31.12.1993 tarihi itibarıyla 59,957.6 Milyon Ruble'ye yükselmiştir. Bu kaynaklardan kullandığı toplam kredi 31.12.1992 tarihi itibarıyla 6,624 Milyon Ruble iken 31.12.1993 tarihi itibarıyla ise 54,908 Milyon Ruble'ye yükselmiştir. 31.07.1994 tarihi itibarıyla 1,590 Milyon Manat tutarında gecikmiş alacağı bulunmaktadır. Toplam sektörün %4.5'ini oluşturmaktadır. 31.12.1993 tarihi itibarıyla 417 Milyon Ruble özkanığa sahip olan bankanın, tasarruf sahiplerine sunduğu tasarruf enstrümanları ve uyguladığı faiz oran-

ları açısından göreceli üstüğü vardır. 01.06.1994 tarihinden itibaren 300,000 Manat'ın üzeri, 3 aylık mevduatlar için her ay %15 faiz uygulaması ve bu faizin her ay sonu çekilebilme imkanı başlatılmıştır.

Sberbank, ayrıca değişik kupürlü mevduat sertifikalarını satışa sunmakta ve hükümet tarafından ihtiyaç duyulan menkul kıymetlerin basılması ve satışında da önemli rol oynamaktadır. Toplanan fonların çok az bir kısmı firma ve şahıslara kredi olarak kullanılmakta, büyük bölümü bankalara borç olarak kullanılmaktadır.

International Bank, dövizli işlemler piyasasında tekel durumunda olan bir devlet bankası olup, 31.12.1993 tarihi itibarıyla özkaynak toplamı 657,926 Milyon Ruble, bu tarihteki toplam kredi tutarı ise 57,194 Milyon Rubledir. ihracat nedeniyle ülkeye gelen dövizlerin %40'ını da muhasebe işlemleri için uygulanan düşük kur üzerinden satın alma hakkı ve sorumluluğuna sahiptir. Bellibaşlı tüm ülkelerde muhabiri bulunan banka, Merkez Bankası kadrolarının deneyim yetersizliği nedeniyle, devletin rezervlerini muhafaza etme görevini de ifa etmektedir.

2.1.2- Ticari Bankalar

Ülke dahilinde faaliyet gösteren ve sayıları hergün değişim gösteren ticari bankalar, Temmuz 1994 tarihi itibarıyla 219'u faal olmak üzere toplam 230'dur. Bankacılık sisteminin %10'unu oluşturmayan bu bankalar, genellikle kuruluşlarının sahip olduğu firmaların finansmanı amacıyla kurulmaktadır. Sahip oldukları iştiraklere kullandıkları krediler

dışında, Merkez Bankası'ndan aldığı düşük faizli kaynakları yüksek faizle plase etmek suretiyle kar elde etmeye çalışan ticari bankalar, pazar ekonomisinin yaşandığı finansal piyasalarda uygulanan temel bankacılık faaliyetleri ile finansal aracılık hizmetlerini henüz uygulayacak tecrübeye sahip değildirler. Ülkedeki sermaye birikiminin yetersizliği ve Merkez Bankası'nın bankalara sermayelerinin birkaç katı ucuz kaynak verme avantajları nedeniyle istenildiği gibi gelişemeyen bankacılık sektörü, 1994 yılı başından itibaren faiz enstrümanına daha fazla ağırlık vermeye başlayarak piyasalardan fon sağlama yoluna gitmiştir. Faiz oranları %100-200 arasında değişmektedir (Bkz. TABLO - 31). Merkez Bankası, bütçe açıklarını finanse etmesi nedeniyle, ticari bankalara fon sağlama işlevini bir süre için durdurmuştur.

Yasal olarak hiçbir engel olmamasına karşın, yabancı bankaların kurulması veya şube açmaları engellenmektedir. Bu husus, yerli bankaların yabancı bankaların sahip olduğu tecrübe ve teknoloji karşısında varlıklarını sürdüremeyecekleri endişesiyle, Merkez Bankası yönetimine baskı yapmaları sonucu ortaya çıkmaktadır.

31.12.1993 tarih itibariyle ticari bankaların toplam özkaynakları 31.3 Milyar Ruble olmasına karşın kullandıkları kredilerin toplamı 190.3 Milyar Ruble'dir. 31.07.1994 tarihi itibariyle 20,323 Milyon Manat gecikmiş alacak bulunmaktadır (Bkz. TABLO - 39-40-42-43-44).

2.2- Ödemeler Sistemi

2.2.1- Genel Bakış

Azerbaycan, ödemeler sistemi yetersiz ve aşırı kont-

role dayanan bir yapıya sahiptir. Bu sistemin, birçok Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinkinden daha geri olduğu da söylenebilir. Azerbaycan'da mevcut muhasebe, ulaştırma ve haberleşme sistemlerinin durumu yeterli ve güvenilir bir ödemeler sistemi kurulmasını önlemektedir. Neticede, uzun gecikmeler, el ağırlıklı çalışan enstrümanlar ve zamanında ödenmeyen kredi bakiyeleri oluşmaktadır.

Bankacılık sistemi, ekonominin her alanında ödeme enstrümanlarının kullanılmasına olanak vermemektedir. Bunun sonucu piyasada iki tür ödeme şekli gelişmiştir. Birincisi, parayla ödemeyi ifade eden nakit sistem, diğeri ise çek ve ödeme emirleri ile ödeme sağlayan gayri nakdi ödeme sistemidir. Ödeme emirleri ve çekle ödeme şekli yalnızca firmalar ve devlet kuruluşları tarafından kullanılabilmekte olup, bu da batı ülkelerindeki gibi para niteliği bulunan ödeme vasıtalarını ifade etmemektedir.

Azerbaycan'da en fazla kullanılan ödeme şekli nakit paradır. Elde kesin bir rakam olmamakla beraber, tüm ödemelerin %90'ının bu yolla yapıldığı sanılmaktadır. Çünkü, işverenler çalıştırdıkları işçilere maaş ödemelerini yalnızca bu yolla yapabilmektedir. Yine mal ve hizmet bedellerinin ödenmesinde de bu yol kullanılmaktadır.

Nakit manatın %60'ı Merkez Bankası'na dönmektedir. Özel sektördeki işlem yoğunluğu sadece nakitle yapılmakta olup, böylece para bu sektör dışına çıkmamaktadır. Gayri nakdi ödemeler içinde en büyük pay ödeme emirlerinin kullanıldığı şekildedir. Bu araç, müteşebbislerin mal ve hizmet bedellerini ödemede tek alternatif olup, aynı zamanda bir nevi

kredi enstrümanı özelliğini de taşımaktadır. Bu özelliği nedeniyle de müteşebbislere, nakit ödemelere göre, elastikiyet sağlamaktadır. Çekle ödemelerin sistem içinde çok kısıtlı bir yeri vardır. Maaş ödemeleri amacıyla bankalardan nakit para çekmek için ya da mal ve hizmet ödemelerinde kullanılan bu enstrüman, bankacılık sisteminin koyduğu aşırı kontrol ve kısıtlamalar nedeniyle, diğer ülkelerde olduğu gibi, rahatça tedavül edilememektedir. Çek karnesi talep eden firma ya da kuruluşların finansal durumları çok sıkı şekilde incelenmektedir. Bu durum, çekte sahtekarlık ve dolandırıcılık olaylarını önlemekte ise de harcamalarda gereği gibi kullanılamaması piyasayı olumsuz etkilemektedir. Çünkü, Merkez Bankası'nın yeterli para arzı yaratması sağlanamamaktadır.

Ödemeler sisteminin iyileşmesini engelleyen nedenlerden biri de müteşebbislerin mevcut sistemden memnun olmaları ve değişiklik talebi yolunda herhangi bir girişimde bulunmamalarıdır. Çünkü, ödeme bedellerinin müteşebbis hesaplarından gecikmeli olarak düşülmesi düşük faizli kredi kaynağı özelliği yaratmaktadır. TABLO - 39-40'da yeralan, kullanılan krediler bölümünün "Diğer Krediler" başlığı altında gösterilen kalemler bu tür kredileri oluşturmaktadır ki 1993 yılı toplamı 366.2 milyar rubledir.

2.2.2- Ödemeler Sisteminin Yapısı

Ödemeler sistemi yapısı üç aşamalı olarak ortaya çıkmaktadır. Yapının temelinde müşterilere, müteşebbislere ve devlet kuruluşlarına hizmet veren her tür bankalar bulunmaktadır. İkinci aşamada, Nahçıvan Milli Bankası, Merkez Bankası, Agroprombank ve Promstroibank bünyelerinde bulunan hesap-

laşma merkezleri yer alır. Bu merkezler kendi bölgelerinde ilgili kuruluşlarla ilgili takas ve hesaplaşma hizmetleri sağlar. Bunlar, Cumhuriyetler arası ödeme enstrümanları için bir konsolidasyon merkezi gibi işlem yapar ve müşteri ve müteşebbis hesaplarını tutarak bunları güncel olarak muhafaza eder. Sistemin tepesinde ise iki işlevi üstlenmiş olan Bakü'deki bilgi işlem merkezi yer almaktadır. Bu fonksiyonlardan biri, takas hizmeti vermek ve Bakü içinde faaliyet gösteren yaklaşık otuz bankanın müşteri hesaplarının muhasebesini yerine getirmek, diğeri ise ülke içi ve ülke dışı ödeme enstrümanlarına ait muhasebe ve takas hizmetlerini vermektir. Bunun sonucunda devlet bankalarına ait muhasebe kayıtları gerçekleştirilmiş ve diğeri Cumhuriyetlerle ilgili muhabir hesapları da güncelleştirilmiş olur.

2.2.3- Ödemeler Sisteminin Enstrümanları

a- Nakit Para

Başlangıç bölümünde de belirtildiği gibi, nakit para en önemli ödeme aracıdır. 1 Ocak 1992 tarihi itibarıyla 10.8 milyar olan tedavüldeki Ruble miktarı (1.08 milyar manat eşittir) 1992 sonunda 2.939 milyar manata yükselmiştir. Bu miktar 1993 yılının ilk çeyreğinde %150 (7.504 milyar manat) ikinci çeyreğinde ise %100 (15.252 milyar manat) artış göstermiştir. 1993 yılının üçüncü çeyreğinde ise Rus Rublesinin tedavülden kaldırılması sonucu piyasadaki para artış hızı %20 (18.364 milyar manat) olarak gerçekleşmiştir. Yılın son çeyreğinde Fransa'da bastırılan banknotların gelmesi sonucu ise Kasım 1993 sonu itibarıyla piyasadaki para miktarı 38.092 milyar manata yükselmiştir. Böylece 1993 yılı onbir ayında piya-

asadaki para miktarı onüç defa artmıştır. Temmuz 1994 itibarıyla yaklaşık 120 milyar manat sirkülasyondadır.

b- Ödeme Emirleri

Ülke içinde kullanıldığı gibi, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde de geçerli olan bu ödeme aracının en önemli özelliği, bankaya verilen bir ödeme emri şeklinde olmasıdır. İşleyiş şekli yukarıdaki giriş bölümünde açıklanmıştır.

c- Nakit Para Çekleri

3.1 no.lu bölümde de belirtildiği üzere bu enstrüman, çalışanların maaş ödemeleri ihtiyaç duyulan naktin çekilmesinde kullanılır. Banka tarafından sıkı şekilde takip edilirler ve yalnız ilgili şubede geçerlidir. Ödemeden önce bankaca mutabakat onayı alınan ve iki imza karşılığında ödenen çekin kaç kişiye ait maaş ödemesi olduğu ve keşideci tarafından doğru doldurulup doldurulmadığı banka tarafından önceden bilinir.

d- Hesaplaşma Çekleri

Bu tür çekler, devlet müesseseleri ve finansal kuruluşları tarafından firmaların yaptığı fazla ödemelerin düzeltilmesi amacıyla kullanılır. Örneğin, Maliye Bakanlığı kendisine yapılan fazla vergi ödemesi için bu enstrümanı düzenleyerek ilgili firmanın bankasına gönderir. Bankaca mutabakatı sağlandıktan sonra söz konusu meblağa firma hesabına alacak kaydedilir. Çekler asla firmaya doğrudan gönderilmez.

e- Limitsiz Çekler

Bu enstrüman sıkça ödeme işlemleri bulunan müteşeb-

bisler tarafından kullanılır. Azerbaycan dışında kabul edilmeyen bu ödeme aracı için bankalar ilgili firmanın mal ve hizmet alımı için imzaladığı kontratlar ile periyodik bilanço hesaplarını kredi servisi tarafından sıkı bir incelemeye tabi tutar. Bu, banka riskini önlemiş olur.

f- Limitli Çekler

Faaliyeti nedeniyle ödeme işlemleri yapmayan kuruluşlar tarafından kullanılır. Ancak, tıpkı limitsiz çeklerde olduğu gibi ilgili firma incelenmek üzere bilançosunu bankaya ibraz eder. Yirmibeş veya elli yapraklı olarak verilen çek karnesi ile ilgili ödenecek tutar müşteri hesabında bloke edilir.

g- Ödeme İstek Emirleri

Teslim ettiği malların bedelini ilgili kuruluştan alamayan firmanın, ilgili bankaya gerekli belgeleri ibraz ederek ödeme talep edeceği bir enstrümandır. Ödeme talebi emrinin bankaca kabul edilip edilmemesi, müşteriye ve hesap açıldığı tarihte böyle bir işlem için izin verilip verilmediğine bağlıdır ve fazla kullanılmamaktadır.

h- Alacaklandırma Formları

Nadiren kullanılan ve ülke içinde veya Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde geçerli olan bu enstrümanın amacı, mal ve hizmet ödemelerini garanti etmektir. Diğer ülkelerdeki avans ve ön ödeme işlemlerine benzerler. Mal ve hizmet alan firma, alacaklandırma formunu doldurarak bankasına verdiğinde ilgili meblağ müşteri hesabında bloke edilir. Daha sonra ibraz edilen ödeme emri karşılığında mal ve hizmet bedelleri banka tarafından ödenir.

2.2.4- Ödemeler Sisteminin İşleyişi

Uygulanan mekanizma ve araçlar nedeniyle yavaş ve kompleks bir süreç içinde sürdürülen ödemeler sistemi, diğer ülkelerde uygulanan sistemlerin oldukça gerisindedir. Çünkü, tüm işlemler çoğunlukla elle gerçekleştirilmekte olup, otomasyondan yararlanma payı son derece düşüktür. Ödeme belgesinin başlangıç noktasından ödeme noktasına geldiği ana kadar geçen süre adeta bir haberleşme müddetine eş değerde olup 18 güne kadar uzayabilmektedir.

Ödemeler sisteminin bu şekilde çalışmasının en belirgin sonucu, kredi arzını arttırmasıdır. Kredi aşımı da diyebileceğimiz bu netice, ilgili meblağın ödeyici müşterinin hesabından alacaklı müşterinin hesabına aktarılınca kadar geçen sürenin uzunluğundan kaynaklanmaktadır. Ödeme işlemlerinin sonuçlanması, Bakü şehri içinde üç güne kadar, Bakü şehri dışındaki mahaller için 12 güne kadar, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri için 18 güne kadar uzayabilmektedir. Bu sürecin, diğer bağımsız cumhuriyetlerde de aynı olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte, Bakü Merkez bölgesiyle ilgili ödemeler, Bakü merkezinde bulunan bilgisayar merkezi veya muhabir bankalar nezdindeki hesaplar aracılığı ile, makul bir sürede ve gereği gibi sonuçlandırılabilir. Çünkü, ödeme emirleri özel kurye sistemi ile saat 15.00'e kadar aynı gün data girişlerinin yapılacağı ödeme merkezine ulaştırılmaktadır. Gece sistem tarafından alacaklı ve borçlu bankalara ait giriş işlemleri tamamlanmakta ve ertesi gün muhasebe kayıtlarının da yer aldığı bilgisayar çıktıları yine özel kurye tarafından ilgili bankalara iletilmektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri ile gerçekle-

tirilen ödemeler ise yavaş ve karışıktır. Otomasyon teknolojisi kullanılmayan bilgi girişleri ve el ağırlıklı işlemlerin tekrarlandığı bir çalışma şeklini yansıtır. Ondört ülkeden oluşan Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinden beşi ile Azerbaycan tarafından, ödemeler ve hesaplaşmalar konusunda ikili anlaşmalar yapılmıştır. Bunlar Rusya (Temmuz 1992), Kazakistan (Eylül 1992), Özbekistan (Eylül 1992), Kırgızistan (Ekim 1992) ve Türkmenistan'dır (Ekim 1992).

Anlaşma yapılan ülkelerle ilgili ödeme işlemleri, belirlenen bir merkez tarafından gerçekleştirilmekte ve haberleşmede mektup kullanılmaktadır. Anlaşmalı ülkelere gidecek ödeme emirlerini biriktiren söz konusu servis gerekli mutabakat işlemini yaptıktan sonra bunları posta veya kurye ile Bakü'deki ana bilgi işlem merkezine göndermektedir. Bilgi girişleri yapıldıktan sonra uygun muhasebe işlemlerinin de yer aldığı bilgisayar çıktıları üretilmekte ve bunlar ödeme emirlerinin bir nüshası ile beraber ilgili ülkenin bilgi işlem merkezine özel posta ile gönderilmektedir. İşlemin tersi yani anlaşmalı ülkelere ödeme emri alındığında ise, aynı bilgi işlem merkezinde girişi yapılır ve ikinci paragrafta açıklanan prosedür tamamlanır. Ödeme aktiviteleri her iki ülke arasında muhabir hesapları aracılığı ile hergün tamamlanarak hesaplar güncel hale getirilir. Sistemin zayıf tarafı, ilgili banka hesabında karşılık bulunmaması veya yetersiz bakiyeye sahip olması durumunda hesaplaşma prosedürünün tamamlanamamasıdır.

Muhabir hesaplarının olmadığı Bağımsız Devlet Toplulukları ile ilgili ödeme işlemi şöyledir: Ülke içindeki dört hesaplama merkezinden birine gelen ödeme emirlerinin bir nü-

hası ilgili ülkenin bilgi işlem merkezine mektupla ve haftada bir defa gönderilir. Daha sonra ayda bir defa ilgili ülkede üretilen bilgisayar çıktıları ile postada kayıp olup olmadığı yolunda mutabakat sağlanır. Gelen ödeme emirleri her ülke için ayrı ayrı tutulan hesap defterine kaydı yapılır. Ancak, bu kayıtlar anlaşmalı ülkelerde olduğu gibi tasfiyeye tabi tutulmaz. İşlemin bundan sonrası ülke içindeki hesaplaşmalar da olduğu gibi yani bilgi işlem merkezi çıktılarının ilgili banka şubesine ulaştırılması ve ödeme tutarının hesap bakiyesinden düşülmesi şeklindedir. Böylece anlaşma yapılmamış olan ülkelerle ilgili hesaplaşmaların süresi yirmiüç güne kadar uzayabilmektedir.

Azerbaycan'da yalnızca bir bilgi işlem merkezi bulunmaktadır. Ana fonksiyonu, 98 banka ile ilgili ülke içi ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine ait ödeme işlemini gerçekleştirmektir. Merkezde, ikisi eski ve modası geçmiş olmak üzere sadece birkaç bilgisayar bulunmaktadır. Müşteriler bilgisayarlara bölüştürülerek girişi yapılır. Bilgi girişleriyle görevli ayrı bir bölüm bulunmaktadır. İlk giriş sonuçları disketler yardımıyla ikinci bir işlem için diğer bilgisayarlara, daha sonra da çıktıların alındığı ana bilgisayara aktarılır. Bilgi işlem merkezinde yazılım, test ve uygulamalarla ilgili tüm işlemleri yerine getirebilecek tecrübede 12 eleman görev yapmaktadır. Bilgi işlem merkezinden istifade eden bankaların %30'unun bilgisayarı bulunmaktadır. Ancak, ülkenin telefon bağlantı altyapısının kalitesi, bilgi giriş teknolojisinde tek kaynak olan ana bilgi işlem merkezi ile bağlantı kurmaya imkan vermemektedir.

2.2.5-Ödemeler Sisteminin İyileştirilmesi Yolunda Gelişmeler

1993 yılının ikinci yarısında ödemeler sistemini olumlu yönde etkileyecek bir dizi değişiklik başlatmıştır. Bunlar şöylece sıralanabilir;

- Agroprombank ve Promstroibank gibi devlet bankaları Merkez Bankası nezdindeki hesaplarında karşılık bulunduracaktır. Böylece, eski Sovyet sisteminin özelliği gereği, yılda bir yapılmakta olan bankalararası hesaplaşmalar düzenli ve sık olarak yapılacaktır. Sonuçta kredi riski ve kredi genişlemesi kontrol edilecek, dolandırıcılık olayları azalacaktır. Kredi verilebilir fonların kontrol altına alınmasıyla da Merkez Bankası para politikası alanında önemli bir güç kazanmış olacaktır. Bu değişikliğin tek dezavantajı, Merkez Bankası bünyesinde ortaya çıkaracağı işyükü artışı olacaktır.
- Sözkonusu bankalar kendi bilgi işlem servislerini kurarak ödemeler işlemleriyle ilgili olarak sistem içinde daha aktif rol alacaktır. Mevcut sistemde Merkez Bankası diğer bankaların nezdinde açtıkları çok sayıdaki hesapların takibi, bilgisayar hizmeti ve muhasebe işlemlerini yürütmektedir. Pazar ekonomisi sistemine geçiş aşamasında, Agroprombank ve Promstroibank'ın gerek kendilerinin gerekse nezdlerinde hesapları bulunan ticari bankaların işlemleriyle ilgili muhasebe ve bilgi işlem hizmetlerini üstlenmesi sistemde ödeme sürecini hızlandırıcı bir etki yaratacaktır.
- Bölge Merkezleri Oluşturulması; Agroprombank ve Promstroibank tarafından bilgi işlem ve muhasebe işlemlerinin üstlenilmesiyle birlikte Merkez Bankası tarafından 12 ayrı bölgede oluşturulacak merkezlerde takas hizmetleri ve bu-

nunla ilgili bilgi işlem hizmetlerinin verilmesi gerçekleştirilecektir. Bunun sonucunda, Merkez Bankası bankacılık sistemini daha kolay kontrol edebilecek, ödemeler sisteminde daha köklü değişiklikler getirecek ve eski muhasebe sisteminin sözkonusu iki devlet bankasının işleyiş şekli ile ilgili olumsuzlukları berteraf edecektir.

- Merkez Bankası tüm Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri nezdinde muhabir hesabı açtıracaktır. Diğer Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle olan ticari ilişkilerin geliştirilmesi, yapılan işlemlerin takibi ve kayıtlarının tutulmasını sağlamak amacıyla, bu ülkelerde Merkez Bankası tarafından muhabir hesapları açılmasına önem verecektir. Bunun için anılan ülkelerle ilgili Interbank Hesaplaşma Departmanı kurulmuştur. Öte yandan, Agroprombank ve Promstroibank tarafından da bu ülkelerin ticari bankalarıyla uluslararası kurallar çerçevesinde muhabirlik ilişkileri kurarak hesap açtırmaya ağırlık vermektedir.

2.3- Döviz Piyasası ve İşleyişi

2.3.1- Döviz Piyasasının Genel Durumu

Azerbaycan'da tüm dövizli işlemler dolar/manat kuru ile yapılırsa da sistemli bir döviz piyasası olduğu söylene-
mez. Döviz piyasaları bankalar aracılığı ile müteşebbisler arasında yapılan nakit ödeme dışı ikili anlaşmalara göre gerçekleştirilen işlemlerden ibarettir. Aracı banka olarak devletin sahip olduğu International Bank (Eski Azerbaycan'da Vneshekonombank'ın bir şubesi idi), bu işlemlerde yaklaşık 3/4'den fazla paya sahiptir.

. Dolar/manat kurları genellikle işlemin nakit veya gay-

ri nakit olup olmadığına ve Moskova Interbank Döviz Piyasası'nın (MICEX) belirlediği sabit kurlara göre belirlenir. Merkez Bankası'nın lisans verdiği 18 banka, nakit dışı işlemler için direkt telefon hattı ile Interbank piyasasında veya kendi aralarında (Over-the-counter market) işlem yapabilirlerse de International (Beynelhalk) Bank dövizli işlemlerin dörtte üçten fazlasını gerçekleştirilmesi nedeniyle hakiki bir pazarın varlığından bahsedilemez.

Dövizli işlemler için uygulanan kurlar arasında, piyasanın yapısal yetersizlikleri nedeniyle, bir istikrar bulunmamaktadır. Bu yapısal problemleri şöylece sıralayabiliriz:

- Zayıf haberleşme sistemi,
- Milli ekonominin bir gün ile beş gün arasında işleyen ödemeler sisteminin yetersizliği,
- Dövizli işlemlerde International (Beynelhalk) Bank'ın tekel durumu ve bunun sonucu olarak da Döviz Piyasası Interbank'ının işleyememesi,
- Dövizli işlemlerle ilgili uzmanların yokluğu.

2.3.2- Döviz Rejimi ve İşleyişi

Merkez Bankası Kanunu, gerek ticari bankacılık lisansı gerekse dövizli işlemler lisansı verilmesi konusunda kuralları belirler ve teşvik eder. Azerbaycan'da faaliyet gösteren 230 civarındaki ticari bankadan ancak 18'ye yakını dövizli işlemler yapmaya yetkili olup, yurt dışında muhabir hesaplarına sahiptirler. Ancak, yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği gibi bu bankaların toplam piyasa payı 1/4'ün altında kalmaktadır.

Merkez Bankası Kanunu, devlete ait uluslararası re-

zervlerin muhafaza ve yönetimini bu bankaya veriyse de, bu konuda uzman elemanların bulunmayışı nedeniyle bu görev Merkez Bankası yerine Internasyonal (Beynelhalk) Bank tarafından yerine getirilmektedir. Merkez Bankası'nın döviz alanında üstlendiği tek fonksiyon, Rusya Merkez Bankası ile yaptığı görüşmelere istinaden sabit döviz kurlarını belirlemek ve muhasebe kayıtlarında kullanılmak üzere bu kuru bankalara bildirmektir. Ticari bankalar açık döviz pozisyonu bulundurma yetkisine sahip değildirler. Böylece bankalar kendi adlarına döviz alım satımı yapmayıp müşterilerinin bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılayarak komisyon geliri sağlamaktan başka birşey yapmazlar. Her ne kadar bu kısıtlama Merkez Bankası tarafından değiştirilerek gün sonları itibariyle açık verilmesi esası getirilmişse de işlem hacminde belirgin bir artış yaratmamıştır. Hatta, yasal kısıtlamalara tabi olmayan International Bank dahi, uluslararası dövizli bankacılık işlemlerinden ziyade ancak bir broker tarafından gerçekleştirilen dövizli işlemleri yapmaktadır. International Bank veya lisans sahibi ticari bankaların aracılığı ile müşteriler arasında yapılan döviz işlemlerinde şu yol izlenir. İlgili döviz meblağını karşılayan Manat veya Ruble miktarı mevcut mahalli ödemeler sistemi ile transferi yapacak banka hesabına aktarılır. Döviz tutarı da International Bank nezdindeki döviz hesapları ya da uluslararası muhabir hesapları aracılığı ile transfer edilir. Bu şekildeki döviz transferi International standartta yani iki gün içinde gerçekleştirilmiş olur. Ancak, Ruble veya Manat transferleri bir gün ile bir hafta içinde sonuçlandırılabilir.

Mevcut sistemde şahıslar diledikleri gibi döviz satın

alıp bulunduramazlar. Seyahat amacıyla bir kişinin yıl içinde alabileceği döviz miktarı 1.000 Amerikan doları ile sınırlandırılmıştır. Bunun için seyahat belgelerinin ibrazı gerekir. Bu kısıtlamalar nedeniyle Türkiye'deki Tahtakale usulü döviz karaborsası oluşmuştur. Bu ayaküstü pazarda geçerli alım ve satım kurları bankalara göre daha elverişlidir.

Döviz işlemleri ile döviz piyasasının işleyişinin denetim sorumluluğu, Merkez Bankası'nın Dövizli İşlemler Departmanına aitse de bunun etkin ve gereği gibi olduğu söylenemez.

Azerbaycan'da kredi kartı uygulaması bulunmamakta olup, sadece Uluslararası Bank tarafından kabul edilen seyahat çekleri nadir olarak kullanılmaktadır. Bunda, bankacılık sisteminin yüksek komisyonları kadar otel ve mağazaların bu enstrümana olan yabancılıkları da rol oynamaktadır.

2.3.3- Döviz Kurlarının Belirlenmesi

Döviz kurlarını belirlemede herhangi bir düzenlemenin bulunmaması, sistemin temel karakteristiğidir. Pratikte bunun anlamı döviz kurunun bankalararası işlemler için telefonla yapılan görüşmelerde oluşmasıdır. Hernekadar Moskova Interbak Döviz Piyasasının etkisi gözleniyorsa da Lisans sahibi bankalar gerek kendi aralarında gerekse müşterileriyle olan işlemlerde döviz kurlarını belirlemede tamamiyle serbest bırakılmışlardır. Ancak, önceki bölümlerde açıklandığı üzere, döviz piyasasının gelişmesini engelleyen faktörler fiyatlar arasında büyük farklar ortaya çıkarmaktadır.

2.4- Muhasebe Sistemi

2.4.1- Hesap Planı

Azerbaycan bankacılık sisteminde kullanılan muhasebe hesap planı, eski Sovyet sisteminden devralınan ve devam ettirilen muhasebe hesaplarından oluşmaktadır. Bu sistemde yaklaşık dörtüüz adet hesap bulunmaktadır. Hesaplar birbirini izleyen numaralarla sıralanmış ve gruplara ayrılmıştır. Ana grup hesaplarına bakıldığında aktifteki hesap adları ile pasifteki hesap adlarınının genelde aynı olduğu görülür.

1. Devlet Müesseseleri
2. Kooperatifler
3. Küçük Müesseseler
4. Sınırlı Sorumlu Dernekler
5. Müşterek Müesseseler
6. Bilimsel Araştırma Müesseseleri

Şeklinde hem aktif tarafta hem de pasif tarafta yer alan bu hesaplar da;

1. Hesaplaşma Hesapları (Hem kredi hem mevduat özelliğinde)
2. Cari Hesap
3. Maliyeleştirme Hesabı (Devlet bütçesi fonları ile ilgili)
4. Depozit Hesabı (Vadeli Mevduat)
5. Emanetler (Vadesiz Hesap)

şeklindeki alt grup hesaplarına ayrılır. Böylece, ancak alt grup hesaplarının bölümlerini oluşturan üçüncü seviyedeki tali hesaplar aktif veya pasif hesapların gerçek özelliğini yansıtabilmektedir.

Aktif ve pasif varlıkları ödenme veya nakde dönüştürülebilme süresi ve özelliğine göre, pazar ekonomisi ülkelerinde olduğu gibi, sıralanmayan böylesi bir hesap

sistemi bankaların ve bankacılık sisteminin analizine imkan vermemektedir. Neticede, verimlilik esasına göre çalışan bir sistem olmaktan uzaktır.

2.4.2- Kayıt Sistemi

Yukarıda belirtildiği üzere, bankacılık sistemi çok sayıda hesap yapısına sahiptir. Bunun sonucunda, borç ve alacak karakterli tüm muhasebe girişlerinin çok iyi kontrol edildiği bir denetim ve kayıt düzeni ortaya çıkmıştır. Kayıt sisteminin yeterliliğinden bahsedilebilirse de, muhasebe hesaplarının detaylı incelenmesi ve analizine müsait olduğu söylenemez. Bankaların muhasebe departmanları, sistemde en önemli bölüm olarak karşımıza çıkar. Muhasebe departmanı ya da bölümünün yöneticisi olan Baş Muhasipler bankacılık sisteminden bankaların genel müdürlerinden sonra en yetkili kişi görünümündedirler. Her türlü bankacılık operasyonlarında muhasebe bölümünün kontrol, inceleme ve onay işlemi ön plandadır. Bu da bir hizmet müessesesi olan bankalarda hizmetin kalitesi ile verilme süresi konularında olumsuzlar ortaya çıkarır. Ayrıca aşırı istihdama yol açar.

2.4.3- Aylık Balanslar

Kayıt düzeninin ilgi çeken bir özelliği de gerek Merkez Bankası gerekse devlet bankaları ve ticari bankaları ilgilendiren işlemlere ait muhasebe kayıtlarının büyük bölümünün Merkez Bankası Bilgi İşlem Merkezinde konsolide edilmeleridir.

Aylık balans iki bölüm halinde üretilmektedir. İlkinde tüm borç ve alacak hesaplarının ayrıntılı açıklaması ve hare-

ketleri gösterilmektedir. İkinci bölümde ise tüm aktif ve pasif hesaplar 19 grup altında toplanarak özet hale getirilmektedir.

2.4.4- Yıl Sonu Raporu ve Bilançosu

Her banka tarafından yıl sonu itibariyle mevcut muhasebe planı yapısı içinde blanço ve gelir tablosu üretilmektedir. Merkez Bankası ise Muhasebe ve İstatistik Departmanı vasıtasıyla bankacılık sisteminin bütünü itibariyle yıllık faaliyet raporu, yıllık konsolide bilanço ve gelir tablosu hazırlayarak Millet Meclisi ve Başkanlık makamına sunar.

2.5- Banka Kaynakları ve Kullanırımı

2.5.1- Banka Kaynakları

2.5.1.1- Özkaynaklar

Banka özkaynakları Dünya standartlarıyla karşılaştırıldığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Tablo - 39-40'dan da görüleceği üzere, ülkede kurulmuş bankaların özkaynakları 1 milyon Ruble ile 1 milyar Ruble arasında değişmektedir. Bu miktar, 10 bin ile 100.000 dolar arasında değişmektedir.

Merkez Bankası, ticari bankalardan istenen 20 milyon manatlık sermaye miktarını, 1 Ağustos 1994 tarihinden itibaren 30 milyon manata, 1 Eylül'den itibaren 40 milyon manata ve 1 Ekim'den itibaren de 50 milyon manata çıkartmıştır. Bu karar, bankaları konsolide etmeyi, riskleri azaltmayı ve kredi portföyünü artırmayı amaçlamaktadır.

Kaynakların daha verimli kullanılması amacıyla, gayrimenkullerin toplam değeri, özsermayenin; Ağustos 1994'de %25'i ile, Eylül'de %15'i ile, Ekim'de %12'si ile sınırlandırıldı-

rılacaktır.

2.5.1.2- Harici Kaynaklar

Ülkede tasarrufların oldukça sınırlı kalması nedeniyle mevduat kaynakları çok yetersizdir. Eylül 1993 rakamlarıyla halkın tasarrufunun 350-400 milyar ruble yani, 200 milyon USD'ye eşit olduğu tahmin edilmektedir.

Bankaların mevduat kaynaklarından yeterince yararlanamaması ve özkaynaklarının oldukça yetersiz kalması sonucunda, kaynak temininde Merkez Bankası'na bağlı kalmaktadırlar. Hatta denilebilir ki Azerbaycan'da bankaların tamamına yakını Merkez Bankası kaynaklarına başvurmaktadır. Uygulamada kredi ihtiyacı doğan firmalar bankalardan kredi talep etmek yerine, gücü yetiyorsa tek başına yada birkaç firmayla ortak olarak banka kurmak yolunu tercih etmektedir. Mevzuatın, banka sahip ve yöneticilerine kredi açılmasını önleyici hükümleri olmayışı bu süreci hızlandırmaktadır. Diğer bir deyişle banka kurmak ve bu yolla Merkez Bankası'ndan finansman ihtiyacını karşılamak, bankalardan kredi almaktan daha kolaydır.

2.5.1.3- Kaynak Temininde Faizin Rolü

1994 yılına gelinceye kadar, gerek ticari bankaların gerekse devlet bankalarının kaynak temininde faiz rol oynamamıştır.

Örnek seçilen bankalardan temin edilebilen verilere göre düzenlenen Tablo - 48'den de görüleceği üzere; mevduatlara uygulanan faiz oranları, ülkede varolan ve %1000'e yaklaşan enflasyon oranına göre son derece düşük kalmaktadır.

1994 yılına gelindiğinde, karlılık ve büyümeleri gün geçtikçe ivme kazanan özel şirketlerin kredi ihtiyacı nedeniyle mevduat ve kredi faizlerinde göze çarpan ve %200'lere ulaşan faiz oranlarının uygulamaya başlandığı görülmektedir. Hatta bankalardan kredi temin edemeyen bazı firmalar tasarruflara aylık %20-30 faiz uygulamaya başladığı görülmektedir. Bu gerçek karşısında 1 Temmuz 1994'ten başlayarak Merkez Bankası, ticari bankalara kullandığı kredilerin faizini %100'den %150'ye yükseltme ihtiyacı duymuştur. Bundan amaçlanan, enflasyon ve kredi politikasını güçlendirmektir. Halen ülkede, mevduata reel faiz verilmemesi neticesinde paranın yastık altından çıkartılarak finansal sektöre girmesi yeterince sağlanamamaktadır.

Ödemelerin nakit yapılmasının yarattığı nakit darlığı, kaynak temininde diğer bir sorunu teşkil etmektedir.

2.5.2- Banka Kaynaklarının Kullanırımı

2.5.2.1- Banka Kaynaklarının Kullanırım Şekli

Tablo - 38-39-40-45-46-47'den de görüleceği üzere, gerek devlet bankaları gerekse ticari bankalar Merkez Bankası'ndan aldıkları ya da tasarruf mevduatı olarak topladıkları kaynakları, ağırlıklı olarak kısa vadeli kredi olarak kullandırmaktadırlar. Sektörde, Eylül 1993 dönemi itibariyle kısa vadeli krediler toplam kredi yatırımlarının %85-90'ını oluşturmaktadır.

Dolaşımdaki para miktarı ihtiyaca yetmediğinden kredi kullandırım işlemleri nakden gerçekleştirilememektedir. Mah-

suben yapılan ödemeler yoluyla kredi kullandırımı ise alıcı ve satıcının ihtiyacı olan süratte gerçekleşmemektedir.

Bankalar, banknot basımındaki gecikmeler nedeniyle kaynaklarını zaman zaman Merkez Bankası'na kullandırmak zorunda kalmaktadırlar. Temmuz 1994'te de benzer bir şekilde maaşların ödenmesini sağlamak için, yeni parti manat gelinceye kadar ticari bankaların nakit kaynaklarının %80'ini Merkez Bankası'na verilmesine yönelik bir karar kabul edilmiştir.

Bankalar genelde ticari faaliyetlere 3 ay vadeli krediler vermektedirler. Kredilerin etkisiz kullanımı, karşılıklı ödemelerin aksaması, taahhütlerin yerine getirilmemesi ve satılamayan mal stoklarından dolayı kredilerin normal dönüşümü olmamaktadır. 31 Temmuz 1994 dönemi itibairyle bankacılık sektörünün toplam gecikmiş alacakları 239.926 milyon manattır (Bkz. TABLO -42).

2.5.2.2- Tahsili Gecikmiş Krediler

31 Temmuz 1994 dönemi itibariyle bankacılık sektörünün toplam gecikmiş alacakları 239,926 milyon manattır (Bkz. TABLO -42). Kredilerin her ay yaklaşık %25-30'u bankalara geri dönmemektedir. 1993 yılının ilk dokuz ayı boyunca bankaların %20'si bu nedenle toplam 18.2 milyar ruble zarar etmiştir. 1993 yılının başlangıcıyla kıyaslandığında kısa dönemli banka kredileri ve gecikmiş borçlar 5.3 kat artmıştır.

Kredilerin geriye dönüşünde ortaya çıkan aksaklıklar, daha ziyade kardeş kuruluşların finansmanı amacıyla kullanımlardan kaynaklanmaktadır. Daha öncede değinildiği gibi

merkezi yönetimden serbest piyasa ekonomisine geçişte karşılaşılan kaynak yetersizliği firmaları Merkez Bankası'ndan kaynak temini için banka kurmaya zorlamaktadır. Kurulan banka kanalıyla elde edilen finansman da vadesi dolduğunda geri ödenmemekte veya vade uzatılmaktadır.

2.6- Bankacılık Hizmetleri

Azerbaycan'da Temmuz 1994'e kadar 230 banka tescil edilip, bunlardan 219'u faaliyete geçmesine karşın bankacılık hizmet çeşidi ve kalitesi açısından önemli bir gelişme olduğu söylenemez. Bunda sektörün dışa açılmayışı ve tecrübeli ve yetenekli işgücünün bulunmayışı temel etkindir.

Bankacılık hizmet ücretleri oldukça yüksektir. Sermaye yapısı ve sunduğu hizmet çeşidi açısından sektörde en önde olan Azakbank'ın uyguladığı hizmetler ve uyguladığı hizmetler ticari bankacılık sektörünün durumunu yansıtmak açısından TABLO - 22' de gösterilmiştir.

B- PARA POLİTİKASI VE UYGULAMASI

1- Para Politikasının Oluşturulması

Bilindiği gibi, pazar ekonomisinde para politikasının ilk amacı, milli paranın piyasada istikrarlı bir değer ölçüsünü sağlamasıdır. Azerbaycan'da bu amacın sağlanması, her şeyden önce manatın ülke içinde yegane yasal ödeme aracı olmasının sağlanmasıyla mümkündür. Merkez Bankası Kanunu ile manatın tek yasal ödeme aracı olması konusunda gerekli yasal çerçeve yaratılmıştır. Ancak, 1992 yılı içinde Ruble ile birlikte tedavüle sokulan Manat, 1994 yılına kadar bu yasal hakkını uygulamaya sokamamıştır. Bunda, memleket içi ve mem-

leket dışı siyasi istikrarsızlar kadar; yerleşik olmayan kişilerin banka hesapları, borçlar ve yükümlülükler ile Ruble alanına dahil ülkelerle olan finansal sözleşmeler önemli rol oynamıştır. Öte yandan, Merkez Bankası para politikası kurallarını belirlemekle sorumlu ve yetkili kılınmış ise de pratikte para politikasını belirleyici bir rol üstlendiği söylenemez. Örneğin; Maliye Bakanlığı tarafından ihtiyaç duyulan yıllık kredi miktarı, kanuni karşılıkların oranı, iskonto oranı ve kredilerin sektörel dağılımı konusunda karar verici organ Millet Meclisi'nin ilgili çalışma komitesidir. Maliye Bakanlığı yıl içinde ilave kredi talep edebilir ve Merkez Bankası bunu kabul etmek durumundadır. Böylece Merkez Bankası'nın, fiyat istikrarını sağlama konusunda bağımsız hedefler koyması ve değişen şartlara göre para politikası enstrümanlarını değiştirmesi mümkün görülmektedir. Bunda eski sistemin güdümlü ekonomik yapısının özelliklerinin devam ettirilmesinin de önemli payı vardır. Özetle, Azerbaycan Merkez Bankası'nın, para politikasını belirlemede yetkilerini kullanma serbestisi bulunmamaktadır. Bu da, para arzının artmasına ve sonuçta ekonominin artan oranlı enflasyonist yapıya sürüklenmesine yol açmaktadır. Grafik - 1'de bu durum görülmektedir, ancak ülkenin piyasa ekonomisi mekanizmasına duyarlılık ve adaptasyonu henüz tam olarak sağlanamadığından fiyat artış hızının emisyon artış hızının altında kaldığı görüşündeyiz.

2- Para Politikası ve Nakit Darlığı

Piyasadaki nakit darlığı, parasal otoriteleri çeşitli ve şiddetli tedbirleri almaya yöneltmiştir. Buna göre, her

banka şubesi belirli bir limitle nakit miktarı muhafaza edmekte ve bu rezervi de ödemelerde kullanmak veya başka bir banka şubesine transfer etmek için Merkez Bankası'ndan izin almak zorundadır. İşletmeler de bankalar gibi belirli bir miktar parayı kasalarında muhafaza ederler ve bunun artırılması konusunda çalıştıkları bankadan izin almak durumundadırlar. Bankalarda bulunan paralar genellikle maaş ödemelerinde kullanılmaktadır. Banka şubeleri gün sonlarında limitlerinin üzerinde olan parayı Merkez Bankası'ndaki veya Agroprombank ya da Promstroibank nezdinde sahip oldukları hesaplara yatırmak zorundadırlar. Ancak, banka şubeleri teslim ettikleri bu parayı ertesi gün ödemeleri ve ihtiyaçları için geriye talep etme durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Para piyasasında görülen bu problemler, banka müşterilerinin mevcut bankacılık sistemine güvenlerini yocketmekte ve sahip oldukları nakitleri kendi kasalarında muhafaza etmeye zorlamaktadır. Ayrıca ticari bankalar da küçük bir limitle nakit bulundurma ve fazlasını devlet bankalarına aktarma mecburiyeti nedeniyle, paranın piyasada yaygın ve verimli olarak kullanımı konusunda bir bankanın göstermesi gereken özeni duymamaktadırlar. Merkez Bankası'nca bağımsız bir para politikasının oluşturulması ve uygulanmasını engelleyen nedenlerden biri de bu husustur.

3- Para Politikası İşlemleri ve Uygulanması

Azerbaycan ekonomisinde, para politikası araçlarının genel kredi seviyesinin kontrolü amacıyla doğrudan yönlendirilmesi ve Merkez Bankası net iç aktiflerinin de yine bu amaçla dolaylı yoldan kullanılması ihtiyacı günden güne art-

maktadır. Bunun bu güne kadar gerçekleştirilmemesinde, Merkez Bankası'nın para politikası araçlarına yabancılığının rolü büyüktür. Rasyonel olmayan, güdümlü bir eski sistemin kalıntıları içinde çalışmaktan vazgeçmemekten başka, ödemeler sistemi, para piyasası düzenlemeleri ve kanuni karşılıkların etkin olarak kullanılması alanlarında, gerekli hukuki ve tatbiki altyapısının geliştirilmemiş ve iyileştirilmemiş olması da para politikasının oluşturulması ve uygulanmasında önemli bir etkidir.

3.1- Bütçenin Finansmanı

Önceki bölümlerde de değinildiği gibi, Merkez Bankası'nın Hükümeti finanse etmek konusunda otomatik bir yaklaşımı bulunmaktadır. Maliye Bakanlığının düşük faizle istediği kadar kredi alabilmesi nedeniyle oluşan bütçe açıkları Merkez Bankası kaynaklarından karşılanmaktadır (Bkz. TABLO - 32).

3.2- Merkez Bankası'nın Bankalara Verdiği Krediler

Azerbaycan finansal sisteminin karakteristik özelliği, bankaların Merkez Bankası'nın finansmanına dayanan bağımlılıklarıdır. 31.12.1992 Tarihi itibariyle 13.179 milyon ruble olan kullandırım miktarı, 31.12.1993 tarihi itibariyle 151.14 milyon rubleye ulaşmış olması (Bkz. TABLO - 41) bunun açık bir göstergesidir. Böylece, Merkez Bankası bu finansman şekli ile parasal şartları etkileyebilecek kuvvetli bir enstrümana sahip olma özelliği taşımaktadır. Bununla beraber, bu tür finansmanda, kredi hacminin para politikası gerekleri üzerine belirlendiği söylenemez. Bankalara verilen bu kredilerin

Merkez Bankası faizi üzerine beş puan ilave edilmesi suretiyle kullandırılması şartı bulunmaktadır. Ancak, pratikte bankalar, kendi kuruluşlarına kredi kullandırmıyorlarsa, bazı işlemlere başvurmak suretiyle bu kredi kaynaklarını serbest piyasa faizi üzerinden plase etmektedirler. Bu da ekonomide verim kaybı ve yetersizliklere yol açmaktadır.

Mevcut koşullar altında bu tür finansmanın hacmi, ekonomik gereklerden ziyade, bankaların talebi üzerine belirlenmekte ve para politikası amaçlarına uygun ayarlanmamaktadır. Özetle, Merkez Bankası piyasanın ihtiyaç duyduğu kredi kaynaklarını sağlayan banka durumundadır. Diğer bir ifadeyle, firmalarını finanse etmek isteyen müteşebbisler, banka kurmak suretiyle kaynak temin etmektedirler.

3.3- Kanuni Karşılıklar

Pazar ekonomisi çerçevesinde tüm bankaların aynı yasal düzenlemelere tabi olmaları gerekirken, Azerbaycan'da devlet bankaları, Merkez Bankası nezdinde karşılık bulundurma yükümlülüğünden muaf tutulmuştur. Bu da bankacılık kesimini ve ekonomik dengeyi olumsuz etkilemektedir. Oysa, bilindiği gibi, toplanan mevduatlarla ilgili etkin bir karşılık politikası uygulaması, Merkez Bankası'nca para politikasının oluşturulması ve uygulanmasında önemli bir araçtır.¹⁷

Ticari bankalar halen vadesiz mevduatları için %15, vadesi bir aydan bir yıla kadar olan mevduatlar için %12, vadesi bir ile üç yıl arasında olan mevduatlar için ise %10 karşılık ayırmak zorundadır. Bankalar sözkonusu karşılıkları

¹⁷ Stern, Gary H., "The Impact of Monetary and Fiscal Policies on the Banking System / The Banker's Handbook", Dow Jones-Irwin Co.(1988), syf. 1258

her ayın başında sahip oldukları mevduat seviyesi üzerinden Merkez Bankası'na yatırmakta ve bu karşılıklar için faiz almamaktadırlar.

3.4- Sermaye Piyasası Araçları

Kamu ve özel sektöre ait menkul kıymetler ile banka mevduat sertifikalarının alım satımını ve sermaye piyasasının gelişmesini sağlamak amacıyla 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe konulan Menkul Kıymetler ve Borsa Hakkında Kanun bulunmasına karşın, devlet bu yolla kamu borçlanmasına gitmemektedir. Bunun sonucunda, Sermaye Piyasası aktif olmayıp, açık piyasa işlemleri enstrümanı para piyasası uygulamalarında kullanılmamaktadır. Şu anda devlet, Sberbank aracılığı ile on yıl vadeli ve cari piyasa faizinin çok altında getiri sağlayan menkul kıymetleri piyasaya sürmüştür. 250, 500 ve 1,000 manatlık kupürler halinde piyasada tedavül gören sözkonusu menkul kıymetler piyango usulünde itfa olunacaktır. Sberbank da 1,000, 5,000 ve 10,000 manatlık kupürler halinde kendi bonolarını perakende pazarda satışa sunmuştur. Hamiline yazılı olan bu enstrümanlar, şahıslar arasında devredilebilmekte ve ödemelerde para yerine kullanılabilir.

3.5- Interbank Piyasası ve Sberbank'ın Önemi

1993 yılı başında faaliyete başlayan bir interbank piyasasında ticari bankalar zaman zaman birbirinden borçlanabilmektedir. Sberbank, gerek özel gerekse devlet bankalarına fon sağlayan en önemli satıcı durumundadır. Merkez Bankası, pazar ekonomilerinde uygulanan interbank piyasasının oluşturulması yolunda herhangi bir ciddi yapılanmaya gitmemiş olup, mevcut piyasada da aktif olarak rol almamaktadır.

Kişisel tasarrufların en büyük bölümünü bünyesinde barındıran Sberbank, finansal sistem içinde önemli bir rol oynamaktadır. Kredi olarak kullandırmadığı fonlarını, son zamanlarda uygulamaya başladığı gerçekci faiz politikası ile bankacılık kesimine kısa vadeli olarak kullandırmaya başlamıştır. Bu tarzdaki çalışma şekli Interbank piyasanın gelişmesinde önemli bir adım teşkil etmektedir.

Azerbaycan Merkez Bankası (ANB), Azerbaycan Uluslararası Bankası, Promstroibank, Agroprombank ve Sberbank önderliğinde Bakü Bankalararası Döviz Piyasası (BIMM) kurularak 26 Temmuz 1993 tarihinde Adalet Bakanlığı'nca tescil edilmiştir. BIMM'in tüzüğüne göre her sağlam finansal organizasyon bu kuruluşa üye olabilmektedir. Bununla birlikte, halen bankalar, sigorta şirketleri yatırım fonları ve benzerlerini içeren bir finansal sistemin olmayışı nedeniyle, sadece bankalar belli bir ücret karşılığında BIMM'e üye edilmektedir.

3.6- Milli Para Manatın Tanıtımı ve İşleyişi

Milli para manat, ülkenin bağımsızlığını kazanmasının ardından, 1992 yılı ortalarında ruble ile birlikte tedavüle sokulmuştur. Başlangıçta manatın değeri rubleye karşı 1/10 şeklinde belirlenerek 1, 10, 250 kupürlük banknotlar halinde piyasaya sürülmüştür. 1992 yılı içinde tedavüldeki toplam paranın %2'sini oluşturuyordu. Azerbaycan eski devlet Başkanı Elçibey, iktidardan ayrıldığı Haziran 1993 tarihinden önce, milli para Manata bütünüyle geçmek için gerekli hazırlıkları tamamlamıştı. Haydar Aliyev'in iktidara gelmesinin ardından bu karar rafa kaldırıldı. Çünkü, Aliyev Rusya ile

olan ilişkileri güçlendirmek istiyordu. Bu amaçla Millet Meclisine Bağımsız Devletler Topluluğuna katılma kararını onaylattı. Hatta ruble sahasına girme yolunda da bir hayli kamuoyu oluşturulmuştu. Ancak, kısa bir süre içinde, Aliyev Rusya ile ekonomik veya politik yakınlaşmanın Azerbaycan'a bir yarar sağlamayacağını farkına varmıştı. Rusya'nın 1993 yılından önce tedavüle soktuğu rubleleri tedavülden kaldırdığını ilan etmesi üzerine, 10.08.1993 tarihinde Azerbaycan Başbakanı Suret Hüseyinov Eylül 1993 başına kadar Manatın tedavülde tek değişim aracı olacağını açıkladı. Aynı ay içinde manat, tüm parakende alışverişlerde kullanılmaya başlamıştı. Esasen, Rusya'dan yapılan tüketim malı ithalatında kullanılmak üzere piyasadan sürekli toplanmakta olan ruble kendiliğinden kaybolmuş ve manata karşı %40 oranında değer kazanmıştı. Böylece, Ruble yalnızca toptan alışverişlerde ve bağımsız devletlerarası ilişkilerde kullanılabilir duruma dönmüştü. Azerbaycan hükümeti, nihayet Aralık 1993 ortasında aldığı bir kararla 01.01.1994 tarihinden itibaren Manatın ülke içinde tek ödeme ve hesap birimi olduğu kararını alarak yürürlüğe koydu.

Merkez Bankası tarafından etkin bir para politikası uygulanmıyorsa da manatın tek yasal ödeme aracı olması bu alanda oluşturulacak yeni politikaların başarılı olması için önemli bir adımdır.

4- Parasal Büyüklüklerin Analizi

Finansal sektör verilerini içeren TABLO - 36 ve TABLO - 37 incelendiğinde;

- Tüm güç şartlara karşın 1993 yılında, önceki yıla oranla,

Ülkenin net dış varlıklarında hızlı bir artış meydana geldiği,

- Net iç varlıklar içinde devlete kullandırılan krediler ile ticari bankalara verilen kredilerin 1993 yılı içerisinde en fazla büyüyen kalemleri oluşturduğu,
- Para ve mevduat hacminde çok büyük oranda genişlemeler meydana geldiği, buna karşın paranın devir hızının gerilediği, görülmektedir.

Açık piyasa işlemleri ve reel bir faiz politikası uygulamalarına başlanması ile Merkez Bankası'nın parasal denetim tablosu verilerinden daha fazla istifade edip, parasal politikanın oluşturulmasına yön verebileceği görüşündeyiz.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAJCAN EKONOMİSİNİN VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN
SERBEST PİYASA EKONOMİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAIJAN EKONOMİSİNİN VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SERBEST PIYASA EKONOMİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- TEORİK YAKLAŞIMLAR

1- Merkezi Planlama Dönemi

Azerbaycan'ın da yer aldığı Eski Sovyet Sistemi'nde, iki önemli olay ülkenin politik ve ekonomik sisteminde kalıcı etki bırakmıştır. Bunlardan biri, Lenin'i iktidara getiren Ekim 1917 Devrimi ve Stalin'in liderliğinde başlayan 1928 sanayileşme hareketidir. Sivil savaşın meydana geldiği 1918-1921 yıllarında ekonomi, savaş kominizminin oluşturduğu sistemin kurallarına göre yönetildi. Bu dönemde, mevcut tarım ve sanayi kaynakları ordunun ihtiyaçlarına yönlendirilmiştir. Paranın kullanımını nispeten devre dışı bırakılırken, özel ticaret ortadan kaldırılarak işçiler silahlandırılmış, eşit ücrete tabi tutulmuş ve tarım ürünlerine el konmuştur. Sivil savaş kazanılmış ancak ekonomi tahrip olmuştur. Çiftçiler mahsulünü üretme ve satma konusunda imkanlarını yitirirken, sanayi ise piyasa sistemi veya planlama otoritesinin yönetiminden uzak bir şekilde yönünü kaybetmiştir.¹⁸

Savaşın ortaya çıkardığı bu ekonomik kaosu gidermek için Lenin 1921 yılında piyasa ve sosyalizm bileşiminden oluşan Yeni Ekonomik Politikasını (NEP) uygulamaya geçirdi. Sonuçta toprağın sahibi olarak çiftçi kalırken, ağır sanayi, ulaştırma, bankacılık ve dış ticaret devlet tekeli altına

¹⁸ Desai, Padma, "Prestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", London D.Tauris(1989) syf. 8

alındı. NEP'in uygulandığı 1920'li yıllarda, fiyat mekanizması ve merkezi planlama hakkında yoğun tartışmalar ve tartışıklıklar yaşandı. Merkezi planlamanın savunucularından E.Preobrazhensky, geri kalmış Sovyet ekonomisinin büyümesini serbest güçlerinin eline teslim edilemeyeceğini, fakat kaynakların bilinçli şekilde ekonomik önceliklerin yer aldığı, bağımsız olarak hazırlanmış bir merkezi plana göre kullanılmasının gerekliliğini savundu. Merkezi planlama modelinin aşırı savunucularından N. Bukharin ise planlama sürecinde fiyat mekanizmasının rehberliğinin ihmal edilmesinin ekonomik istikrar ve dengeli büyüme açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabileceğini savunmuştur. Ayrıca aşırı merkezileşmeye bağlı bürokratik engellerin ekonominin potansiyel gelişimini de önleyeceğini iddia etmiştir. Bu tartışmalar ekonomik planlamanın öncelik ve amaçları ile kullanılan metodlar arasında bir dereceye kadar bağımlılık olduğunu ortaya koymuş ve sonuçta piyasa ve fiyat mekanizmasının sosyalist ekonomide kullanılan düzenleyici güçlerin arasından çıkarılması gerekliliğine dair teorik bir kanıt bulunamamıştır. Stalin tarafından ekonomik istikrar ve dengeli büyümenin Sovyet Ekonomisi'nde ancak geniş ölçekli idari planlama modelleri ile elde edilebileceği savunuluyordu. Sosyalist ekonominin bu çerçevede yaptığı hesaplama ve araştırmalar sonuçta iki temel kavramı ortaya çıkarttı. Lange-Lerner olarak adlandırılan birinci kavram, sosyalist ekonominin üretim ve dağıtım ilişkilerinde, fiyat ve pazar mekanizmasının fonksiyonlarını üstlenen "Merkezi Planlama" üzerine odaklaşmıştır. Daha modern

görüşü ifade eden ikinci kavram ise ileri matematik metod ve programları, sistem analizleri ve girdi-çıkıtı hesaplamaları ile mal ve hizmetlerin daha rasyonel üretim ve dağıtımını ön plana çıkarıyor ve sosyal tercihlere yer veriyordu.¹⁹

NEP'in 1928 yılına kadar ekonomide istenilen sonucu alamaması üzerine, bu tarihten sonra piyasa mekanizmasından uzaklaşarak merkezi planlama modeli uygulamaya konmuştur. Çünkü izlenen ekonomik politikada ekonomik iyileşme yerine hızlı ve artan bir büyüme önem kazanmış, büyük fabrikalar kurularak kırsal kesimde yaşayanların buralara aktarılması gündeme gelmiştir. Böylece önceliğin büyük projeler nedeniyle devlete verilmesi, kaynakların idaresinin bir politikaya bağlanmasını gerektirmiştir.²⁰

Merkezi planlama sisteminde fiyat mekanizması ve pazar güçlerine çok sınırlı yer verilmiş ve politik liderliğin formüle ettiği tercihler daima ön planda yer almıştır ve kredi sistemi de pasiftir. Üretim faaliyetleri ile ilgili finansman kaynakları ve harcamalar aşağıdaki başlıklar altında toplanır.²¹

a) Gelir ve Tahsilatlar: Ciro vergisi, kâr (Toptan Satış Fiyatı - Ciro Vergisi - İşçi ve Hammadde Girdisi - Amortisman), yenileme ve tamir için ayrılan karşılıklar, üretim ve yatırım kaynaklarından girdiler.

¹⁹ Desai, Padma, "Prestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", London D.Tauris(1989) syf. 8

²⁰ Samagyi, Janos, "Markets and The Allocation of Resources", syf.1-2, IMF Selected Readings, IMF publications (Haziran 1993).

²¹ Freris, Andrew and Croom Helm, "The Soviet Industry Enterprise", London (1984), Syf. 30-43

- b) Ödeme ve Giderler: Merkezi sermaye yatırımı için ayrılan karşılıklar, sermaye artışı, sermaye mallarının yenileme ve tamiri için giderler, hammadde, üretim, sosyo kültür ve konut fonları için ayrılan karşılıklar, üretim fonuna aktarılacak amortismanlar.
- c) Krediler: Sermaye yatırımı için uzun dönemli net krediler, ademi merkeziyetçi yatırım projeleri için krediler.
- d) Bütçe ödenekleri: üretim fonlarının kullanımı için ödemeler, sabit kira giderleri, net kârların bütçeye ödenmesi, ciro vergisi.

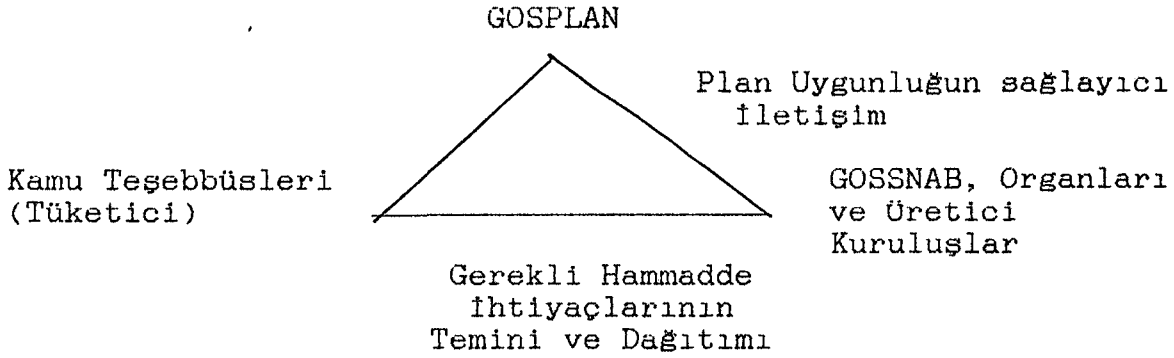
Planlama otoritesi olarak GOSSNAB (Devlet Planlama Teşkilatı) hammadde ve mamül maddelerin planlama, koordinasyon, tedarik, üretim ve dağıtımında en yetkili organdır.²² Firmalardan istenen kendilerine sağlanan fiziki girdiler paralelinde üretim hedeflerini gerçekleştirmektir. Kuruluşların yöneticileri üretilen malları takas (barter) usulüyle değiştirebilirler. Firmalar serbest bir şekilde paralarını kullanamazlar ve merkezi otoritenin izni olmadan yatırım yapamazlar.²³

GOSSNAB ile firmalar arasındaki ilişki aşağıdaki çerçevede cereyan eder.²⁴

²² Freris, Andrew and Croom Helm, "The Sovyet Industrial Enterprise", London 1984, syf, 30-37.

²³ McKinnon, R.I., " The Order of Economic Liberalization: Financial Control in the Transition to Market Economy", John Hopkins University Press, Chp.7 (1991).

²⁴ Freris, Andrew and Croom Helm, "The Sovyet Industrial Enterprise", London 1984, syf, 30-43.



GOSSNAB ile teşebbüsler arasında yönetsel açıdan şu problemlerin bulunduğu belirlenmiştir.²⁵

- Planlanan miktardaki malın zamanında teslimi,
- En az girdi ve tam kapasite ile üretim yapılması,
- Kayıpları minimize etmek için sistemde yeterli stok bulundurulamaması.

Sanayi üretiminde teknolojik yenilik ve performansa önem verilmeyip dağıtımda gecikmeler ve kalitede yetersizlikler görülmesine karşın²⁶, savunma sanayinde ABD ile rekabet edecek düzeyde sonuçlar alınmıştır.²⁷ Ayrıca elektrik, demir-çelik ve makina üretiminde yüksek teknoloji ile güçlü bir üretim yapısı oluşturulmuştur.²⁸

Tarım Sektörü de sanayi gibi verimsiz ve belirli alanlarda yoğunlaşmış olup yolların yetersizliği, demode makinelerin kullanımı, yetersiz gübreleme ve depolama nedenleriyle yeni yatırımlara rağmen gelişme sağlayamamıştır.

²⁵ Desai, Padma, "Prestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", London D.Tauris(1989) syf.15-19

²⁶ Freris, Andrew and Croom Helm, "The Sovyet Industrial Enterprise", London 1984, syf, 30-37.

²⁷ Samagyi, J., "Markets and The allacation of Resources", Syf.12, IMF Selected Readings, (Hasiran 1993)

²⁸ Desai, Padma, "Perestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", London D.Tauris(1989) Syf. 15.

Mikhaıl Gorbachev'in genel sekreter olduğu 1985 yılına değin, hizmet sektöründe, düşük kalite ve türde finansal, ticaret ,eğitim ve sağlık hizmetlerinin devlet mülkiyeti altında sunulduğu görölmektedir.

Sovyet sisteminde, dış ticaret faaliyetleri yakın zamana kadar dış ticaret organizasyonları tarafından yerine getiriliyordu. Bu sistemde gerçek üretici ve tüketici devre dışı bırakılıyor, üretici iç piyasa fiyatından ihracat bedelini tahsil ediyor, ithalatçı firma ise yerli piyasanın top-tancı fiyatını ödüyordu.²⁹

1930 ve 1970 yılları arasında piyasa ekonomisinin kaynak kullanım ve dağıtımındaki etkinliğini farkederek Sovyet ekonomistler bunun mevcut teknoloji içinde tüketici tercihlerini de kullanarak kaynak dağılımını daha etkin hale getirmeye çalıştılar. Bator (1958) bu fikrin yanında, Hayek ve Von Mises ise karşısında yer alan en önemli ekonomistlerdi.³⁰

Son yıllarda bir çok ekonomist piyasa ekonomisinin kaynak etkinliğinden ziyade yenilikçi olmasının avantajlı olduğunu savunan Schumbeterian görüşe ağırlık vermeye başlamışdır. Çünkü onlara göre merkezi planlama sistemi her bakımdan yetersizdir, fakat sistemin yenilik ve yaratıcılığa kapalı olması ile ilgili darboğazları kaynak kullanım etkinliğinden daha fazla önem kazanmaktadır.³¹

²⁹ Desai, Padma, "Perestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", London D.Tauris(1989) Syf.22-23

³⁰ Clague, C.and Gordon C.Rausser, "The Emergence of Market Economies in Eastern Europe", Blacwell, Syf.3 (1992)

³¹ Murell, P., "The Nature of Socialist Economies: Lessons from Eastern Europe Foreign Trade", Princeton University Press (1990).

Teorik tartışma ve analizler, planlamanın aşağıda belirtilen avantaj ve kısıtlamalara sahip olduğunu ortaya koymaktadır.³²

- Sosyalizmde rasyonel ekonomik hesapların yapılması mümkün değildir. Üretimde denge fiyatının deneme yanılma yoluyla bulunduğu söylenebilir. Buna karşın sahip olduğu lineer programlama üstünlüğü ile makro ekonomik vizyonun şekillenmesini kolaylaştırmaktadır.
- Planlamada sosyalist ekonominin kurumsal yapıları, kontrol ve bilgi edinme sistemleri, ekonomik aktivitelerin teşvik ve motivasyonu konularında çok geniş hacimde çözülmemiş problemler bulunmaktadır. Sonuçta kuruluşlardan planlamacılara bilgi akışı yetersiz ve yanıltıcı olmaktadır. Buna karşın, ekonomik birimler arasında işbirliğini teşvik eder, eğitim, enerji kaynaklarının gelişmesi gibi konularla ilgili uzun dönemli süreçte koordinasyon ve tahmin kolaylığı sağlar.
- Ekonomik birimler arasında rekabeti ortadan kaldırır. Bu etki de üretim etkinliği ve bilgi aktarımı konularında olumsuz sonuçlar doğurur. Buna karşın, bazı durumlarda rekabetin de olumsuz sonuçlar verdiği söylenebilir. Örneğin, piyasa kontrolünü ele geçirmede ortaya çıkan durum.
- Müteşebbislerin yaratıcılığını ihmal eder. Buna karşın, müteşebbislerin yararlanabileceği altyapıyı geliştirir.
- Özel mülkiyet hakkının bulunmayışı ekonomik birimlerin motivasyon ve davranışı üzerinde olumsuz sonuç yaratır.

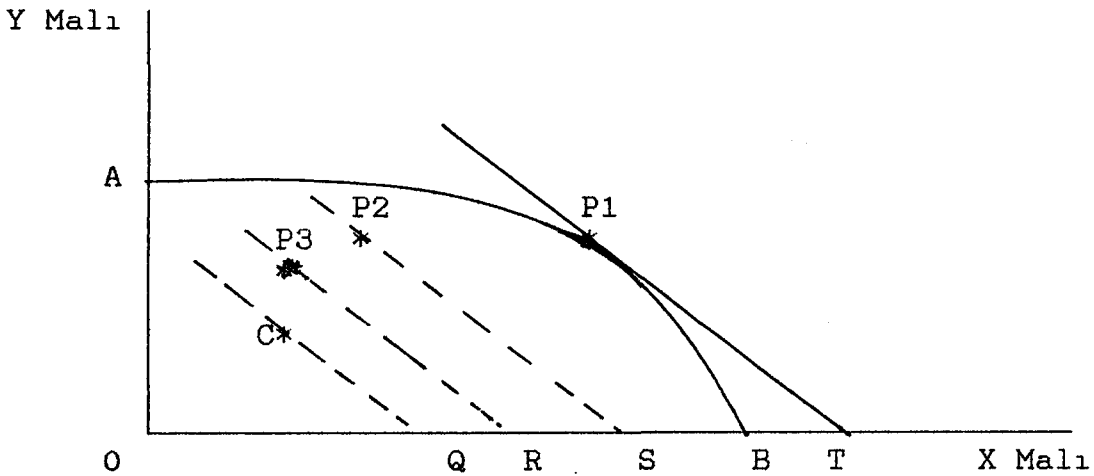
³² Kovacs, Janos and Bruna Dallago, " Economic Planning in Transition", Syf. 16-19, Cambridge(1990).

Buna karşın, özel mülkiyetin ekonomik birimler arasında dengesizlik yaratmasını önlemeye yardım eder.

- Açık bütçenin sonuçları ekonomik birimlerin motivasyon ve davranışını olumsuz etkiler.
- Piyasaya sürülen mal çeşidi yetersizdir.
- Üretim, tüketim ve dağıtım kararları çok az bir uzman ve bürokrat kadronun kararlarına bağlı olarak belirlenir. Demokratik kontrol olanaksızdır. Buna karşın, bu uygulamanın sosyo politik ve ekonomik alanda eşitlik ve istikrarı sağlamak, işsizliği azaltmak konularında avantajları vardır.

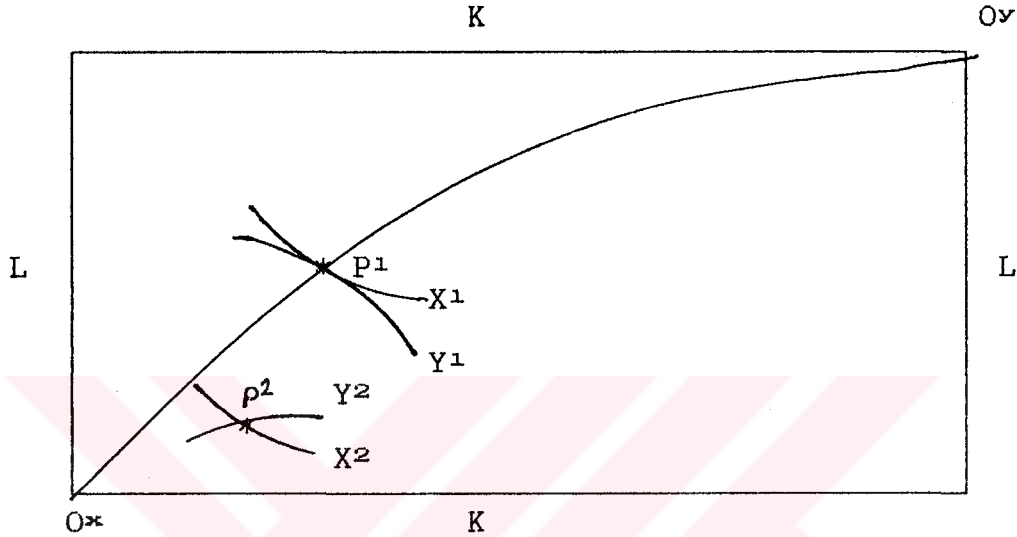
Merkezi planlamada fiyat ve miktarın kontrolü; üretim miktarı ve fiyatların merkezi planlama tarafından belirlenmesinden dolayı karmaşık bir yapıda olup etkin ve verimli değildir. Bu durumu aşağıda yer alan statik etkinlik şekilleri ile gösterebiliriz.³³

Şekil 1: Statik Etkinlik



³³ Desai, Padma, "Perestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", Syf. 117,118,119

Şekil 1.a. Statik Etkinlik: ST = İlgücü ve sermaye piyasalarının fonksiyonlarını yerine getirmemesi sonucu dağıtım yetersizliklerinin ortaya çıkardığı zarar; RS = Müdahaleci sistem ve kar arayışı faaliyetleri neticesi ortaya çıkan direkt verimsizlik ile ilgili zararlar; QR = Arz talep uyumsuzluklarının ortaya çıkardığı sürekli dengesizlik hali ile ilgili zararlar.



Şekil 1.b. Statik etkinlik. Kaynak dağılımındaki etkinsizlik, Sovyet ekonomisini kaynakların tam kullanılması ile elde edilecek P¹ üretim seviyesi yerine P² üretim seviyesinin gerçekleşmesine yol açıyor.

Şekil 1.a'da: AB'yi doğrusal yararlanma fonksiyonu için üretim imkanları eğrisi olarak kabul edersek P¹ etkin üretim noktasını ifade eder. Bu da şekil 1.b'de gösterilen X ve Y mallarının üretim fonksiyonları ile K ve L olarak gösterilen iki üretim faktörünün çıktısını ifade eder. Buna göre;

1- Üretim faktörleri etkin piyasa faktörleri yerine merkezi planlama tarafından tahsis edildiğinde, üretim miktarı şekil 1.b'de gösterilen etkin kullanım eğrisi üzerinde yer-

almayarak P^2 'de bulunmaktadır. Şekil 1.a'da buna tekabül eden üretim miktarı P^2 olup, üretim olanakları eğrisinin altında kalmaktadır. Hicksian eşit varyasyon teorisine göre böyle bir kaynak kullanım modelinde ortaya çıkan zarar Şekil 1.a'deki ST kadardır.

- 2- Sovyet ekonomisinin devlet mülkiyetine dayanan kuruluşlarının etkin olmayan sistem içinde çalışmalarından ötürü teknik verimlilik, Şekil 1.a'da görüleceği üzere, P^2 'den P^3 'e düşer ve RS kadar ilave bir zarar ortaya çıkar. Örneğin, bir partiye dayalı hakimiyet ve onun getirdiği denetim ile ekonomiye müdahale ortamında oluşan mekanizma işletmeleri olumsuz etkiler ve yukarıda belirtilen RS oranında zarara yolaçar. Ayrıca, verimli çalışmama, yüksek maliyetlere ilgisizlik, fazla personel ve yetersiz organizasyon yapısında bu konudaki diğer nedenleri oluşturup bir çok ülkeyi özelleştirmeye yöneltmektedir.³⁴ Öte yandan sözkonusu zararlara, Kornai'nin belirttiği (1980) açık bütçeden kaynaklanan engeller ile batı literatüründeki tanımıyla ; Doğrudan Verimsiz Kar Arama (Directly Unproductive Profit-Seeking) faaliyetleri sonucu ortaya çıkan zararlarda ilave edilebilir. Örneğin, yönetim süreci ve diğer kaynaklar, ekonomik aktiviteler üzerindeki kısıtlamalar ve sayısız politik çıkmazlarda harcanır. Sonuçta sözkonusu kaynaklar verimsiz faaliyetlere dönüşür.³⁵ Yine Sovyet yöneticilerinin üst makamlar için düzenlemek

^{34, 35} Desai, Padma, "Perestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", London D.Tauris(1989) Syf. 117,118,119

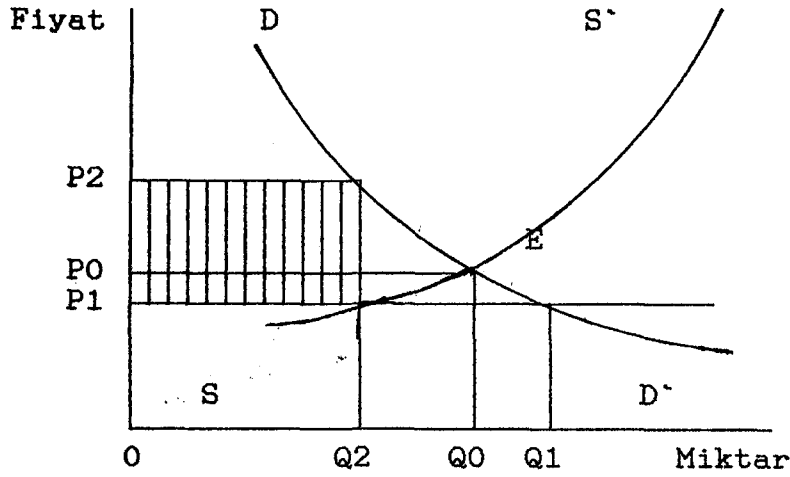
zorunda oldukları belge ve tablolarda büyük zaman kaybına yolaçar.

3- Sonuç olarak verimsizliğin boyutlarının şekil 1.a'da gösterilen P^3 noktasının altına da düşeceğini, bunun da Sovyet sistemindeki arz ve talep dengesinin kapitalist sisteme göre çok başarısız kalmasından kaynaklandığı söylenebilir. Sistemde devamlı olarak fazlalık ve darboğazlar oluşur. Bunun sonucunda, Şekil 1.a'da gösterildiği gibi, üretim P^3 seviyesinde gerçekleşirken, tüketim $C:CP^3$ seviyesinde gerçekleşir. Oysa bu noktada Y malında istenmeye ve kullanılmayan bir fazlalık sözkonusu iken aynı gelir seviyesinde, X malı için bir aşırı talep mevcuttur. Sonuçta, QR miktarı kadar ilave bir zarar ortaya çıkar.

Yukarda açıklandığı şekilde, kaynakların rasyonel kullanılmaması arz yetersizliğine yol açmakta ve sonuçta Merkezi Planlama Ekonomisinde kara borsa vurgunculuğu oluşmaktadır. Buna karşın aşırı arz durumunda devlet sübvansiyonuna ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü fiyatlar sabitlenmiştir veya fiyat tabanını düşük tutulmuştur. Fiyat belirleme sistemi üretici firmaların gerçek üretim maliyetlerini yansıtmamaktadır. Örneğin, sermaye ve arazinin gerçek maliyeti hesap edilememektedir. Çünkü amortisman hesaplama sistemi yetersizdir. Firmaların işgücü maliyetleri de gerçeği yansıtmamaktadır. Merkezi planlamanın bu özellikteki fiyat kontrol ve üretim sisteminin işleyişi aşağıda şekille gösterilmiştir.

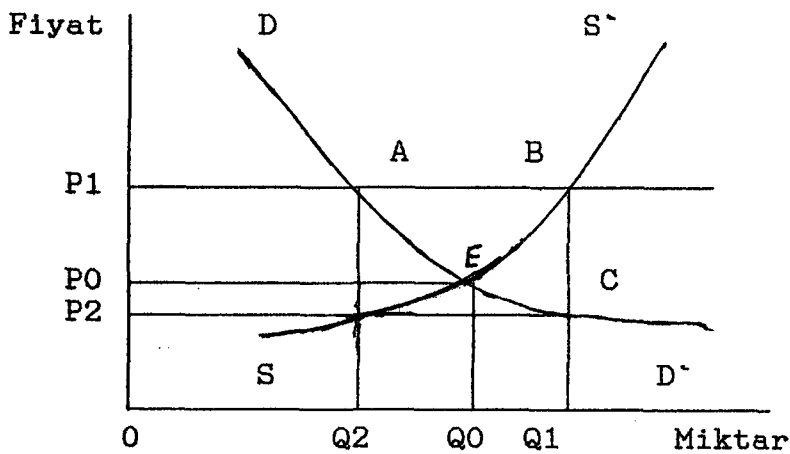
Şekil - 2 : Fiyat Kontrolü ve Miktarın Belirlenmesi

2.a : Tavan Fiyat Uygulaması



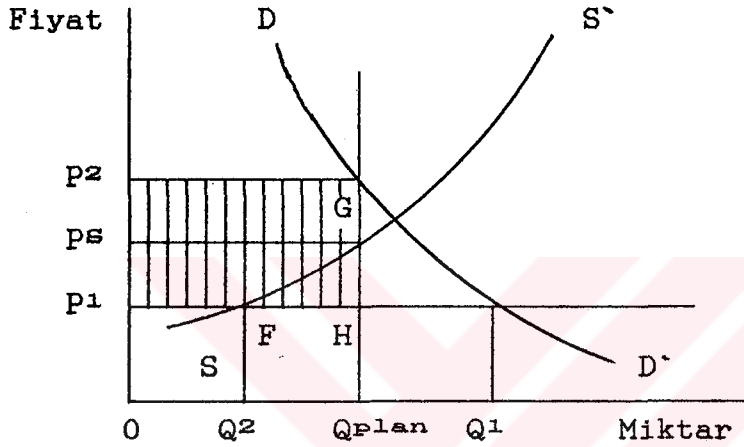
P1 fiyat tavanında, talep Q1'e yükselir, ancak piyasa denemesi Q0 miktarında oluşması gerekirken, sadece Q2 miktarı kadar arz edilmektedir. Q1 - Q2 arasındaki fazla talep, miktar sınırlaması nedeni ile karşılanamamaktadır. Bu durumda, tüketiciler Q2 miktarındaki yetersiz arz için P2 fiyatını ödemeye hazırdırlar ve sonuçta karaborsacılar $Q \times (P2 - P1)$ kadar aşırı kar elde ederler.

2.b : Taban Fiyat Uygulaması



P_1 taban fiyatı, üretimi Q_1 'e yükseltir, ancak talep Q_2 miktarına geriler. P_1 ve P_2 fiyatları arasında alıcı bu-
 larak satılabilecek olan $Q_1 - Q_2$ arasındaki fazla arz, devlet
 tarafından ya stoklara alınır ya da en az ABC alanı kadar
 bir sübvansiyon uygulanmak suretiyle eritilir.

2.c : Merkezi Planlamada Piyasa Dengesi



Merkezi planlamada, tavan fiyat uygulaması veya fiyat belirleme düzenlemeleri ile (P^1) miktarında belirlenen fiyat düzeyine karşın arz miktarı, Q_{Plan} ile belirlenir. Normal piyasa koşullarında arz ve talep dengesinin $SS^$ ve $DD^$ seviyesinde oluşması gerekirken, fiyatın düşük tutulması nedeniyle ortaya çıkan aşırı talep nedeniyle karaborsa oluşur ve bu piyasada Plan otoritesinin belirlediği (P^1) fiyatı üzerinde bir fiyat oluşur. Bu durumda FGH alanı büyüklüğünde devlet sübvansiyonuna ihtiyaç duyulur.³⁶

Klasik sosyalist ekonominin bankacılık sektöründe kapitalist sisteme göre iki önemli farklılık göze çarpmaktadır. Birincisi, sistemin vergilendirilmesi belirsiz olup

³⁶ Macroeconomic and Financial Policies, IMF, 6/93

düzenlemeye tabi tutulmamıştır. ikincisi ise, para ve kredi sistemi müteşebbisler için etkin değildir.³⁷

Geleneksel merkezi planlama ekonomilerinde iki ayrı alanda finansal hizmet veren kuruluş göze çarpar. Bunlardan birincisi, hane halkına hizmet verirken, diğeri ise firmalara hizmet vermektedir. Tasarruf mevduatlarını toplayan ve gerekirse tasarrufçulara bireysel kredi açabilen birinci gruptaki bankalar, firmalara yatırım yapan ve onlara borç veren diğeri grup finansal kuruluşların faaliyetleriyle iş-tigal edemezler. Karşıt durum ikinci grupta yer alan finansal kuruluşlar için de geçerlidir. Yani sektörde ihtisaslaşma oluşmuştur.³⁸

Merkezi planlama ekonomisinin finansal sektörü de devlet müdahaleciliğinin yoğun etkisi altındadır. Bu sistemde tasarrufçuların, sahip oldukları nakdi varlıkları serbestce harçayabilme veya bankada tasarruf edebilme serbestliğine sahip olmasına karşın işletmeler bankalar nezdindeki mevduatlarını izinsiz olarak kullanamazlar ve nakit para bulunduramazlar. Nakit para kullanımları ücret ve diğeri personel ödemelerinde kullanılabilir. Bu kısıtlama kuruluşlara uygulanan dövizli işlemler ve bulundurulmasına yönelik sınırlamalarından daha katıdır.³⁹

³⁷ Clague, Christopher and Gordon C.Rausser, "The Emergence of Market Economies in Eastern Europe", Blacwell (1992), Syf.110.

³⁸ Marer, Paul and Salvatore Zecchini, "The Transition to a Market Economy", OECD Paper (1991), Vol. 2 Syf. 410-411.

³⁹ McKinnon, R.I., "Money and Capital in International Exchange: The Convertibility Currency System", Oxford University Press (1979), Böl. 3.

Bankacılık ve kredilerin kontrolü bir devlet bankasının tekelindedir. Bu banka sınırsız mevduat yaratma kapasitesine sahiptir. Bu da para piyasasının üretim planını finanse etmek amacıyla kullanılmasına yolaçar. Aslında, finansal bir planın uygulanması yerine fiziksel planın başarısı için oluşturulan bütçe, kredi ve nakit planı uygulaması sözkonusudur. Bu da ekonomide kolay kredi mekanizması ve aşırı emisyonla yol açarken likiditeyi artırarak enflasyonist etki yaratır.⁴⁰ devlet bankasının çok az bağımsızlığı olup, işletmelere yeterli kredi garantisi veren ve kredilerin verildiği alanlarda kullanılıp kullanılmadığını kontrol eden, izleyici ve denetleyici bir kuruluş olma özelliği sözkonusudur. Faiz ve döviz kurlarının kredi arz ve talebinde hiç bir rolü yoktur. Krediler firmalara çok düşük faizle kullanırlır. İthalat planları, harici borçlanma ve döviz kurları da fiziki girdi ve çıktı planları doğrultusunda oluşturulur. Banka bilançolarında tahsili gecikmiş alacaklar büyük ölçüde yer almaktadır.⁴¹

Devlet işletmelerinin tek alıcı olduğu bankacılık sisteminde iflas müessesesi bulunmadığından kredi riskinin varlığından bahsetmek anlamsızdır. Bankacılık sisteminde oluşan herhangi bir artı değer devlet bütçesine aktarılmaktadır. Böylece, finansal politikalarda risk ve sorumluluk unsuruna yer verilmemesi nedeniyle yatırımlar verimsiz alan-

⁴⁰ Benini, Roberta, "Most-Most: Economic Journal on Soviet Union and Eastern Europe", Syf. 26-27, Ocak 1990

⁴¹ Marrese, Michael, "Transformation of Planned Economies: Property Rights Reform and Microeconomic Stability", Essay, OECD (1991),

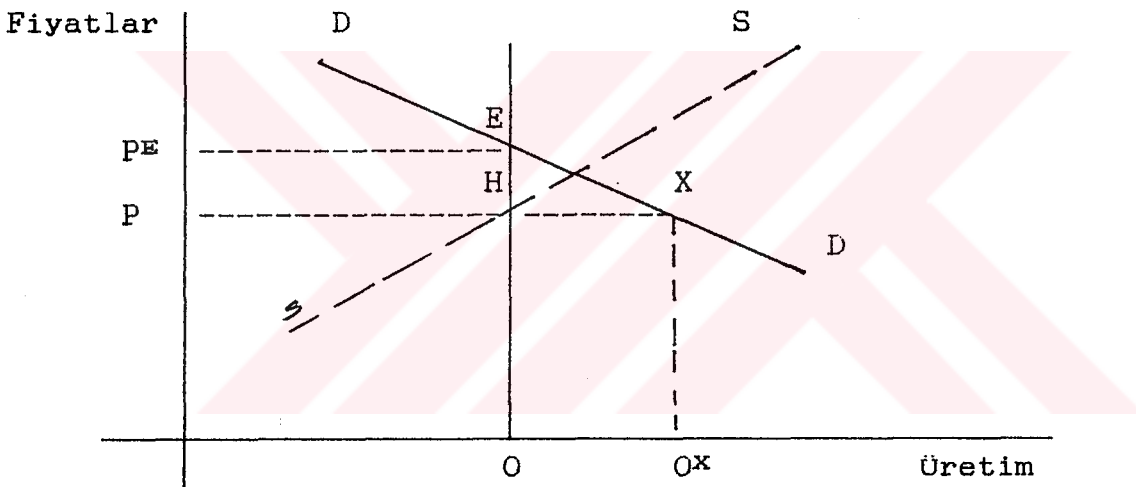
lara yapılmakta ve bankacılık sistemi istenilen düzeyde gelişmemektedir.⁴²

2- Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci

Merkezi planlama modelinden piyasa ekonomisine geçişte, bir ülke ekonomisinin kısa ve uzun vadede yaşaması muhtemel ekonomik gelişmeler⁴³ ile ekonominin dinamik etkinliği kazanacağını gösterir⁴⁴ şekiller aşağıda yer almaktadır.

Şekil - 3: Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci

Şekil - 3.a. Kısa Dönemde Denge (Geçiş Süreci Başında Sabit Arz/Aşırı Talep)



Şekil 3.a. Piyasa ekonomisine geçişin başında yaşanan aşırı talep şartlarının oluşturduğu durumu açıklamaktadır. Talep eğrisi DD, tam kapasite kullanım durumundaki arzı temsil eden ve X eksenini üzerindeki O noktasından yukarı doğru

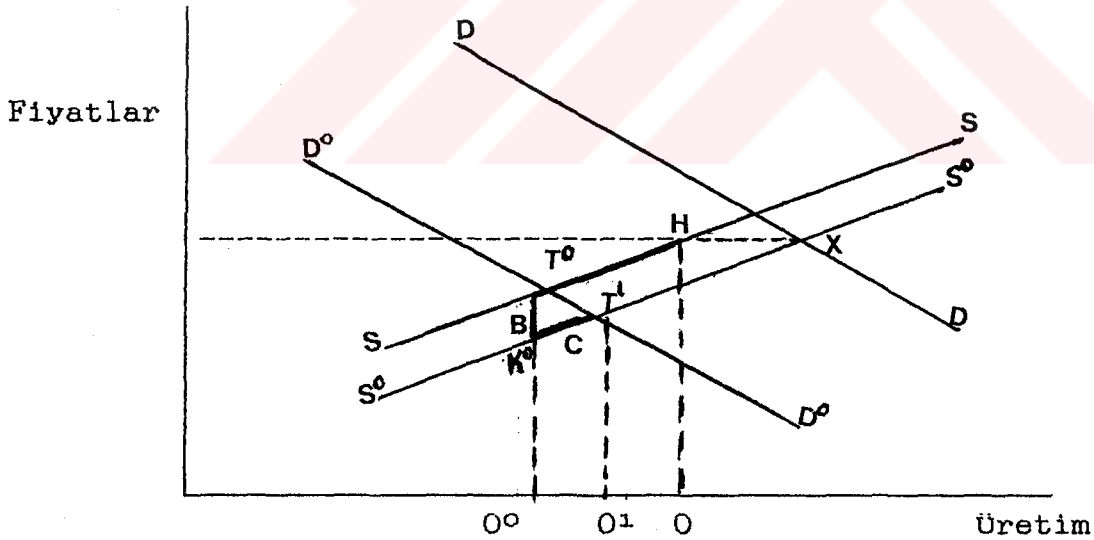
⁴² Sundararajan, V., "Financial Sector Reform and Central Banking in Centrally Planned Economies", IMF Working Paper (Aralık 1990, Syf. 2.

⁴³ Caselli, G.P. and G.Pastrello, "The Transition from Hell to Bliss: A Model", Syf. 44,45.

⁴⁴ Desai, Padma, "Perestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", Syf. 120,121.

çizilen doğru üzerindeki E noktası ile kesişir. Bu nokta, P^E fiyat seviyesinde arz-talep eşitliği sağlar. Gerçek fiyat P olup, P^E denge fiyatının altında kalmaktadır. Böylece, X eksen üzerindeki O üretim seviyesinin sağında kalan ve O^X ile ifade edilen üretime eşit bir talep ortaya çıkar. X eksen üzerindeki O noktasından başlayan dikey çizgi üzerindeki H noktası ve Y eksen üzerindeki P noktası piyasa ekonomisine geçişin başlangıç noktasıdır ki HX veya bir diğer ifade ile O^O^X miktarındaki aşırı talebi yansıtır. Sabit arz eğrisi H noktasının etrafında saat yönünde dönüp SS şeklinde yükselen bir seyir aldığıında kısa dönem geçiş süreci aşağıdaki şekil 3.b.'de gösterildiği üzere üç ayrı aşamaya bölünür.

Şekil - 3.b. Kısa Dönemde Denge (Geçiş Dönemi İçinde Değişen Arz ve Talebe Göre)



Birinci aşamada; aşırı talebin ortaya çıkardığı fiyat artışlarını durdurmak için uygulanan istikrar paketi sonucu talep DD düzeyinden D^0D^0 düzeyine geriler ve SS arz eğrisi

ile T^0 noktasında kesişir.

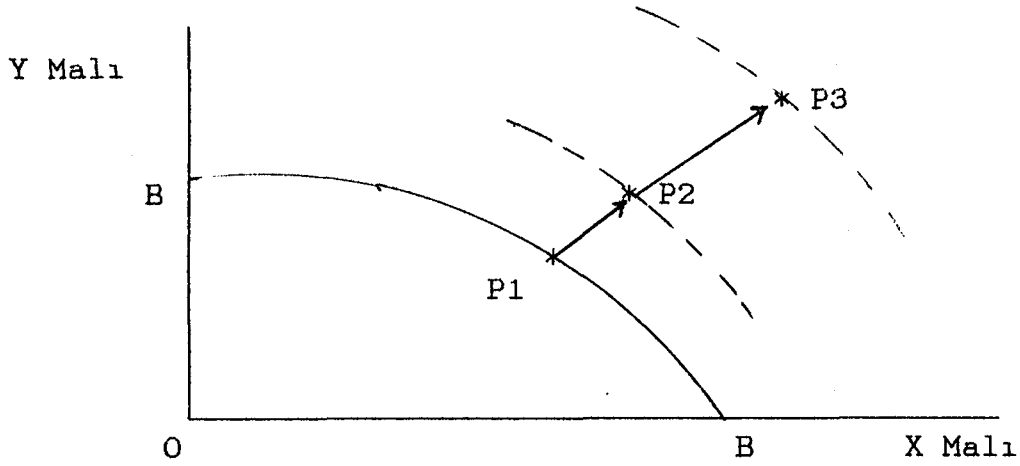
İkinci aşamada; beklentilere paralel olarak arz eğrisi, sanayideki organizasyonel değişiklikler sayesinde kısa bir süre sonra aşağı dönük eğim kazanır. Bu değişikliklerle mevcut üretim tekniklerinin kullanımında etkinliğin arttığı görülür. Çünkü enflasyonu önlemek için uygulamaya sokulan piyasa koşullarından kurtulmak için firmalar kalitenin artırılması, masrafların azaltılması, yeni ürünlerin ve üretim modellerinin uygulamasına geçerler.⁴⁵

Üçüncü aşamada; arz eğrisinin aşağı doğru kaymasına karşın üretim miktarı X ekseninde O^0 noktasındadır. Bu da D^0D^0 ve SS eğrilerinin kesişmesi ile oluşan T^0 dengesini ifade eder. Arz eğrisinin aşağı kayması ile arz fiyat dengesi de T^0 'dan K^0 'a değişir. Bu durumda firmalar etkinliğin artması nedeniyle ekstra kar elde ederler. İkinci aşamadan sonra sanayinin yapısı, işçi çıkarmalarına ve üretim kapasitesinin artışına bağlı olarak doğrusal yönde artış gösterir. Bu, basit bir anlatımla merkezi planlamadan devir alınan olumsuz kalıntıların yok olması anlamına gelir.⁴⁶ Kullanılmamış kapasite ve atıl işgücünün sağlayacağı üretimdeki genişleme ile daha düşük fiyat ve daha kaliteli üretim şartlarında yeni denge T^1 noktasında oluşur.

⁴⁵ Kornai, J., "The Soft Budget Constraint: Vision and Reality, Market and State. Contradictions and Dilemmas Revisited", Harvester Wheatsheaf (1990)

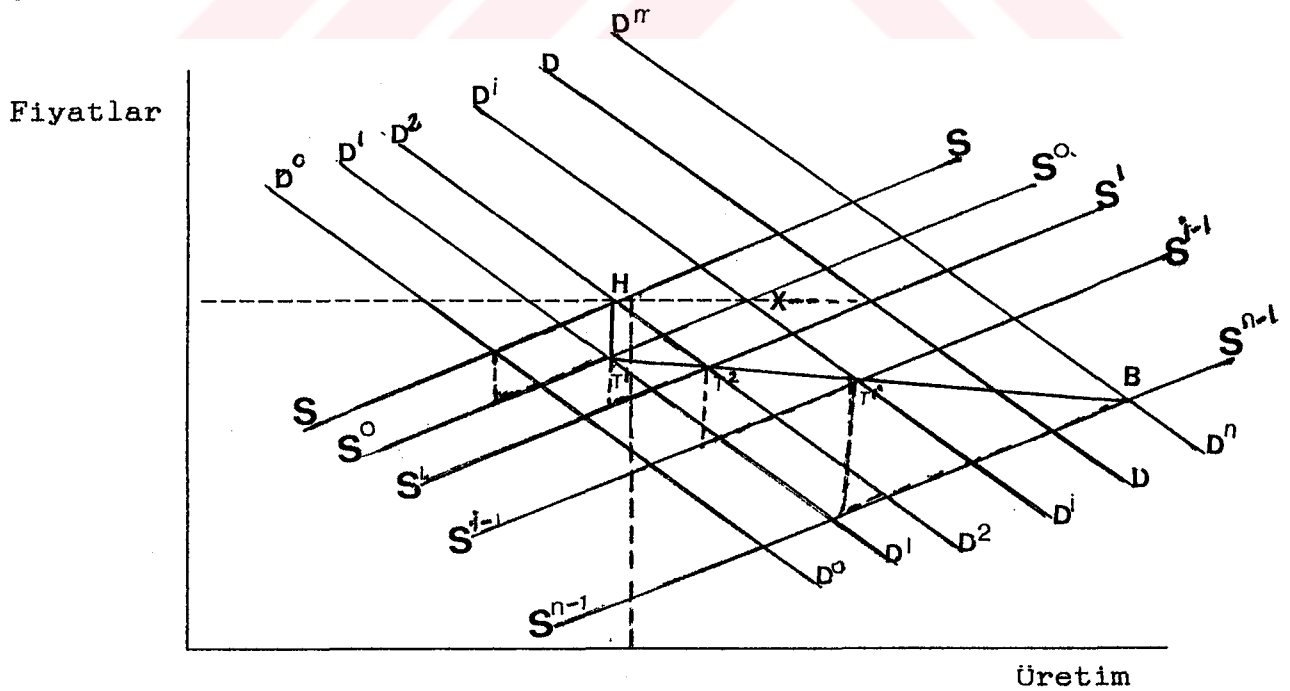
⁴⁶ Winiecki, J., "The Inevitability of a Fall in Output in the Early Stages of Transition to the Market. Theoretical Underpinnings", Soviet Studies, Vol. 43, No.4, Syf. 669-684.

Şekil - 3.c. Geçiş Sürecinde Dinamik Etkinlik.



Dinamik etkinlik seviyesi, şekil 3.a ve 3.b'de açıklanan kısa dönemli gelişmelerden sonra P2 noktasında gerçekleşir. Bu aşamada reformlar tamamlanmamıştır. Uzun dönemde piyasa reformları gerçekleştiğinde ekonomide önemli verim artışı sonucu üretim miktarı P1'den P3'e yükselir.⁴⁷

Şekil - 3.d. Uzun Dönemde Denge



⁴⁷ Desai, Padma, "Perestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform", Syf. 120,121.

Schumpeter tarafından yaratıcı tahrip olarak da adlandırılan uzun dönemli geçiş aşamasında eski Sovyet sisteminden devir alınan tüm ürün, teknoloji ve organizasyonlar daha etkin olan yenileri ile değişir. Açık bütçe uygulamasının devamı durumunda eski üretim şekli devam eder ve verimsiz çalışan firmalar yenilik ve gelişmelere karşı tavır alırlar. Bu gelişmeleri Şekil - 3.d üzerinde üç aşamada açıklayabiliriz. Birinci aşamada talep eğrisi aşağı kayar, ikinci aşamada; arz eğrisi S^0S^0 'den S^1S^1 'a yer değiştirir. Bu değişiklikler kısa dönemli dengede olduğu gibi organizasyonel değişikliklerden kaynaklanmayıp, teknolojik yenilikler nedeniyle oluşur. Çünkü iç ve dış koşullar müteşebbisleri verimliliği arttırmaya zorlar ve yenilikler uygulamaya geçirilir. Kısa ve uzun dönemli denge arasındaki fark üçüncü aşamada ortaya çıkar. Kısa dönemli dengede olduğu gibi üretim artışı ekstra kardan kaynaklanır. Firma ve işçi sayısı belirli bir sürece kadar artmamasına ve talebinde sabit kalmasına karşın arz eğrisinin değişme hareketi tahrip edici yaratma süreci olarak yorumlanabilir. Ancak piyasaya yeni firmaların girmesi ile birlikte toplam talep artar ve talep eğrisi yukarı kayar. Çünkü her arz kendi talebini yaratır şeklindeki Say Kanunu yürürlüktedir. Böylece yeni üretim miktarı O^1 'de oluşur. Bu nokta yeni talep eğrisi D^1D^1 ile S^0S^0 arz eğrilerinin kesiştiği T_1 noktasını ifade eder. Bu noktadan sonra enine bir doğru hareketi başlar. Bu, başarılı arz ve talep eğrileri olan S_1-1S_1-1 ile D_1D_1 'nin kesişme noktaları olan T_1 'de başlayan ve ard arda devam eden hareketin S_n-1S_n-1 ve D_nD_n nok-

talarının kesişmesi ile ortaya çıkan ve B ile ifade edilen sonuç eşitliği noktasına kadar devam eder. Bir T noktasından sonraki noktada başlayan her hareket, yukarıda açıklanan ikinci ve üçüncü geçiş aşamaları dahilinde meydana gelir. Sürecin sonucunda ekonomi öncekine göre daha yüksek seviyede talebe kavuşarak gelişir. Ekonomistler arasında uzun dönemli denge için getirilen eleştiri, Say Kanunu'nun ele alınan dönemin uzunluğunu hesaba katmayarak, belirli bir dönemin gelir seviyesinde ortaya çıkan toplam talebe göre işletilmesi noktasında odaklaşır. Çünkü kısa dönemli dengede açıklandığı üzere firmaların iflası ve işgücünün açığa çıkması ile oluşan şartlar arz ve talep eğrilerinin gerilemesine yol açıyordu. Bu da giderilmesi mümkün olmayan gelir kayıplarına neden olur ki Keynes'in Çarpan prensibine göre üretimde beklenenden daha fazla gerilemeye yol açar.⁴⁸

Piyasa ekonomisi modelini seçen, merkezi planlama ile yönetilen devletlerin model olarak seçebilecekleri ve başarılı piyasa ekonomisi sergileyen ülkelerde görülen üç tip model bulunmaktadır.⁴⁹

Bunlardan birincisi Sosyal Piyasa Ekonomisidir. Batı Avrupa ve Baltık Cumhuriyetlerinde sosyal demokrat değerlerle farklı türde bireysel kapitalizm şekilleri uygulanmaktadır. Almanya'da uygulanmakta olan sosyal pazar ekonomisinin en

⁴⁸ Laski, K., "Pulapka Recessji", Zycie Gospodarze, No 9-1990

⁴⁹ Üç model arasındaki fark konunun yazarı Kanadalı ekonomist Sylvia Ostry tarafından ortaya konmaktadır.

Bakınız; "Governments and Corporation, in a Shrinkning World; Trade and Innovation Policies in the USA, Japan and Europe", (New York Council on Foreign Relations, 1990) ve Mayıs 1982 tarihli "OECD Observer"da yayınlanan makalesi.

başarılısı olduğu söylenebilir. Modelin tartışmasız özelliği pazar güçlerinin hakim olması ve özel mülkiyetin yaygın olmasıdır. Sosyal pazardan amaç, devletin yalnızca serbest piyasa şartlarını yaratmak için güçlü bir para ve maliye politikasının uygulanması değil aynı zamanda yeterli bir alt yapı, çevrenin korunması, yeterli sağlık hizmeti, eğitim ve tüm vatandaşlara konut imkanı sağlanması hedeflerini de gerçekleştirmesidir. Devlet işsizlik ve fakirlik ile mücadele eder. Sosyal pazar ekonomisinin temel prensibi kapitalizmin etkinliğini sağlayan pazar güçlerini ortadan kaldırmadan, kapitalizm insancıl olmalıdır görüşüne dayalıdır.⁵⁰

İkinci model Tüketiciye Yönelik Piyasa Ekonomisidir. US model olarak da adlandırılmaktadır. Bu sistemde devletin rolü asgariye inmiş olup pazar güçlerine ekonominin yönlendirilmesinde önemli yetki aktarmıştır. Müteşebbis ruhu ve üretim faktörlerinin akışkanlığı yüksektir. Devletin düzenlemeleri bir üretici gibi olmaktan ziyade tüketici gibi piyasada yer alması ile kendini gösterir. Sosyal baskı ve hükümet politikaları özel tüketimi teşvik eder. Manupilyasyonlara açık bir sistemdir.

⁵⁰ Alman tipi sosyal pazar ekonomisi ile Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da uygulanan pazar sosyalizmi arasında önemli farklar vardır. Her ne kadar pazar sosyalizmi hakkında kesin kabul görmüş bir tanım yoksa da ekonomik faaliyetlerin ve gelir dağılımının devlet tarafından yerine getirilmesi prensibi üzerine kurulmuştur. İşçilere yönetimde önemli bir yer verir. Pazar sosyalizmi 1930'lu yıllarda Lange ve Taylor gibi teorisyenler tarafından Büyük Buhran'a tepki olarak ortaya atılmıştır. Daha sonra Stalinist modele alternatif olarak Yugoslavya (1950'li yılların başında), Polonya, Macaristan, Çekoslovakya'da (1960'lı yıllarda) uygulama olanağı bulmuştur. Paul Marer and Salvatore Zecchini, "The Transition to a Market Economy", OECD Paper (1991), Syf. 108-114.

Üçüncü sistem ise Yönetim Güdümlü Piyasa Ekonomisidir. Çevre ve geleneksel özellikleri ile Japon ekonomisi bu türün temsilcisidir. Kısa dönemli karlar yerine daha büyük pazar payları için şiddetli rekabetin hakim olduğu bu sistemde maliyet avantajı, verimlilik ve etkinlik uzun vadeli düşünce ve stratejileri oluşturur. İç piyasa ilgili üretim dalında uluslararası rekabet gücü oluşuncaya kadar korumacı politika uygulanır. Bir çok Japon firması tam bir iş güvenliği sağlamıştır. Kuruma bağlılık önemlidir. Gönüllü yatırım ve tasarruflar en üst düzeydedir. Bürokrasi işçi ve tüketiciden ziyade üreticiye yöneliktir.⁵¹

Yukarıda açıklanan üç tip pazar ekonomisi arasındaki farklar merkezi planlama ile yönetilen ülkelere tek başına uygulanabilecek bir modelin bulunmadığını ortaya koyar. Ancak başarılı pazar ekonomilerinin önemli temel özelliklerinin bileşimini ele aldığımızda Piyasa ekonomisine geçişte ilgili ülkelerin aşağıdaki altyapı özelliklerine sahip olması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.⁵²

- Özel sektörün yasal altyapısının oluşturulması,
- Özel sektöre dayalı vergi ve muhasebe sistemini oluşturmak,
- Finansal sektör düzenlemelerini tamamlamak,
- Gayrimenkullere ilişkin mülkiyet ve kullanım haklarına ilişkin düzenlemeleri tamamlamak,

⁵¹ Yoshitomi, Masaru, OECD'nin 28-30 Kasım 1990 tarihli konferansında sunduğu makale.

⁵² Clague, Christopher and Gordon C. Rausser, "The Emergence of Market Economies in Eastern Europe", Blackwell, Syf.5 (1992).

- Serbest kambiyo rejimi oluşturmak,
- Fiyat serbestisi sağlama,
- Çalışanlara sosyal güvenlik sistemi oluşturmak,
- Makro ekonomik istikrarı sağlamak,
- Özelleştirmeyi gerçekleştirmek,
- Devlet bankalarını yeniden yapılandırmaya tabi tutmak.

Merkezi planlama ekonomilerinin piyasa ekonomisine geçişte uygulamak zorunda oldukları reformların öncelik sırasına göre aşağıdaki şekilde gruplamak gerekir.⁵³

- Makro ekonomik istikrar: sıkı para, kredi politikaları ve ödemeler dengesi kontrolleriyle ekonomik dengeyi sağlamak,
- Fiyat ve piyasa reformu: fiyat kontrolleri ve uluslararası ticaret alanındaki engelleri kaldırmak ve konvertibiliteye geçerek rekabetçi piyasayı oluşturmak,
- Müteşebbis reformu ve yeniden yapılandırılması: müteşebbislerin yapılarının piyasa ekonomisinin gereklerine uygun işleyiş şekline kavuşturulması, piyasaya giriş ve çıkışların kolaylaştırılması, mülkiyet hakkının kurulması ve açıklığa kavuşturulması,
- Yapısal reformların tamamlanması (devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanması): pazar mekanizması ve kurumlarının kurulması ve güçlendirilmesi, hukuki reform, sosyal güvenlik sistemi ile vergi idaresi, bütçe ve para kontrolü gibi devlet kuruluşlarının yeniden yapılandırılması.

Makro ekonomik istikrarın sağlanmasında iki önemli

⁵³ Clague, Christopher and Gordon C.Rausser, "The Emergence of Market Economies in Eastern Europe", Blacwell, Syf.32 (1992).

darboğazla karşılaşılır. Bunlardan birincisi mal ve hizmet miktarı ile dağılımında ortaya çıkan arz ve talep dengesizliğidir. Arz ve talep açısından ekonomi genel dengede olsa dahi sözkonusu bölgesel istikrarsızlıklar devam etmektedir. ikincisi ve daha geleneksel olanı ise aşırı genişlemiş para ve kredi miktarı ile fiyat kontrollerinin neden olduğu enflasyondur. Bulgular her parasal reformun (1922-1924, 1948, 1961) ardından Sovyet ekonomisinde enflasyonist etkilerin arttığını göstermektedir.⁵⁴

Stalin'in Yeni Ekonomi Planı'nın (NEP) uygulanmaya konduğu 1920'li yıllarda da aynı durumla karşılaşılmıştır.⁵⁵ Reform döneminde makro ekonomik istikrarın sağlanması ile ilgili olarak ortaya çıkan problemin esasını yeni pazar koşulları ile geçmişten gelen beklentiler ve teşebbüs davranış şekilleri oluşturur. Ancak bu da merkezi planlama sisteminin etkin ve yeterli olduğu anlamına gelmez.⁵⁶

Bilimsel araştırmalar göstermiştir ki sabit kur uygulamasında başarı ancak, finansal disiplinin sağlanması ile mümkündür.⁵⁷ Bu nedenle gerekli mikro ve makro koşulların oluşturularak dış ticaret liberelizasyonunun oluşturulması sağlanmalıdır.

⁵⁴ Benini, Roberta, "Most-Most: Economic Journal on Soviet Union and Eastern Europe", Syf. 24, Ocak 1990

⁵⁵ Khandrujev, A.A., "K voprosu ob ustojelivosti denag", Den'gi Kredit, No.1,1989, Syf. 33-34.

⁵⁶ Kornai, J., "Economics of Shortage", North Holland, Amsterdam (1980). Syf. 62.

⁵⁷ Aghevli, Bijan B. Mohsin S.Khan, and Peter J. Montiel, "Exchange Rate Policy in Developing Countries: Some Analytical Issues", IMF Occasional Paper (Mart 1991), Syf. 14-15.

Piyasa ekonomisine geçişte problem ve engellerle karşılaşan önemli reformlardan biri olan teşebbüslerin yeniden yapılandırılması ve özelleştirme konusu aşağıda belirtilen ve eski sistemin kalıntılarından kaynaklanan nedenlerle gecikmektedir.⁵⁸

- Çevresel belirsizlik tahmin edilenden daha fazladır,
- Yöneticiler üzerindeki baskı yetersizdir,
- Gelecek beklentileri zayıftır,
- Yeniden yapılanma konusunu bilen teşebbüs ve uzmanlar yetersizdir.

Sayılan problemlerin giderilmesinde, aşağıda belirtilen stratejilerin yararlı olduğu sonucuna varılmıştır.⁵⁹

- Yetkililer yeniden yapılanma ve başarılı bir geçiş için, amaçları iyi belirlemeli ve buna uygun açık ve tutarlı stratejiler oluşturmalıdır. Mülkiyet hakkı ile ilgili gereksiz belirsizlikleri kaldırmayı sağlayan ilave politikalar geliştirmelidir,
- Güçlü, mevcut yapı ile uyumlu, piyasa ekonomisinin en gelişmiş anayasa, yasa ve düzenleyici kurallarını oluşturmak.

Öte yandan piyasa ekonomisinde mülkiyet hakkı ile hukuki altyapı, bankacılık, muhasebe ve sermaye piyasası kurum ve sistemlerinin yaratılması uzun yıllar alacağı anlaşılmaktadır.⁶⁰

⁵⁸ Marer, Paul and Salvatore Zecchini, "The Transition to a Market Economy", OECD Publication (1991), Vol. 2 Syf. 45.

⁵⁹ Sood, A. and H. Kohli, "Industrial Restructuring in Developing Countries", Finance and Development, Aralık 1985, Syf. 46-49.

⁶⁰ Fisher, S. and Gelb. A., "Issues in Socialist Economic Reform", World Bank Paper (1990).

Piyasa ekonomisine geçişte finansal sistemin yapısından kaynaklanan beş önemli problemle karşılaşmaktadır.⁶¹

Bunlar:

- Bütçe dengesinin sağlanması,
- Gerçek bankacılık faaliyetleri üzerine yapılanmaktan ziyade geçmişe dayanan yapının devam ettirilmesi,
- Eski yönetimden devir alınan ve ödenmeyen büyük hacimli kredi portföyü,
- Sektörlerde yaşanan devlet monopollerinin de olumsuz etkisiyle rekabet faktörünün kullanılamaması,
- Firmaların özelleştirilmesinde finansal kuruluşların yeri ve uygulama şekli.

Finansal sektörün yeniden yapılandırılmasında en önemli ilk adım Mono-Bank sistemin etkisinden kurtulup iki kademeli (two tier) sisteme tam geçilmesi ve bankalararası rekabetin sağlanmasıdır. Bu sayede Merkez Bankası, kredi ve faiz oranları ile ilgili düzenlemelerden oluşan geleneksel merkez bankası fonksiyonları ile ilgilenecek, buna karşın mevduat toplama ve kredi verme ve diğer her türlü bankacılık faaliyetlerini ise ticari bankalar rekabetçi bir ortamda gerçekleştirecektir.⁶² Merkez bankacılığı ve bankacılık ile ilgili yapılması gereken düzenlemeleri şu başlıklar altında tanımlayabiliriz.⁶³

⁶¹ Clague, Christopher and Gordon C.Rausser, "The Emergence of Market Economies in Eastern Europe", Blackwell (1992), Syf. 170.

⁶² Marer, Paul and Salvatore Zecchini, "The Transition to a Market Economy", OECD Paper (1991), Vol. 2 Syf. 435-439.

⁶³ Paul, Marer and Salvatore Zecchini, "The Transition to a Market Economy", OECD Publication (1991), Vol. 2 Syf. 398-429.

- Yeni bankalar için sahiplik yapısı ve türleri,
- Bankaların piyasaya giriş ve çıkışları,
- Merkez Bankası'nın para politikası üzerindeki uygulama bağımsızlığı ve denetleme fonksiyonları,
- Para politikası enstrümanları ve kontrol düzenlemeleri,
- Bankacılık sisteminin denetim ve takibi,
- Kambiyo işlemleri

Bu konudaki kararların alınması ile birlikte kurulacak bankalarla ilgili teknik sorun ve ihtiyaçların da belirlenerek düzenlemeye tabi tutulması gerekir. Bunlar; bankanın büyüklüğü ve bölgesel teşkilatı, sermaye miktarı ve kaynakları, devlet bankalarında görev almış personelin yeni bankalarda istihdamı, muhasebe ve ödemeler sisteminde ihtiyaç duyulan değişikliklerdir.⁶⁴

Yukarıda belirtilen karar ve düzenlemeler içinde para politikası enstrümanları ve kontrol düzenlemeleri, gerek ekonominin geneli, gerekse bankacılığın gelişmesi açısından özel bir öneme sahiptir. Çünkü para kredi hacminin belirlenmesi ve enflasyona yol açmayacak şekilde kontrol altında tutulması, para politikası enstrümanlarına geçiş ve etkin olarak kullanılmaları ile mümkündür.⁶⁵

Sözkonusu faaliyet alanları paralelinde, yeniden yapılandırılacak Merkez Bankası'nın üstlendiği çeşitli fonksiyonların modernizasyonu sonucu bir çok departmanın reorga-

⁶⁴ Sundararajan, V., "Financial Sector Reform and Central Banking in Centrally Planned Economies", IMF Working Paper (Aralık 1990), Syf. 18.

⁶⁵ Barron, John M. and Lynch, Gerald J., Economics, Richard Irwin Inc. 1989, syf. 214.

nizasyonu gereklidir. Elemanların yer değiştirmesi, idari düzenlemeler ve bilgi akışının sağlanması ile yapılacak olan bu organizasyonel değişiklikle aşırı hiyerarşik nitelikteki eski yapının yerine yatay ve dikey iletişimin en üst düzeye çıktığı, verimli ve etkin bir organizasyon kurulmalıdır. Mevzuat ve organizasyonel açıdan ele alınması gereken bir diğer konuda Merkez Bankası şubeleri ile ilgili reformlar olmalıdır.⁶⁶

Son yıllarda kurulmaya başlanılan ticari bankacılık alanında da kredi ve mevduat işlemleri ile ilgili rekabetçi piyasanın yaratılması için gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılması, hizmet çeşidinin artırılması, şubeleşme ile ilgili düzenlemelerin getirilmesi, firmaların yalnızca bir banka ile çalışabilme ve bunun gibi kısıtlamaların kaldırılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gereklidir.⁶⁷

Devalüasyondan kaynaklanan Merkez Bankası zararları, batık kredilerin çoğalması, devletin ve kuruluşların bütçe açıkları ve nakit darlığı problemleri çözülmeyen parasal büyüklükleri sağlıklı olarak belirlenmesi ve kontrol edilmesi mümkün değildir.⁶⁸

Piyasa ekonomisine geçişte faizin önemi artmakta olup, Merkez Bankası tarafından gerçekçi bir şekilde belirlenmesi

⁶⁶ Sundararajan, V., "Financial Sector Reform and Central Banking in Centrally Planned Economies", IMF Working Paper (Aralık 1990, Syf. 3-4.

⁶⁷ Clague, Christopher and Gordon C.Rausser, "The Emergence of Market Economies in Eastern Europe", Blackwell (1992), Syf. 121-125.

⁶⁸ White, Gordon and Paul Bowles, "China's Banking Reforms: Aims, Methods and Problems", National Westminster Bank Quarterly Review, Kasım 1988.

gerekir. Öte yandan eski rejimden devir alınan problemlı kre- diler bilançolar üzerinde önemli bir yük olup tek taraflı olarak çözümleri mümkün değildir. Firmalar ve bankalar açısından birlikte değerlendirilmesi ve çözüme kavuşturulması gerekir.⁶⁹

Finansal sektör reformunun makro istikrar, fiyat reformu ve sektörün yeniden yapılandırılması ile ilgili reform paketleri ile birlikte ele alınması gerekir. Aksi takdirde başarıya ulaşması güçtür.⁷⁰

B- GENEL EKONOMİK YAPI

1- Altyapı

1.1- Hukuki Altyapı

Dünya Bankası'nın, Azerbaycan Temel Teknik Yardım Projeleri kapsamında, Özel Sektör Geliştirme ve Özelleştirme programı adı altında Hukuki Altyapı için 1 milyon USD'lik proje yardımı sözkonusudur.⁷¹ Ancak, bu kredi kullanılarak hukuki altyapı çalışmalarına başlanmış değildir.

Birinci Bölüm'de A-6.6.3'de de bahsedilen, ülkede uygulamaya konulan kanunlar henüz serbest piyasa ekonomi altyapısına cevap veremeyecek düzeydedir. Gerek ticari ve sanayi, gerekse finansal sektörün işleyişini bu çerçevede yönlendirecek ve denetlenmelerini sağlayacak yapının oluşturulmasına

⁶⁹ Sheng, Andrew, "From Enterprise Restructuring to Bank Restructure", The World Bank, Ağustos 1990.

⁷⁰ Marer, Paul and Salvatore Zecchini, "The Transition to a Market Economy", OECD Paper (1991), Vol. 2 Syf. 439.

⁷¹ TİKA, Azerbaycan Ülke Raporu, Şubat 1993, syf. 21

yönelik çalışmalar hızlandırılmalı ve bu konuda uluslararası kuruluşlarla işbirliğine gidilmelidir.

Hükümet etkin, dinamik bir özel sektör ve başarılı bir özelleştirme sürecini desteklemek için, acilen serbest piyasa ekonomisine başarılı bir geçiş sağlayacak temel düzenlemelere yönelmeli, mülkiyet haklarını şekillendirmeli ve netleştirmelidir. Halen ülkede birçok varlığın mülkiyetinin kurumlara mı yoksa şahıslara mı ait olduğu konusu net değildir. Mülklerin çoğu merkezîyetçi ekonomi dönemindeki usullere göre kontrol edilmekte ve kullanılmaktadır.

Ülkede, Mart 1991'de kabul edilmiş Anayasanın Ekonomik Bağımsızlık ilkeleri Hakkındaki Bölümü, Ekim 1991'de kabul edilmiş Mülkiyet Hakkında Kanun, Kasım 1991'de kabul edilmiş Toprak Kanunu ve Ağustos 1990 tarihli küçük müteşebbisler hakkında bir kararname bulunmaktaysa da sözkonusu her üç kanunda serbest pazar ekonomisi çerçevesinde özel sektörün gelişimini sağlayacak nitelikte değildir. Ülkede, acilen yukarıdaki üç kanunun eksikliklerini de giderecek nitelikte kapsamlı bir medeni kanun oluşturulmalıdır. Bu kanun, mülkiyet hakkını, kira sözleşmeleri de dahil tüm sözleşmeleri, rehin işlemleri, acenta, kamu ve ortak mülkiyetlerin düzenlenmesi gibi husuları içerecek şekilde düzenlenmelidir.

Şirket ve işletme faaliyetleriyle birlikte ticari hayatı düzenleyecek nitelikte bir Ticaret Kanunu ile ülkede halen bulunmayan Borçlar Kanunu ve icra iflas Kanunları da bir an evvel hazırlanarak yasalastırılmalıdır. Tüm bunların yanısıra, muhasebe standartlarının da yeniden gözden geçiri-

lerek piyasanın işleyişine uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Yabancı Sermayenin Korunması hakkındaki mevcut kanun; temel kavramlar ve uygulanabilirlik yönünden yeniden gözden geçirilerek yabancı sermayenin girişini hızlandıracak bir şekilde değiştirilmelidir.

1.2- Sosyal Altyapı

Bilindiği gibi serbest piyasa ekonomisi içinde sosyal unsurların ağırlığı ekonomik ve teknik konulardan önemsiz değildir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, bir takım sosyal ve ekonomik göstergelerin yardımıyla ifade edilmektedir. Bu göstergelerin başlıcalarını; ülkenin eğitim durumu, GSMH ve kişi başına düşen milli geliri, fertlerin tüketim yapısı ve temel sağlık hizmetlerinden yararlanma oranları gibi faktörler oluşturmaktadır. Azerbaycan'a eski Sovyet sisteminden, oldukça gelişmiş bir sosyal ve kültürel birikim kalmıştır (Bkz. TABLO - 4).

Serbest piyasa ekonomisi temelinde sosyal ve kültürel yaşamın yeniden yapılanmasına yönelik eğitim düzeninde bazı reformlara ihtiyaç vardır. Yeni düzende; Eğitim Bakanlığı yeniden yapılandırılırken, özel okullara imkan tanınmalıdır. Öğretim kadrolarını teşvik edecek bir derecelendirme sistemi ve yüksek öğrenim için bir standart test sistemine geçilmelidir. Lise ve üstü eğitim kurumlarının; programlarında daha büyük esneklik sağlayacak, binalar ve eğitici kadroları daha etkin kullanacak ve daha önemlisi önerilen programlar ile yeni ekonomik yapı içindeki iş talepleri arasında iyi bir

uyumla, daha büyük dış verimi sağlamak için geniş bir şekilde reorganizeye ihtiyaçları vardır. Eğitim kurumlarının iç verimlerine gelince; kurumu küçültmek, küçük bölümleri bir araya getirmek, benzer programları birleştirmek birim maliyetlerini azaltır ve güçlü eğitici kadro modelini daha çok destekler.⁷²

Eğitimin yeniden yapılanmasında uluslararası kuruluşlardan yardım temin edilmelidir. Bu konuda Dünya Bankası'nın, Tasarlanan eğitim reformunun mali tutarının belirlenmesi için 327,700 USD, eğitim materyallerinin basılması için 1,728,700 USD tutarında öngörülen proje yardımı kullanılmalıdır.⁷³

1.3- Fiziki Altyapı

Azerbaycan'ın kendi coğrafyasına uygun ve talebi karşılayacak şekilde oldukça gelişmiş bir ulaşım sistemi bulunmaktadır. Buna karşın zayıf organizasyon, yetersiz fiyatlandırma ve bakımsızlık nedeniyle önemli problemlerle yüzyüzedir. Bunların çözümü için; taşımacılık işlemlerine yönelik yapının iyileştirilmesi teşvik edilmeli, taşımacılık kurumları geliştirilmelidir.

Ülkenin Batı ile entegrasyonu öncelikle telekomünikasyonu gündeme getirmektedir. Devlet tekelindeki mevcut haberleşme altyapısı oldukça yetersiz ve müşterilerine güvenli servis verecek nitelikte değildir. Posta ile gönderiler ancak 1 ile 2 ay içinde ulaşmaktadır.

⁷² Dünya Bankası Country Report, May 1993, syf. 94-102

⁷³ TİKA, Azerbaycan Ülke Raporu, Şubat 1993, syf. 21

Telefon santral ve tesisatının %25'i 30 yıldan eskidir. Telefon sektöründeki özel sektör, çok küçük miktarlı yatırımları bulunan üç iş ortaklığından oluşmakta olup, bunlardan biri de Haberleşme Bakanlığı ile Türk firması Netaş'ın kurduğu ortaklıktır.

Ülkenin telekominikasyon sorununu çözmek amacıyla, Eylül 1994'de konsorsiyumla yapılan petrol anlaşmasının da desteğini alarak, Dünya Bankası ile bu konuda ilişkiye girilmesi yararlı olacaktır. Telekominikasyon alanında yeniden yapılanma programı ve yatırım programı olarak iki aşamalı bir strateji belirlenmeli ve uzun dönemli düşünülecek yatırım programından önce yeniden yapılanma programı uygulanmalıdır. Yeniden yapılanma programı dahilinde sektörel politika ve düzenlemeler, yasal konum ve özel sektör iştiraki ele alınmalıdır. Hükümet telekominikasyon sektörünü mümkün olan en kısa sürede geliştirmelidir. Modern dünyada telekominikasyonsuz bir finansal sektörün gelişimi düşünülememektedir.

2- Üretim ve İstihdam

1989 yılına kadar SSCB içinde büyük bir lider durumunda olan Azerbaycan ekonomisi 1989'dan itibaren gerilemeye başlamış olup, 1989'da GSMH %4.4 ve 1990'da %11.7 oranında gerilerken, net fiziki üretim de 1989'da %8.9, 1990'da %11.5 oranında gerilemiştir. Dünya Bankası verilerine göre 1992 yılında GSMH %32.2 düşmüştür.⁷⁴

⁷⁴ The Economist Intelligence Unit Limited 1994, EIU Country Profile 1993-94, syf. 49

Devlet İstatistik Komitesi'nin belirlemelerine göre 1993 yılı sanayi üretimi %6.8 gerilemiştir.⁷⁵ Azerbaycan sanayisi eski SSCB ile entegrasyon içindedir. Bir çok stratejik parçanın Rusya ve diğer BDT ülkelerinde üretilmesi nedeniyle, bu ülkelerle olan ekonomik ilişkilerin iyi tutulması zarurietini ortaya çıkmaktadır. Ancak, orta ve uzun vadede teknolojisini Batı standartlarına uydurarak, bu ülkelere olan bağımlılığını kaldırıp dünya ekonomisine entegre olması sağlanmalıdır.

Azerbaycan'ın üretimini artırması, öncelikle üretim yapısını değiştirmesine bağlıdır. BDT ülkelerine olan üretim bağımlılığından kurtulmak, Batı standartlarında üretim yapısına kavuşmak için IMF ve Dünya Bankası desteği ile oluşturulacak Yapısal Uyum Planı ve Politikası paralelinde hareket edilmelidir. Böylece kaynakların daha etkin şekilde kullanılması ile verimliliğin ve sonuçta üretimin artışı sağlanmış olacaktır.⁷⁶

Hızlı bir özelleştirme programının uygulanması gerekmektedir. Çünkü, bilimsel veriler göstermektedir ki kar maksimizasyonu amacı ile çalışan özel sektör kaynak kullanımı ve dağıtımında devlet kuruluşlarına göre daha rasyonel karar almakta ve sonuçta genel üretim artmaktadır. Ancak bunun içinde piyasada etkin rekabet ortamının bulunması ile ilgili düzenleme ve denetim mekanizmalarının tamamlanmış olması

⁷⁵ The Economist Intelligence Unit Limited 1994, EUI Country Profile 1st quarter 1994, syf 34

⁷⁶ Finance Development-A quarterly Publication of IMF, "A First Look At Financial Programing", syf. 42, March 93

gerekmektedir. Aksi taktirde özelleştirilmiş devlet işletmelerinin tüketici refahını azaltması ve piyasada kar monopol-leri oluşturması kaçınılmazdır.⁷⁷

Piyasa ekonomisi içinde ücret, istihdam ve sosyal ödeme politikalarının sosyal yardım amacıyla kullanılmaması gerekir. Piyasa ekonomisine geçiş aşamasındaki ülkelerin en büyük sorunlarından biridir. Bütçe üzerine getireceği yük ile ekonomide maliyet ve yükleri arttırır.⁷⁸ Haziran 1991 tarihinde çıkarılan istihdam kanunu, Azerbaycan'da bu yöndeki uygulamayı azaltan önemli bir aşamadır. Ancak, iş garantisi ve kişilerin sosyal ve medeni durumlarına bağlı olarak oluşturulmuş kadro tahsislerinin bulunması, Azerbaycan'daki sosyal yardım amaçlı istihdam politikasını yansıtmaktadır. Ayrıca, okuldan mezun olanlara iş verilme zorunluluğu da hükümetin bu alandaki sahip olduğu dar boğazlardan biridir.

İş yerlerinin, işçilerine kendi belirlediği konularda eğitim vermesi kısıtlanmıştır. Diğer yandan, işçilerin kayıtlı ikametgah merkezleri dışında çalışmasının kısıtlanmasında işgücü alışkanlığını azaltan bir etkidir.

Azerbaycan'ın, tüm bu problemleri ortadan kaldıracak, işveren ve işçi ilişkilerini ve haklarını çağdaş standartlara yükseltecek mevzuata ihtiyacı vardır. Bu konuda Dünya Bankası teknik yardım programından istifade edilmelidir.

⁷⁷ Finance Development, A quarterly Publication of IMF, "Privitization: Exspektations, Trade-offs, and Results", syf. 14, June 1993

⁷⁸ Finance Development, A quarterly Publication of IMF, "Protecting the Poor: Social Safety Nets During Transition", syf. 24, June 1993

3- Fiyat ve Ücretler

TABLO - 12'deki fiyat artışları dikkate alındığında, ülkedeki enflasyon oranının ücret yapısını tamamen bozduğu görülmektedir. Dolar bazında karşılaştırıldığında en yüksek ücret 50 doları aşmamaktadır. Yaşam standartlarını karşılamayacak ücret standartları, kişileri meşru yollar dışına itmekte ve rüşvet yaygınlaşmaktadır. Ekonomik bölüşüm kişiler tarafından yapılmaktadır.

Nisan 1993 itibariyle dikkate alındığında, 1991 yılı sonuna göre fiyatlar 7 kat artmıştır. Tüketici fiyatlarındaki artış, 1992'de yıllık %1350'ye, 1993'de ise %2000'lere ulaşmıştır.⁷⁹

Hayat standartlarının korunması amacıyla ücretlerde yapılan artışlar, yüksek enflasyon karşısında reel anlamda çok hızlı bir şekilde gerilemektedir.

Başkanlık tarafından yayınlanan 8 Ocak 1992 tarihli bir kararnameyle özel sektör ücret artışları serbest bırakılmıştır.⁸⁰ Buna karşın reel ücret gerilemesi durmamıştır.

Gelir seviyesinin düşmesine bağlı olarak toplam talep gerilemekte, bu da ülke içinde üretilen malların stoklarında artışa yolaçmaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasi karışıklıkların had safhaya ulaştığı Azerbaycan'da ücret seviyesini asgari yaşam standardına ulaştırılması bütçe gelirlerinin artırılmasına bağlıdır. Bunun için de üretimde verimlilik ve kapasite kullanım oranının artışı sağlanmalı, ayrıca rüşvet

⁷⁹ The Economist Intelligence Unit Limited (1994), EIU Country Profile 1993-94, syf. 51

⁸⁰ IMF Economic Reviews 1993, Azerbaycan, syf. 15

mekanizmasının yol açtığı vergi kaçaklarının önlenmesi gerekir.

4- Maliye Politikası ve Bütçe

Merkezi ekonomilerin dönüşümü, oluşturulacak kurumların başarı ve yaratıcılığına bağlı olacaktır. Bu ülkelerdeki politika belirleyiciler durumlarının ne olduğunu ve nereye ulaşmak istediklerini bilmektedirler. Ancak sorun hedefe nasıl ulaşılabileceğidir. Geçiş dönemindeki, önceden planlı ekonomiyle yönetilen ülkeler, gelişmekte olan ülkelere daha çok şey öğrenmek zorundadırlar. Bunların en önemlilerinden biri de kamu finansmanı ve mali politikadır. Merkezi planlama döneminde kamu finansmanı ve mali politikadan bahsetmek, bu kavramların özel sektörü gerektirmesi ve ima etmesinden dolayı anlamsızdır.⁸¹ Çünkü, değişim başlamadan önce sadece kamu vardır ve buna bağlı olarak her tür yatırım ve istihdamı sağlamaktadır. Bir geçiş döneminde olan Azerbaycan'da da devlet teşekkülleri halen ihtiyaçlarının üzerinde istihdamı sağlamak ve çeşitli sosyal sorumlulukları yerine getirmektedir, devletse bu kuruluşların kısmen finansmanını karşılamaktadır. Geçiş döneminin ilerlemesi ile zorunlu sosyal sorumluluklar devlete geçecek, Kamu İktisadi Teşekküllerinin maliyeti düşerken devletinki yükselecektir. Bu nedenle devletin sosyal giderlerini azaltmaya ve vergi gelirlerini arttırmaya ihtiyaç vardır. Çünkü bütçe açıklarının kapatılması ancak sağlıklı bir vergi yapısı ile olanaklıdır. Bunun

⁸¹ Steiglitz, Joseph, and Arnold Heertje, The Economic Role of the State (Oxford Basil Blackwell, 1989)

için vergi sisteminin yeniden yapılandırılması gereklidir. Diğer gelişmekte olan ülkelerde de uygulandığı üzere vergi reformunun şu temel esasları içermesi lazımdır:⁸²

- Vergi tabanı genişletilmeli, vergi oranları düşürülmelidir.
- Katma değer vergisi en fazla önem verilen alan olmalıdır.
- Vergi reformu diğer ekonomik reform paketleri esas ve amaçları ile uygun olmalıdır.
- Vergi idaresi iyileştirilmelidir.
- Vergi reformunun başlangıcında yurtiçi ve yurt dışı şartların dikkate alınması gerekir.

Kamu iktisadi Teşekküllerine bütçeden sağlanan kaynaklar ucuz maliyetli olması nedeniyle verimsiz alanlarda kullanılmaktadır. Bu teşebbüsler yeniden organize edilerek bütçeye önemli yük oluşturan bu uygulamadan vazgeçilmelidir. Eğer hükümet, Kamu iktisadi Teşebbüslerini gerçek fiyatlandırmaya yönelterek, gelir vergilerini artırırsa bankacılık sistemide bu firmalara ucuz kredi verecek şekilde gelişir ve aynı zamanda parasal genişlemeye ihtiyaç kalmadan bütçe açıkları daraltılmış olabilecektir. Aksi durumda, parasal genişlemenin önlemi alınmayacak olursa, yüksek enflasyonun sürekliliğine sebep olunacaktır.

Azerbaycan'da, halen yaygın olarak bazı ürünlerin sübvansiyon edilmesine bir limit konmasında yarar olduğu görüşündeyiz. Sübvansiyonlar parasal genişleme ile sağlanmaktadır. Parasal genişlemenin dışında sağlanacak sübvansiyon ise piyasa faiz oranında borçlanmayı gerektirecektir. Buna karşın

⁸² Finance Development-A quarterly Publication of IMF, "Tax Reform in Developing Countries", Haziran/1991, syf.44

kaynakların daha verimli alanlara yönlendirilmesi kalıcı çözümler üretecektir.

Verimsiz alanlara ve tüketime yapılan harcamalara kaynak yaratmak amacıyla Merkez Bankası kaynaklarının kullanılmasına son verilerek, ekonominin gidişine uygun bir politika oluşturulmalıdır. Bütçe kontrol mekanizmasının oluşturularak, ödenek olmayan konularda harcama yapılmaması, ek ödenek ihtiyaçlarının Merkez Bankasından değil, diğer yollardan (menkul kıymet vb.) sağlanması ve gerçekçi bir bütçe konusunda hassas olunması gerekmektedir.

5- Kambiyo ve Dış Ticaret Rejimi

Ülkenin, bir dış ticaret rejimi uygulama sistemi yoktur. Başkan ve hükümet tarafından çıkarılan kararnamelerle yürütülmektedir. Dış ticaret verileri sağlıklı değildir. Doğrudan gümrüklere yapılan başvurularla yapılan dış ticaret kontrol ve takip açısından sağlıksızdır. Gümrükler rüşvetle çalışmaktadır. Öte yandan Azerbaycan'da gerçekçi bir kur politikası uygulanmamaktadır. Grafik -1' e bakıldığında Azerbaycan'da kur artışlarının fiyatların gerisinde kaldığı açıkça görülmektedir.

Hükümet döviz kontrol etmek amacıyla dış ticaretle ilgili bazı katı düzenlemeler yapmaktadır. ithalat ve ihracat işlemleri, akreditifler kabinece onaylandığı takdirde gerçekleştirilebilmektedir. ihracatı geliştirmek için ihracat döviz gelirlerinin %70 devir zorunluluğu %60'a indirilmiştir.⁸³

⁸³ The Economic Intelligence Unit Limited 1994, EIU Country Report 1st quarter 1994, syf 35

Ancak bu oran dahi çok yüksek olup, dış ticaretin gelişmesinde çok önemli bir engeldir.

Dış ticarete firmalar tarafından modern piyasa ekonomilerinde uygulanan ödeme şekli ve araçlarının (örn; akreditif) yaygınlaştırılması için bankalar ve firma düzeyinde altyapı noksanlıklarının giderilmesi gerekir. Buna bağlı olarak modern ödeme enstrümanları ile dış ticaret kredisi olanakları uygulamaya geçirilmelidir.

Ülke ekonomisinin düzeltilmesi açısından; hükümet ihracat gelirlerini artırmayı ön planda tutmalıdır. Bunun için takas (barter) sözleşmesi çerçevesinde gerçekleştirilen işlemlerin modern bir kambiyo rejimine dayandırılması, ihracat üzerinden alınan KDV uygulamalarının kaldırılması, ihracata lisans verilmesi işlemlerinin yeniden gözden geçirilmesi, ihracat kotalarının aşamalı olarak kaldırılması, BDT ülkeleri ile diğer ülkeler arasındaki ihracat fiyat farklarının ülke lehine değiştirilmesi sağlanmalıdır.

İthalat ile ilgili ise; değer esasına bağlı gümrük tarifeleri uygulamasına geçilmesi, modern gümrük organizasyonunun kurulması ile ilgili altyapı çalışmalarının tamamlanması, ithalat tarifelerinin kur politikaları doğrultusunda şekillendirilmesi, gümrük tarifelerinin mutedil bir korumacılığı sağlayacak şekilde modern yapıya kavuşturulması, verimsizliğe yol açan ve dünya ekonomisi ile entegrasyonu geciktiren gümrük kotalarının önlenmesi gerekmektedir.

BDT ülkeleri ile yapılan Dış Ticaret işlemlerine ilişkin ödemelerin zamanında yapılabilmesi ve bugüne kadar

birikmiş olup da tasfiye edilmemiş borç ve alacakların ortadan kaldırılması amacıyla karşılıklı anlaşmalar çerçevesinde bir ödeme modelinin oluşturulması gerekir. Ancak, bu ülkelerle yapılan dış ticaretin de en kısa sürede serbest döviz esasına dönüştürülmesi hedeflenmeli ve buna uygun çalışmalar başlatılmalıdır.

6- Özel Sektör ve Özelleştirme

Azerbaycan'da da, %95'i devlet tekelinde bulunan firmaların tamamına yakını verimsizdir. Özelleştirmenin ciddiyetle ele alınmaması ve bu konuda ülkede yeterli bilgi birikimi olmamasına karşın, uluslararası kuruluşlardan yardım istenmemesi bu konunun uzayacağını göstermektedir.

Özel sektör doğrudan günlük tüketim malları ticareti ile uğraşan kuruluşlar niteliğindedir. Ülke içerisinde üretimin yetersiz olması sonucu özellikle küçük firmalar Dubai ve diğer komşu ülkelere yapılan ziyaretlerle, gayrimişru yollarla, yiyecek, giyecek ve elektronik malzeme getirerek fahiş fiyatlarla halka satmaktadırlar. Bu sektör mafyavari bir şekilde büyümekte ve bunlar banka kurma ve yabancı sermaye ortaklığına gitme aşamasındadırlar. Bir kısmının uluslararası bazı firmalarla ortaklığa gitme çabası içinde olduğu söylentileri vardır.

Pazarlama, işleme, paketlenme, ulaşım, depolama endüstrisi ve ihracat hizmetleri ve girdileri temin eden endüstrinin özelleştirilmesinin yanısıra arazi ve zirai üretim de özelleştirilmelidir. Üyelerinin ekonomik çıkarları için kuru-

lan kooperatifler, özellikle çiftçilerin sahip olduğu ve onlar tarafından işletilenler, özelleştirme için fırsat vaat etmektedir. Kooperatiflerin özel bazı ekonomik ve finansal avantajlar almaması gerekirken devlet, iş yönetimi tavsiyeleri ve yardım temini konusunda finansman sağlanması üzerinde durmalıdır. Bu kooperatifler, girdilerin temininde veya nihai ürünlerin pazarlanmasında fert veya kooperatif, özel teşebbüs arasındaki rekabette önemli rol oynayabilir.

Arazi sahipliğinin özelleştirilmesi ve SOVHOZ ve KOLHOZ'ların şekillendirilmesinde önemli bir boyut, arazi sahipliğinin güvenilirliğidir. Arazinin teminat olarak kullanılması, arazi pazarının gelişmesi ve özelleştirmenin desteklenmesi için arazi tapulandırılarak yeni sahipleri adına süratle ve hassas olarak kayıt edilmelidir. Aynı zamanda arazi tapulama işlemleri adil bir arazi vergilendirme işlemleri için gerekli bilgiyi içermelidir.

Bu olgular karşısında hükümetin özelleştirmede şu ilkeleri izlemesinde yarar görmekteyiz.

- Toplu, küçük ölçekli yada firma bazında yapılacak özelleştirme mekanizması ve şeklini belirlemek için strateji, prosedür ve ilkeleri ihtiva eden kapsamlı ve tutarlı bir program oluşturulmalıdır,
- Orta ve büyük ölçekli işletmeler için geciktirilmeden pilot program uygulaması yapılmalıdır,
- Özel mülkiyeti yaygınlaştırma amacıyla çok ortaklı firma yapılanmasına yönelinmelidir,
- Yerel ulaştırma, toptancı, hizmet, perakende ticareti alan-

- larının özelleştirilmesine öncelik verilmelidir,
- Sosyal ve ekonomik konular ile maksimum ekonomik yeterlilik ve akışkanlık arasında denge sağlanmalıdır,
 - Özelleştirilen firmaların çevresel yükümlülüklerini belirleyen somut mevzuat oluşturulmalıdır,
 - Devlet iktisadi Teşekküllerinin güçlendirilmesi, kapsamlı bir özelleştirme politikasının geliştirilmesi ve uygulama ilkeleri ile stratejilerinin değerlendirilmesi konusunda uluslararası kuruluşların teknik yardımı istenmelidir.

7- Yabancı Sermaye

Yabancıların, Azerbaycanlı ortaklarla veya tek başına şirket kurma hakları vardır. Ancak, bunlar çok küçük firmalardır. Büyük ölçekli firmalar yoktur. Bunun nedeni de altyapı yetersizliğidir. Yabancı Sermayenin Korunması Yasası kabul edilmekle birlikte, bu yasa tamamen başka bir ülkeden alıntı olması nedeniyle bazı kavramlar ülkeye çok yabancı ve ülkenin hukuki literatüründe yer almamaktadır.

Azerbaycan; Eylül 1994'de petrol konsorsiyumu ile yaptığı anlaşmanın uygulamaya girerek, yatırıma başlanmasıyla birlikte, yabancı sermaye yatırımları konusunda epeyi bir aşama kaydetilmiş olacaktır. Ayrıca bunun dışında petrol konusunda, henüz yatırıma dönüşmemiş başka anlaşmalar da mevcuttur. Azerbaycan'ın yeraltı zenginlikleri yabancı sermaye açısından cazip bir görünüm arz etmektedir. Bu durum değerlendirilerek, diğer sektörlerde de yabancı sermayeden yararlanma imkanları yaratılması, gerek teknoloji ve gerekse

pazarlama konularında ülkenin ihtiyaç duyduğu birikim sağlanabilir.

Hukuki altyapı ile birlikte ülkede istikrarın sağlanması ve yabancı sermaye transferlerinin serbest bırakılması, yabancı sermayenin cezbedilmesi açısından birincil koşuldur. Yabancı sermayenin cezbedilmesi Azerbaycan ekonomisinin gelişiminde önemli bir unsurdur. Özelleştirme sürecinde yabancı sermayenin yerelmesini sağlamak her tür yatırım için etkin bir teşvik olacaktır. Bu yöntemin kullanılması, Azerbaycan için üretim teknolojisinin yükseltilmesinde ve uluslararası rekabet şansını artırmada en iyi yol olacaktır.

Yabancı sermayenin girişini teşvik amacıyla, Yabancı Sermaye Mevzuatı'nın aşağıdaki düzenlemeleri getirmesi önem arz etmektedir.

- Yabancı sermayenin girişine ilişkin bürokratik prosedür asgariye indirilmeli, izin ve tescil işlemleri basitleştirilmelidir,
- Yabancı sermayedarın yerel firmalarla eşdeğer muameleyle tabi tutulması ile ilgili düzenlemeler getirilmelidir,
- Kar ve sermayenin transferine, anlaşmazlıkların çözümüne, kamulaştırma ve elkoymaya karşı güvence konularında asgari düzenlemeler tamamlanmalıdır,
- Belirli şartlara sahip yabancı sermayeye ayrıcalıklı veya eşdeğer muamele sağlanmalıdır,
- Yabancı yatırımların performans ve faaliyetlerinde serbestlik sağlanmalıdır,
- Milliyetlerine bakılmaksızın profesyonel yönetici çalıştırma serbestisi sağlanmalıdır.

8- Sermaye Piyasası Faaliyetleri

Ocak 1993'de, Borsa ve Menkul Kıymetler hakkında bir kanunun yürürlüğe girmesinden sonra anonim şirketlere benzer Şehmdar şirketlerin hisselerinin alınıp satılabildiği bir borsa kurulmakla birlikte, gerçek anlamda sermayenin el değişimine yönelik çalışmamaktadır. Sadece Şirketlerin devir işlemlerini sağlamaktadır. Tablo - 23'den de görüleceği üzere borsa derinliği sağlayacak bir firma yapısı da mevcut değildir. Sermaye piyasasına ait diğer ürünlerin bulunmayışı da borsanın sadece hisse senedi bazında kalmasının bir diğer nedenidir.

Mevcut yapısı ile sermaye piyasasında işlem görecekt enstrümanları oldukça sınırlı olan Azerbaycan Borsası'nın işlevsellik kazanması, özelleştirmede başarıya ulaşılması ve devletin sermaye piyasalarında işlem görecekt türden mali enstrümanlar kullanmaya başlaması ile sözkonusu olabilir. Sermaye piyasasına yönelik faaliyetler ancak, serbest piyasa ekonomisinin gerekleri yerine getirilmiş bir ortamda anlam kazanabilir.

Borsanın gelişmesi ekonominin gelişmesine bağlı olarak zaman alacaktır. Geçiş döneminde özel sektörün ihtiyaç duyduğu, uzun dönemli sermaye gereksiniminin giderilmesinde karlılık ve ticari ilkeler doğrultusunda faaliyet gösteren bir kalkınma bankasının oluşturulmasında yarar görmekteyiz.

9- Temel Sektörler

9.1- Sanayi

Halen sanayi aşağıda sayılan birkaç ciddi problem ile karşı karşıyadır:

* Geçmişte SSCB içinde uygulanan ihtisaslaşma sistemi, Azerbaycan petrol sanayisini oluşturan ve ülke sanayisinde önemli yeri bulunan AZNEFTMASH'ı diğer cumhuriyetlerden alınan hammadde ve işlenmemiş parçalara yüksek oranda bağımlı kılmıştır. Bu malzemelere dayanmak, hem üretimi diğer faaliyetlerden ayırmış ve hemde bu endüstriye hammadde temin eden cumhuriyetlerle daha elverişli fiyat pazarlığı için güçsüz kılmıştır.

* Azerbaycan'da imal edilen techizatın dizaynı ve kalite standartları önceki Sovyet standartlarına uymaktadır. Durum böyleyken, günümüzde uluslararası petrol endüstrisi, genel olarak farklı Amerikan Petrol Endüstrisi (API) standartlarına uyan ürünler kullanmaktadır.

Azneftmash'ın diğer cumhuriyetlerdeki eski müşterileri yabancı yatırımcı ve finansörlerin etkisi altında hızlı bir şekilde API standartlarına kaymaktadırlar.

* Azneftmash pazarlama kabiliyetine sahip değildir, çünkü önceki üretimi Sovyet planlama sistemi altında yapılmaktaydı. Buna ilaveten firma uluslararası şirketlerin ortak bir özelliği olan bakım ve onarım ağını kurmamıştır. Dünya pazarlarından izole olmuş olması nedeniyle Azneftmash'ın yabancılar ile "joint venture" geliştirme tecrübesi de çok zayıftır.

* Bu endüstri; diğer cumhuriyetlerdeki yeni tesislerin kurulmaya başlanması ve özellikle Rusya'nın eski savunma tesislerini petrol teçhizatı üretimine çevirme gayretlerinden dolayı, potansiyel bir rekabet ile yüzyüzedir. Bu problemlerin üstesinden gelmek kolay olmayacaktır.

Azneftmash'ın sürekliliğinin güven altına alınması için üç yönlü bir strateji uygulamasına ihtiyaç vardır. Birincisi; Azneftmash aşağıda belirtilen önlemleri alarak Eski Sovyetler Birliği'nde sahip olduğu eski pazar payını yeni yapılanma içinde de sürdürmeyi denemelidir.

- 1 Üretim çeşitlerindeki eksiklikleri dolduracak yeni ürünlerin üretimine ilaveten, halen talebi fazla olan stratejik ürünlerin üretim kapasitelerini artırmak,
- 2 Ticari olarak mümkün hale getirilebilirse ürünlerin kalitesini API standartlarına çıkarmak,
- 3 Büyük müşterilerin buldukları yerlerde satış sonrası bakım ve onarım hizmeti sunmak.

ikinci olarak; yerel piyasada satışını artırmak için Azneftmash şunları yapmalıdır.

- 1 Halen yerel piyasa için üretilmeyen yeni ürünler dizayn etmek ve üretmek,
- 2 Denizdeki gelişmelere hizmet edecek ürünler geliştirmeye odaklanmak.

Üçüncü olarak; dünya piyasasında Azneftmash'ın daha önce sahip olduğu piyasaları hedefleyen pazarlama ve temsilcilik ağını geliştirmeye ihtiyacı vardır. Bu stratejiyi uygulamada Azneftmash'ın yabancı şirketlerle, onların yatırım ka-

pasitelerine olduğu kadar teknolojik uzmanlıklarına, iş yönetimlerine, pazarlamalarına nüfuz etmeyi sağlamak için ortak yatırımlara girmeye ihtiyacı olacaktır. Azneftmash'ın gereksiz ve yararsız faaliyetleri elimine etmek ve en üretken birimlere yönelebilmek için yeniden yapılanmaya ihtiyacı vardır. Orta vadede Azneftmash'ın başarılı gelişimi onu özelleştirme için iyi bir aday yapacaktır. Bu stratejiyi belirlemek ve takip etmek için hükümet şirketi baştan aşağı gözden geçirmeli, finanse etmeli ve yardım fonlarını kullanarak yöneticilere uluslararası iş yönetimi uygulamaları hakkında bir eğitim programı sağlamalıdır.

Azerbaycan merkezi yönetim döneminden kalan sanayi politikasını tamamen değiştirerek piyasa ekonomisine yönelik yapısal bir değişikliğe gitmelidir. Bu çerçevede, en kısa sürede küçük ölçekli özel işletmelerin yaygınlaştırılmasına yönelmelidir. Eski tesislerin yerli hammadde potansiyeli de dikkate alınarak yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesine yönelinmelidir.

9.2- Tarım

Temel yasaların olmayışı nedeniyle Azerbaycan yönetimi öteki sektörlerde olduğu gibi, tarımda da özel mülkiyete dayalı yapılanmaya yeterince yönelememiştir. Kollektif özel mülkiyet arazisi (Kolhoz) ve sovhoz arazisinin, girdileri küçük çiftçilerden daha yeknesak ve devamlı temin etmeyi garanti edebilecek hür teşebbüse kiralanmasının, mevcut uygulama dikkate alınarak üzerinde durulmalıdır.

Geleceğe dönük olarak, pazar ekonomisi kavramı içerisinde Tarım Bakanlığı'nın yeniden reorganize edilmesi gereklidir. Bakanlık, yönetme ve uygulatma hüviyetini azaltmalı, daha çok yol gösterici ve genel politikanın savunucusu olmalıdır. Böylelikle bakanlık, genel politika alternatifleri ve içeriklerini hesaplamak ve optimal politikayı seçmek için analiz yapabilme kabiliyetini geliştirmelidir. Piyasa ekonomisine geçişte, destek için çiftçi ailelerine yardım sağlanmalı, zirai ürün vergilendirilmeli, BDT ülkeleri ve dünya pazarı ile zirai ürünlerde ticaret imkanı sağlamalı ve zirai araştırma yeniden yapılandırılmalıdır.

Ülkede milli zirai araştırma sisteminin geliştirilmesi için; çiftçiler ile bilimsel kurumlar arasındaki iletişim güçlendirilmeli, araştırma kurumlarıyla çiftçiler arasında bir irtibat hizmeti yapacak profesyonellerden oluşan bir ekip kurularak çiftçiye müşavirlik hizmeti götürülmelidir.

Özetle, her durumda aşağıda belirtilen şekilde bir hareket tarzı gereklidir:

* Devlet memurları ve çiftlik yöneticilerinin pazar ekonomisi teorisi ve iş yönetimi uygulamaları konularında eğitilmesi.

* Serbest rekabet ortamı ve işlemlerin iyileştirilmesi için zirai girdilerin ithali, ihracı ve dağıtım kanallarının, pazarlama ve küçük ölçekli işlemlerin özelleştirilmesi.

* Toprağa tam sahip olabilme, satabilme ve toprağını ipotek edebilme haklarını garanti altına alacak toprak ile ilgili kanuni düzenlemelerin hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi

* Devlet ve kooperatif çiftliklerinin özelleştirilmesi, çiftçilerin en başarılı olacağı alanlardan başlanması ve aynı zamanda modern toprak sahipliği idaresinin tesis edilmesi (Tapu kadastro sistemi).

* Gelecekte rasyonelize edileceğini gözönüne alarak açık veya gizli sübvansiyonların tekrar gözden geçirilmesi.

* Tekrar tespit edilen hedeflere göre tarım bakanlığının yeniden yönlendirilmesi.

* Etkili su fiyatlandırma politikaları kullanılması ve sulama sisteminin rehabilite edilmesi.

* Zirai araştırmanın güçlendirilmesi ve yeniden yapılandırılması.

* Modern bir zirai büyüme sisteminin tesis edilmesi.

* Sübvansiyon rasyonelizasyonu, zirai araştırma ve ziraate ilişkin konuların özelleştirme stratejisinin geliştirilmesi ve devlet memurlarının eğitilmesi konularında teknik yardım araştırılması.

C- FİNANSAL SEKTÖR

1- Temel Bankacılık Mevzuatı

Merkez Bankası Kanunu, piyasa ekonomisinin gerektirdiği faaliyetleri yerine getirebilecek nitelikte ve yeterlilikte hazırlanmıştır. Ancak, personel eğitim ve tecrübesinin yetersizliği nedeniyle aşağıda belirtilen ana faaliyet konularına ilişkin ayrıntılı ve kanunun yapısına uygun tali düzenlemeler oluşturulmalıdır.

a) Para politikasını yönetmek,

- b) Hükümetin mali acentası olarak görev yapmak,
- c) Piyasadaki para miktarını ihtiyaca göre ayarlamak,
- d) Hükümete ekonomik politika konusunda önerilerde bulunmak,
- f) Bankacılık sistemiyle ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek ve sistemi denetlemek,
- g) Ülkenin uluslararası döviz rezervlerini muhafaza etmek, döviz piyasası ve kambiyo sistemi ile ilgili düzenlemeleri yapmak,
- h) Kamu borçlarını yönetmek,

Kanun, piyasa ekonomisi şartlarına uygun tüm ayrıntı-ları içermesine karşın, Azerbaycan'ın kendi yapısı ve özel-likleri nedeniyle aşağıdaki değişikliklere ihtiyaç göstermek-tedir.

Para ve kredi politikasının oluşturulması ve fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik Merkez Bankası Kanununun 14. maddesi, Merkez Bankası'nın bu alandaki operasyonel bağımsızlığını arttıracak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Faiz oranları, döviz kurları, para ve kredi uygulamalarına yönelik düzenlemelerin, Millet Meclisi'nin onayına tabi olması şeklindeki günümüz uygulaması Merkez Bankası'nın etkin ve verimli çalışmasını önlemektedir. Aynı çerçevede, kanunda belirlenen şekliyle, iskonto oranının kullanımı yoluyla faiz oranlarının oluşturulmasına ilişkin düzenlemelerde bulunmak hakkındaki 32. maddesi, iskonto oranının ve kanuni yükümlülük oranlarının, finansal piyasaların gereklerine uygun olarak Merkez Bankası tarafından serbestçe yapılmasını sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.

Merkez Bankası Kanunu'nun 17. maddesi, kambiyo rejiminin kurulması ve döviz kurlarının belirlenmesinin Merkez Bankası tarafından yapılmasını sağlayacak şekilde açıkça değiştirilmelidir.

Aynı Kanununun 19. maddesi, Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemleri ve repo işlemleri ile diğer finansal enstrümanları kullanmasına olanak verecek şekilde genişletilmelidir.

Kanuni karşılık ve disponibilite oranlarını düzenleyen 32. madde, sözkonusu enstrümanlara faiz uygulanmasına olanak verecek şekilde değiştirilmesi gerekir.

Merkez Bankası'nın banka lisanslarını iptal edebilme yetkisini sağlayan 38. maddesinin, yönetimde değişiklik yapmak, diğer bankalarla birleştirmek, bazı işlemlerde muamele yetkisini kısıtlamak, ortaklara kar payı ödenmesini yasaklamak gibi konularda da yetki verecek şekilde genişletilmelidir.

Yönetim kurulunun kompozisyonu, yönetim kurulu üyelerinin nitelikleri, yetkileri ve fonksiyonları yasada daha net olarak belirtilmelidir. Tüm üyelerin ne şekilde tayin edilecekleri, azledilme prosedürü ve yönetim kurulu başkanının yetkileri yasada detaylandırılmalıdır.

Yönetim kurulu para politikasının oluşturulmasında yetki sahibi olmalı, bankanın bütçesi ve mevzuatını onaylamalı ve yönetim kurulu başkan ve yardımcılarının yetki ve sorumluluğunda gerçekleşen işlemleri denetleyebilmelidir.

Bankanın hükümetle olan ilişkileri, para, kredi ve

ekonomik politika konularında hükümete verilen danışmanlık hizmetlerinde hangi yöntemin uygulanacağı, anlaşmazlık durumunda sorumluluğun ne şekilde ortaya çıkacağı hususlarında yasada açıklık getirilmelidir.

Merkez Bankası yasası ayrıca aşağıdaki hususlarıda kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

- 1) Bankada alınan kararlarda yönetim kurulu üyeleri ve banka yöneticilerinin yarar ve kâr sağlamalarının yasaklanması,
- 2) Hükümetin bankaya olan yükümlülükleri ve bankadan borç almasında uygulanacak yöntem,
- 3) Gizlilik ve sır saklama meseleleri,
- 4) Bankanın gelir, gider, bütçe ve zararına ilişkin konular,
- 5) Bankanın denetlenmesi,
- 6) Para basımı ile ilgili detaylı operasyonlar.

Son olarak Merkez Bankası'nın ticari faaliyette bulunmasını, ticari bankalarla rekabet etmesini önleyen düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri ile ilgili Kanunla ilgili aşağıdaki düzenlemelere gidilmelidir.

Bir bankanın %12'sinden fazlasına sahip olmayı engelleyen 6. madde yumuşatılmalıdır. Örneğin; bankanın %10'undan fazla hissesine sahip olunması istendiğinde Merkez Bankası'nın onayı aranmalıdır.

Banka kurmak için müracat eden kişilerin usulüne uygun belgeleri zamanında vermelerine karşın belirli bir sürede yanıt alamamaları durumunda bankanın sorumlu yetkilisinin işten çıkarılması ile ilgili yasal hüküm yumuşatılmalıdır.

Bankaların, bankacılık dışında çok çeşitli faaliyetlerde bulunmasına olanak veren 5. madde daraltılmalıdır. Örneğin; bankalar mücevher alım-satımı ve taşımacılık gibi faaliyetleri yapabilmektedir.

2- Bankacılık Sisteminin İşleyişi

2.1- Genel Olarak Değerlendirilmesi

Daha öncede açıklandığı üzere, Azerbaycan finansal sisteminin en önemli olumsuz özelliği; rekabete kapalı olması ve etkin işlememesidir. Rekabetin gerçekleştirilememesinin nedeni, sistemde büyük paya sahip ve devlet sermayeli olan bankaların ihtisas konularının dışında faaliyet göstermemeleridir. Örneğin, toplam tasarrufların 3/4'ünü toplayan Sberbank (Tasarruf Bankası) bu fonların çok küçük bir kısmını kredi olarak kullanılabilmekte, kalanını Merkez Bankası ve diğer bankalara aktarmaktadır. İkinci en önemli unsur faiz enstrümanının mevduat ve kredi işlemlerinde amacına uygun olarak kullanılamayışıdır. Bilindiği gibi, piyasa ekonomisi teorisi; reel faiz uygulaması olmayan ülkelerde tüketim ve yatırımlarda devlet sübvansiyonlarına olan bağımlılık ve devamlılığın arttığı, tasarrufların yastık altında tutulduğu gerçeğini ortaya koyar.⁸⁴ Nitekim, Azerbaycan'da reel faiz uygulaması bulunmayışı Merkez Bankası'nı birinci derecede kredi kullandırıcı durumuna getirmiştir.

- Bankacılık sistemindeki ortaklık yapısı da rekabeti önleyen

⁸⁴ Galhis, V., "Financial intermediation and Economic Growth in Less Developed Countries: A Theoretical Approach," Journal of Development Studies, Vol. 13, No. 2 (Ocak 1977).

bir diğ er husustur. Bankacılık sisteminde en büyük payı alan ihtisas bankalarının sermayelerinin en az %51'i devlete aittir. %49'u da devlet iktisadi teş ekküllerine aittir. Bu özellik rekabeti önlemenin yanında verimsiz çalışmaya da yol açmaktadır. Ayrıca, yabancı sermayenin bir bankanın %49'undan fazlasına sahip olamaması, rekabeti artıracak olan yabancı sermayeli bankaların girişini de önlemektedir.

- Devlet bankalarının topladıkları mevduatla ilgili olarak kanuni yükümlülüklerle tabi olmaması bankacılık sisteminde fonların artışına yol açmaktadır.
- Devlet bankalarının kullandıkları kredilerin büyük bölümü tahsil edilemeyecek özelliktedir. Aktif ve pasif kalitesi son derece düşük olan bu bankaların ticari bankacılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için yeniden yapılanmaları gerekmektedir.
- Bankacılık sistemi rekabetçi ve etkin bir yapıya sahip değildir. Sistemin limitli bir rekabet ortamında faaliyet göstermesinde özellikle devlet bankalarının bilanço yapılarına ve özelliklerine uygun faaliyet göstermeleri önemli rol oynar. Örneğin, Sberbank (Emanetbank) tasarrufların çoğunluğunu toplamasına karşın firma ve şahıslara kredi kullandırmaz. Buna karşın kredi kullandıran bankalar ihtiyaçları kadar fon toplayamazlar. Diğ er bir önemli nedende faiz faktörünün serbest piyasa gereklerine uygun kullanılmayış ıdır. Gerek mevduat gerekse kredi faizleri negatiftir. Ayrıca, ihtisas bankası durumundaki büyük

bankaların sermaye yapılarının devlet mülkiyetinde olması da rekabetçi piyasanın oluşmasını engellemektedir.

- Sistemin etkin ve verimli çalışmamasında bir önemli unsurda kanuni yükümlülüklerin hesaplanma şeklidir. Vade faktöründen bağımsız olarak ve karışık bir hesaplama şekliyle yalnızca her ayın ilk günü mevduat bakiyesine karşılık uygulanması uygulaması likidite yönetimini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Bankacılık sisteminin hizmet kalitesi ve süratı yetersizdir. Bunun temel nedeni piyasa ekonomisine ilişkin bilgi birikimi ve tecrübenin olmayışdır. Bu yetersizlik bankaların gerek yurt içinde değişik hizmet üretmelerini ve vermelerini, gerekse yurtdışı ile ilgili bankacılık işlemlerini yapmalarını önlemektedir. Eski Sovyet sisteminde bankacılık teknik uygulamalarının da ayrıntılarıyla dolu olması, günümüz bankacılık uygulamalarında teknik açıdan uygulama yetersizlikleri ve zorluklarını ortaya çıkarmaktadır. Ticari bankalarda dahi muhasebe bölümünün en önemli bölüm olarak ele alınması ve hiç bir ödemenin muhasebecinin izni dışında gerçekleştirilememesi bunun en belirgin göstergesidir.
- Bankacılık alanındaki eğitim yetersizdir. Banka yönetici ve elemanlarının değişik mesleklerden gelebilmesi, eğitim kurumlarında bu alanda eğitim verilmemesi bunun temel nedenidir.
- Bankaların kasalarında bulundurabilecekleri nakit miktarı son derece kısıtlıdır. Nakit tahsilat ve tediyelemlerin sis-

temde sınırlandırılmış olması kaynakların etkin ve verimli kullandırımını ve her tür bankacılık hizmetinin gelişmesini engellemektedir.

- Bankalarca verilen hizmetler son derece pahalıdır. Müşterinin kendi hesabından para çekmesi durumunda bile zaman zaman komisyon talep edildiği görülmektedir. TABLO -22'den de görüleceği üzere hizmetlerin bu şekilde yüksek olması, esasen bankacılık sistemine güven duymayan tasarrufluları daha da uzaklaştırmaktadır.

2- Bankacılık Sistemine Yönelik Öneriler

- a) Merkez Bankası zaman içinde, sürdürmekte olduğu aracı rolünü kurulacak olan etkin bir interbank piyasasına bırakmalıdır. Halen başlanmış olan bu yöndeki çalışmalar, Merkez Bankası'nın bankaları düşük faizle kısa vadeli fonlaması uygulamasının sona erdirilmesi, bunun yerine spesifik alanlara cari piyasa faizi üzerinden kredi verilmesi ve Sberbank (Emanet Bankası) fonlarının da bu paralelde kullandırılması suretiyle hızlandırılmalıdır.
- b) Bankalar, Merkez Bankası nezdinde cari hesap açmalı ve bankalar arası borç ve alacaklar bu hesaplar üzerinde günlük olarak gerçekleştirilmelidir. Halen bankalarca, Agroprombank (Ziraat) ve Promstroibank (Sanayi Yatırım) nezdinde hesap açma uygulamasının neden olduğu banka parası (kaydi para) oluşumu bu sayede sona erecek, Merkez Bankası Para Politikası üzerinde kontrol hakimiyeti sağlayacaktır.

- c) Bankacılık sistemi bilançoların yeniden yapılandırılması gerekir. Çünkü önde gelen finansal kuruluşlar, bilançolarında Rusya'dan devralınan borç ve alacakları gösterir şekilde tanzim edilmektedir. Bilançoları gereksiz şekilde şişiren bu donuk kalemlerin tasfiyesi için ilgili BDT ülkeleri ile kapsamlı anlaşmalar yapılmalıdır.
- d) Karşılık ve disponibilite oranlarının hesaplanma şekli değiştirilmeli, her ayın ilk günündeki toplam mevduat üzerinden hesaplanan karşılık miktarı, ortalama mevduat bakiyeleri üzerinden daha kısa dönemlerde hesap edilmelidir. Bilindiği gibi munzam karşılık ve disponibilite enstrümanı açık piyasa işlemlerinin önemli bir bölümünü oluşturur. Bu da para politikasının oluşturulmasında ve uygulanmasında en önemli kısa vadeli politika aracıdır.⁸⁵
- e) Bütçe açıklarının, Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi azaltılmalıdır. Bu alanda finansal sektör yardımıyla sermaye piyasası araçları devreye sokulmalıdır. Çünkü Merkez Bankası kaynaklarının kullanılması enflasyon artışı ve kaynakların verimsiz kullanılmasına yol açmaktadır.⁸⁶
- f) Tasarrufların artışı ve enflasyonun önlenmesinde etkin ve reel bir faiz politikası uygulanmalıdır. Mc Kinnon (1973) ve Shaw (1973) gibi ekonomistler düşük faiz oranlarının yatırımları artıracığı ve büyümeyi hızlandıracağı tezini

⁸⁵ Khatkhate, D.R., "Analytic Basis of the Working of Monetary Policy in Less Developed Countries," IMF Staff Papers, Vol. 19, No. 3 (Kasım 1972)

⁸⁶ Coats, W.L. and D.R. Khatkhate, "Money Supply Implication of Commercial Banks' Financing of Government Debt in Developing Countries," Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol. 40, No. 2 (Mayıs 1978)

savunmaktalarsa da tasarrufların kısıtlı olduğu ülkelerde aksi yönde etki yapmaktadır. Ekonomide finansal kaynakların etkin dağılımı ile birlikte dahili ve harici denge sağlanması açısından faiz politikasının, talep yönetimi tekniği açısından önemli bir rolü vardır.⁸⁷

- g) Bankalar Birliği'nin, bankacılık eğitimi konusunda aktif rol üstlenerek sektörün bu alandaki açığını giderecek ve mesleki düzenlemeler konusunda çalışmalar yaparak rekabet ortamını yaratacak şekilde yapılandırılmasına çalışılmalıdır. Ayrıca bu kurumun, diğer gelişmiş ülkelerdeki benzer kurumlarla eleman yetiştirilmesi ve bankacılık sisteminin geliştirilmesi konularında işbirliğine giderek, sektörün bu konudaki eksikliğini gidermesi yararlı olacaktır.
- h) Gerek ekonomik faaliyetlerin düzenli olarak sürdürülmesi, gerekse bankacılığın gelişmesi açısından piyasaya yeterli nakit para sürülmesi ve bankaların nakit para işlemleri için kasalarında yeteri kadar nakit para bulundurmalarına ilişkin uygulamaya geçilmelidir. Piyasadaki para miktarı Azerbaycan ekonomisinin ihtiyacına cevap vermemektedir. Ücretler dahi zamanında ödenmemektedir.⁸⁸ Ancak, sorunun temel nedenini bankalardaki kaydi paranın kullanımına uygun düzenleme ve enstrümanların bulunmayışından kaynaklandığı gözönüne alınarak, çek gibi ödeme araçlarının kullanılması yolunda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

⁸⁷ IMF, "Interest Rate Policies in Developing Countries," Occasional Paper, No. 22 (Ekim 1983)

⁸⁸ IMF, Economic Reviews, Azerbaycan (1993)

3- Para Politikası ve Para Piyasası

Diğer Merkezi Planlama Ülkelerinde olduğu gibi, Merkez Bankası'nın ekonominin ihtiyacı olan kredileri temin etmesi görevi dışında para politikası oluşturulması ve bu politika-nın bir gereği olarak para politikası enstrümanlarının kulla-nılması uygulaması bugüne kadar gerçekleştirilememiştir.

Bağımsız bir para politikasının oluşturulması için ilk etapta şunlar yapılmalıdır;

- Merkez Bankası nezdinde, tüm bankalarca kanuni karşılık hesapları açılmalıdır. Parasal tabanın oluşturulması için bu gereklidir. Ticari bankalarca kullanılacak kredilerin takip ve sınırlandırılması, yani para arzının kontrolü ancak parasal tabanın bilinmesi ile mümkün olacaktır.⁸⁹

Kanuni karşılık uygulamasının gereği gibi başlatılması için, çok fonksiyonlu bir kompüter sistemine ve Merkez Bankası ile bankacılık sistemi arasında etkin bir iletişim ağına ihtiyaç bulunmaktadır.

- Merkez Bankası'nın bankaları doğrudan finanse etmesi uygu-laması gözden geçirilerek bazı kısıtlamalar getirilmelidir. Şöyle ki:

a) Halen %150 olan Merkez Bankası kredi kullandırım faizi, enflasyonun %1000'lere ulaştığı ülkede yetersizdir (Bkz. TABLO -12). Merkez Bankası faiz oranları reel seviyelere yükseltilmelidir. Çünkü gerçeci olmayan faizlerin uygu-landığı ortamlarda stokçuluk ve verimsiz alanlara yatırımlar artmaktadır. Kur artışları, sermaye kaçışları

⁸⁹ Day, William H.L, "Domestic Credit and Monetary Ceilings Under Alternative Exchange Rate Regimes," IMF Staff Papers (Eylül 1979).

ve yüksek enflasyon ortaya çıkmaktadır.⁹⁰

b) Bankalara doğrudan kredi verilmesi yerine reeskont uygulamasına geçilmelidir. Çünkü kredi hacminin doğrudan Merkez Bankası tarafından veya bankacılık sektörü tarafından artırılması farklı etkiler yaratır.⁹¹ Bankaların teminat esasına bağlı olarak belirli bir limit dahilinde kredilendirilmesi gerekir. Bu şekildeki uygulama ticari senetlerin, devlet tahvili ve hazine bonolarının uygulama etkinliğinin artmasına yol açacak ve daha sonraki dönemlerde repo işlemlerine zemin hazırlayacaktır.

c) Merkez Bankası ve para politikası yönetimi hükümet ve devlet borç yönetiminden bağımsız olmalıdır. Hernekadar hükümete verilecek yıllık kredi tutarı hakkında bir parlamento kararı varsa da kullanıldığı söylenemez. TABLO - 21'den de görüleceği üzere yüksek oranda artan emisyon hacmi devlet finansman ihtiyacını ortaya koymaktadır.

- Merkez Bankası'nın para politikası ile ilgili amaçlarını gerçekleştirebilmesi için altyapı çalışmalarının tamamlanması gerekir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz; para politikasının yerine getirilmesi ile ilgili yönetim bilgi sistemi ve programı, Merkez Bankası'nca bankaların ne şekilde kredilendirileceğiyle ilgili uygulama prosedürü, kanuni yükümlülüklerin uygulama şekliyle ilgili mevzuat, açık piyasa işlemlerinin şekli ve menkul kıymetlerin muhafazası, transferi ve ödenmesi ile ilgili prosedür. Bu

⁹⁰ Issues in Interest Rate Management and Liberalization, IMF Publications Selected Readings, Pag. 1-3 (Haziran 1993)

⁹¹ Money, Credit, and Interest Rates, IMF Publications Selected Readings, Pag. 27 (Haziran 1993)

konularla ilgili olarak uluslararası kuruluşlardan veya dost ülkelerden teknik yardım istenmelidir.

- Bugün için yıllık kredi planlarının hazırlanması ve izlenmesi ile ticari bankaların ilgili kredi kuralları ve normlara uygunluğunu sağlamakla görevli olan araştırma departmanı ve istatistik departmanı, faaliyet alanını para politikasının oluşturulmasında analitik bir çerçevede faaliyet göstermeye yönlendirilmelidir. Çünkü pazar ekonomisinde para politikasının uygulanışı, Merkez Bankası'nın rolünün kredi planından parasal hedeflere değiştirilmesi ile mümkün olacaktır.⁹² Söskonusu amacın gerçekleşmesi için ilgili departman tarafından aşağıdaki tabloların periyodik düzenlenmesi gerekmektedir.

- a) Merkez Bankası'nın haftalık analitik bilançosu,
- b) Aylık parasal veriler tablosu (Monetary Survey),
- c) Aylık para arzını etkileyen faktörler tablosu,
- d) Aylık para arzı tablosu,
- e) Aylık önemli krediler tablosu,

Yukarıda belirtilen ve ne şekilde düzenleneceği

TABLO - 25-26-27-28'de gösterilen⁹³, istatistiki verilerin izlenmesiyle şu amaçlar hedeflenmelidir;

- a) İç ve dış varlıklardaki gelişme ile rezerv parada ortaya çıkan değişiklikler ve bunların düzenli olarak analizi,
- b) Para, kredi arzı trendlerinin izlenmesi ile rezerv para ve

⁹² Sundararajan, V., "Financial Sector Reform and Central Banking in Centrally Planned Economies," IMF Publications, Page 8-9 (Aralık 1990)

⁹³ Davis, Jeffrey M., "Macroeconomic Adjustment: Policy Instruments and Issues," IMF Publications (Aug.1992)

- geniş tanımlı parasal büyüklüklerin ilişkisinin analizi,
- c) Parasal büyüklüklerin değişimine yol açan aylık değişimlerin analizi,
- d) Parasal büyüklükler ile makro ekonomik göstergeler arasındaki ilişkinin analizi,

Tüm bu analiz ve inceleme sonuçları ile kuruluş ve bakanlıklardan toplanan istatistiki veriler Merkez Bankası üst yönetimine aylık ve haftalık olarak raporlanmalıdır.

4- Ödemeler Sistemi

Ekonominin gelişimi için etkili ve verimli bir ödemeler sistemine ihtiyaç vardır. Ödeme emirlerinin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla Merkez Bankası nezdinde tüm bankaların bir hesabı bulunması ve bankalar arası ödeme emirlerinin bu hesaplar aracılığı ile transfer veya mahsup edilerek yerine getirilmesi, banka fonlarının daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Bankaların, interbank hesaplarını kapatmak için Merkez Bankası parasını kullanmaları, rezervlerinin verimliliğini artırırken, aynı zamanda uygulama ve kontrol kolaylığı sağlayacaktır.

Takas düzenlemelerinin yetersizliği, bilgi akışının gecikmesi ve ödemeler sisteminin yasayla netleştirilmemiş olması, bankaların bilançolarında tasfiyesi gereken kalemlerin birikimine, fon akışının yavaşlamasına yol açmakta bu da parasal istatistiklerin yanısıra karşılık mekanizmasının düzensiz çalışmasına yol açmaktadır.⁹⁴ Etkin bir takas

⁹⁴ Sundararajan, V., "Financial Sector Reform and Central Banking in Centrally Planned Economies," IMF Publications, Page 19 (Aralık 1990)

sisteminin geliştirilmesi için; ödemeleri hızlandıracak ve yeni doğacak ihtiyaçlara da cevap verecek şekilde, teknolojik imkanlardan yararlanılarak merkezi ve bölgesel takas merkezleri kurulmalıdır.

Azerbaycan'da, posta hizmetlerinin yetersizliği, sınırlı otomasyon ve sektörün yapısından kaynaklanan gecikmelerin önlenmesi için posta servisine olan bağımlılık en alt düzeye indirilmelidir. Çünkü halen Bakü içindeki ödemeler 2-4 gün, taşrada ise 10-14 gün içerisinde tasfiye edilebilmektedir.⁹⁵ İnterbank ödeme belgeleri ve ödeme emirlerinin posta yoluyla gönderilmesine alternatif olarak, daha hızlı ulaşım sisteminin geliştirilmesi ve böylelikle postadan kaynaklanan gecikmeler nedeniyle ödemelerdeki aksamaların önlenmesi gerekmektedir.

Aktif bir likidite yönetimi ile ödeme yükümlülüklerinin zamanında yerine getirilmesi, gereksiz rezerv tutmayı önleyerek, parasal programlamayı kolaylaştırırken, bankaların likidite yetersizliğine girmelerini önleyecektir.

Bankalar arasındaki yüksek miktarlı transferlerin şifre yoluyla yapılması ve bankalar arası aktarılan paraların en yüksek kazancı sağlaması için kısa vadeli faiz oranının düzenli çalıştırılması, interbank piyasasının gelişmesine yardımcı olacak ve böylelikle bankaların sahip oldukları pozisyonları daha iyi yönetmelerine imkan doğacaktır.

Ülkedeki bankaların, muhabir banka ilişkilerini geliştirilmesi ve dünyadaki standart uygulamalara geçmesi gerekmektedir.

⁹⁵ IMF Economic Reviews "Azerbayjan" (1993)

tedir. Cumhuriyetler arasındaki ödemelerin yetersizliği uluslararası ticaretin gelişimini olumsuz etkilemekte ve takas ticaretine hız vermektedir. Serbest işleyen, etkin bir uluslararası ödemeler sisteminin bankacılık ve ticaretin gelişimine önemli katkısı bulunacaktır.

5- Döviz Piyasası

Azerbaycan'da sistematik bir döviz piyasası yoktur. Bankalararası Döviz Piyasası 26 Temmuz 1993'de faaliyete geçmesine karşın, döviz piyasasında kayda değer bir işlem hacmine erişilememiştir. Bu durum gerçek değeri üzerinden işlem görmeyen dövizin arz yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

9 Temmuz 1994 tarihi itibarıyla 18 banka kambiyo yetkisine sahip olmasına karşın⁹⁶, işlem hacminin %90'ına yakını bir devlet bankası olan International (Uluslararası) Banka tarafından gerçekleştirilmesi ve ülkede döviz rejimi serbestisi bulunmayışı, etkin bir döviz piyasasının kısa sürede kurulamayacağını yansıtmaktadır.

Bankalararası Döviz Piyasası'nın gelişimi için şu tedbirlerin alınması gerekir;

- Serbest bir döviz interbankı oluşturulmalı ve ticari bankalar ile büyük ölçekli firmaların en iyi pazar fiyatı ile işlem yapmalarına imkan verilerek, açık döviz pozisyonu risklerinin azaltılması sağlanmalıdır. Bugün için müşteri

⁹⁶ Michalopoulos, Constantine and David Tarr. "Energizing Trade of the States of the Former USSR," Finance Development, IMF Publications, Page 24 (March 1993)

taleplerine aracılık eden broker durumunda gözüken kambiyo lisanslı bankaların kendi adlarına pozisyon açarak müşterileri veya diğer bankalarla işlem yapmalarına dönük mevzuatın bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Bunun için interbank Döviz Piyasası'na kolay ve seri ulaşım sağlayan bir iletişim sistemi (Örneğin, Reuter Dealing 2000-I, Teletype TTS sistemleri gibi) oluşturulmalıdır. Başlangıçta telefonla yapılabilecek yerel döviz piyasası işlemlerine de bağlayıcı kurallar getirilmelidir. Bankalara, talep halinde kotasyon verilme yükümlülüğü, işlemin bağitlanmasından sonra iptal edilememesi ve asgari bir işlem limiti olması bu kuralların başında gelmelidir. Döviz alım satım işlemlerinin kural ve prensipleri pazar katılımcılarından oluşan bir döviz uygulama komitesi tarafından belirlenmelidir. Önde gelen bankaların işlem elemanlarından oluşan bu komite periyodik olarak toplanmalıdır.

- Açık pozisyonların hesaplanmasında uluslararası kurallar uygulanmalıdır. Bankaların günlük pozisyonlarını içeren aylık raporlar, Merkez Bankası Uluslararası İlişkiler Departmanı'na istenmeli, büyük bankalardan ise telefonla her gün bilgi alınmalıdır.
- Merkez Bankası günlük alım satım kurlarını hergün ilan etmeli ve gerçekleştirilen işlemler bankalarca bu kurlar üzerinden muhasebeleştirilmelidir. Bugün için geçerli olan işlem ve muhasebe kuru şeklindeki ikili uygulama iptal edilmelidir.
- interbank döviz işlemlerini geliştirmek ve kolaylaştırmak

için önde gelen yetkili bankalarla direkt bağlantısı olan ve modern araç ve gereçle donatılmış bir işlem odası Merkez Bankası bünyesinde geciktirilmeden kurulmalıdır. Merkez Bankası bu sayede piyasadaki gelişmeleri izlemeli ve gerekirse müdahale etmelidir.

- Dövizli mevduatlar için de kanuni karşılık uygulaması getirilmelidir.
- Her türlü dövizli işlemin teorisi, uygulaması ve muhasebeleştirilmesi için ilgili personele yurtiçi ve yurt dışı eğitim olanakları sağlanmalıdır.
- Azerbaycan parasının yabancı paralara karşı konvertibiliteye geçirilmesinde yarar görmekteyiz. Çünkü deneyimler göstermiştir ki eski USSR orijinli ülkeler konvertibilite ile birlikte düşük ve yeknesak tarifelerle işleyen ticaret rejimine geçtiklerinde ülke büyümesinde daha kolay sonuçlar alınmaktadır.⁹⁷ Öte yandan serbest kur esasına geçen, Rusya'da döviz kurlarındaki artışın enflasyonun gerisinde kaldığı, Letonya ve litvanya'da ise milli paraların Rus Rublesi'ne karşı değer kazandıkları gözlenmiştir.⁹⁸ Konvertibiliteye geçişde döviz kurlarının aşırı yükselmesiyle ortaya çıkan kaynak dağılımındaki olumsuz etki ile cari işlemler dengesinin sürdürülmesi yolunda alınan tedbirlerin ortaya çıkardığı döviz kuru istikrarsızlıkları potansiyel riskleri oluşturmaktadır. Bunu önlemek için;

⁹⁷ Michalopoulos, Constantine and David Tarr, "Energizing Trade of the States of the Former USSR," Finance Development, IMF Publications, Page 24 (March 1993)

⁹⁸ Quirk, Peter J. and Herán Cortes Douglas, "Domestic Policies Make a Difference," Finance Development, IMF Publications, Page 31 (June 1993)

aşamalı olarak konvertibiliteye geçilmesi, uygun döviz kurunun belirlenmesi, uluslararası rezervlerin yeterli hale getirilmesi, tutarlı makro ekonomik politikaların oluşturulması ve pazar fiyatları ve olanaklarının hızlı uyum gösteren ekonomik birimlere sahip piyasanın yaratılması şarklarının yerine getirilmesi gerekir.⁹⁹

6- Bankacılık Sisteminin Denetlenmesi

- a) Bankaların iştirak sahibi olması ile ilgili herhangi bir limit ve kural bulunmamaktadır. Bilindiği gibi piyasa ekonomilerinde, bankaların sahip olacakları ortaklıklara yatıracağı fonların azami miktarı ve hangi tür firmalara ortak olabileceklerine dair kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu alandaki yasa boşluğunun giderilmesi gerekir.
- b) Merkez Bankası Kanunu'nun 29. maddesinde açıklanan ekonomik normlarla ilgili kredi limitini gösterir herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Diğer yandan, bu maddede yer alan kanuni karşılıklarla ilgili hüküm, kanunun para ve kredi düzenlemeleri ile ilgili 3.bölümüne alınmalıdır. Çünkü karşılık ve dispoñibilite enstrümanları para politikasının bir aracıdır. Para talebi ve çarpanını (money multiplier) etkileyerek para hacmini kontrol etmeye yarar.¹⁰⁰
- c) Merkez Bankası, bankaların faaliyetlerinin takip ve denetlenmesi ile ilgili ayrıntılı düzenlemelere gitmelidir. Bu düzenlemeler bankaların likidite, güvenilirlik ve finansal

⁹⁹ Greene, Joshua E. and Peter Isard, "Currency Convertibility and the transformation of Centrally Planned Economies," Occasional Paper, Page 18 (June 1991)

¹⁰⁰ Davis, Jeffrrey M., "Macroeconomic Adjustment Policy Instruments and Issues," Syf. 16 (Ağustos 1992)

- güçleri ile ilgili yönetsel standartlar ortaya koymalıdır.
- d) Merkez Bankası Kanunu'nun 38. maddesinde açıklanan ve bankacılık mevzuatının ihlaline yönelik eylemlerin belirlenmesi durumunda, banka yönetiminin yenilenmesine yetki verecek şekilde Merkez Bankası tarafından izlenecek yol sırasıyla belirtilmelidir.
- e) Bankaların kuruluş izinleri verilirken tekel oluşturulmaması açısından iki unsura azami önem verilmelidir: Birincisi, bankaların bir birleriyle gerçekten rekabet içinde bulunmalarına, ikincisi ise bankanın bir kişinin eline geçmemesine. Fiiliyatta, mülkiyette ortaya çıkacak tek başlılığı önleme açısından ortaklardan en az ikisinin günlük yönetimde görev alması ve büyük hissedarlara verilecek kredilerin kısıtlamaya ve yasaklamaya tabi tutulması bu alandaki problemleri halledebilir.
- f) Banka açma başvurularına, Merkez Bankası'nca 1 ay içerisinde yanıt verilmesi zorunluluğu ve gecikmeye neden olan yetkilinin sorumluluğunun aranması aşırıya giden bir uygulamadır. Yasa, ortakların sağlıklı bir finansal yapıya sahip olduklarını ortaya koyacak makul bir inceleme ve araştırma süresi ve şeklini sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bankacılık tecrübesi, eğitilmiş denetici azlığı ve finansal kaynakların yetersizliği nedeniyle Azerbaycan'daki banka sayısının 100'ü aşmamasında fayda görmekteyiz. Asgari sermaye miktarının da bir çok ülkede uygulanan 1 milyon USD seviyesine aşamalı olarak çıkarıl-

ması sağlanmalıdır. Bankacılık lisanslarının asgari standartlarını yerine getiren her vatandaşa verilmemesi, sermaye gücü olan teşebbüslere verilmesi lazımdır.

- h) Merkez Bankası'nın 1 no'lu genelgesinde yerli sermaye ile kurulan bankaların sermaye yükümlülüğünün 1 yıl içinde tamamlanması zorunluluğunu getirmesine karşın, yabancı ortaklı bankalar için bir açıklama getirilmemiştir.
- ı) Bankaların kuruluş ve faaliyet olmak üzere iki aşamalı izne tabi bulunmasının daha etkin olacağı görüşünderiz. Genel bilgilere göre verilecek kuruluş izninden sonra; personelin eğitilmesi ve temini, ihtiyaçların temini, denetim, kredi ve muhasebe ile ilgili altyapının tamamlanmasından sonra da faaliyet izni verilmelidir.
- i) Bankacılık işlemlerinin yasal tabanı ile ilgili yeter-sizlikler Ticaret Kanunu'nun yasalastırılması ile gide-rilmelidir. Yasanın finansal akitler, teminatlar, menkul kıymet ve iflas gibi konularda hükümleri detaylı olarak içermesi gerekir.
- j) Merkez Bankası'nın ülkede yaşanan yüksek enflasyonun, banka bilançolarını erezyona uğratmaması için düzenlemeler getirmesi gerekir. Örneğin, banka fonlarının bir bölümünün gayrimenkule veya artı pozisyonlu döviz işlemlerine yatı-rılması uygulamasına gidilebilir. Bu tür işlemler banka sermayelerinin aşınmasını ve yüksek zararları önleyecek-tir.
- k) Merkez Bankası'nın bankaları finanse etme uygulamasına yeni kısıtlamalar getirilmelidir. Çünkü düşük faizli Mer-

kez Bankası kaynakları mikro ve makro ekonomi açısından tehlikeli sonuçlar çıkarabilecek özelliktedir. Bilimsel veriler göstermektedir ki tasarruf,, yatırım ve büyüme arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Bu ilişki borcu olmayan (Azerbaycan'daki gibi) ülkelerin yeterli büyüme oranını yakalaması için ekonomide mevcut problemlerin dikkate alınmasına ihtiyaç gösterir. Çünkü finansman kolaylıkları, sermaye oluşumu ve kaynak kullanımında olumlu neticeler vereceğini garanti etmez. Politikaların bir pakete göre oluşturulması gerekir.¹⁰¹

1) Bankacılık sisteminde kullanılan muhasebe yapısı ve planı, diğer merkezi planlama ülkelerinde olduğu gibi, piyasa ekonomisinde faaliyet gösteren ticari bankaların denetimi için güvenilir ve uygun değildir.¹⁰² Bu nedenle pazar ekonomisi standartlarına uygun bir muhasebe sistemi geliştirilmelidir. Bu sistemin şu özellikleri içermesi sağlanmalıdır.

a) Tahsil edilmeyen ve tahakkuk etmiş faizler, tahsili gecikmiş ve takibe geçilmiş krediler ile ödeme aşamalarına göre kredi hesaplarının sistemli olarak tasnifi,

b) Taahhüt, garanti ve yükümlülükleri gösterir nazım hesaplar,

c) Gelir gider hesapları ile peşin ödemeleri içeren düzenleyici hesaplar,

¹⁰¹ Warwick, Kenneth S., "World Economic Transition: Saving and Investment in Developing Countries", Finance Development, syf. 37, IMF a quarterly publication (Haziran 1991)

¹⁰² IMF Institute, Financial Sector Referring and Central Banking in Centrally Planned Economies, syf. 18 (Haziran 1993)

- d) Bankanın karlılığının tam analizini sağlayacak şekilde detaylı gelir gider hesaplar,
- e) Yabancı parayla işlem gören aktif-pasif, gelir-gider ve nazım hesaplar,
- f) Aktif-pasif hesapların likiditesine göre sıralanması.

7- Bankacılık Sektöründe Organizasyon Yapısı

7.1- Merkez Bankası'nın (ANB) Organizasyonu ve Yönetimi

Merkez Bankası'nın geleneksel fonksiyonlarına uygun olarak ele alınan organizasyon yapısı, kambiyo düzenlemeleri, döviz rezervleri ve hükümete ekonomik danışmanlık yapma konularını da içine alacak şekilde yeniden ele alınmalıdır. Bu görüşten hareketle yakın geleceğe dönük olarak Merkez Bankası fonksiyonları aşağıdaki gruplara bölünebilir.

- 1- Para, kredi politikası ve ekonomik araştırma: Politika analizi, ekonomik araştırma, para ve kredi programı, is-konto ve açık piyasa işlemleri politikası, özel eğitimler, istatistik, aylık, üç aylık ve yıllık raporların hazırlanması.
- 2- Bankacılık: Nakit işlemleri ve yönetimi, para basımı, saklanması ve dağıtımı, yıpranmış paraların yok edilmesi, ödemeler sistemi, takas, bankaların rezervleri, muhabir hesapları, kamu borçları yönetimi, şubelerin denetimi.
- 3- Muhasebe: Mevzuatlar günlük kayıt ve muhasebe işlemleri, blanço ve kar-zarar hesapları, haftalık gelirler, maliye muhasebesi.
- 4-Yönetim: Personel, Eğitim, Levazım, Bütçe, Kütüphane, Bilgi

İşlem Merkezi, Güvenlik, Organizasyon ve Halkla İlişkiler.

5- Uluslararası: Döviz işlemleri, döviz piyasası, uluslararası rezervlerin yönetimi ve yatırım politikaları, kambiyo mevzuatı ve düzenlemeleri, uluslararası kuruluşlarla ilişkiler.

6- Banka Teftişi: Lisans, yerinde teftiş, banka kayıtları raporlama sistemi, problemleri bankaların uygulamalarının izlenmesi, talimatların yayınlanması ve düzenleyici eylemler.

Banka bünyesinde departmanlar ile yönetim kurulu ve yürütme komitesi arasında görev yapan bağımsız bir genel sekreterlik birimi kurulması ve bankadaki tüm işlemlerin bu bölüm tarafından gözetilmesi ve usulüne uygun olarak işlem yapılmasına ilişkin tedbirlerin alınması sağlanmalıdır. Bu bölümün ayrıca bağımsız bir dahili denetleme birimi tarafından desteklenmesi de bankanın değişik yönetim birimlerindeki verimlilik ve etkinliği artırmış olacaktır.

Yukarıda açıklanan organizasyonel düzenlemeler sonucunda, Merkez Bankası, bankacılık sisteminin denetleme ve takibi, uluslararası rezervlerin yönetimi, para ve kredi politikasının oluşturulması, analizi ve izlenmesi şeklindeki temel görevlerini yerine getirmede gerekli etkin araçlara ve sisteme sahip olacaktır.

Organizasyon yapısı, yeterli bir dahili kontrol mekanizması desteğinde katılımcı bir karar alma özelliğine sahip olmalıdır. Başlangıçta para ve kambiyo işlemlerinin iki ayrı departmandan yönetilmesinde büyük yarar bulunmaktadır. Çünkü

herhangi bir dövizli işlemin yapılmadığı Merkez Bankası'nda böyle bir ayırım ilgili departmanların kendi görevleriyle ilgili sistem ve araçları daha kısa sürede elde etmeleri sağlanmış olacaktır.

Mevcut uygulamada, ekonomi ve bankacılık sektörüne ilişkin istatistiki veriler muhasebe departmanında toplanmaktadır. Ekonomi ve para politikasının oluşturulması için duyulan bilgi akışını en verimli şekilde sağlayabilmek için, istatistiki verilerin daha da geliştirilmiş bir yöntemle Araştırma Departmanında izlenmesi yararlı olacaktır.

7.2- Diğer Bankaların Organizasyon Yapısı

Gerek devlet bankaları gerekse ticari bankaların organizasyonel yapıları incelendiğinde çok farklı bölümlere sahip oldukları, standart bir organizasyon yapısından yoksun oldukları görülmektedir. Devlet ve özel bankalardan seçilen örnek bankaların organizasyonlarında yer alan bölümler TABLO 29 'da da görüleceği üzere Eski Sovyetler Birliği uygulamalarının yolaçtığı belirsizliği yansıtmaktadır. Piyasa ekonomisine yönelik yeniden yapılanma sürecinde, bankacılık hizmet ve ürün çeşitlenmesinin her seviyesine ve her müşteri grubuna hitap edebilecek, TABLO - 30'da gösterilen organizasyon yapısının örnek model olarak ele alınmasında yarar görmekteyiz.¹⁰³

¹⁰³ Channon, Derek F., "Bank Strategic Manegment and Marketing," John Wiley and Sons Ltd. (1986), syf. 201, 204, 205

SONUÇ

Ekonomi

Üretim kararlarının ve fiyatlandırmanın merkezi otorite tarafından belirlenmesi nedeniyle, Merkezi Planlama Ekonomilerinde, kaynak kullanımında etkin kararlar alınamamaktadır. Bunun sonucunda ya karaborsa vurgunculugu ya da devlet bütçesini zorlayan sübvansiyonlar oluşmaktadır. Piyasa ekonomisine geçişin ilk devrelerinde bu sistemin göreceli olarak etkisini sürdürdüğü görülmektedir.

Eski SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan BDT ülkelerinden biri olan Azerbaycan, sözkonusu olumsuzlukları bünyesinde yaşamakta olup piyasa ekonomisine geçiş sürecinin henüz başındadır. Sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile eğitilmiş işgücü potansiyeli geçiş sürecini en kısa sürede aşmada sahip olduğu üstünlükleri oluşturmaktadır.

Birinci bölümde (A-6.6.3) de bahsedildiği üzere, ülkede uygulamaya konulan kanunlar henüz serbest piyasa ekonomi alt yapısına cevap veremeyecek düzeydedir. Hükümet etkin, dinamik bir özel sektör ve başarılı bir özelleştirme sürecini desteklemek için, acilen serbest piyasa ekonomisine başarılı bir geçiş sağlayacak temel düzenlemelere yönelmeli, mülkiyet haklarını şekillendirmeli ve netleştirmelidir. Halen ülkede mülklerin çoğu merkeziyetçi ekonomi dönemindeki usullere göre kontrol edilmekte ve kullanılmaktadır. Şirket ve işletme faaliyetleriyle birlikte ticari hayatı düzenleyecek nitelikte bir Ticaret Kanunu ile ülkede halen bulunmayan Borçlar Kanunu ve icra iflas Kanunları da bir an evvel hazırlanarak yasalaştırılmalıdır. Tüm bunların yanısıra, muhasebe standartlarının da yeniden gözden geçirilerek piyasa ekonomisine uygun bir

muhasebe sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

Azerbaycan'ın kendi coğrafyasına uygun ve talebi karşılayacak şekilde oldukça gelişmiş bir ulaşım sistemi bulunmaktadır. Buna karşın zayıf organizasyon, yetersiz fiyatlandırma ve bakımsızlık nedeniyle önemli problemlerle yüzyüzedir. Bunların çözümü için; taşımacılık işlemlerine yönelik yapının iyileştirilmesi teşvik edilmeli, taşımacılık kurumları geliştirilmelidir. Devlet tekelindeki mevcut haberleşme altyapısı oldukça yetersiz ve müşterilerine güvenli servis verecek nitelikte değildir. Hükümet telekomünikasyon sektörünü mümkün olan en kısa sürede geliştirmelidir. Modern dünyada telekomünikasyonsuz bir finansal sektörün gelişimi düşünülemez.

Azerbaycan'ın üretimini artırması, öncelikle üretim yapısını değiştirmesine bağlıdır. BDT ülkelerine olan bağımlılıktan kurtulmak, Batı standartlarında üretim yapısına kavuşmak için IMF ve Dünya Bankası desteği ile oluşturulacak Yapısal Uyum Planı ve Politikası paralelinde hareket edilmelidir. Böylece kaynakların daha etkin şekilde kullanılması ile verimliliğin ve sonuçta üretimin artışı sağlanmış olacaktır.

Hızlı bir özelleştirme programının uygulanması gerekmektedir. Çünkü, bilimsel veriler göstermektedir ki kar maksimizasyonu amacı ile çalışan özel sektör kaynak kullanımı ve dağıtımında devlet kuruluşlarına göre daha rasyonel karar almakta ve sonuçta genel üretim artmaktadır. Ancak bunun içinde piyasada etkin rekabet ortamının bulunması ile ilgili düzenleme ve denetim mekanizmalarının tamamlanmış olması gerekmektedir. Aksi takdirde özelleştirilmiş devlet işletmelerinin tüketici refahını azaltması ve piyasada kar monopolleri oluş-

turması kaçınılmazdır.

Bu olgular karşısında hükümetin özelleştirmede şu ilkeleri izlemesinde yarar görmekteyiz.

- Toplu, küçük ölçekli yada firma bazında yapılacak özelleştirme mekanizması ve şeklini belirlemek için strateji, prosedür ve ilkeleri ihtiva eden kapsamlı ve tutarlı bir program oluşturulmalıdır,
- Orta ve büyük ölçekli işletmeler için geciktirilmeden pilot program uygulaması yapılmalıdır,
- Özel mülkiyeti yaygınlaştırma amacıyla çok ortaklı firma yapılanmasına yönelinmelidir,
- Yerel ulaştırma, toptancı, hizmet, perakende ticareti alanlarının özelleştirilmesine öncelik verilmelidir,
- Sosyal ve ekonomik konular ile maksimum ekonomik yeterlilik ve akışkanlık arasında denge sağlanmalıdır,
- Özelleştirilen firmaların çevresel yükümlülüklerini belirleyen somut mevzuat oluşturulmalıdır,
- Devlet iktisadi Teşekküllerinin güçlendirilmesi, kapsamlı bir özelleştirme politikasının geliştirilmesi ve uygulama ilkeleri ile stratejilerinin değerlendirilmesi konusunda uluslararası kuruluşların teknik yardımı istenmelidir.

Piyasa ekonomisi içinde ücret, istihdam ve sosyal ödeme politikalarının sosyal yardım amacıyla kullanılmaması gerekir. Piyasa ekonomisine geçiş aşamasındaki ülkelerin en büyük sorunlarından biridir. Bütçe üzerine getireceği yük ile ekonomide maliyet ve yükleri arttırır. Haziran 1991 tarihinde çıkarılan istihdam kanunu, Azerbaycan'da bu yöndeki uygulamayı azaltan önemli bir aşamadır. Ancak, iş garantisi ve kişilerin sosyal ve medeni durumlarına bağlı olarak oluşturul-

muş kadro tahsislerinin bulunması, Azarbaycan'daki sosyal yardım amaçlı istihdam politikasını yansıtmaktadır. Ayrıca, okuldan mezun olanlara iş verilme zorunluluğu da hükümetin bu alandaki sahip olduğu dar boğazlardan biridir. İş yerlerinin, işçilerine kendi belirlediği konularda eğitim vermesi kısıtlanmıştır. Diğer yandan, işçilerin kayıtlı ikametgah merkezleri dışında çalışmasının kısıtlanması da işgücü akışkanlığını azaltan bir etkidir. Azerbaycan'ın, tüm bu problemleri ortadan kaldıracak, işveren ve işçi ilişkilerini ve haklarını çağdaş standartlara yükseltecek mevzuata ihtiyacı vardır.

TABLO-12'deki fiyat artışları dikkate alındığında, ülkedeki enflasyon oranının ücret yapısını tamamen bozduğu görülmektedir. Dolar bazında karşılaştırıldığında en yüksek ücret 50 doları aşmamaktadır. Tüketici fiyatlarındaki artış, 1992'de yıllık %1350'ye, 1993'de ise %2000'lere ulaşmıştır. Gelir seviyesinin düşmesine bağlı olarak toplam talep gerilemekte, bu da ülke içinde üretilen malların stoklarında artışa yol açmaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasi karışıklıkların had safhaya ulaştığı Azerbaycan'da ücret seviyesinin asgari yaşam standardına ulaştırılması bütçe gelirlerinin artırılmasına bağlıdır. Bunun için de üretimde verimlilik ve kapasite kullanım oranının artışı sağlanmalı, vergi sisteminin yeniden yapılandırılması gereklidir. Diğer gelişmekte olan ülkelerde de uygulandığı üzere vergi reformunun şu temel esasları içermesi lazımdır:

- Vergi tabanı genişletilmeli, vergi oranları düşürülmelidir.
- Katma değer vergisi en fazla önem verilen alan olmalıdır.
- Vergi reformu diğer ekonomik reform paketleri esas ve amaçları ile uygun olmalıdır.

- Vergi idaresi iyileştirilmelidir.
- Vergi reformunun başlangıcında yurtiçi ve yurt dışı şartların dikkate alınması gerekir.

Kamu iktisadi Teşekküllerine bütçeden sağlanan kaynaklar ucuz maliyetli olması nedeniyle verimsiz alanlarda kullanılmaktadır. Bu teşebbüsler yeniden organize edilerek bütçeye önemli yük oluşturan bu uygulamadan vazgeçilmelidir. Eğer hükümet, Kamu iktisadi Teşebbüslerini gerçek fiyatlandırmaya yönelterek, gelir vergilerini artırırsa bankacılık sistemi de bu firmalara ucuz kredi verecek şekilde gelişir ve aynı zamanda parasal genişlemeye ihtiyaç kalmadan bütçe açıkları daraltılmış olabilecektir. Aksi durumda, parasal genişlemenin önlemi alınmayacak olursa, yüksek enflasyonun sürekliliğine sebep olunacaktır.

Azerbaycan'da, halen yaygın olarak bazı ürünlerin sübvansiyon edilmesine bir limit konmasında yarar olduğu görüşündeyiz. Sübvansiyonlar parasal genişleme ile sağlanmaktadır. Parasal genişlemenin dışında sağlanacak sübvansiyon ise piyasa faiz oranında borçlanmayı gerektirecektir. Buna karşın kaynakların daha verimli alanlara yönlendirilmesi kalıcı çözümler üretecektir.

Ülkenin, bir dış ticaret rejimi uygulama sistemi yoktur. Başkan ve hükümet tarafından çıkarılan kararnamelerle yürütülmektedir. Dış ticaret verileri sağlıklı değildir. Doğrudan gümrüklere yapılan başvurularla yapılan dış ticaret kontrol ve takip açısından sağlıksızdır. Hükümet döviz kontrol etmek amacıyla dış ticaretle ilgili bazı katı düzenlemeler yapmaktadır. Dış ticaretle firmalar tarafından modern piyasa ekonomilerinde uygulanan ödeme şekli ve araçlarının (örn: akredi-

tif) yaygınlaştırılması için bankalar ve firma düzeyinde altyapı noksanlıklarının giderilmesi gerekir. Buna bağlı olarak modern ödeme enstrümanları ile dış ticaret kredisi olanakları uygulamaya geçirilmelidir.

Ülke ekonomisinin düzeltilmesi açısından; hükümet ihracat gelirlerini artırmayı ön planda tutmalıdır. Bunun için takas (barter) sözleşmesi çerçevesinde gerçekleştirilen işlemlerin modern bir kambiyo rejimine dayandırılması, ihracat üzerinden alınan KDV uygulamalarının kaldırılması, ihracata lisans verilmesi işlemlerinin yeniden gözden geçirilmesi, ihracat kotalarının aşamalı olarak kaldırılması, BDT ülkeleri ile diğer ülkeler arasındaki ihracat fiyat farklarının ülke lehine değiştirilmesi sağlanmalıdır.

ithalat ile ilgili ise; değer esasına bağlı gümrük tarifeleri uygulamasına geçilmesi, modern gümrük organizasyonunun kurulması ile ilgili altyapı çalışmalarının tamamlanması, ithalat tarifelerinin kur politikaları doğrultusunda şekillendirilmesi, gümrük tarifelerinin mutedil bir korumacılığı sağlayacak şekilde modern yapıya kavuşturulması, verimsizliğe yol açan ve dünya ekonomisi ile entegrasyonu geciktiren gümrük kotalarının önlenmesi gerekmektedir.

Azerbaycan; Eylül 1994'de petrol konsorsiyumu ile yaptığı anlaşmanın uygulamaya girerek, yatırıma başlanmasıyla birlikte, yabancı sermaye yatırımları konusunda epeyi bir aşama kaydetmiş olacaktır. Ayrıca bunun dışında petrol konusunda, henüz yatırıma dönüşmemiş başka anlaşmalar da mevcuttur. Hukuki altyapı ile birlikte ülkede istikrarın sağlanması ve yabancı sermaye transferlerinin serbest bırakılması.

yabancı sermayenin cezbedilmesi açısından birincil koşuldur. Yabancı sermayenin cezbedilmesi Azerbaycan ekonomisinin gelişiminde önemli bir unsurdur. Özelleştirme sürecinde yabancı sermayenin yerelmesini sağlamak her tür yatırım için etkin bir teşvik olacaktır. Bu yöntemin kullanılması, Azerbaycan için üretim teknolojisinin yükseltilmesinde ve uluslararası rekabet şansını artırmada en iyi yol olacaktır.

Yabancı sermayenin girişini teşvik amacıyla;

- Yabancı sermayenin girişine ilişkin bürokratik prosedür asgariye indirilmeli, izin ve tescil işlemleri basitleştirilmelidir,
- Yabancı sermayedarın yerel firmalarla eşdeğer muamele-ye tabi tutulması ile ilgili düzenlemeler getirilmelidir,
- Kar ve sermayenin transferine, anlaşmazlıkların çözümüne, kamulaştırma ve elkoymaya karşı güvence konularında asgari düzenlemeler tamamlanmalıdır,
- Belirli şartlara sahip yabancı sermayeye ayrıcalıklı veya eşdeğer muamele sağlanmalıdır,
- Yabancı yatırımların performans ve faaliyetlerinde serbestlik sağlanmalıdır,
- Milliyetlerine bakılmaksızın profesyonel yönetici çalıştırma serbestisi sağlanmalıdır.

Mevcut yapısı ile sermaye piyasasında işlem görececek enstrümanları oldukça sınırlı olan Azerbaycan Borsası'nın işlevsellik kazanması, özelleştirmede başarıya ulaşılması ve devletin sermaye piyasalarında işlem görecektürden mali enstrümanlar kullanmaya başlaması ile sözkonusu olabilir.

Borsanın gelişmesi ekonominin gelişmesine bağlı olarak

zaman alacaktır. Geçiş döneminde özel sektörün ihtiyaç duyduğu, uzun dönemli sermaye gereksiniminin giderilmesinde karlılık ve ticari ilkeler doğrultusunda faaliyet gösteren bir kalkınma bankasının oluşturulmasında yarar görmekteyiz.

Azerbaycan merkezi yönetim döneminden kalan sanayi politikasını tamamen değiştirerek piyasa ekonomisine yönelik yapısal bir değişikliğe gitmelidir. Bu çerçevede, en kısa sürede küçük ölçekli özel işletmelerin yaygınlaştırılmasına yönelmelidir. Eski tesislerin yerli hammadde potansiyeli de dikkate alınarak yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesine yönelinmelidir.

Temel yasaların olmayışı nedeniyle Azerbaycan yönetimi öteki sektörlerde olduğu gibi, tarımda da özel mülkiyete dayalı yapılanmaya yeterince yönelememiştir. Kollektif özel geleceğe dönük olarak, pazar ekonomisi kavramı içerisinde Tarım Bakanlığı'nın yeniden reorganize edilmesi gereklidir. Bakanlık, yönetme ve uygulatma hüviyetini azaltmalı, daha çok yol gösterici ve genel politikanın savunucusu olmalıdır. Ülkede milli zirai araştırma sisteminin geliştirilmesi için; çiftçiler ile bilimsel kurumlar arasındaki iletişim güçlendirilmeli, araştırma kurumlarıyla çiftçiler arasında bir irtibat hizmeti yapacak profesyonellerden oluşan bir ekip kurularak çiftçiye müşavirlik hizmeti götürülmelidir.

Finansal Sektör

7 Ağustos 1992 tarihinde yürürlüğe giren Merkez Bankası Kanunu ile Bankalar ve Banka Faaliyetleri Hakkındaki Kanunlar Marmara Üniversitesi'nden Sayın Prof.Dr. İlhan Uludağ tarafın-

dan hazırlanmış olup, piyasa ekonomisinin gerektirdiği nitelikte ve yeterlidir. Ancak, personel eğitim ve tecrübesinin yetersizliği ile ülkenin koşulları gereği,

Merkez Bankası Kanunu ile ilgili olarak;

- a) Para politikasını yönetmek,
 - b) Hükümetin mali acentası olarak görev yapmak,
 - c) Piyasadaki para miktarını ihtiyaca göre ayarlamak,
 - d) Hükümete ekonomik politika konusunda önerilerde bulunmak,
 - f) Bankacılık sistemiyle ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek ve sistemi denetlemek,
 - g) Ülkenin uluslararası döviz rezervlerini muhafaza etmek, döviz piyasası ve kambiyo sistemi ile ilgili düzenlemeleri yapmak,
 - h) Kamu borçlarını yönetmek,
- Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Kanunu ile ilgili olarak;

- a) Bir bankanın %12'sinden fazlasına sahip olamaması,
- b) Banka kurma müracaatlarının belirli sürede sonuçlandırılmaması durumunda bankanın sorumlu yetkilisinin işten çıkarılması,
- c) Bankaların, bankacılık dışında çok çeşitli faaliyetlerde bulunabilmesi,

konularında ve aşağıdaki öneri ve değerlendirmelerimiz paralelinde yasalarda gerekli değişikliklerin yapılması gerekir. Ayrıca bu kanunların yapısına uygun, uygulamaya yönelik ayrıntılı tali düzenlemeler oluşturulmalıdır.

Azerbaycan finansal sisteminin en önemli olumsuz özelliği; rekabete kapalı olması ve etkin işlememesidir. Rekabe-

tin gerçekleştirilememesinin nedeni, sistemde büyük paya sahip ve devlet sermayeli olan bankaların ihtisas konularının dışında faaliyet gösterememeleridir. İkinci en önemli unsur faiz enstrümanının mevduat ve kredi işlemlerinde amacına uygun olarak kullanılamayışıdır. Nitekim, Azerbaycan'da reel faiz uygulamasının bulunmayışı Merkez Bankası'nı birinci derecede kredi kullandırıcı durumuna getirmiştir.

Merkez Bankası zaman içinde, sürdürmekte olduğu aracı rolünü kurulacak olan etkin bir interbank piyasasına bırakmalıdır. Halen başlanmış olan bu yöndeki çalışmalar, Merkez Bankası'nın bankaları düşük faizle kısa vadeli fonlaması uygulamasının sona erdirilmesi, bunun yerine spesifik alanlara cari piyasa faizi üzerinden kredi verilmesi ve Sberbank (Emanet Bankası) fonlarının da bu paralelde kullanılması suretiyle hızlandırılmalıdır.

Ekonominin gelişimi için etkili ve verimli bir ödemeler sistemine ihtiyaç vardır. Bankalar, Merkez Bankası nezdinde cari hesap açmalı ve bankalar arası borç ve alacaklar bu hesaplar üzerinde günlük olarak gerçekleştirilmelidir. Halen bankalarca, Agroprombank (Ziraat) ve Promstroibank (Sanayi Yatırım) nezdinde hesap açma uygulamasının neden olduğu banka parası(kaydi para) oluşumu bu sayede sona erecek, Merkez Bankası Para Politikası üzerinde kontrol hakimiyeti sağlayacaktır.

Bankacılık sistemi bilançolarının yeniden yapılandırılması gerekir. Çünkü önde gelen finansal kuruluşların, bilançoları Rusya'dan devralınan borç ve alacakları gösterir şekilde tanzim edilmektedir. Bilançoları gereksiz şekilde şişiren bu donuk kalemlerin tasfiyesi için BDT ülkeleri ile

kapsamlı anlaşmalar yapılmalıdır.

Karşılık ve dispo­nibilite oranlarının hesaplanma şekli değiştirilmeli, her ayın ilk günündeki toplam mevduat üzerinden hesaplanan karşılık miktarı, ortalama mevduat bakiyeleri üzerinden daha kısa dönemlerde hesap edilmelidir. Bilindiği gibi munzam karşılık ve dispo­nibilite enstrümanı açık piyasa işlemlerinin önemli bir bölümünü oluşturur. Bu da para politikasının oluşturulmasında ve uygulanmasında en önemli kısa vadeli politika aracıdır.

Bütçe açıklarının, Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi azaltılmalıdır. Bu alanda finansal sektör yardımıyla sermaye piyasası araçları devreye sokulmalıdır. Çünkü Merkez Bankası kaynaklarının kullanılması enflasyon artışı ve kaynakların verimsiz kullanılmasına yol açmaktadır.

Bağımsız bir para politikasının oluşturulması için ilk etapta şunlar yapılmalıdır;

- Merkez Bankası nezdinde, tüm bankalarca kanuni karşılık hesapları açılmalıdır. Parasal tabanın oluşturulması için bu gereklidir. Ticari bankalarca kullanılacak kredilerin takip ve sınırlandırılması, yani para arzının kontrolü ancak parasal tabanın bilinmesi ile mümkün olacaktır.
- Bütçe açıklarının, Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi azaltılmalıdır. Bu alanda finansal sektör yardımıyla sermaye piyasası araçları devreye sokulmalıdır. Çünkü Merkez Bankası kaynaklarının kullanılması enflasyon artışı ve kaynakların verimsiz kullanılmasına yol açmaktadır. Bu konuda bazı kısıtlamalar getirilmelidir. Şöyle ki:

a) Halen %150 olan Merkez Bankası kredi kullandırım faizi, enflasyonun %1000'lere ulaştığı ülkede yetersizdir

Merkez Bankası faiz oranları reel seviyelere yükseltilmelidir. Çünkü gerçeci olmayan faizlerin uygulandığı ortamlarda stokçuluk ve verimsiz alanlara yatırımlar artmaktadır. Kur artışları, sermaye kaçışları ve yüksek enflasyon ortaya çıkmaktadır.

b) Bankalara doğrudan kredi verilmesi yerine reeskont uygulamasına geçilmelidir. Çünkü kredi hacminin doğrudan Merkez Bankası tarafından veya bankacılık sektörü tarafından artırılması farklı etkiler yaratır. Bankaların teminat esasına bağlı olarak belirli bir limit dahilinde kredilendirilmesi gerekir. Bu şekildeki uygulama ticari senetlerin, devlet tahvili ve hazine bonolarının uygulama etkinliğinin artmasına yol açacak ve daha sonraki dönemlerde repo işlemlerine zemin hazırlayacaktır.

c) Merkez Bankası ve para politikası yönetimi hükümet ve devlet borç yönetiminden bağımsız olmalıdır. Her ne kadar hükümete verilecek yıllık kredi tutarı hakkında bir parlamento kararı varsa da kullanıldığı söylenemez.

Bugün için yıllık kredi planlarının hazırlanması ve izlenmesi ile görevli olan Araştırma ve İstatistik departmanının faaliyet alanı, para politikasının oluşturulmasında analitik bir çerçevede faaliyet göstermeye yönlendirilmelidir. Bu amacın gerçekleşmesi için ilgili departman tarafından; Merkez Bankası'nın haftalık analitik bilançosu, Aylık parasal veriler tablosu (Monetary Survey), Aylık para arzını etkileyen faktörler tablosu, Aylık para arzı tablosu ve Aylık önemli krediler tablosu düzenlenmeli ve elde edilen analiz ve inceleme sonuçları ile kuruluş ve bakanlıklardan toplanan istatistikî veriler Merkez Bankası üst yönetimine aylık ve hafta-

lık olarak raporlanmalıdır.

Bankalar Birliği, bankacılık eğitimi konusunda aktif rol üstlenerek sektörün bu alandaki açığına gidermeli ve mesleki düzenlemeler konusunda çalışmalar yaparak rekabet ortamında çalışacak şekilde yapılandırılmasına katkıda bulunmalıdır.

Gerek ekonomik faaliyetlerin düzenli olarak sürdürülmesi, gerekse bankacılığın gelişmesi açısından piyasaya yeterli nakit para sürülmesi ve bankaların nakit para işlemleri için kasalarında yeteri kadar nakit para bulundurmalarına ilişkin uygulamaya geçilmelidir. Piyasadaki para miktarı Azerbaycan ekonomisinin ihtiyacına cevap vermemektedir. Ayrıca, çek gibi ödeme araçlarının kullanılması yolunda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Takas düzenlemelerinin yetersizliği, bilgi akışının gecikmesi ve ödemeler sisteminin yasayla netleştirilmemiş olması, bankaların bilançolarında tasfiyesi gereken kalemlerin birikimine, fon akışının yavaşlamasına yol açmakta bu da parasal istatistiklerin yanısıra karşılık mekanizmasının düzenli çalışmasına yol açmaktadır. Yeni doğacak ihtiyaçlara da cevap verecek şekilde, teknolojik imkanlardan yararlanılarak merkezi ve bölgesel takas merkezleri kurulmalıdır.

Ülkedeki bankaların, muhabir banka ilişkilerini geliştirmesi ve Dünyadaki standart uygulamalara geçmesi gerekmektedir. Cumhuriyetler arasındaki ödemelerin yetersizliği uluslararası ticaretin gelişimini olumsuz etkilemekte ve takas ticaretine hız vermektedir. Serbest işleyen, etkin bir uluslararası ödemeler sisteminin bankacılık ve ticaretin gelişimine önemli katkısı bulunacaktır.

Azerbaycan'da sistematik bir döviz piyasası yoktur. Bankalararası Döviz Piyasası 26 Temmuz 1993'de faaliyete geçmesine karşın, döviz piyasasında kayda değer bir işlem hacmine erişilememiştir. Bu durum gerçek değeri üzerinden işlem görmeyen dövizin arz yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Bankalararası Döviz Piyasası'nın gelişimi için şu tedbirlerin alınması gerekir;

- Müşteri taleplerine aracılık eden broker durumunda gözüken kambiyo lisanslı bankaların kendi adlarına pozisyon açarak müşterileri veya diğer bankalarla işlem yapmalarına dönük mevzuatın bir an önce tamamlanması gerekmektedir.

Bunun için Interbank Döviz Piyasası'na kolay ve seri ulaşım sağlayan bir iletişim sistemi (Örneğin, Reuter Dealing 2000-I, Tele-rate sistemleri gibi) oluşturulmalıdır.

- Döviz alım satım işlemlerinin kural ve prensipleri pazar katılımcılarından oluşan bir döviz uygulama komitesi tarafından belirlenmelidir. Önde gelen bankaların ilgili elemanlarından oluşan bu komite periyodik olarak toplanmalıdır.

- Açık pozisyonların hesaplanmasında uluslararası kurallar uygulanmalıdır.

- Merkez Bankası günlük alım satım kurlarını hergün ilan etmeli ve gerçekleştirilen işlemler bankalarca bu kurlar üzerinden muhasebeleştirilmelidir. Bugün için geçerli olan işlem ve muhasebe kuru şeklindeki ikili uygulama iptal edilmelidir.

- Interbank döviz işlemlerini geliştirmek ve kolaylaştırmak için, Merkez Bankası bünyesinde yetkili bankalarla direkt bağlantısı olan ve modern araç ve gereçle donatılmış bir işlem odası kurulmalıdır.

- Dövizli mevduatlar için de kanuni karşılık uygulaması

getirilmelidir.

- Her türlü dövizli işlemin teorisi, uygulaması ve muhasebeleştirilmesi için ilgili personele yurtiçi ve yurt dışı eğitim olanakları sağlanmalıdır.

- Manatın yabancı paralara karşı konvertibiliteye geçirilmesinde yarar görmekteyiz. Çünkü deneyimler göstermiştir ki eski USSR orijinli ülkeler konvertibilite ile birlikte düşük ve yeknesak tarifelerle işleyen ticaret rejimine geçtiklerinde ülke büyümesinde daha kolay sonuçlar alınmaktadır.

Bankaların iştirak sahibi olması ile ilgili herhangi bir limit ve kural bulunmamaktadır. Bu alandaki yasa boşluğunun giderilmesi gerekir.

Bankaların kuruluş izinleri verilirken tekel oluşturulmaması açısından iki unsura azami önem verilmelidir: Birincisi, bankaların bir birleriyle gerçekten rekabet içinde bulunmalarına, ikincisi ise bankanın bir kişinin eline geçmemesine. Öte yandan Bankacılık lisanslarının asgari standartları yerine getiren her vatandaşa verilmemesi, sermaye gücü olan teşebbüslere verilmesi lazımdır. Ayrıca, bankaların kuruluş ve faaliyet olmak üzere iki aşamada izne tabi tutulmasının daha etkin olacağı görüşündeyiz. Genel verilere göre verilecek kuruluş izninden sonra; personelin eğitilmesi ve temini, ihtiyaçların temini, denetim, kredi ve muhasebe ile ilgili alt yapının tamamlanmasından sonra da faaliyet izni verilmelidir.

Merkez Bankası'nın ülkede yaşanan yüksek enflasyonun banka bilançolarını erezyona uğratmaması için düzenlemeler getirmesi gerekir. Örneğin, banka fonlarının bir bölümünün gayrimenkule veya artı pozisyonlu döviz işlemlerine yatırılması uygulamasına gidilebilir. Bu tür işlemler banka sermaye-

lerinin aşınmasını ve yüksek zararları önleyecektir.

Bankacılık sektöründe kullanılan muhasebe sistemi piyasa piyasa ekonomisinde faaliyet gösteren ticari bankaların denetimi için güvenilir ve uygun değildir. Bu nedenle yeniden tesis edilecek bir muhasebe sisteminin aşağıdaki özellikleri içermesi sağlanmalıdır.

- Tahsil edilmeyen ve tahakkuk etmiş faizler, tahsili gecikmiş ve takibe geçilmiş krediler ile ödeme aşamalarına göre kredi hesaplarının sistemli olarak tasnifi,

- Taahhüt, garanti ve yükümlülükleri gösterir nazım hesaplar,

- Gelir gider hesapları ile peşin ödemeleri içeren düzenleyici hesaplar,

- Bankanın karlılığının tam analizini sağlayacak şekilde detaylı gelir gider hesaplar,

- Yabancı parayla işlem gören aktif-pasif, gelir-gider ve nazım hesaplar,

- Aktif-pasif hesapların likiditesine göre sıralanması.

Merkez Bankası organizasyonu geleneksel fonksiyonlarına uygun olarak yeniden ele alınmalı ve aşağıdaki gruplara göre şekillendirilmelidir.

1- Para, kredi politikası ve ekonomik araştırma: Politika analizi, ekonomik araştırma, para ve kredi programı, iskonto ve açık piyasa işlemleri politikası, özel eğitimler, istatistik, aylık, üç aylık ve yıllık raporların hazırlanması

2- Bankacılık: Nakit işlemleri ve yönetimi, para basımı, saklanması ve dağıtımı, yıpranmış paraların yok edilmesi, ödemeler sistemi, takas, bankaların rezervleri, muhabir hesapları, kamu borçları yönetimi, şubelerin denetimi.

3- Muhasebe: Mevzuatlar günlük kayıt ve muhasebe işlemleri, blanço ve kar-zarar hesapları, haftalık gelirler.

4- Yönetim: Personel, eğitim, levazım, bütçe, kütüphane, bilgi işlem merkezi, güvenlik, organizasyon ve halkla ilişkiler.

5- Uluslararası: Döviz işlemleri, döviz piyasası, uluslararası rezervlerin yönetimi ve yatırım politikaları, kambiyo mevzuatı ve düzenlemeleri, uluslararası kuruluşlarla ilişkiler.

6- Banka Teftişi: Lisans, yerinde teftiş, banka kayıtları raporlama sistemi, problemlili bankaların uygulamalarının izlenmesi, talimatların yayınlanması ve düzenleyici eylemler.

Organizasyon yapısı, yeterli bir dahili kontrol mekanizması desteğinde katılımcı bir karar alma özelliğine sahip olmalıdır. Mevcut uygulamada, ekonomi ve bankacılık sektörüne ilişkin istatistikli veriler muhasebe departmanında toplanmaktadır. Ekonomi ve para politikasının oluşturulması için duyulan bilgi akışını en verimli şekilde sağlayabilmek için, istatistikli verilerin daha da geliştirilmiş bir yöntemle Araştırma Departmanında izlenmesi yararlı olacaktır.

Gerek devlet bankaları gerekse ticari bankaların organizasyonel yapıları incelendiğinde çok farklı bölümlere sahip oldukları, standart bir organizasyon yapısından yoksun oldukları görülmektedir. Bankacılık hizmet ve ürün çeşitlenmesinin her seviyesine ve her müşteri grubuna hitap edebilecek, TABLO - 30'da gösterilen organizasyon yapısının örnek model olarak ele alınmasında yarar görmekteyiz.

Özetle, Azerbaycan ekonomisi ve finansal sektör yapısının piyasa ekonomisi standartlarına erişmesi için bir dizi

reform paketinin oluşturulması ve bir biri ile uyum içinde uygulanması gerekmektedir. Bu alanda IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların teknik yardımlarının sağlanması geçiş sürecine ivme kazandıracaktır. Ekonomik, sosyal ve kültürel alandaki birikim ve çağdaş bankacılık mevzuatı Azerbaycan'ın bu aşamada sahip olduğu başlıca avantajlardır.



TABLO - 1: Nüfusun Etnik Kökene Göre Dağılımı

| | (Bin Kişi) | | | | |
|----------------|-------------------------------|-------------------------------|------------------------|--------------|------------------------|
| | 1959 | 1970 | (1959-70) (% Artış) | 1989 | (1989-70) (% Artış) |
| Azeri | 2.994 (%67.5) | 3.777 (%23.8) | 54.1 | 5.805 | 53.7 |
| Dağıstanlı | 121 (%3.3) | 177 (3.4) | 45.9 | 216 | 121.6 |
| Tatar | 30 (%0.8) | 32 (0.6) | 7.5 | 29 | 0 |
| Gürcü | 10 | 14 | 42.7 | 14 | 4.4 |
| Rus | 501 (%13.5) | 510 (%9.9) | 1.7 | 392 | 0 |
| Ermeni | 442 (%11.9) | 484 (%9.4) | 9.4 | 390 | 0 |
| Yahudi | 40 (%1.1) | 41 (%0.8) | 2.7 | 31 | 0 |
| Ukraynalı | 25 (%0.7) | 29 (%0.5) | 13.1 | 32 | 9.1 |
| Diğerleri | - | - | - | 112 | - |
| TOPLAM: | 3,698 (%100) | 5,117 (%100) | 38.4 | 7.021 | 37.2 |

Kaynak: Prof.Dr.İlhan ULUDAĞ, "Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi, Türkiye ile İlişkileri", İstanbul-1992, Sayfa:264

TABLO - 2: Azerbaycan'da Eğitim Gelişimi

| | 1980-1981 | 1985-1986 | 1990-1991 |
|-------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| Ortaokulların sayısı | 4.237 | 4.525 | 4.534 |
| Öğrencilerin sayısı(bin kişi) | 1.567 | 1.462 | 1.409 |
| Lise sayısı | 75 | 77 | 78 |
| Öğrencilerin sayısı(bin kişi) | 79 | 76 | 59 |
| Üniversite sayısı | 17 | 18 | 19 |
| Öğrencilerin sayısı(bin kişi) | 107 | 106 | 105 |

Kaynak: Rakamlarla Azerbaycan 1990, syf. 23, 24, 30

TABLO - 3 : Üike Nüfusunun Eğitim Durumu (%)

| Göstergeler | Y ı l l a r | | Değişim % |
|---|-------------|------|-----------|
| | 1979 | 1989 | 89/90 |
| Okur-Yazar Oranı | 99.0 | 99.0 | 0.0 |
| Orta ve Üzeri Öğrenim Almış Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı | 77.0 | 87.8 | 14.0 |
| Orta Öğrenimliler | 26.9 | 19.2 | -28.6 |
| Lise Öğrenimliler | 42.4 | 58.1 | 37.0 |
| Yüksek Öğrenimliler | 7.7 | 10.5 | 36.4 |

Kaynak: Devlet İstatistik Komitesi Bülteni

TABLO - 4: Bazı Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

| Göstergeler | Y ı l l a r | | | Değişim % | |
|--|-------------|-------|-------|-----------|-------|
| | 1989 | 1990 | 1991 | 90/89 | 91/90 |
| Hekim Başına Düşen Nüfus | 252.6 | 260.0 | 256.0 | 2.9 | -1.5 |
| 1000 Kişiye Düşen Hekim | 3.9 | 3.8 | 3.9 | -2.5 | 2.6 |
| 1000 Kişiye Düşen Yardım- cı Sağlık Personeli | 10.0 | 9.5 | 9.6 | -5.0 | 1.1 |
| 1000 Kişiye Düşen Hasta Yatak Sayısı | 10.1 | 9.9 | 9.8 | -1.9 | -1.0 |
| 1000 Kişiye Düşen Otomobil | 34.7 | 35.3 | 34.6 | 1.7 | -1.9 |
| 1000 Kişiye Düşen Telefon | 90.3 | 90.8 | 90.6 | 0.5 | -0.2 |
| 1000 Kişiye Düşen Tv | 214.6 | 215.2 | 211.7 | 0.3 | -1.6 |

Kaynak: Karabağlı, Arslan - O.Kemal Ağaoğlu - A.R.Güneş OKTAY "Azerbaycan'ın Doğal Kaynaklarıyla Ekonomik Potansiyeli Karşısında Türkiye'nin Dış Ticaretini Geliştirme Olanakları", MPM Yayınları No 489, syf.22 (1993)

TABLO - 5: Tarımsal Üretim Miktarları

(bin ton)

| Ürün | 1992 Üretimi | 1993 (ilk veri) | (1993/ 1992) % si | Yıllık fark +,- |
|-------------------|-----------------|-----------------------|-------------------------|-----------------------|
| Tahıl | 1337.2 | 1143.2 | 85.5 | -194.0 |
| Pamuk | 336.5 | 283.3 | 84.2 | -53.2 |
| Tütün | 52.3 | 47.0 | 89.9 | -5.3 |
| Patates | 156.0 | 151.5 | 97.1 | -4.5 |
| Sebze | 555.1 | 486.2 | 87.6 | -68.9 |
| Bostan | 50.1 | 44.7 | 89.2 | -5.4 |
| Meyve | 400.9 | 346.7 | 86.5 | -54.2 |
| Üzüm | 607.0 | 410.5 | 67.6 | -195.5 |
| Çay yaprağı | 22.6 | 24.0 | 106.2 | 1.4 |
| Et | 112.5 | 90.0 | 80.0 | -22.5 |
| Süt | 850.4 | 760.0 | 89.0 | -90.4 |
| Yumurta, mio adet | 812.2 | 660.0 | 81.0 | -152.2 |
| Yün | 9.5 | 8.6 | 91.0 | -0.9 |

Kaynak: Devlet İstatistik Komitesi Bülteni

TABLO - 6: Kolhoz,sovhoz ve diğer Devlet işletmelerinde
1 Ocak 1993 Tarihi İtibariyle Hayvancılığın
Durumu

6.1- Üretim ve Verim

(bin ton)

| Ürün | Ocak - Aralık | | | |
|--------------------------------|---------------|----------------|-----------------------|-----------------------|
| | 31.12.92 | 31.12. 1993 | 1993/ 1992 % si | Yıllık fark +,- |
| Et | 74.0 | 51.1 | 69.1 | -22.9 |
| Süt | 224.2 | 159.0 | 70.9 | -65.2 |
| Her inekten sağılan süt, kg | 1302 | 1049 | 80.6 | -253 |
| Yumurta,(milyon adet) | 252.4 | 111 | 44.1 | -140.4 |
| Tavuk başı | | | | |
| Yumurta verimi (adet) | 93 | 69 | 74.0 | -24 |
| Koyun yünü | 4.1 | 3.97 | 97.8 | 0.03 |

6.2- Sığır ve Tavuk Sayısı

(bin baş)

| Cinsi | 31.12. 1992 | 31.12. 1993 | (1993/ 1992) % si | Yıllık fark +,- |
|---------------|----------------|----------------|-------------------------|-----------------------|
| Sığır | 624 | 525.5 | 84.2 | -98.5 |
| İnek ve manda | 174.9 | 150.6 | 86.1 | -24.3 |
| Davar | 2222.9 | 2013.6 | 90.6 | -209.3 |
| Domuz | 52.3 | 38.2 | 73.1 | -14.1 |
| Tavuk | 6650.3 | 3233.1 | 48.6 | -3417.3 |

Kaynak: Tarım Bakanlığı kayıtları.

TABLO - 7: İmalat Sanayisi ile İlgili Bazı Rakamlar

| Özellikler | Y ı l l a r | | | Değişim % | |
|--|-------------|---------|---------|-----------|-------|
| | 1989 | 1990 | 1991 | 90/89 | 91/90 |
| Sanayi İşletme Sayısı | 971.0 | 1.026.0 | 1.076.0 | 5.7 | 4.4 |
| Kiralanın İşl. Sayısı | 15.0 | 59.0 | 78.0 | 293.3 | 32.2 |
| Sanayide Çalışan Kişi Sayısı (1000 Kişi) | 427.0 | 408.4 | 395.5 | -4.3 | -3.1 |
| Sanayide Çalışan Niteliksiz İşgücü (1000 Kişi) | 354.4 | 338.3 | 324.4 | -4.5 | -4.1 |
| İmalat Sanayi İşgücü Verimliliği(1985=100) | 107.8 | 102.6 | 110.6 | -4.8 | 7.8 |

Kaynak: Rakamlarla Azerbaycan, Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, Bakü, 1991.

TABLO - 8: Önemli Sanayi Ürünleri Üretimi

| Ürün | 1993 Yılı Üretimi | | 1992 Yılı = 100 Endeksine göre Üretim seviyesi | | 1993 Yılı Aralık ayı Üretimini Kasım = 100 Endeksine göre artış ve azalış |
|------|----------------------|----------------------|--|-----------------|---|
| | Aralık ayında | 1993'ün tamamında | Aralık ayında | 1993 yılında | |

ENERJİ SEKTÖRÜ

| | | | | | |
|-----------------------------------|-----|------|-------|------|-------|
| Elektrik enerjisi, milyar Kw/saat | 1,9 | 19,0 | 101,2 | 96,5 | 103,7 |
| Isınma enerjisi, milyon kkal | 1,1 | 9,4 | 106,3 | 91,1 | 66,7 |

PETROL SANAYİ

| | | | | | |
|----------------------------|------|--------|-------|-------|-------|
| Petrol, milyon ton | 0,8 | 10,3 | 9,3 | 92,9 | 99,4 |
| Gaz, milyar m ³ | 0,5 | 6,8 | 87,3 | 86,5 | 98,5 |
| Atomobil benzini bin ton | 90,7 | 1068,4 | 88,6 | 103,3 | 88,4 |
| Fuel oil milyon ton | 0,4 | 5,1 | 118,6 | 93,1 | 106,9 |
| Uçak benzini bin ton | 44,2 | 540,0 | 57,7 | 114,5 | 129,6 |
| Dizel yakıtı milyon ton | - | 2,3 | - | 72,4 | - |
| Madeni yağlar milyon ton | 16,4 | 206,7 | 106,5 | 52,8 | 176,3 |

METALURJİ SANAYİ

| | | | | | |
|---------------------------|------|-------|------|-------|------|
| Demir filizi bin ton | 17,6 | 373,6 | 57,7 | 103,9 | 33,4 |
| Demir borular, milyon ton | 6,3 | 146,4 | 31,0 | 56,3 | 64,7 |

| | | | | | |
|--|-----|-------|-------|------|-------|
| Çubuk, milyon ton | 7,7 | 235,7 | 14,6 | 54,8 | 44,9 |
| Elektrik kablosu milyon ton | 0,4 | 7,0 | 2,2 | 22,9 | 157,5 |
| Kazma boruları, ton | 49 | 1668 | 49 K. | 58,4 | - |
| Koruyucu borular, bin ton | 0 | 10,0 | - | 54,1 | - |
| Ham alüminyum bin ton | 1,0 | 13,6 | 64,8 | 69,2 | 101,6 |
| Kil-toprak (alüminyum oksidi), bin ton | 2,7 | 183,2 | 13,2 | 76,3 | 19,8 |

OTOMOBİL VE MAKİNA SANAYİ

| | | | | | |
|--|-------|--------|-------|-------|-------|
| Elektrik dinamosu bin adet | 5,1 | 80,3 | 61,5 | 84,9 | 65,6 |
| Metal kesici tezgahlar, adet | 7 | 178 | 17,5 | 40,5 | 66,3 |
| Güç transformatorleri, adet | 13 | 241 | 46,4 | 31,7 | 88,1 |
| Kablo mamulâtı, ton | 214 | 2127 | 107,0 | 60,0 | 73,7 |
| Otomobiller, adet | 75 | 971 | 74,3 | 84,7 | 110,0 |
| Otobüsler | 71 | 877 | 74,7 | 117,9 | 104,1 |
| Elektrik ışık lam-baları, milyon adet | 0,04 | 2,4 | 84,7 | 28,0 | 36,4 |
| Elektrotermik avar-danlık, bin Kvtu | 3,3 | 46,7 | 6,6K | 61,4 | 157,9 |
| Petrol ve maden çıkarma alet ve edevatı milyon manat | 413,8 | 3836,5 | 90,3 | 102,2 | 96,8 |
| Derinlik ölçü aletleri, bin adet | 2,2 | 52,7 | 56,1 | 95,5 | 52,6 |

KİMYA VE PETRO-KİMYA SANAYİSİ

| | | | | | |
|--|------|-------|------|-------|-------|
| Sülfat gübresi, bin ton | 13,7 | 140,7 | 88,4 | 52,3 | 76,2 |
| Sentetik kauçuk, bin ton | 0,4 | 9,3 | 30,8 | 33,3 | 75,9 |
| Mineral gübreler, bin ton | 0,1 | 32,3 | 3,2 | 39,8 | 2,3 |
| Bitkisel kimyevi maddeleri bin ton | 0,1 | 1,2 | 13,1 | 19,8 | 194,8 |
| Sentetik katran ve plastik kütleler, bin ton | 2,7 | 21,3 | 4,6K | 153,3 | 2,0K |
| Polietilen, bin ton | 2,7 | 19,2 | 0 | 3,1K | 2,2K |
| Kostik soda, bin ton | 5,2 | 48,8 | 68,4 | 52,8 | 41,9 |
| Sulfanol,bin ton | 0,3 | 23,3 | 7,3 | 37,5 | 7,9 |
| Sentetik temizlik maddeleri,bin ton | 2,8 | 39,6 | 82,2 | 76,9 | 170,4 |
| Kömür çubuk ve levhaları, ton | 27 | 234 | 2,7K | 61,3 | 4,4K |

AĞAÇ VE KERESTE SANAYİSİ

| | | | | | |
|--|-----|-------|------|------|-------|
| Ağaç yongalar milyon m ³ | 0,2 | 6,2 | 12,0 | 24,6 | 189,4 |
| Tahta-Sunta, bin m ³ | 0,3 | 3,3 | 3,4 | 13,4 | - |
| Mobilya, mln manat | 46 | 348,1 | 38,4 | 55,8 | 119,9 |

İNŞAAT MALZEMELERİ SANAYİSİ

| | | | | | |
|------------------------------|------|-------|------|------|------|
| Çimento,bin ton | 44,3 | 622,1 | 58,8 | 75,2 | 93,4 |
| Yığma demir-beton bloklar | | | | | |

| | | | | | |
|--|------|-------|-------|-------|-------|
| bin m ³ | 18,1 | 270,4 | 40,6 | 50,3 | 114,3 |
| Asbest levhalar milyon plaka | 3,4 | 50,6 | 70,8 | 72,0 | 119,8 |
| İnşaat tuğlası, milyon adet | 4,2 | 58,2 | 82,4 | 80,7 | 90,9 |
| Demir-beton taz- yıklı borular, bin m ³ | 0,2 | 2,5 | 15,4 | 23,6 | 94,7 |
| Linoleum, bin m ² | 32,4 | 860,8 | 28,2 | 32,6 | 171,2 |
| Seramik mamulat bin adet | 4,0 | 51,7 | 133,3 | 97,9 | 101,0 |
| Fayanslar bin m ² | 34,5 | 439,9 | 74,7 | 82,0 | 113,6 |
| Metal konstrüksiyonlar bin m ² | 0,9 | 17,6 | 56,3 | 29,2 | 85,2 |
| Asfalt malzemesi bin m ² | 154 | 1996 | 38,8 | 42,4 | 142,9 |
| <u>TEKSTİL</u> | | | | | |
| Ham pamuk bin ton | 12,2 | 110,2 | 80,9 | 74,8 | 86,6 |
| Hazır pamuklu kumaşlar, milyon m ² | 7,4 | 98,2 | 111,4 | 127,2 | 98,6 |
| Hazır yün kumaşlar, milyon m ² | 0,3 | 5,3 | 69,7 | 79,2 | 71,8 |
| İpek kumaşlar, milyon m ² | 0,6 | 10,9 | 30,5 | 51,5 | 194,8 |
| Çorap mamulâtı, milyon çift | 1,6 | 22,0 | 2 K | 93,0 | 95,7 |
| Trikotaj mamulâtı, milyon adet | 0,9 | 11,2 | 87,9 | 80,5 | 107,7 |
| Ayakkabı milyon çift | 0,3 | 4,0 | 93,4 | 79,2 | 97,4 |

GIDA SANAYİ

| | | | | | |
|------------------------------------|------|-------|-------|-------|-------|
| Balık unu,bin ton | 0,8 | 22,1 | 41,9 | 70,8 | 110,2 |
| Et, bin ton | 0,9 | 17,7 | 60,0 | 67,3 | 71,8 |
| Sucuk-salam mamulatu bin ton | 1,4 | 9,4 | 95,5 | 122,1 | 148,0 |
| Peynir bin ton | 0,3 | 6,7 | 52,6 | 71,2 | 56,8 |
| Sütlü mamulat bin ton | 2,6 | 48,0 | 62,2 | 59,3 | 68,7 |
| Konserveler, mln.kutu | 29,2 | 320,3 | 61,0 | 63,6 | 97,6 |
| ----- Meyve-sebze | 29,1 | 317,3 | 61,5 | 64,6 | 97,3 |
| iç yağı ton | 116 | 227,4 | 14,5K | 79,6 | 77,5 |
| Bitki yağı bin ton | 1,7 | 14,5 | 79,7 | 64,7 | 114,9 |
| Mayonez,ton | 13 | 137 | 19,7 | 52,9 | 83,2 |
| Alkolsuz içkiler bin koli | 31 | 673 | 12,4 | 61,7 | 198,5 |
| Mineral suları milyon 1/2 litre | | 6,5 | - | 47,1 | - |
| işlenmiş çay bin ton | 0,2 | 6,6 | 31,2 | 77,6 | 181,8 |
| Çörek mamulatu bin ton | 76,0 | 906,8 | 108,4 | 105,9 | 84,1 |
| Un bin ton | 44,2 | 629,6 | 0,8 | 10,2 | 77,3 |
| Muhtelif yem bin ton | 14,0 | 194,5 | 86,8 | 57,2 | 91,6 |
| Makarna imalatı bin ton | 1,5 | 14,3 | 74,2 | 84,6 | 131,1 |
| Yarma,ton | 47 | 1403 | 17,0 | 76,6 | 41,9 |
| Bira,bin koli | 45 | 1478 | 63,4 | 79,7 | 25 |
| Üzüm Şarabı | | | | | |

| | | | | | |
|---|------|-------|-------|-------|-------|
| bin koli | 214 | 2252 | 75,9 | 41,3 | 75,4 |
| Konyak,bin koli | 128 | 826 | 156,1 | 92,7 | 129,3 |
| Şampanya bin koli | 133 | 619 | 4,3K | 49,3 | 183,2 |
| Votka ve likör bin koli | 71 | 618 | 56,3 | 34,1 | 107,6 |
| Puro ve Sigara milyon adet | 435 | 5335 | 82,1 | 109,2 | 160,8 |
| Temizlik sabunu, bin ton | 0,7 | 9,6 | 64,1 | 63,9 | 96,4 |
| Banyo sabunu, bin ton | 0 | 0,3 | - | 12,0 | - |
| <u>BEYAZ EŞYA</u> | | | | | |
| Televizyon bin adet | 0,1 | 8,7 | 9,9 | 146,8 | 4,7 |
| Air condition bin adet | 17,9 | 179,5 | 106,5 | 66,9 | 141,3 |
| Soğutucular ve buzluklar bin adet | 12,7 | 228,5 | 80,3 | 102,4 | 104,6 |
| Mutfak aletleri bin adet | 14,7 | 148,1 | 176,6 | 2,5K | 99,7 |
| Elektrik süpürgesi, bin adet | 1,3 | 45,0 | 17,4 | 110,7 | 155,0 |
| Elektrik etdoğrama makinesi bin adet | 10,9 | 91,1 | 8,5D | 20K | 109,6 |
| Elektrik mikseri bin adet | 20,6 | 209 | 61,6 | 138,1 | 126,0 |
| Müzik teybi bin adet | 0,7 | 10,6 | - | - | 96,4 |
| Çini-fayans kablur bin adet | 1,2 | 15,9 | 96,6 | 90,1 | 113,6 |

Kaynak : Devlet İstatistik Komitesi bülteni

TABLO - 9: 1993 yılında Azerbaycan'da satılan malların dağılımı

| TÜKETİM MALLARI | Fiili Tüketim (Bin ton) | 1992 = 100'e göre 1993 Yılı Üretim Seviyesi |
|--|-------------------------|---|
| Et ahsulleri: | 49,0 | 87,1 |
| Et ve tavuk eti | 39,5 | 81,3 |
| sucuk ve salam | 8,5 | 127,3 |
| Süt ve sütlü mamulat: | 610,1 | 92,7 |
| süt mahsulleri | 69,1 | 64,6 |
| tereyağı | 22,3 | 110,0 |
| peynir ve çökelek | 5,9 | 47,1 |
| Balık | 2,2 | 116,9 |
| Balık konserveleri | 1,0 | 22,5 |
| Şeker | 23,7 | 74,0 |
| Makarna mamulâtı | 11,8 | 79,9 |
| Margarin | 3,2 | 56,0 |
| Çay | 4,3 | 58,6 |
| Tuz | 2,4 | 9,8 |
| Meyve-sebze konserve-leri, mln.adet | 22,6 | 63,3 |
| Votka, likör (bin lt) | 523 | 38,5 |
| Konyak (Bin lt) | 280 | 135,9 |
| Şarap (Bin lt) | 755 | 83,2 |
| Şampanya(Bin lt) | 286 | 51,0 |
| Bira(Bin lt) | 1.125 | 63,6 |
| HAM MADDELER | | |
| Pamuklu kumaş(mln.m.) | 11,1 | 59,9 |
| Yünlü kumaş(mln.m) | 0,5 | 62,6 |
| İpek kumaş(mln.m.) | 2,2 | 43,4 |
| Keten kumaş(mln.m) | 0,2 | 34,2 |
| İç çamaşır,pijama, mln.rubl(*) | 5185,7 | 63,9 |
| Trikotaj mamulâtı, mln.adet | 5,7 | 63,5 |
| Çorap (mln.çift) | 14,8 | 63,1 |
| Deri ayakkabı(bin çift) | 3,0 | 97,3 |
| Çamaşır sabunu(mln ad) | 8,6 | 64,1 |
| Parfüm-kozmetik malları mln.rubl (*) | 85,1 | 6,2 |
| Sentetik temizlik maddeleri (bin adet) | 8,0 | 59,9 |

(*): Artma azalma farkı bir önceki döneme göre yüzdesel artışı yansıtmaktadır.

Kaynak: Devlet İstatistik Komitesi Bülteni

TABLO - 10: İnşaat Yatırımlarıyla İlgili Harcamalar

| Dönemler | 1993 milyar manat | 1992 yılına oranla deği- şim | Toplam içindeki payı | |
|-----------|-------------------------|--|----------------------|--------------|
| | | | 1993 yılı | 1992 yılı |
| I.Dönem | 1,9 | 108 | 11 | 10 |
| II.Dönem | 3,1 | 106 | 19 | 16 |
| III.Dönem | 4,5 | 94 | 27 | 30 |
| IV.Dönem | 7,1 | 87 | 43 | 44 |
| Ekim | 1,7 | 94 | 10 | 12 |
| Kasım | 2,1 | 75 | 13 | 14 |
| Aralık | 3,3 | 93 | 20 | 18 |

Kaynak : Devlet İstatistik Komitesi Bülteni

TABLO - 11: 1993 Yıllı Ulaştırma Sektörü Faaliyetleri

| | 1993 Yıllı | | | | 1993 Yıllı Aralık Ayı | | | |
|---|------------|--------|-----------------------------|---|-----------------------|--------|-----------------------------|---|
| | plan | fiilli | gerçek- leşme yüzdesi | 1992=100 Endeksine göre gerçek- leşme seviyesi | plan | fiilli | gerçek- leşme yüzdesi | artma/azalma seviyesi ----- Kasım 1992 =100'e aralık ay=100 e göre |
| Taşınan Toplam Yük- milyon ton | 100,2 | 55,0 | 54,9 | 60,5 | 8,6 | 4,0 | 47,0 | 109,0 67,7 |
| demir yolu | 19,3 | 18,4 | 95,3 | 80,2 | 1,5 | 1,3 | 86,8 | 98,2 84,3 |
| karayolu | 65,0 | 21,4 | 32,9 | 42,4 | 5,7 | 1,3 | 23,2 | 118,0 46,0 |
| deniz | 5,4 | 4,0 | 74,7 | 74,6 | 0,4 | 0,4 | 96,2 | 124,3 97,5 |
| boru hattı | 10,5 | 11,2 | 106,5 | 91,9 | 0,9 | 1,0 | 105,6 | 108,5 89,5 |
| Toplam Yük Yoğunluğu milyon ton-km | x 10014,4 | x | 56,2 | 56,2 | x | 785,9 | x | 101,6 69,7 |
| demir yolu | 9550,0 | 7394,0 | 77,4 | 53,7 | 666,0 | 520,0 | 78,1 | 93,7 64,8 |
| karayolu | x 591,2 | x | 45,5 | 45,5 | x | 35,0 | x | 92,8 44,5 |
| deniz | 2037,2 | 1424,2 | 69,9 | 72,1 | 166,7 | 182,6 | 109,6 | 191,8 120,0 |
| boru hattı | 574,0 | 605,0 | 105,4 | 79,9 | 46,6 | 48,3 | 103,6 | 103,9 50,6 |

Kaynak : Devlet İstatistik Komitesi aylık bülteni, 1994

TABLO - 12: 1993 Yılı Fiyat Endeksleri

| Aylar | Parekende fiyatların ve paralı hizmetlerin genel endeksi | Parekende fiyatların genel endeksi | devlet ve kooperatif ticareti | Paralı hizmetler |
|-------|--|------------------------------------|-------------------------------|------------------|
|-------|--|------------------------------------|-------------------------------|------------------|

Bir önceki aya göre artış oranı (%)

| | | | | |
|---------|------|------|------|------|
| Ocak | 42,4 | 29,8 | 27,6 | 59,8 |
| Şubat | 14,7 | 14,5 | 13,7 | 16,9 |
| Mart | 1,4 | 1,2 | 0,1 | 2,8 |
| Nisan | 4,6 | 4,6 | 3,8 | 4,0 |
| Mayıs | 18,8 | 20,2 | 20,1 | 5,7 |
| Haziran | 10,1 | 9,0 | 9,6 | 20,6 |
| Temmuz | 17,4 | 10,8 | 12,6 | 81,5 |
| Ağustos | 8,8 | 8,6 | 10,0 | 10,3 |
| Eylül | 13,7 | 14,3 | 13,5 | 7,1 |
| Ekim | 16,8 | 17,9 | 10,9 | 5,6 |
| Kasım | 49,0 | 53,1 | 55,3 | 8,6 |
| Aralık | 58,9 | 53,9 | 48,8 | 14,5 |

1992 yılının aynı ayına göre artış (%)

| | | | | |
|---------|--------|--------|--------|--------|
| Ocak | 1274,0 | 1249,6 | 1267,5 | 1501,2 |
| Subat | 1149,6 | 1099,2 | 1127,7 | 1626,3 |
| Mart | 991,5 | 932,6 | 963,2 | 1572,2 |
| Nisan | 909,3 | 906,1 | 911,7 | 939,7 |
| Mayıs | 1039,9 | 1051,2 | 1050,2 | 931,4 |
| Haziran | 989,7 | 978,4 | 949,1 | 1099,5 |
| Temmuz | 1069,6 | 994,8 | 956,1 | 1802,1 |
| Ağustos | 1060,9 | 981,0 | 953,5 | 1840,1 |
| Eylül | 1123,0 | 1044,1 | 1009,9 | 1886,6 |
| Ekim | 1080,4 | 1027,3 | 943,8 | 1610,1 |
| Kasım | 1278,2 | 1238,3 | 1203,7 | 1689,4 |
| Aralık | 1010,1 | 988,0 | 914,8 | 1255,0 |

Kaynak: Devlet İstatistik Komitesi

TABLO - 13: 1993 Yılıınının Aralık Ayında Kooperatiflerin
Ticari Faaliyet Sahasına Giren Yiyecek Mallarıyla
İlgili Fiyat Artışları

(D = Kat)

| Ürün | 1992 yılı Aralık ayına oranla | 1993 yılı Kasım ayına oranla |
|-------------------------|-------------------------------------|------------------------------------|
| Et ve tavuk eti | 14,3 D. | 24,7 |
| Sucuk ve salam ürünleri | 10,1 D. | 6,1 |
| Et konserveleri | 12,7 D. | 19,8 |
| Balık mahsulleri | 5,5 D. | 45,4 |
| Balık konserveleri | 6,4 D. | 9,8 |
| Tereyağı | 1,3 D. | - |
| bitki yağı | 2,3 D. | 13,8 |
| Süt mahsulleri | 12,3 D. | 170,6 |
| Margarin | 8,4 D. | 402,0 |
| Peynir | 4,0 D. | 15,9 |
| Sebze Konserveleri | 9,7 D. | - |
| Yumurta | 8,3 D. | 5,1 |
| Reçel, bal | 6,7 D. | - |
| Çay | 5,3 D. | - |
| Tuz | 3,6 D. | - |
| Makarna ürünleri | 8,2 D. | 58,6 |
| Patates | 12,4 D. | 3,8 |

Kaynak : Devlet İstatistik Komitesi

TABLO - 14: Ayların Son Haftaları Süresince Azerbaycan'ın Şehir Pazarlarında Kaydedilen Fiyatlar (1993)

(kg veya 10 adedi için manat olarak)

| Ürün | 28 Temmuz | 25 Ağustos | 29 Eylül | 27 Ekim | 24 Kasım | 29 Aralık |
|-----------|-----------|------------|----------|---------|----------|-----------|
| Patates | 22,7 | 24 | 29,9 | 31,1 | 38,7 | 63 |
| Baş soğan | 33,0 | 32 | 33,1 | 61,6 | 125,8 | 159 |
| Sarımsak | 49,6 | 53 | 62,4 | 67,4 | 110,7 | 127 |
| Lahana | 13,3 | 23 | 27,2 | 27,5 | 28,6 | 44 |
| Havuç | 25,0 | 24 | 35,3 | 37,9 | 48,8 | 78 |
| Salatalık | 27,2 | 37 | 61,8 | 86,8 | 141,7 | 1.081 |
| Domates | 11,3 | 10 | 33,0 | 61,5 | 123,8 | 1.248 |
| Patlıcan | 10,9 | 10 | 19,1 | 29,8 | 42,1 | - |
| Elma | 22,6 | 27 | 34,0 | 43,1 | 71,0 | 147 |
| Armut | 26,2 | 30,3 | 43,8 | 57,4 | 81,0 | 172 |
| Üzüm | 66,5 | 32,6 | 35,4 | 73,5 | 144,0 | 250 |
| Nar | - | 90 | 25,4 | 24,6 | 69,8 | 209 |
| Sığır eti | 137,5 | 145 | 151,4 | 159,2 | 192,6 | 405 |
| Koyun eti | 159,8 | 168 | 174,8 | 187,0 | 228,2 | 497 |
| Tavuk eti | 296,0 | 323 | 381,8 | 404,1 | 515,0 | 988 |
| Yumurta | 44,9 | 47 | 70,4 | 112,9 | 154,6 | 264 |

Kaynak : Devlet İstatistik Komitesi

TABLO - 15: Ücretli hizmetlerin fiyatlarında görülen artışlar

| Hizmet Türü | 1993 Yılı Aralık Ayı | | 1992 yılı ortalama artışı= 100'e göre 1993 yılı ortalama artışı |
|--------------------|--|---|---|
| | 1993 Yılı Kasım=100 Endeksine göre artış | 1992 Yılı Aralık=100 Endeksine göre artış | |
| Tüm Hizmetler | 214,5 | 1.255,0 | 1.479,5 |
| Şehir içi nakliyat | 261,7 | 1.570,4 | 2.009,7 |
| Ulaştırma | 100,0 | 640,0 | 942,7 |
| Kiralar | 337,7 | 1.231,9 | 839,3 |
| Kültür | 163,1 | 1.773,3 | 1.305,0 |
| Ana okulları | 100,0 | 1.196,2 | 1.144,6 |
| Turizm | 218,7 | 638,1 | 1.153,2 |
| Sağlık | 286,3 | 2.016,8 | 1.607,7 |
| Hastahane | 100,0 | 1.023,0 | 842,4 |
| Bankacılık | 100,2 | 229,3 | 130,3 |

Kaynak : Devlet İstatistik Komitesi

TABLO - 16: Sektör Bazında İstihdam (1991)

| Sektörler | Kişi | Toplam içinde % |
|--------------------------------------|------------------|-----------------|
| Tarım | 934.000 | 32.9 |
| Orman ürünleri | 6.000 | 0.2 |
| Sanayi | 463.000 | 16.3 |
| İnşaat | 247.000 | 8.7 |
| Taşımacılık | 142.000 | 5.0 |
| Ticaret ve diğer | 238.000 | 8.4 |
| Üretim Sektörü Toplamı | 2.030.000 | 71.5 |
| Belediye ve iskan hizmetleri | 102.000 | 3.6 |
| Bilim, araştırma ve geliştirme | 60.000 | 2.1 |
| Eğitim | 341.000 | 12.0 |
| Sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleri | 173.000 | 6.1 |
| Kamu idaresi | 62.000 | 2.2 |
| Hizmet Sektörü Toplamı | 809.000 | 28.5 |
| Genel Toplam | 2.839.000 | 100.0 |

Kaynak: Dünya Bankası, Eski SSCB Ülkeleri İstatistik Rehberi

TABLO - 17: 1993 Yılında BDT Dışındaki Ülkelerle
Olan Ticaret Hacmi

(000 USD)

| Devletlerin adı | İhracat | İthalat | İhraç(+), İthal(-) farkı |
|--------------------|------------------|------------------|--------------------------------|
| Türkiye | 60.569,1 | 63.634,8 | -3.065,7 |
| İran | 192.747,2 | 42.017,3 | +150.729,9 |
| Almanya | 4.246,1 | 18.756,6 | -14.510,5 |
| ABD | 3.436,7 | 10.820,2 | -7.383,5 |
| İsviçre | 3.171,4 | 9.733,8 | -6.562,4 |
| İtalya | 13.257,6 | 8.654,0 | +4.603,6 |
| Avusturya | 5.618,6 | 7.469,2 | -1.850,6 |
| Polonya | 5.741,3 | 6.099,8 | -358,5 |
| İngiltere | 2.847,4 | 5.304,7 | -2.457,3 |
| Afganistan | 2.520,7 | 2.360,4 | 160,3 |
| Brazilya | - | 10.996,1 | -10.996,1 |
| Bulgaristan | 2.223,3 | 1.652,3 | -571,0 |
| Çin | - | 2.854,0 | -2.854,0 |
| Estonya | 4.577,1 | 5.417,1 | -840,0 |
| Finlandiya | 5.508,9 | 2,0 | 5.506,9 |
| Fransa | 1.962,1 | 1.394,2 | 567,9 |
| İrlanda | - | 4.548,2 | -4.548,2 |
| İsrail | 7,4 | 1.790,0 | -1.782,6 |
| Litvaya | 4.238,6 | 2.364,8 | 1.873,8 |
| Letonya | 6.224,6 | 4.965,5 | 1.259,1 |
| Meksika | - | 13.897,0 | -13.897,0 |
| Hollanda | 86,4 | 1.222,7 | -1.136,3 |
| S.Arabistan | 552,9 | 5.179,5 | -4.626,6 |
| Macaristan | 836,4 | 1.268,2 | -431,8 |
| Diğer | 30.550,7 | 8.558,8 | 21.991,9 |
| T O P L A M | 350.924,5 | 240.961,2 | 109.963,3 |

Kaynak: Devlet İstatistik Komitesi

TABLO - 18: 1993 Yılında BDT Ülkeleri ile Yapılan Dış Ticaret
(Milyon Manat)

| Ülke | İhracat | İthalat | Fark |
|--------------------|-----------------|-----------------|----------------|
| Beyaz Rusya | 1.363,7 | 749,3 | 614,4 |
| Özbekistan | 372,7 | 123,5 | 249,2 |
| Ukrayna | 4.420,8 | 4.906,0 | -485,2 |
| Türkmenistan | 3.598,4 | 4.998,0 | -1.399,6 |
| Tacikistan | 573,4 | 7,7 | 565,7 |
| Moldova | 1.211,1 | 905,1 | 306,0 |
| Rusya | 16.945,7 | 11.620,9 | 5.324,8 |
| Kırgızistan | 122,8 | 58,8 | 64,0 |
| Kazakistan | 2.790,8 | 3.212,2 | -421,4 |
| Gürcistan | 2.797,5 | 1.681,9 | 1.115,9 |
| T O P L A M | 34.196,6 | 28.263,5 | 5.933,1 |

Kaynak: Devlet İstatistik Komitesi

TABLO - 19: Ülke Açısından Stratejik Önem Arzeden Mallara Ait İhracat Verileri

| İ H R A C A T | | | |
|----------------------|------------------------|---------|-----------------|
| Türü | Ocak-Kasım/1993 Dönemi | | |
| | Ölçü | Miktarı | (000)ABD doları |
| Petrol ürünleri | bin ton | 1.179 | 134.318 |
| Demir Çelik ürünleri | -"- | 430 | 95.451 |
| Pamuk ipliği | -"- | 64 | 40.259 |
| İnce metaller | -"- | 17 | 20.302 |
| Kimyasal ürünler | bin dolar | - | 7.608 |
| Hava soğutucuları | Tane | 16.885 | 3.020 |
| Canlı Hayvan | bin dolar | - | 1.328 |
| Petrol makineleri | -"- | - | 472 |
| Buzdolabı | | | |
| Buhar makineleri | Tane | 30.930 | 139 |
| Soğutucular | -"- | 1.531 | 187 |
| Diğer mallar | bin dolar | - | 22.584 |
| T O P L A M | | | 325.668 |

Kaynak: Devlet İstatistik Komitesi

TABLO - 20: Ülke Açısından Stratejik Önem Arzeden Mallara Ait İthalat Verileri

| İ T H A L A T | | | |
|-------------------------------------|------------------------|---------|-----------------|
| Türü | Ocak-Kasım/1993 Dönemi | | |
| | Ölçü | Miktarı | (000)ABD doları |
| Tahıl | ton | 394.762 | 16.531 |
| Şeker | "- | 41.307 | 14.131 |
| Tereyağı ve margarin | "- | 12.056 | 12.897 |
| Un | "- | 70.796 | 6.854 |
| Sebze, meyve diğer bitkisel ürünler | bin dolar | - | 8.027 |
| Peynir | ton | 2.595 | 3.068 |
| Tatlı gıda ürünleri | "- | 2.670 | 4.623 |
| Makarna ve pirinç | "- | 11.222 | 3.147 |
| Alkolsüz içkiler | bin dolar | - | 2.699 |
| Tütün ürünleri | "- | - | 3.712 |
| Bitki yağı | ton | 1.786 | 1.802 |
| Makine ve Avadanlık | bin dolar | - | 35.891 |
| Kimyasal ürünler | "- | - | 12.391 |
| Otobüs | Tane | 121 | 6.487 |
| Boksit | bin ton | 635 | 23.700 |
| Konfeksiyon ve giyim | bin dolar | - | 6.811 |
| Tıbbi malzeme | "- | - | 5.092 |
| Yedek Parça | "- | - | 4.337 |
| Mobilya | "- | - | 4.606 |
| Televiyon, Teyp ve Radyo alıcıları | "- | - | 2.653 |
| Ayakkabı | "- | - | 2.956 |
| Otomobil | Tane | 204 | 2.114 |
| Diğer mallar | bin dolar | - | 35.438 |
| T O P L A M | | | 219.767 |

Kaynak: Devlet İstatistik Komitesi

TABLO - 21: Emisyon Miktarları (Milyon)

| Dönem | Manat | Ruble | Toplam (Ruble Olarak) |
|--------------------------|-----------------|------------------|--------------------------|
| <u>1992 Yılı Toplamı</u> | | | 18.578,2 |
| <u>1993 Yılı</u> | | | |
| Ocak | 814,7 | 384,2 | 8.531,2 |
| Şubat | 1.008,9 | 107,7 | 10.196,7 |
| Mart | 2.078,4 | 6.136,0 | 26.920,0 |
| <u>3 Aylık Toplam</u> | <u>3.902,0</u> | <u>6.627,9</u> | <u>45.647,9</u> |
| Nisan | 2.326,2 | 64,9 | 23.326,9 |
| Mayıs | 2.659,2 | 8,2 | 26.600,2 |
| Haziran | 2.765,0 | - 83,4 | 27.566,6 |
| <u>6 Aylık Toplam</u> | <u>11.652,4</u> | <u>6.617,6</u> | <u>123.141,6</u> |
| Temmuz | 3.646,6 | -23.609,1 | 12.856,9 |
| Ağustos | 3.267,9 | -22.087,3 | 10.591,7 |
| Eylül | 552,8 | 2.375,2 | 7.903,2 |
| <u>9 Aylık Toplam</u> | <u>19.119,7</u> | <u>-36.703,6</u> | <u>154.493,4</u> |
| Ekim | 9.038,4 | 264,3 | 90.648,3 |
| Kasım | 1.054,7 | 114,0 | 10.661,0 |
| Aralık | 13.403,6 | -1.665,1 | 132.370,9 |
| <u>1993 Toplamı</u> | <u>42.616,4</u> | <u>-37.990,4</u> | <u>388.173,6</u> |
| <u>1994 Yılı</u> | | | |
| Ocak | 2.323,2 | | |
| Şubat | 2.896,5 | | |
| Mart | 11.698,2 | | |
| <u>3 Aylık Toplam</u> | <u>16.917,9</u> | | |
| <u>Nisan</u> | <u>20.020,0</u> | | |

Kaynak: Merkez Bankası verileri

TABLO - 22: Azakbank Bankacılık Hizmet Ücretleri

| İşlem | Tutar |
|---|-------------------|
| <u>RUBLE KARŞILIĞI İŞLEMLER</u> | |
| Hesap Açmak _____ | 500 Ruble |
| Kredi Hesabı Açmak _____ | 0,05% |
| Hesap Özeti _____ | Ücretsiz |
| Nakit Çekmek _____ | 3% |
| (NOT : Çekilen kadar Hesapta nakit bırakılırsa komisyon yok.) | |
| Araştırma Ücreti _____ | En az 2.000 Ruble |
| <u>DÖVİZLİ İŞLEMLER</u> | |
| Cari Hesap Açmak | |
| Gerçek Kişiler (100 \$'dan az olmayacak) _____ | Ücretsiz |
| Firmalar _____ | Ücretsiz |
| Kredi Hesabı Açmak | |
| Gerçek Kişiler _____ | 25 USD |
| Firmalar _____ | 50 USD |
| Hizmet veya Mal Bedeli Ödemek _____ | 0,1% |
| Yurtdışına Para Transferi _____ (min. 10 USD) _____ | 0,5% |
| Yurtdışından Azakbank Müşterilerinin Para Transferi | Ücretsiz |
| Kişisel Hesaptan Para Çekmek _____ | 2% |
| (NOT Çekilen kadar mevduat bırakılırsa komisyon yok.) | |
| Firma Hesabından Nakit Çekilmesi _____ | 2% |

Mevduat Faiz Oranı _____ Anlaşmaya Göre
Hesap Özeti _____ Ücretsiz
Efektif Satışı _____ 2%
Efektif Alışı _____ Ücretsiz
Hesaptan Fazla Çekmeye İzin Verilmemektedir.
Fazla Çekilme Sözkonusu Olduğunda, gün başına _____ 1%

PARA VE ÖDEMELER

Azərbaycan bankasındaki bir hesaba para transferi _____ Ücretsiz
Bankanın emriyle diğer bankalara para transferi _____ Ücretsiz
Bankaların dışındakilerin isteği ile ödeme:
Eğer Lehdarın Azərbaycan bankasında hesabı varsa _____ Ücretsiz
Eğer lehdarın hesabı diğer Azerbaycan
Bankalarında ise _____ 5 USD
Eğer lehdarın hesabı Yabancı bankadaysa _____ 0,5 %
min.10 USD
Banka dışındakilerin isteği ile gelir ödemeleri:
Lehdarın Azərbaycan bankasında hesabı varsa _____ Ücretsiz
Diğer Azeri bankalarında hesabı varsa _____ 5 USD
Belge Ödemeleri _____ 1 %
Düzeltilme ve iptal _____ 10 USD

Kaynak: Azərbaycan bankası

TABLO - 23: Azərbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı
Kayıtlarında Tescil Edilmiş Firmalar ve Halka
Açıklık Oranları (Temmuz 1993 itibarıyla)

| Halka | Firma Adı | Tescil Tarihi | Payların Nominal Değeri | Payların Sayısı (Bin) | Açık Hisse (Min.Man) |
|-------|--|----------------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------------|
| | Tebriz Şehmdar Cemiyeti | 29.11.91 | 500 | 135 | 67,5 |
| | Türkan Şehmdar Cemiyeti | 17.11.91 | 100 | 500 | 50,0 |
| | Techizat Kommersiya, İstehsalat Şehmdar Cemiyeti | 18.11.91 | 100 | 75.500 | 7.550,0 |
| | Azkombank Şehmdar Kommersiya Bankı | 17.12.91 | 1.000 | 2.200 | 2.200,0 |
| | Audit Brok Servis Şehmdar Cemiyeti | 03.01.92 | 500 | 300 | 150,0 |
| | Şamaxı Şarap Birjası Şehmdar Cemiyeti | 17.01.92 | 1.000 | 1.000 | 1.000,0 |
| | Bakü Gıymetli Kağıtlar Birjası Şehmdar Cemiy. | 03.02.92 | 100 | 18.500 | 1.850,0 |
| | Azerdemiryolbank Şehmdar Cemiyeti | 05.02.92 10.11.92 22.03.92 | 1.000 1.000 1.000 | 3.000 1.000 6.000 | 3.000,0 1.000,0 6.000,0 |
| | Azmanbank Şehmdar Kommersiya Bankı | 20.04.92 | 1.000 | 1.327 | 1.327,0 |
| | Xezer Şehmdar Cemiy. | 15.05.92 02.12.92 | 1.000 1.000 | 5.000 5.000 | 5.000,0 5.000,0 |
| | Azinvest Şehmdar Cemiyeti | 27.05.92 | 100 | 25.000 | 2.500,0 |
| | Azərbaycan Sənayi Tic. Evi Şehmdar Cemiy. | 03.07.92 | 30.000 | 100 | 3.000,0 |
| | Şems və Q Şehmdar Cemiyeti | 16.07.92 | 125 | 800 | 100,0 |

| | | | | |
|---|----------|--------|--------|----------|
| Respublica Mülk ve Enerji İhtiyatları Sehmdar Cemiyyeti | 14.08.92 | 500 | 12.000 | 6.000,0 |
| MBA Holding Company Sehmdar Cemiyeti | 24.08.92 | 1.000 | 700 | 700,0 |
| Azinko Sehmdar Cemiy. | 19.09.92 | 100 | 800 | - |
| | - | 1.000 | 220 | 300,0 |
| Azneftmaş Emtia İkmal Birjası Sehmdar | 23.10.92 | 10.000 | 29 | - |
| | - | 1.000 | 100 | 3.000,0 |
| Loğman Sehmdar Cemiy. | 26.11.92 | 500 | 100 | 50,0 |
| Arzu Sehmdar Cemiyyeti | 14.12.92 | 100 | 1.961 | 196,1 |
| ETK İnformatika Elmi İstihsalat Şemdar Cemiyyeti | 24.12.92 | 100 | 6.150 | 615,0 |
| Elbank Sehmdar Bankı | 02.02.93 | 10.000 | 500 | 5.000,0 |
| | 10.06.93 | 5.000 | 1.000 | 5.000,0 |
| Universal Kommersiya Bankı Sehmdar Cemiy. | 09.02.93 | 25.000 | 990 | - |
| | - | 1.000 | 250 | 25.000,0 |
| Kaspia Sehmdar Cemiy. | 09.02.93 | 100 | 500 | 50,0 |
| Akinvestkombank Sehmdar | 09.03.93 | 5.000 | 1.080 | 5.400,0 |
| İnvestiya Kommersiya Bankı | 26.05.93 | 2.500 | 3.900 | 9.750,0 |
| Fantaziya Sehmdar Cemiy. | 12.03.93 | 500 | 130 | 65,0 |
| Azerigazbank Sehmdar | | | | |
| İnvestiya Bankı | 26.04.93 | 10.000 | 5.000 | 50.000,0 |
| Azərbaycan Xalq Birjası Cemiyyeti | 30.04.93 | 1.000 | 1.400 | 1.400,0 |
| Azərbaycan Respublikası Beynelxalq Bankı Sehmdar Kommersiya Bankı | 04.05.93 | 1.000 | 3.100 | - |
| | - | 50.000 | 438 | 25.000,0 |
| Birlik Keyriyyə Sehmdar Cemiyyeti | 06.05.93 | 1.000 | 3.200 | 3.200,0 |

| | | | | |
|---|----------|--------|--------|-----------|
| Azerbaycan Sanayi Inves- tiya Sehmdar Cemiyeti | 06.05.93 | 10.000 | 38.000 | - |
| | - | 1.000 | 20.000 | 400.000,0 |
| Azadbank Shemdar Bankı | 12.05.93 | 5.000 | 1.700 | 85.000,0 |
| MBASK Sehmdar Sigorta Cemiyeti | 14.05.93 | 10.000 | 100 | 1.000,0 |
| Parabank Shemdar Kommersiya Bankı | 16.06.93 | 1.000 | 20.000 | 20.000,0 |
| Remz Sehmdar Cemiyeti | 21.06.93 | 500 | 120 | 60,0 |
| Işgüzar Sehmdar Kommersiya Bankı | 20.07.93 | 1.000 | 4.502 | - |
| | - | 1.500 | 332 | 5.000,0 |
| MBANK Sehmdar Kommersiya Bankı | 21.07.93 | 10.000 | 500 | 5.000,0 |

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı

TABLO - 24: 1 Mart-18 Ağustos 1994 Tarihleri Arasında
Manat/ USD Kuru

| Tarih | ANB İşlem Kuru (Merkez Bankası) | Alış (Uluslararası Bankası) | Satış (Uluslararası Bankası) |
|------------|------------------------------------|-----------------------------------|------------------------------------|
| 01.03.1994 | 118,00 | 400,00 | 410,00 |
| 05.04.1994 | 174,20 | 510,00 | 510,00 |
| 03.05.1994 | 182,00 | 1.000,00 | 1.010,00 |
| 01.06.1994 | 1.050,00 | 950,00 | 960,00 |
| 01.07.1994 | 1.000,00 | 980,00 | 1.010,00 |
| 29.07.1994 | 980,00 | 970,00 | 990,00 |
| 01.08.1994 | 980,00 | 945,00 | 965,00 |
| 17.08.1994 | 1.000,00 | 1.040,00 | 1.080,00 |

Kaynak: Azerbaycan Uluslararası Bankası
Kambiyo Departmanı
Şef: Sn.Fuad Abdullayev

TABLO - 25: Merkez Bankası için Örnek Analitik Bilanço

| AKTİFLER | PASİFLER |
|--------------------------|----------------------------|
| YABANCI PARA KIYMETLER | REZERV PARA |
| TOPLAM İÇ VARLIKLAR | Tedavüldeki Para |
| Devlete Verilen Krediler | Bankalar Mevduatı |
| Bankalara Krediler | DEVLET MEVDUATI |
| DiĞER KALEMLER (Net) | YABANCI PARA YÜKÜMLÜLÜKLER |
| NET İÇ VARLIKLAR | |

Kaynakça: Davis, Jeffrel M., " Macroekonomic Adjusment: Policy Insruments and Issues", Syf.10, IMF Publication (August 1992)

TABLO - 26: Ticari Bankalar için Örnek Konsolide Bilanço

| AKTİFLER | PASİFLER |
|---|----------------------------|
| REZERVLER | VADESİZ MEVDUAT |
| MERKEZ BANKASIN'DAN ALACAKLAR | VADELİ MEVDUAT |
| YABANCI PARA KIYMETLER | DOVİZ TEVDİAT HESAPLARI |
| DEVLETTEN ALACAKLAR | YABANCI PARA BORÇLAR |
| KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNDEN OLAN ALACAKLAR | DEVLET MEVDUATI |
| ÖZEL SEKTÖRDEN ALACAKLAR | MERKEZ BANKASI KREDİLERİ |
| YURTIÇI İNTERBANK ALACAKLARI | SERMAYE HESABI |
| DiĞER FİNANSAL KURULUŞLARDAN ALACAKLAR | YURTIÇI İNTERBANK BORÇLARI |
| DiĞER AKTİFLER | DiĞER PASİFLER |

Kaynakça: Davis, Jeffrel M., " Macroekonomic Adjusment: Policy Insruments and Issues", Syf.10, IMF Publication (August 1992)

TABLO - 27: Parasal Denetim (Monetary Survey) için Örnek Tablo

| AKTİFLER | PASİFLER |
|------------------------------|------------------|
| YABANCI PARA KIYMETLER (Net) | PARA |
| Y.P. Kıymetler | Dolaşımdaki Para |
| (-) Y.P. Yükümlülükler | Vadesiz Mevduat |
| YURTIÇİ KREDİLER | KİSMİ PARALAR |
| Devletten Alacaklar (Net) | Vadeli Mevduat |
| Devletten Alacaklar | Döviz Tevdiat |
| (-) Devlet Mevduatı | DİĞER KALEMLER |
| Kamu İktisadi Teşebbüsle- | |
| rinden Alacaklar | |
| Özel Sektörden Alacaklar | |
| Diğer Finansal Kurumlar- | |
| dan Alacaklar | |

Kaynakça: Davis, Jeffrel M., " Macroeconomic Adjustment: Policy Instruments and Issues", Syf.10, IMF Publication (August 1992)

TABLO - 28: Para Arzı ve Karşıt Kalemleri için Örnek Tablo

| Karşıt Kalemler | Para Arzı |
|------------------------------|---------------------|
| YABANCI PARA KIYMETLER (Net) | M1 |
| Y.P. Kıymetler | Dolaşımdaki Para |
| (-) Y.P. Yükümlülükler | Vadesiz Meduat |
| YURTIÇİ KREDİLER | |
| Devletten Alacaklar (Net) | M2 |
| Devletten Alacaklar | |
| (-) Devlet Mevduatı | M1 + Vadeli Mevduat |
| Kamu İktisadi Teşebbüsle- | M3 |
| rinden Alacaklar | |
| Özel Sektörden Alacaklar | M2 + Döviz Tevdiat |
| Diğer Finansal Kurumlar- | |
| dan Alacaklar | |
| DiĞER KALEMLER | |

Kaynakça: Davis, Jeffrel M., " Macroekonomic Adjusment: Policy Instruments and Issues", Syf.10, IMF Publication (August 1992)

TABLO - 29: Değişik Türdeki Bankaların Organizasyonel Yapıları

A- SBERBBANK (EMANETBANK)

(Ülke içi tasarrufların %90'ının yakınına toplayan bir devlet bankasıdır.)

Genel Kurul
Danışma Kurulu
Yönetim Kurulu

Genel Hizmetler İdaresi
Mevduat ve Gayrinakdi Hizmetler İdaresi
Kredi ve Ticari Faaliyetler İdaresi
Menkul Kıymetler İdaresi
Baş Ekonomi İdaresi
Baş Muhasebe İdaresi
Teftiş İdaresi
Kadro ve Kadroların Hazırlanması İdaresi
Enformasyon İdaresi
Hukuk İdaresi
İnşaat İdaresi
Harici İktisadi İlişkiler ve Döviz Operasyonları Şubesi
İdaresi
Tasarruf İdaresi

B- ULUSLARARASIBANK (INTERNATIONALBANK)

(Ülkenin dış ticaret işlemlerinin 3/4'ünden fazlasına aracılık eden, devlet rezervlerini muhafaza eden devlet bankasıdır.)

Genel Kurul
Yönetim Kurulu

İktisadi Analiz Müdüriyeti
Direktör
İktisadi Analiz Şubesi
Kredi Verme Şubesi

Uluslararası İşlemler Müdüriyeti
Direktör
Cari Hesablar Şubesi
Akredif İşlemleri Şubesi

Kasa İşlemleri Şubesi

Döviz ve Kıymetli Eşyalarla İlgili Müdüriyet

Direktör

Gayri Ticari Hizmetler ve Müşteri Hesapları Şubesi

Kasa İşlemleri Şubesi

Döviz Bozdurma Şubesi

Kayıt ve İstatistik Müdüriyeti

Direktör

Baş Muhasibin Muavini

Döviz Operasyonları Muhasebe Şubesi

Milli Para İşlemleriyle İlgili Muhase Kayıt Şubesi

Banka Dahili Operasyonların Muhasebe ve İstatistik Şubesi

Uluslararası İlişkiler Müdüriyeti

Direktör

Muhabir İlişkiler Şubesi

Enformasyon ve Ulaştırma Şubesi

Fonları İdaresi Müdüriyeti

Direktör

Muhabir İlişkiler Şubesi

Dealing İşlemleri Şubesi

İdari Hizmetler Müdüriyeti

Direktör

Banka Yönetim Şubesi

Protokol Şubesi

Fiziki Güvenlik Şubesi

Banka Dahili Güvenlik Şubesi

C- YATIRIM TİCARET BANKASI

(Azerbaycan'da faaliyet gösteren Ticari Bankalar içinde Orta ölçekli bir bankadır.)

Maliye İktisat Şubesi

Muhasebe Şubesi

Enformasyon Şubesi

Uluslararası Haberleşmeler Şubesi

Hukuk Şubesi

Bankanın Tahsil Merkezi

Denetim Hizmetleri Bölümü

Yönetim Komitesi

İdari Hizmetler

D- PARABANK

(Küçük ölçekli bir ticari banka)

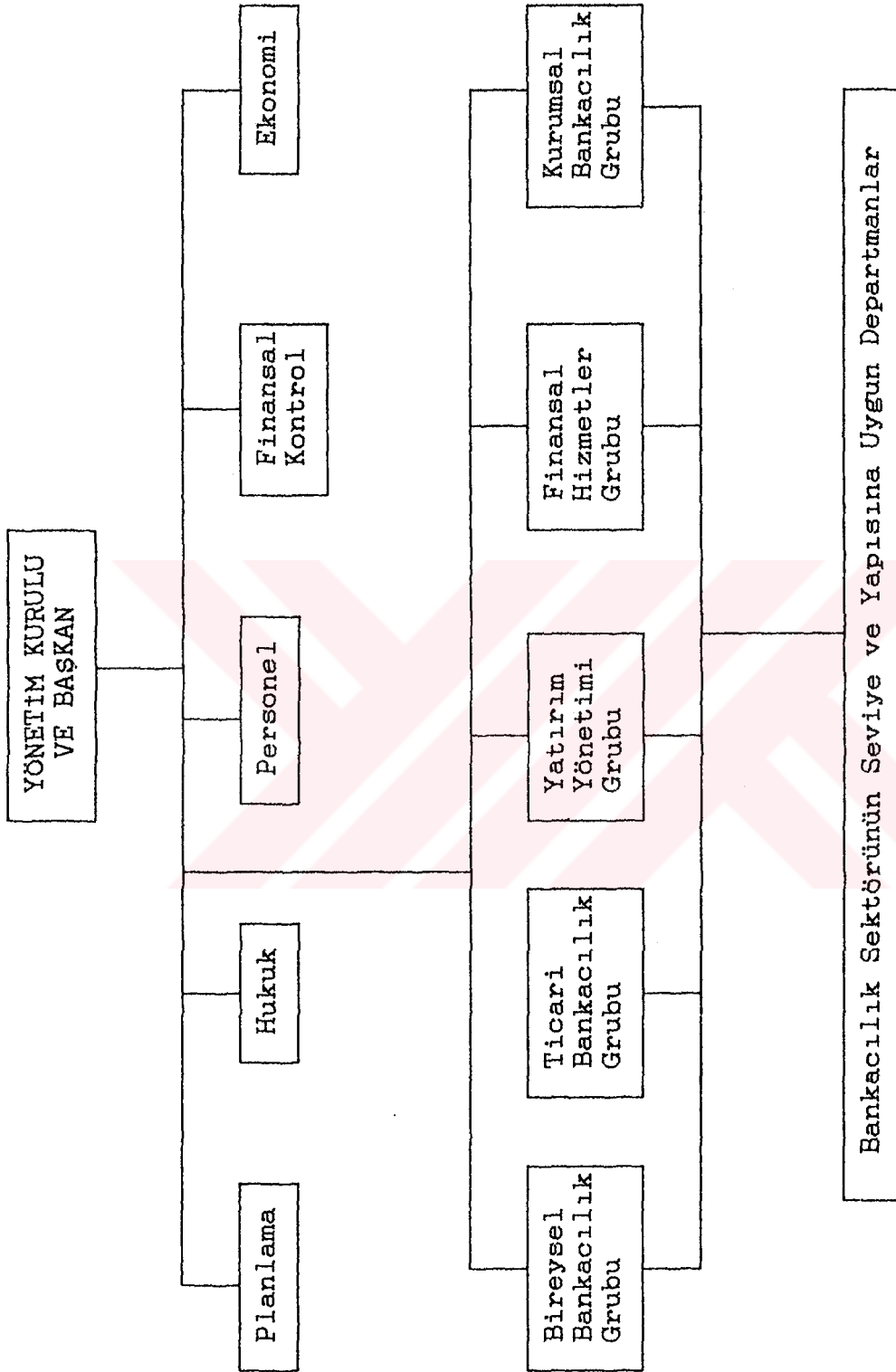
Yönetim Kurulu
Alacaklı işlemler Şubesi
Döviz Şubesi
Hesaplaşma ve Kredi işlemleri Şubesi
Genel Şube

E- AZAKBANK

(Ticari bankalar içerisinde her türlü yurtiçi ve yurt dışı hizmet veren büyük ölçekli bir bankadır.)

Danışma Kurulu
Uluslararası Ticari işlemler Şubesi
Gayri Ticari Faaliyetler Şubesi
Muhabir ilişkiler Şubesi
Pazarlama ve Reklam Şubesi
Muhasebe Şubesi
Tasarruf Şubesi
Kredi Şubesi
Katiplik
Programlama Şubesi

TABLO - 30: Azerbaycan Bankacılık Sektörü için Örnek Organizasyon Modeli



Kaynakça: Channon, Derek F., "Bank Strategic Management and Marketing," John Wiley and Sons Ltd. (1986), syf. 205

TABLO - 31 : BANKA FAIZ ORANLARI TABLOSU

| BANKANIN ADI | Mevduatin cinsi | Muddeti | Faiz yuzdesi | | |
|------------------------------------|-------------------|-----------------------|--------------|------|------|
| | | | 1992 | 1993 | 1994 |
| AZAKBANK | Her tür vadeli | - | - | 80 | 150 |
| GUNAYBANK | Vadeli hesaplar: | 6 aydan 1 yıla kadar | 60 | 85 | 100 |
| " | " | 1 yıldan fazla | 80 | 100 | 130 |
| " | cocuk depozitleri | - | - | - | 160 |
| Azerdemiryol | Her tür vadeli | - | - | 70 | 70 |
| " | Firma mevduatları | - | 30 | 100 | 100 |
| Sehimdar-Kommersiya Emanet Bankasi | cocuk depozitleri | - | 25 | 80 | 200 |
| " | Vadeli hesaplar: | 1 yıldan 3 yıla kadar | 10 | 30 | |
| " | " | 3 yıldan 5 yıla kadar | 12 | 40 | |
| " | " | 5 yıldan fazla | 15 | 50 | |
| " | 50 min rubl | - | - | 60 | 160 |
| " | 100 min rubl | - | - | 120 | |
| " | 100 min manat | - | - | - | 250 |

Krediler

| BANKANIN ADI | Faiz yuzdesi | | |
|------------------------------------|--------------|------|------|
| | 1992 | 1993 | 1994 |
| AZAKBANK | 20 | 77 | 175 |
| GUNAYBANK | 18 | 80 | 130 |
| Azerdemiryol | 40 | 50 | 80 |
| Sehimdar-Kommersiya Emanet Bankasi | 60 | 150 | 200 |

Sberbank (Tasarruf Bankasi) Mevduat Faiz Oranlari:
(%)

| | 1992/1 | 1992/7 | 1993/1 | 1993/7 | 1994/1 |
|---|--------|--------|--------|--------|--------|
| Cocuklar adina acilan mevduat hesapları | 12 | 25 | 60 | 80 | 200 |
| 1-3 yıl | 8 | 10 | 20 | 30 | |
| 3-5 yıl | 10 | 12 | 30 | 40 | |
| 5 yıldan fazla | 12 | 15 | 40 | 50 | |
| 50 milyon ruble | - | - | 40 | 60 | 160 |
| 100 milyon ruble | - | - | 100 | 120 | |
| 100 milyon manat | - | - | 250 | | |

Kaynak: Ilgili Banka Yetkilileri

(Not: 30.06.1994 tarihinden sonra 300.000 Manat'ın üzerindeki hesaplar aylık %15 faiz uygulanacaktır.)

TABLO - 32 : AZERBAJCAN'IN 1991-1993 DONEMİ KONSOLİDE EDİLMİŞ GENEL DEVLET BÜTÇESİ 1/

| | 1991 | 1992 | ORIJINAL | GERÇEKLEŞEN |
|---|------|------|----------|-------------|
| (MİLYAR MANAT) | | | | |
| DEVLET BÜTÇESİ (Milyon manat olarak) | | | | |
| GELİR | 0.7 | 9.9 | 43.7 | 61.5 |
| MÜTESEBBİS KAR VERGİSİ | 0.2 | 1.6 | 5.5 | 12.1 |
| İLAVE DEĞER VERGİSİ | 0 | 2 | 10 | 14.2 |
| TÜKETİM VERGİSİ | 0 | 0.9 | 10.1 | 12.9 |
| DİĞER | 0.6 | 5.4 | 18 | 22.4 |
| GİDER | 0.8 | 9.6 | 47.4 | 74.6 |
| SAVUNMA VE GÜVENLİK | 0 | 1.8 | 9.5 | 20.7 |
| SOSYAL VE KÜLTÜREL | 0.3 | 2.8 | 12.1 | 20.4 |
| GIDA YARDIMLARI | 0 | 2.7 | 10.6 | 6 |
| SOSYAL SİGORTALAR FONU | 0.1 | 0.2 | 3.8 | 8.2 |
| YATIRIM | 0.1 | 1.7 | 8.1 | 13.9 |
| DİĞER | 0.3 | 1.7 | 8.1 | 13.9 |
| BALANS(ACIK) | -0.1 | 0.3 | -3.7 | -13.1 |
| SOSYAL SİGORTALAR FONU | | | | |
| GELİR | 0.4 | 2.9 | 14 | 18.5 |
| KATKILAR | 0.2 | 2.5 | 10.9 | 13.1 |
| DEVLET BÜTÇESİNDEN TRANSFER | 0.2 | 0.4 | 3.1 | 5.4 |
| GİDER | 0.4 | 2.5 | 16.4 | 18.1 |
| EMEKLİ AYLIKLARI | 0.2 | 1.3 | 10.9 | 11 |
| AİLE YARDIMLARI | 0.2 | 0.7 | 4.4 | 5.4 |
| DİĞER | 0 | 0.4 | 1.1 | 1.6 |
| BALANS (ACIK) | 0 | 0.5 | -2.4 | 0.5 |
| KONSOLİDE GENEL YÖNETİM 3/ | | | | |
| GELİRLER | 1 | 12.3 | 54.6 | 74.6 |
| GİDERLER | 1.1 | 11.6 | 60.7 | 87.2 |
| BALANS(ACIK) | -0.1 | 0.7 | -6.1 | -12.6 |
| FINANSMAN | 0.1 | -0.7 | 6.1 | 12.6 |
| HARİCİ 4/ | 0.2 | 0 | 0 | -0.7 |
| DAHİLİ 5/ | -0.1 | -0.7 | 6.1 | 13.3 |

(GSMH'NİN YUZDESİ OLARAK) 6/

| | | | | |
|-------------------------------|------|------|------|-------|
| DEVLET BUTCESİ | | | | |
| GELİRLER | 27 | 39.4 | 52 | 50.2 |
| GİDERLER | 31.4 | 38.4 | 56.4 | 60.8 |
| BALANS(ACIK) | -4.4 | 1 | -4.4 | -10.6 |
| SOSYAL SIG. FON BALANSI(ACIK) | -0.6 | 1.8 | -2.9 | 0.4 |
| KONSOLİDE GENEL YONETİM | | | | |
| GELİRLER | 35.6 | 49.2 | 65 | 60.8 |
| GİDERLER | 40.7 | 46.4 | 72.2 | 71.1 |
| BALANS(ACIK) | -5 | 2.6 | -7.3 | -10.2 |
| BANKA FİNANSMANI | -4.2 | -2.8 | 7.3 | 10.8 |

KAYNAK: MALİYE BAKANLIĞI VE SOSYAL SİGORTALAR FONU

1/ HER KALEM GENEL TOPLAMA DAHİL EDİLMEMİSİ OLABİLİR.

2/KASIM 1993 REVİZESİ

3/ KONSOLİDE EDİLMİS GELİR VE GİDER RAKKAMLARINDAN SOSYAL SİGORTALAR FONUNA YAPILAN TRANSFERLER ÇIKARILMIŞDIR

4/ 1991 DE SOVYETLER BİRLİĞİNDEN NET TRANSFERLER, 1993 DE GURCUSTANA BORÇ,
1994 DE BOT TİCARİ BORCUNUN ODMESİ.

5/BANKA KREDİSİ; 1994 YILI İÇİN 3.2 MİLYAR MANATLIK DEVLET GÜVENLİK KONULARI DA DAHİLDİR.

6/ 1994 YILI GSMH VERİLERİ HENÜZ KESİNLEŞMEDİĞİNDEN 1994 BUTCESİ İLE İLGİLİ RASYOLAR İHTİYATLA DEĞERLENDİRİLMELİDİR.

TABLO - 33 : AZERBAJCAN'IN 1991-1993 DÖNEMİ KONSOLİDE EDİLMİŞ GENEL DEVLET BÜTÇESİ 1/
(YÜZDESEL ANALİZ)

| | BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE ARTIŞ(%) | | TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI | | |
|--|-------------------------------|-----------|----------------------|------|------|
| | 1992 | 1993 | 1991 | 1992 | 1993 |
| DEVLET BÜTÇESİ (Milyon manat olarak) | | | | | |
| GELİR | 1314.29% | 521.21% | 100% | 100% | 100% |
| MÜTESEBBİS KAR VERGİSİ | 700.00% | 656.25% | 29% | 16% | 20% |
| İLAVE DEĞER VERGİSİ | 200.00% | 610.00% | 0% | 20% | 23% |
| TÜKETİM VERGİSİ | 90.00% | 1333.33% | 0% | 9% | 21% |
| DİĞER | 800.00% | 314.81% | 86% | 55% | 36% |
| GİDER | 1100.00% | 677.08% | 100% | 100% | 100% |
| SAVUNMA VE GÜVENLİK | 180.00% | 1050.00% | 0% | 19% | 28% |
| SOSYAL VE KÜLTÜREL | 833.33% | 628.57% | 38% | 29% | 27% |
| GIDA YARDIMLARI | 270.00% | 122.22% | 0% | 28% | 8% |
| SOSYAL SİGORTALAR FONU | 100.00% | 4000.00% | 13% | 2% | 11% |
| YATIRIM | 1600.00% | 717.65% | 13% | 18% | 19% |
| DİĞER | 466.67% | 717.65% | 38% | 18% | 19% |
| BALANS(ACIK) | -400.00% | -4466.67% | | | |

| | | |
|-------------------------------|----------|-----------|
| SOSYAL SİGORTALAR FONU | | |
| GELİR | 625.00% | 537.93% |
| KATKILAR | 1150.00% | 424.00% |
| DEVLET BUTCESİNDEN TRANSFER | 100.00% | 1250.00% |
| GİDER | 525.00% | 624.00% |
| EMEKLİ AYLIKLARI | 550.00% | 746.15% |
| AİLE YARDIMLARI | 250.00% | 671.43% |
| DİĞER | 40.00% | 300.00% |
| BALANS (ACIK) | 50.00% | 0.00% |
| KONSOLİDE GENEL YÖNETİM 3/ | | |
| GELİRLER | 1130.00% | 506.50% |
| GİDERLER | 954.55% | 651.72% |
| BALANS(ACIK) | -800.00% | -1900.00% |
| FINANSMAN | | |
| HARICI 4/ | -100.00% | -70.00% |
| DAHİLİ 5/ | 600.00% | -2000.00% |
| DEVLET BUTCESİ | | |
| GELİRLER | 45.93% | 27.41% |
| GİDERLER | 22.29% | 58.33% |
| BALANS(ACIK) | -122.73% | -1160.00% |
| SOSYAL SİG. FON BALANSI(ACIK) | -400.00% | -77.78% |
| KONSOLİDE GENEL YÖNETİM | | |
| GELİRLER | 38.20% | 23.58% |
| GİDERLER | 14.00% | 53.23% |
| BALANS(ACIK) | -152.00% | -492.31% |
| BANKA FİNANSMANI | -33.33% | -485.71% |

TABLO - 34 : GEHEL EKONOMİK VERİLER TABLOSU

| | 1992 | | | | 1993 | | | |
|-------------------------------|---------------------|--------------------|--------------------|----------------------|---------------------|--------------------|--------------------|----------------------|
| | BİRİNCİ UC AYLIK | İKİNCİ UC AYLIK | ÜÇÜNCÜ UC AYLIK | DÖRDÜNCÜ UC AYLIK | BİRİNCİ UC AYLIK | İKİNCİ UC AYLIK | ÜÇÜNCÜ UC AYLIK | DÖRDÜNCÜ UC AYLIK |
| URETİM 1/ | | | | | | | | |
| GSNH 2/ | -0.7 | | | -22.6 | | | | -13 |
| NET FİZİKİ URUN | -1.9 | -21.7 | -22.1 | -25.5 | -19 | -12.6 | -11.6 | -13.3 |
| TARIM | -2.9 | -23 | -28.3 | -29.9 | -21 | -17 | -13 | -17 |
| SANAYİ | -7.8 | -19 | -19 | 22.4 | -16.4 | -10.4 | -10 | -5.1 |
| PARA KENDE FİYATLAR 3/ | | | | | | | | |
| ORTALAMA | 106 | | | 616 | 726 | 799 | 826 | 833 |
| DÖNEM SONU | 126 | 504 | 363 | 668 | 723 | 864 | 794 | 810 |
| ÜCRETİLER | | | | | | | | |
| MINİMUM ÜCRET(DÖNEM SONU) | 13 | 32 | 32 | 70 | 300 | 300 | 500 | 900 |
| MINİMUM ÜCRET(ORTALAMA) | 12 | 32 | 32 | 70 | 300 | 300 | 500 | 700 |
| BUYUK İŞLETMELERDE ORT. ÜCRET | 32 | 79 | 123 | 262 | 1115 | 1375 | 2190 | 3486 |
| TARIM | 26 | 41 | 47 | 198 | 399 | 573 | 903 | 1726 |
| SANAYİ | 40 | 112 | 182 | 386 | 1402 | 1887 | 2792 | 4833 |
| REEL MINİMUM ÜCRET | | | | | | | | |
| DÖNEM SONU | 100 | 65 | 51 | 79 | 75 | 55. | 63 | 41 |
| ORTALAMA | 100 | 76 | 56 | 93 | 85 | 62 | 71 | 49 |
| BUYUK İŞLETMELERDE REEL ÜCRET | | | | | | | | |
| YIL İÇİNDE ORT. KUMULATİF | 100 | 68 | 78 | 91 | 107 | 105 | 107 | 102 |
| UC AYLIK ORTALAMA | 100 | 68 | 80 | 124 | 107 | 103 | 111 | 86 |

KAYNAK: AZERBEYCAN DEVLET İSTATİSTİK KOMİTESİ

1/ : ÖNCEKİ YILIN AYNI DÖNEMİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILDIĞINDA, 1992 VE 1993 YILLARINA AIT BUYUMLA İTİBAREN KUMULATİF GÖSTERİLMİŞTİR.

2/ : TAM YIL DATASI OLUP 1993 YIL VERİLERİ GECİCİDİR.

3/ : 1993 YILI FİYAT DEĞİŞİMLERİ ÖNEMİ AYLIK DÖNEM ESAS ALINARAK BULUNMUŞTUR

TABLO - 35 : DIS TICARET BLANCOSU(MILYON DOLAR)

| | KESINLESMEMİS | KESINLESMEMİS | KESINLESMEMİS | ONCEKI YILA GORE | ARTIS YUZDESİ |
|---------------------------|---------------|---------------|---------------|------------------|---------------|
| | 1991 | 1992 | 1993 | 1992 | 1993 |
| CARI HESAP(ACIK) | 152.9 | 488.2 | 169 | 219.29% | -65.38% |
| IHRACAT(FOB) | 395.2 | 1274.6 | 659.2 | 222.52% | -48.28% |
| BAGINSIZ DEVL. TOPLULUGU | 370.9 | 519.9 | 360.1 | 40.17% | -30.74% |
| ENERJİ | 43.8 | 107.8 | 64 | 146.12% | -40.63% |
| ENERJİDİSİ | 327.1 | 412.1 | 296.1 | 25.99% | -28.15% |
| BAG.DEV.TOPL.DİSİ ÜLKELER | 24.3 | 754.7 | 299.1 | 3005.76% | -60.37% |
| ENERJİ | 6.4 | 555 | 139.1 | 8571.88% | -74.94% |
| ENERJİDİSİ | 17.4 | 199.1 | 211.5 | 1044.25% | 6.23% |
| DUZELTME 1/ | 0.5 | 0.5 | -51.5 | 0.00% | -10400.00% |
| ITHALAT F.O.B | -335.7 | -785.8 | -604.2 | 134.08% | -23.11% |
| BAGINSIZ DEVL. TOPLULUGU | -269.1 | -402.2 | -282.3 | 49.46% | -29.81% |
| ENERJİ | -24.9 | -39.2 | -71.6 | 57.43% | 82.65% |
| ENERJİDİSİ | -258.3 | -384.1 | -213.3 | 48.70% | -44.47% |
| DUZELTME 2/ | 14.2 | 21.2 | 2.7 | 49.30% | -87.26% |
| BAG.DEV.TOPL.DİSİ ÜLKELER | 66.6 | 383.6 | -321.9 | 475.98% | -183.92% |
| ENERJİ | -4.1 | -15.5 | -1.9 | 278.05% | -87.74% |
| ENERJİDİSİ | -65.5 | -317 | -239.1 | 383.97% | -24.57% |
| DUZELTME | 3 | -51.1 | -80.9 | -1803.33% | 58.32% |
| TİCARET BALANSI(ACIK) | 59.5 | 488.8 | 55 | 721.51% | -88.75% |
| BAGINSIZ DEVL. TOPLULUGU | 101.8 | 117.7 | 77.8 | 15.62% | -33.90% |
| BAG.DEV.TOPL.DİSİ ÜLKELER | -42.3 | 371.1 | -22.8 | -977.30% | -106.14% |
| HİZMETLER (NET) 3/ | -12.2 | -70.7 | -101.1 | 479.51% | 43.00% |
| SEYAHAT | -0.3 | -28.4 | -12.5 | 9366.67% | -55.99% |
| TASINACILIK | -12.4 | -39.3 | -59.4 | 216.94% | 51.15% |
| DİĞER | 0.6 | -3 | -29.1 | -600.00% | 870.00% |

| | | | | | |
|------------------------------|-------|--------|--------|------------|----------|
| CARI TRANSFERLER 4/ | 105.6 | 70.1 | 215.1 | -33.62% | 206.85% |
| SERMAYE HESABI(NET)(ACIK) | 0 | 113.7 | -104.5 | 11370.00% | -191.91% |
| OZEL YATIRIM (NET) | 0 | 0 | 20 | 0.00% | 2000.00% |
| RESMI ORTA VE UZUN | | | | | |
| DONEM SERMAYE (NET) 3/ | 0 | 0 | 43.2 | 0.00% | 4320.00% |
| BANKACILIK SISTEMI(NET) | 0 | 113.7 | -167.7 | 11370.00% | -247.49% |
| DOVIZ | 0 | -55.3 | -83.6 | -5530.00% | 51.18% |
| RUBLE | 0 | 169 | -84.1 | 16900.00% | -149.76% |
| NET HATA VE IHMAL | 0 | -606.3 | -106 | -60630.00% | -82.52% |
| TUM BALANS (ACIK) | 0 | -4.4 | -41.5 | -440.00% | 843.18% |
| DOVIZ REZERVLERI (ARTIS) | 0 | -32.90 | 7.30 | -3290.00% | -122.19% |
| BAGIMSIZ DEVLETLER TOPLULUGU | | | | | |
| DEVLETLERI MUHABIR HESAPLARI | 0 | 37.3 | 31.8 | 3730.00% | -14.75% |
| KULLANIM (NET) | 0 | 37.3 | 34.2 | 3730.00% | -8.31% |
| BORC INDIRIMI | 0 | 0 | -2.4 | 0.00% | -240.00% |
| BORC YENILENE | 0 | 0 | 2.4 | 0.00% | 240.00% |

KAYNAK: AZERI OTORITELERI

1/A SINIR TICARETI, REEKSPORT VE REEKSPROT AMACIYLA ITHALAT ICIN.

2/ MAL YARDIMI VE TASIMANIN TAHMINI DEGERIDIR.

3/ BDT ULKELERINE AIT BORC HIZMETLERI DAHIL DEGILDIR.

4/ ULUSLARARASI PETROL KONSORSIYUMUNCA DEVLET PETROL

SIRKETINE YAPILAN ODEMELER DAHIL

TABLO - 36 : FINANSAL SEKTOR VERILERI GENEL TABLOSU(MONETARY SURVEY)

| | 1993 | | | | |
|---|----------------|-------|---------|-------|--------|
| | ARALIK 1992 | MART | HAZIRAN | EYLUL | ARALIK |
| AZERBEYCAN MERKEZ BANKASI (MILYAR MANAT) | | | | | |
| NET DIS VARLIKLAR | -2.5 | -1.4 | -0.5 | 0.7 | 2.9 |
| NET IC VARLIKLAR | 5.7 | 10.4 | 18.4 | 18.6 | 37.9 |
| IC KREDILER | 0.3 | 0.2 | 5.2 | 9.1 | 19.6 |
| DEVLET,NET | 0.1 | 0 | 4.8 | 8.9 | 19.5 |
| KIT'LER | 0.2 | 0.2 | 0.3 | 0.2 | 0.1 |
| OZEL SEKTOR | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| TICARI BANK.VERILEN KREDILER | 3.8 | 11.7 | 12.5 | 16.7 | 16.6 |
| DIGER KALEMLER,NET | 1.6 | -1.5 | 0.7 | -7.2 | 1.7 |
| PARASAL TABAN | 3.1 | 8.9 | 17.8 | 19.2 | 40.5 |
| BANKALAR DISINDAKI PARA | 2.9 | 7.4 | 15.8 | 18.8 | 40.1 |
| BANKALARIN KARSILIKLARI | 0.2 | 1.5 | 2 | 0.4 | 0.4 |
| TASARRUF MEVDUATI | 0.1 | 0.1 | 0.1 | 0.1 | 0.4 |
| PARASAL ANALIZ | | | | | |
| NET DIS VARLIKLAR | -1.3 | 0.3 | 17.9 | 18.3 | 18.5 |
| NET IC VARLIKLAR | 13.1 | 18.8 | 31.1 | 44.9 | 70 |
| IC KREDILER | 14.2 | 23.1 | 37 | 52.8 | 87.4 |
| DEVLET,NET | -2.9 | -3.9 | -1.9 | -2.4 | 12.5 |
| KIT'LER | 14.4 | 22.6 | 32.2 | 45.6 | 60.7 |
| OZEL SEKTOR | 2.6 | 4.5 | 6.7 | 9.6 | 14.3 |
| DIGER KALEMLER,NET | -1.1 | -4.3 | -5.9 | -7.9 | -17.4 |
| INTERBANK BAKIYELERI | -2.9 | -3.4 | -10.5 | -9.2 | -13.1 |
| GENIS PARA | 11.8 | 19.1 | 49.1 | 63.2 | 88.5 |
| BANKALAR DISINDAKI PARA | 2.9 | 7.4 | 15.8 | 18.8 | 40.1 |
| TASARRUF MEVDUATI | 8.8 | 11.7 | 33.2 | 44.4 | 48.4 |
| MEMORANDUM KALEMLER: | | | | | |
| GENIS PARANIN DEVIZ HIZI | 2.8 | 4.12 | 2.03 | 2.27 | 3.38 |
| PARANIN DEVIR SURATI | 11.2 | 10.67 | 6.3 | 7.62 | 7.46 |
| REEL KREDI INDEKSI 1/ | 100 | 98.6 | 115.4 | 113.4 | 67.9 |
| UC AYLIK BUYUME ORANI (YUZDESEL) | | | | | |
| GENIS PARA | - | 62.10 | 157.40 | 28.90 | 39.90 |
| IC KREDILER | - | 63.30 | 60.00 | 42.80 | 65.50 |

KAYNAK: AZERBEYCAN MERKEZ BANKASI

1/ : ARALIK = 100 KABUL EDILIP, HESAPLAMADA PARAKENDE FIYAT ENDEKSI KULLANILMISTIR

TABLO - 37 : FINANSAL SEKTOR VERILERI ONCEKI DONEME GORE ARTIS TABLOSU

234

| | 1993 | | | | 1992 |
|----------------------------------|-------|---------|--------|--------|-------------------------|
| | MART | HAZIRAN | EYLUL | ARALIK | YILINA GORE ARTIS |
| AZERBEYCAN MERKEZ BANKASI | | | | | |
| NET DIS VARLIKLAR | -44% | -64% | -240% | 314% | -216% |
| NET IC VARLIKLAR | 82% | 77% | 1% | 104% | 565% |
| IC KREDILER | -33% | 2500% | 75% | 115% | 6433% |
| DEVLET,NET | -100% | 0% | 85% | 119% | 19400% |
| KIT'LER | 0% | 50% | -33% | -50% | -50% |
| OZEL SEKTOR | 0% | 0% | 0% | 0% | 0% |
| TICARI BANK.VERILEN KREDILER | 208% | 7% | 34% | -1% | 337% |
| DIGER KALEMLER,NET | -194% | -147% | -1129% | -124% | 6% |
| PARASAL TABAN | 187% | 100% | 8% | 111% | 1206% |
| BANKALAR DISINDAKI PARA | 155% | 114% | 19% | 113% | 1283% |
| BANKALARIN KARSILIKLARI | 650% | 33% | -80% | 0% | 100% |
| TASARRUF MEVDUATI | 0% | 0% | 0% | 300% | 300% |
| PARASAL ANALIZ | | | | | |
| NET DIS VARLIKLAR | -123% | 5867% | 2% | 1% | -1523% |
| NET IC VARLIKLAR | 44% | 65% | 44% | 56% | 434% |
| IC KREDILER | 63% | 60% | 43% | 66% | 515% |
| DEVLET,NET | 34% | -51% | 26% | -621% | -531% |
| KIT'LER | 57% | 42% | 42% | 33% | 322% |
| OZEL SEKTOR | 73% | 49% | 43% | 49% | 450% |
| DIGER KALEMLER,NET | 291% | 37% | 34% | 120% | 1482% |
| INTERBANK BAKIYELERI | 17% | 209% | -12% | 42% | 352% |
| GENIS PARA | 62% | 157% | 29% | 40% | 650% |
| BANKALAR DISINDAKI PARA | 155% | 114% | 19% | 113% | 1283% |
| TASARRUF MEVDUATI | 33% | 184% | 34% | 9% | 450% |
| MEMORANDUM KALEMLER: | | | | | |
| GENIS PARANIN DEVIZ HIZI | 47% | -51% | 12% | 49% | 21% |
| PARANIN DEVIR SURATI | -5% | -41% | 21% | -2% | -33% |
| REEL KREDI INDEKSI 1/ | -1% | 17% | -2% | -40% | -32% |

TABLO - 38 : AZERBEYCAN BANKACILIK SISTEMININ TEMEL BLANCO KALEMLERİ TABLOSU -MİLYON RUBLE-

| TEMEL AKTİF HESAPLAR | PROMSTROIBANK | | AGROPROMBANK | | TICARI BANKALAR |
|-------------------------------------|----------------|------------------|----------------|------------------|-----------------|
| | 31.12.1992 | 31.12.1993 | 31.12.1992 | 31.12.1993 | 31.12.1992 |
| KISA VADELİ KREDİLER | 76,351 | 300,293 | 48,366 | 120,351 | 15,763 |
| UZUN VADELİ KREDİLER | 5,890 | 18,255 | 2,125 | 11,691 | 406 |
| BANKALAR HESABI | 0 | 0 | 0 | 500 | 4,094 |
| KULLANDIRIMLAR TOPLAMI | 82,241 | 318,548 | 50,491 | 132,542 | 20,263 |
| TEMEL PASİF HESAPLAR | | | | | |
| RESMİ MEVDUAT | | | | | |
| BÜTÇE KURULUŞLARI | 94 | 142,488 | 33 | (10,065) | 0 |
| SOSYAL AMAÇLI KURULUŞLAR | 1,449 | 30,723 | 1,447 | 7,879 | 877 |
| DEVLET İKTİSADİ İŞLETMELERİ | 256 | 1,662 | 19 | 4,816 | 0 |
| VADELİ MEVDUAT | 1 | 20 | 57 | 12 | 715 |
| DİĞER MEVDUATLAR | | | | | |
| DOVİZ MEVDUATI | 0 | 11 | 0 | 0 | 4 |
| TİCARİ MEVDUAT(CEKSİZ) | 11,833 | 66,442 | 8,241 | 26,283 | 10,164 |
| TİCARİ MEVDUAT(CEKLI) | 288 | 3,040 | 705 | 4,847 | 282 |
| TASARRUF MEVDUATI | 93 | 625 | 134 | 651 | 53 |
| BANKALAR MEVDUATI | 24,696 | 83,104 | 4,228 | 26,237 | (7,762) |
| TOPLAM MEVDUAT | 38,710 | 328,115 | 14,864 | 60,660 | 4,333 |
| BANKALARARASI KREDİLER | 1,500 | 42,000 | 0 | 40,500 | 14,569 |
| DEVLET KREDİLERİ | 670 | 4,854 | 47 | (80) | 80 |
| DİĞER PASİFLER | 584 | 18,797 | 527 | 13,128 | (96) |
| SERMAYE VE İHTİYATLAR | 2,219 | 9,903 | 2,012 | 6,185 | 3,182 |
| KAR | 1,875 | 23,752 | 1,104 | 8,461 | 397 |
| YABANCI VE ÖZ KAYNAKLAR TOPL | 84,268 | 755,536 | 33,418 | 189,514 | 26,798 |
| BLANCO TOPLAMI | 326,639 | 2,570,606 | 176,028 | 1,315,021 | 31,456 |
| RASYO ANALİZİ | | | | | |
| TOPLAM KREDİLER/AKTİF TOPLAM | 25.18% | 12.39% | 28.68% | 10.04% | 51.40% |
| TOPLAM KREDİLER/TOPLAM MEVDU | 212.45% | 97.08% | 339.69% | 217.68% | 373.16% |
| TOPLAM MEVDUAT/TOPLAM PASİF | 11.85% | 12.76% | 8.44% | 4.61% | 13.77% |
| ÖZKAYNAKLAR/TOPLAM PASİF | 0.68% | 0.39% | 1.14% | 0.47% | 10.12% |
| KAR/TOPLAM KREDİLER | 2.28% | 7.46% | 2.19% | 6.41% | 2.46% |
| KAR/TOPLAM AKTİF | 0.57% | 0.92% | 0.63% | 0.64% | 1.26% |

TABLO - 39 : 1993 YILINA AIT BANKACILIK GENEL VERILERI TABLOSU

KULLANILAN KREDİLER

| BANKALARIN ADI | KULLANILAN KREDİLER | | | | GENEL TOPLAM | DİĞER KREDİLER | TAHSİLİ GEÇMİŞ ALACAKLAR | BANKA HES. | KREDİ/ÖZKAYNAK | ÖDEMELERİ KRD/ ÖZKAYNAK |
|------------------|---------------------|-------------|-------------|------------|--------------|----------------|--------------------------|------------|----------------|-------------------------|
| | ÖZKAYNAK TOPLAMI | KISA VADELİ | UZUN VADELİ | TOPLAM | | | | | | |
| MAH-TURKBANK | 100,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0% | 0% |
| ANAKBANK | 173,330 | 475,852 | 0 | 475,852 | 475,852 | 0 | 0 | 161,646 | 275% | 0% |
| AZNEFTİBANK | 208,000 | 806,683 | 0 | 806,683 | 1,919,520 | 1,112,837 | 1,112,837 | 1,452,288 | 923% | 535% |
| AZADBANK | 270,956 | 1,738,565 | 0 | 1,738,565 | 1,767,723 | 29,158 | 374,311 | 1,964,754 | 652% | 138% |
| AZAKBANK | 1,201,201 | 8,612,889 | 0 | 8,612,889 | 8,612,889 | 0 | 191,558 | 1,467,271 | 717% | 16% |
| AZERAKLIYYATBANK | 179,876 | 1,330,675 | 158,101 | 1,488,776 | 1,785,779 | 297,003 | 1,728,713 | 265,100 | 993% | 961% |
| AZERDEMİRYOLBANK | 266,000 | 11,633,478 | 150,729 | 11,784,207 | 12,479,969 | 695,762 | 4,094,807 | 7,673,827 | 4692% | 1539% |
| AZERELBANK | 145,988 | 413,886 | 0 | 413,886 | 413,886 | 0 | 8,400 | 60,859 | 284% | 6% |
| AZERİGAZBANK | 481,500 | 770,049 | 0 | 770,049 | 12,784,104 | 12,014,055 | 12,020,949 | 1,027,683 | 2655% | 2497% |
| AZERKREDİTBANK | 110,940 | 302,062 | 0 | 302,062 | 302,062 | 0 | 0 | 72,844 | 272% | 0% |
| AZERSHAPBANK | 153,386 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 131,998 | 2,128,928 | 0% | 86% |
| AZİNVESTBANK | 265,962 | 1,976,533 | 0 | 1,976,533 | 1,981,052 | 4,519 | 1,344,019 | 225,915 | 745% | 505% |
| AZİNTORXBANK | 92,411 | 718,563 | 0 | 718,563 | 718,563 | 0 | 114,464 | 136,816 | 778% | 124% |
| AZKOBANK | 248,871 | 3,537,802 | 9,969 | 3,547,771 | 4,004,781 | 457,010 | 1,335,909 | 822,051 | 1609% | 537% |
| AZNAH-BANK | 252,833 | 2,314,603 | 132,651 | 2,447,254 | 2,915,445 | 468,191 | 673,958 | 398,961 | 1153% | 267% |
| AZEKOBANK | 271,000 | 3,537,478 | 0 | 3,537,478 | 3,660,803 | 123,325 | 895,762 | 675,416 | 1351% | 331% |
| AYDİNBANK | 184,449 | 1,788,231 | 0 | 1,788,231 | 1,788,231 | 0 | 28,901 | 21,607 | 969% | 16% |
| AKİNVESTBANK | 195,365 | 794,578 | 0 | 794,578 | 794,578 | 0 | 361,926 | 423,572 | 407% | 185% |
| ALYAS | 161,745 | 1,504,035 | 0 | 1,504,035 | 1,504,035 | 0 | 42,999 | 117,804 | 930% | 27% |
| ALTUNBANK | 141,800 | 292,669 | 0 | 292,669 | 292,669 | 0 | 0 | 173,500 | 206% | 0% |
| ANAL | 85,000 | 603,727 | 0 | 603,727 | 603,727 | 0 | 42,545 | 30,788 | 710% | 50% |
| ARAN | 51,150 | 730,991 | 0 | 730,991 | 730,991 | 0 | 0 | 9,103 | 1429% | 0% |
| ARZU | 83,505 | 304,582 | 0 | 304,582 | 304,582 | 0 | 44,202 | 221,511 | 365% | 53% |
| ARKOBANK | 217,200 | 2,463,593 | 0 | 2,463,593 | 2,470,464 | 6,871 | 108,424 | 183,657 | 1137% | 50% |
| ARTBANK | 271,480 | 1,989,038 | 0 | 1,989,038 | 1,989,038 | 0 | 15,735 | 64,708 | 733% | 6% |
| ATLANT BANK | 200,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 199,521 | 0% | 0% |
| ATRA | 183,689 | 1,218,482 | 0 | 1,218,482 | 1,218,482 | 0 | 214,850 | 711 | 563% | 117% |
| BABABANK | 210,000 | 933,700 | 0 | 933,700 | 933,700 | 0 | 0 | 52,196 | 445% | 0% |
| BAKİ BORSAS BANK | 133,015 | 1,668,072 | 0 | 1,668,072 | 2,129,094 | 461,022 | 974,319 | 50,733 | 1601% | 732% |

| | | | | | | | | | | |
|------------------------|-----------|-----------|---------|-----------|--------|-----------|-----------|-----------|-------|------|
| BAKI | 211,919 | 621,889 | 0 | 621,889 | 0 | 621,889 | 58,280 | 159,895 | 2934 | 28% |
| BALAKEN | 54,084 | 76,271 | 0 | 76,271 | 6,209 | 82,480 | 22,911 | 87,823 | 1534 | 42% |
| BIRLIK | 169,000 | 1,578,426 | 0 | 1,578,426 | 0 | 1,578,426 | 88,139 | 73,683 | 9344 | 52% |
| BORCALI | 73,110 | 759,857 | 0 | 759,857 | 0 | 759,857 | 0 | 204,212 | 10394 | 0% |
| VOSTOK | 200,000 | 798,006 | 0 | 798,006 | 0 | 798,006 | 0 | 891,745 | 3994 | 0% |
| HABIB | 118,000 | 332,172 | 0 | 332,172 | 0 | 332,172 | 117,000 | 9,207 | 2824 | 99% |
| GARAYAZI | 58,258 | 66,223 | 0 | 66,223 | 0 | 66,223 | 19,673 | 17,630 | 1144 | 34% |
| GUNAYBANK | 1,020,803 | 6,572,922 | 0 | 6,572,922 | 16,449 | 6,589,371 | 1,319,189 | 2,911,697 | 6464 | 129% |
| GUNBANK | 168,284 | 973,575 | 0 | 973,575 | 28,380 | 1,001,955 | 93,717 | 116,519 | 5954 | 56% |
| DAYABANK | 10,000 | 13,686 | 0 | 13,686 | 2,135 | 15,821 | 7,576 | 35,853 | 1584 | 76% |
| CENUPBANK | 200,150 | 447,148 | 0 | 447,148 | 0 | 447,148 | 222,170 | 34,917 | 2234 | 111% |
| DIYARBANK | 200,000 | 896,500 | 0 | 896,500 | 0 | 896,500 | 45,355 | 53,452 | 4484 | 23% |
| JILKORBANK | 107,618 | 740,010 | 0 | 740,010 | 750 | 740,760 | 181,383 | 495,751 | 6884 | 169% |
| ZAKATALI | 62,519 | 165,553 | 0 | 165,553 | 1,927 | 167,480 | 48,013 | 107,705 | 2684 | 77% |
| ZAHABANK | 204,969 | 711,225 | 0 | 711,225 | 0 | 711,225 | 234,232 | 87,864 | 3474 | 114% |
| INNOVASIYA | 50,000 | 473,240 | 0 | 473,240 | 0 | 473,240 | 24,863 | 37,177 | 9464 | 50% |
| INSAFBANK | 57,100 | 28,000 | 0 | 28,000 | 0 | 28,000 | 0 | 50,897 | 494 | 0% |
| INTERKREDI | 63,353 | 545,810 | 0 | 545,810 | 0 | 545,810 | 86,788 | 29,532 | 8624 | 137% |
| IKTISADI INKISAF BANKI | 232,722 | 1,076,800 | 50,000 | 1,126,800 | 0 | 1,126,800 | 150,564 | 338,631 | 4844 | 65% |
| ILKBANK | 250,000 | 294,721 | 0 | 294,721 | 47,160 | 341,881 | 73,637 | 603,557 | 1374 | 29% |
| INANBANK | 303,000 | 534,605 | 0 | 534,605 | 0 | 534,605 | 37,219 | 41,482 | 1764 | 12% |
| ISKOOPBAHK | 200,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 04 | 0% |
| ISHAILIYE | 221,850 | 1,196,062 | 0 | 1,196,062 | 0 | 1,196,062 | 69,506 | 139,344 | 5394 | 31% |
| ISTKORBANK | 50,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 04 | 0% |
| ITB BANK | 111,900 | 57,500 | 0 | 57,500 | 0 | 57,500 | 0 | 56,375 | 514 | 0% |
| ISBUZARBANK | 135,220 | 401,893 | 0 | 401,893 | 1,230 | 403,123 | 129,415 | 266,095 | 2984 | 96% |
| KONTINENTBANK | 200,000 | 485,000 | 0 | 485,000 | 0 | 485,000 | 0 | 129,081 | 2434 | 0% |
| KULTURBANK | 59,800 | 130,320 | 0 | 130,320 | 20,361 | 150,681 | 92,660 | 164,517 | 2524 | 155% |
| LIRA | 60,350 | 274,904 | 0 | 274,904 | 0 | 274,904 | 98,571 | 42,516 | 4564 | 163% |
| MBANK | 178,049 | 1,315,902 | 0 | 1,315,902 | 1,003 | 1,316,905 | 101,804 | 128,165 | 7404 | 57% |
| 'INKISAF'BANKALARARASI | 561,350 | 3,716,485 | 228,009 | 3,944,494 | 0 | 3,944,494 | 110,251 | 895,901 | 7034 | 20% |
| NEROBANK | 115,390 | 758,791 | 0 | 758,791 | 0 | 758,791 | 210,911 | 95,956 | 6584 | 183% |
| NESEDI | 150,000 | 135,000 | 0 | 135,000 | 0 | 135,000 | 0 | 8,026 | 904 | 0% |
| MUGAN | 181,800 | 487,584 | 0 | 487,584 | 0 | 487,584 | 90,724 | 27,852 | 2684 | 50% |
| MEC R | 107,848 | 1,234,101 | 0 | 1,234,101 | 91,919 | 1,326,020 | 240,512 | 177,888 | 12304 | 223% |
| NICATBANK | 55,565 | 435,363 | 0 | 435,363 | 0 | 435,363 | 119,730 | 13,157 | 7844 | 215% |

| | | | | | | | | | | |
|------------|---------|-----------|--------|-----------|---------|-----------|-----------|-----------|-------|------|
| NURAN | 208,032 | 1,364,358 | 0 | 1,364,358 | 0 | 1,364,358 | 94,441 | 236,613 | 656% | 45% |
| NURBANK | 54,420 | 104,426 | 0 | 104,426 | 0 | 104,426 | 5,057 | 95,542 | 192% | 9% |
| OCAKBANK | 50,000 | 516,734 | 0 | 516,734 | 0 | 516,734 | 58,681 | 57,826 | 1033% | 117% |
| OZBANK | 106,254 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 50,107 | 0% | 0% |
| PERVANE | 200,463 | 207,040 | 0 | 207,040 | 11,715 | 218,755 | 11,715 | 152,739 | 109% | 6% |
| PARITET | 50,000 | 396,334 | 0 | 396,334 | 7,625 | 403,959 | 72,773 | 9,127 | 808% | 146% |
| RABBATBANK | 200,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0% | 0% |
| RARITABANK | 316,805 | 2,009,350 | 0 | 2,009,350 | 0 | 2,009,350 | 0 | 225,394 | 634% | 0% |
| REPUBLIKA | 358,315 | 2,768,318 | 0 | 2,768,318 | 3,807 | 2,772,125 | 503,592 | 777,284 | 774% | 141% |
| ROYALBANK | 129,606 | 1,893,685 | 0 | 1,893,685 | 0 | 1,893,685 | 85,220 | 368,738 | 1461% | 66% |
| RUZUBANK | 232,992 | 3,684,461 | 0 | 3,684,461 | 14,939 | 3,699,400 | 629,683 | 1,376,873 | 1588% | 270% |
| SALTANAT | 74,500 | 233,793 | 0 | 233,793 | 0 | 233,793 | 39,079 | 71,112 | 314% | 52% |
| SAFBANK | 200,000 | 433,652 | 0 | 433,652 | 0 | 433,652 | 108,000 | 30,538 | 217% | 54% |
| SAHIP | 76,900 | 147,559 | 0 | 147,559 | 0 | 147,559 | 4,931 | 109,430 | 192% | 6% |
| SULTANBANK | 503,395 | 1,642,247 | 0 | 1,642,247 | 0 | 1,642,247 | 1,230,716 | 26,604 | 326% | 244% |
| TEBRIZ | 98,650 | 248,938 | 0 | 248,938 | 0 | 248,938 | 398 | 259,166 | 252% | 0% |
| TEKNOBANK | 207,600 | 1,382,645 | 0 | 1,382,645 | 1,886 | 1,384,531 | 45,863 | 9,632 | 667% | 22% |
| TICARAT | 380,200 | 1,270,453 | 0 | 1,270,453 | 83,277 | 1,353,730 | 450,039 | 547,703 | 356% | 118% |
| TUVUZBANK | 72,548 | 94,466 | 0 | 94,466 | 0 | 94,466 | 12,664 | 27,586 | 130% | 17% |
| TUGRUL | 301,677 | 3,455,127 | 8,375 | 3,463,502 | 367,999 | 3,831,501 | 1,332,169 | 510,464 | 1270% | 442% |
| VIZYR | 88,457 | 332,325 | 0 | 332,325 | 61,502 | 393,827 | 132,324 | 186,490 | 445% | 150% |
| ULDUZ | 190,000 | 911,176 | 0 | 911,176 | 66,925 | 978,101 | 123,074 | 30,350 | 515% | 65% |
| ULFET | 137,743 | 329,417 | 0 | 329,417 | 4,252 | 333,669 | 93,357 | 1,121,596 | 242% | 68% |
| UNUBANK | 161,026 | 1,803,423 | 24,991 | 1,828,414 | 47,410 | 1,875,824 | 315,644 | 106,548 | 1165% | 196% |
| FAYALBANK | 74,040 | 172,386 | 0 | 172,386 | 55,027 | 227,413 | 74,524 | 45,971 | 307% | 101% |
| HAZAR | 237,474 | 1,208,852 | 0 | 1,208,852 | 367,999 | 1,576,851 | 570,125 | 140,196 | 664% | 240% |
| HALKBANK | 268,564 | 2,150,994 | 34,068 | 2,184,972 | 10,877 | 2,195,849 | 131,899 | 536,614 | 818% | 49% |
| HAYAL | 204,027 | 2,603,359 | 0 | 2,603,359 | 527 | 2,603,886 | 26,499 | 325,570 | 1276% | 13% |
| SAFBANK | 200,000 | 501,865 | 0 | 501,865 | 0 | 501,865 | 133,414 | 175,551 | 251% | 67% |
| SIR | 131,438 | 1,270,065 | 0 | 1,270,065 | 14,072 | 1,284,137 | 364,867 | 49,854 | 977% | 278% |
| NURBANK | 236,259 | 474,773 | 0 | 474,773 | 0 | 474,773 | 0 | 57,431 | 201% | 0% |
| ELBANK | 235,000 | 797,308 | 0 | 797,308 | 0 | 797,308 | 294,760 | 12,192 | 339% | 125% |
| ELKARBANK | 203,203 | 2,673,650 | 0 | 2,673,650 | 0 | 2,673,650 | 332,943 | 75,492 | 1316% | 164% |
| AVSERON | 175,572 | 1,388,409 | 1,775 | 1,390,184 | 148,465 | 1,538,649 | 357,323 | 578,023 | 876% | 204% |
| ADELET | 50,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0% | 0% |
| ACEMI | 51,025 | 655,854 | 559 | 656,413 | 80,059 | 736,472 | 140,471 | 860,869 | 1443% | 275% |

| | | | | | | | | | | |
|----------------------|---------|-----------|--------|-----------|---------|-----------|---------|-----------|-------|------|
| AZBIZNİSBANK | 357,577 | 1,219,160 | 0 | 1,219,160 | 0 | 1,219,160 | 9,950 | 186,885 | 341% | 3% |
| AZERAVTOYALBANK | 92,088 | 136,306 | 0 | 136,306 | 0 | 136,306 | 0 | 9,813 | 148% | 0% |
| AZERBEYCANBANK | 277,400 | 937,773 | 0 | 937,773 | 0 | 937,773 | 0 | 183,886 | 338% | 0% |
| AZERI | 344,643 | 965,780 | 0 | 965,780 | 0 | 965,780 | 61,042 | 1,202,504 | 280% | 18% |
| AZINKOMBANK | 45,506 | 235,890 | 0 | 235,890 | 3,346 | 239,236 | 92,401 | 37,261 | 526% | 203% |
| AZSARKBANK | 395,000 | 337,435 | 0 | 337,435 | 0 | 337,435 | 0 | 8,007 | 85% | 0% |
| AYPARA | 207,573 | 1,505,268 | 0 | 1,505,268 | 5,999 | 1,511,267 | 113,394 | 248,909 | 728% | 55% |
| AKINCI | 70,954 | 62,996 | 0 | 62,996 | 0 | 62,996 | 0 | 15,061 | 89% | 0% |
| ANARHBANK | 200,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0% | 0% |
| ARAZ | 52,740 | 578,324 | 0 | 578,324 | 0 | 578,324 | 143,693 | 28,595 | 1097% | 272% |
| BAKBİZNESBANK | 152,477 | 744,486 | 0 | 744,486 | 0 | 744,486 | 43,249 | 231,756 | 488% | 28% |
| BAKKOMERSBANK | 85,728 | 441,184 | 0 | 441,184 | 0 | 441,184 | 60,053 | 630,864 | 515% | 70% |
| BAKOBANK | 244,472 | 1,741,204 | 29,620 | 1,770,824 | 92,855 | 1,863,679 | 368,345 | 143,730 | 762% | 151% |
| BAKSİTİBANK | 107,000 | 642,122 | 0 | 642,122 | 636,732 | 1,278,854 | 677,122 | 65,464 | 1195% | 633% |
| BAKFİNİVESTBANK | 232,409 | 1,983,189 | 0 | 1,983,189 | 0 | 1,983,189 | 271,729 | 1,297,781 | 853% | 117% |
| BAKİ SOSIAL DİRCELİS | 84,965 | 240,120 | 0 | 240,120 | 0 | 240,120 | 0 | 19,571 | 283% | 0% |
| BİLLURBANK | 225,811 | 704,472 | 0 | 704,472 | 0 | 704,472 | 116,346 | 196,295 | 312% | 52% |
| VİLYASBANK | 50,000 | 262,897 | 0 | 262,897 | 49,658 | 312,555 | 86,152 | 206,761 | 625% | 172% |
| KARAKAYABANK | 89,121 | 456,391 | 0 | 456,391 | 3,064 | 459,455 | 50,210 | 229,510 | 516% | 56% |
| GARANTI | 207,338 | 1,138,987 | 0 | 1,138,987 | 0 | 1,138,987 | 426,636 | 158,935 | 549% | 206% |
| GARTALBANK | 271,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 271,000 | 0% | 0% |
| GERCEİNVESTBANK | 91,846 | 1,006,701 | 0 | 1,006,701 | 0 | 1,006,701 | 37,417 | 261,389 | 1096% | 41% |
| DALGA | 125,894 | 387,974 | 0 | 387,974 | 0 | 387,974 | 55,162 | 93,824 | 308% | 44% |
| DEKABANK | 68,254 | 190,433 | 121 | 190,554 | 54,620 | 245,174 | 120,577 | 450,306 | 359% | 177% |
| DOSTLUK | 200,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0% | 0% |
| DEİZBİZNESBANK | 319,966 | 1,868,460 | 0 | 1,868,460 | 0 | 1,868,460 | 0 | 180,028 | 584% | 0% |
| ZAMİNBANK | 159,316 | 529,344 | 0 | 529,344 | 0 | 529,344 | 6,673 | 67,200 | 332% | 4% |
| ZAFER | 98,816 | 736,423 | 0 | 736,423 | 46,127 | 782,550 | 46,462 | 264,311 | 792% | 47% |
| İNSATBANK | 207,001 | 958,604 | 0 | 958,604 | 74,481 | 1,033,085 | 170,123 | 199,588 | 499% | 82% |
| İLKAN | 134,000 | 1,098,824 | 0 | 1,098,824 | 0 | 1,098,824 | 12,593 | 31,352 | 820% | 9% |
| İNPATBANK | 112,700 | 1,280,827 | 1,750 | 1,282,577 | 14,937 | 1,297,514 | 249,408 | 198,176 | 1151% | 216% |
| İSBANK | 275,500 | 342,090 | 0 | 342,090 | 0 | 342,090 | 151,853 | 135,924 | 124% | 55% |
| KAPİTALBANK | 90,105 | 1,075,940 | 0 | 1,075,940 | 19,009 | 1,094,949 | 141,761 | 344,442 | 1215% | 157% |
| HAHATBANK | 210,322 | 1,850,753 | 0 | 1,850,753 | 0 | 1,850,753 | 0 | 385,898 | 880% | 0% |
| MEHENİYET | 125,771 | 659,349 | 0 | 659,349 | 0 | 659,349 | 45,524 | 194,769 | 524% | 36% |

| | | | | | | | | | | |
|---|------------|-------------|------------|-------------|-------------|---------------|-------------|------------|--------|-------|
| METINBANK | 200,401 | 139,419 | 0 | 139,419 | 0 | 139,419 | 0 | 50,581 | 70* | 0* |
| MILLI IRAN | 118,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 2,354,411 | 0* | 0* |
| NAFTA-BANK | 198,778 | 592,442 | 0 | 592,442 | 0 | 592,442 | 145,441 | 84,124 | 298* | 73* |
| NAKBANK | 58,974 | 1,322,218 | 0 | 1,322,218 | 618 | 1,322,836 | 73,933 | 178,125 | 2243* | 125* |
| OGUZBANK | 220,422 | 2,260,812 | 0 | 2,260,812 | 36,239 | 2,297,051 | 104,130 | 24,326 | 1042* | 47* |
| OLIMP | 92,227 | 220,409 | 0 | 220,409 | 71,288 | 291,697 | 71,354 | 242,971 | 316* | 77* |
| PARABANK | 391,688 | 2,711,672 | 0 | 2,711,672 | 0 | 2,711,672 | 521,787 | 3,110,012 | 692* | 133* |
| PRIVAT | 2,082,490 | 1,292,187 | 0 | 1,292,187 | 0 | 1,292,187 | 351,192 | 378,905 | 62* | 17* |
| RENESSANS | 164,838 | 697,026 | 0 | 697,026 | 31 | 697,057 | 79,639 | 64,131 | 423* | 48* |
| SABITBANK | 139,200 | 1,233,803 | 0 | 1,233,803 | 664 | 1,234,467 | 94,227 | 68,470 | 887* | 68* |
| SARVAT | 66,044 | 726,228 | 0 | 726,228 | 0 | 726,228 | 37,178 | 243,964 | 1100* | 56* |
| GELEGIN PARLAK BANKA | 56,780 | 600,980 | 0 | 600,980 | 0 | 600,980 | 8,480 | 51,763 | 1058* | 15* |
| TACBANK | 87,467 | 761,441 | 0 | 761,441 | 56,680 | 818,121 | 268,021 | 112,015 | 935* | 306* |
| TACIR | 307,670 | 2,372,504 | 0 | 2,372,504 | 17,337 | 2,389,841 | 740,395 | 258,418 | 777* | 241* |
| TURAN | 155,327 | 1,386,586 | 0 | 1,386,586 | 0 | 1,386,586 | 44,450 | 1,624,062 | 893* | 29* |
| TURKBANK | 205,889 | 1,437,373 | 0 | 1,437,373 | 20,225 | 1,457,598 | 96,359 | 191,565 | 708* | 47* |
| UNIVERSAL | 278,732 | 279,206 | 810 | 280,016 | 59,415 | 339,431 | 168,497 | 1,107,427 | 122* | 60* |
| UNSAI | 113,657 | 768,564 | 0 | 768,564 | 0 | 768,564 | 143,806 | 132,696 | 676* | 127* |
| HAZRI | 77,204 | 178,304 | 0 | 178,304 | 0 | 178,304 | 149,356 | 64,152 | 231* | 193* |
| CINAR | 204,519 | 343,395 | 0 | 343,395 | 0 | 343,395 | 94,380 | 230,804 | 168* | 46* |
| SIRVANBANK | 55,425 | 78,195 | 0 | 78,195 | 15,450 | 93,645 | 51,471 | 99,494 | 169* | 93* |
| EKONOMBANK | 72,388 | 163,730 | 0 | 163,730 | 0 | 163,730 | 0 | 252,860 | 226* | 0* |
| ELIFBANK | 447,622 | 3,241,126 | 0 | 3,241,126 | 0 | 3,241,126 | 152,346 | 285,769 | 724* | 34* |
| ELTEKBANK | 74,809 | 369,141 | 0 | 369,141 | 0 | 369,141 | 60,294 | 46,099 | 493* | 81* |
| YURDBANK | 228,799 | 1,616,758 | 0 | 1,616,758 | 0 | 1,616,758 | 410,616 | 248,922 | 707* | 17* |
| PROMSTROIBANK | 4,391,335 | 300,300,000 | 18,418,000 | 318,718,000 | 279,955,000 | 598,673,000 | 389,486,000 | 0 | 13633* | 866* |
| AGROPRONBANK | 3,091,564 | 200,017,000 | 14,340,000 | 214,357,000 | 67,755,000 | 282,112,000 | 146,882,000 | 0 | 9125* | 4751* |
| INTERNATIONAL BANK | 657,926 | 48,613,000 | 8,581,000 | 57,194,000 | 0 | 57,194,000 | 0 | 0 | 8693* | 0* |
| SBERBANK | 417,000 | 27,809,000 | 1,152,000 | 28,961,000 | 0 | 28,961,000 | 3,531,000 | 0 | 6945* | 847* |
| GENEL TOPLAN | 39,881,336 | 747,775,937 | 43,322,528 | 791,098,465 | 366,224,414 | 1,157,322,879 | 585,053,991 | 57,548,868 | | |
| SUN DORT BANKAHIN TOPLI (DEVLET BANKALARI) | 8,557,825 | 576,739,000 | 42,491,000 | 619,230,000 | 347,710,000 | 966,940,000 | 539,899,000 | 0 | | |
| TICARI BANKALAR TOPLAN | 31,323,511 | 171,036,937 | 831,528 | 171,868,465 | 18,514,414 | 190,382,879 | 45,154,991 | 57,548,868 | | |

TABLO - 40 : 1992 YILINA AIT BANKACILIK GENEL VERILERI TABLOSU

| BANKALARIN ADI | KULLANDIRILAN KREDILER | | | | | TAHSILI GECIKMIS | | | ODEMENHIS KRD/ | |
|-------------------|------------------------|-------------|-------------|-----------|----------------|------------------|-----------|------------|----------------|----------|
| | OZKAYNAK TOPLAMI | KISA VADELI | UZUN VADELI | TOPLAM | DIGER KREDILER | GENEL TOPLAM | ALACAKLAR | BANKA HES. | KREDI/OZKAYNAK | OZKAYNAK |
| AZARBANK | 21,750 | 245,238 | 0 | 245,238 | 135,991 | 381,229 | 2,804 | 61,779 | 17538 | 138 |
| AZARBANK | 150,000 | 444,551 | 0 | 444,551 | 0 | 444,551 | 81,807 | 218 | 2968 | 558 |
| AZERNAKLIYYATBANK | 11,300 | 158,200 | 14,402 | 172,602 | 289,185 | 461,787 | 25,175 | 29,983 | 40878 | 2238 |
| AZERDENIRYOLBANK | 30,000 | 879,511 | 901 | 880,412 | 225,756 | 1,106,168 | 6,003 | 281,748 | 36878 | 208 |
| AZERELBANK | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| AZERIGAZBANK | 50,000 | 132,012 | 0 | 132,012 | 0 | 132,012 | 0 | 316 | 2648 | 08 |
| AZERKREDITBANK | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| AZERSARAPBANK | 15,000 | 38,829 | 0 | 38,829 | 0 | 38,829 | 2,151 | 33,265 | 2598 | 148 |
| AZINVESTBANK | 20,000 | 103,919 | 12,085 | 116,004 | 5,651 | 121,655 | 842 | 4,045 | 6088 | 48 |
| AZINTORBBANK | 50,000 | 995,648 | 0 | 995,648 | 4,557 | 1,000,205 | 27,013 | 6,656 | 20008 | 548 |
| AZMAN-BANK | 54,000 | 130,899 | 261,652 | 392,551 | 96,056 | 488,607 | 9,341 | 30,838 | 9058 | 178 |
| AZEKOBANK | 70,000 | 331,387 | 0 | 331,387 | 60,463 | 391,850 | 11,775 | 28,388 | 5608 | 178 |
| AYDINBANK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| AKINVESTBANK | 53,930 | 323,387 | 0 | 323,387 | 0 | 323,387 | 6,798 | 1,837 | 6008 | 138 |
| ALYAS | 25,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| ALTUNBANK | 54,000 | 142,960 | 0 | 142,960 | 0 | 142,960 | 164 | 0 | 2658 | 08 |
| ARAN | 50,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| ARZU | 16,700 | 3,500 | 0 | 3,500 | 0 | 3,500 | 0 | 0 | 218 | 08 |
| ARKOBANK | 20,000 | 65,779 | 0 | 65,779 | 717 | 66,496 | 10,011 | 364 | 3328 | 508 |
| ATRA | 100,000 | 1,210,466 | 0 | 1,210,466 | 1,721 | 1,212,187 | 32,688 | 2,225 | 12128 | 338 |
| BAKI BORSA BANK | 16,700 | 257,448 | 0 | 257,448 | 36,607 | 294,055 | 9,973 | 21,425 | 17618 | 608 |
| BAKI | 10,000 | 4,600 | 0 | 4,600 | 0 | 4,600 | 0 | 0 | 468 | 08 |
| BALAKEN | 20,000 | 24,234 | 0 | 24,234 | 0 | 24,234 | 0 | 0 | 1218 | 08 |
| BOZ OGUZ | 12,300 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| BORCALI | 10,000 | 25,193 | 0 | 25,193 | 0 | 25,193 | 0 | 0 | 2528 | 08 |
| VOSTOK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| HABIB | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| GARAVAZI | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 08 | 08 |
| GUNAYBANK | 300,000 | 510,359 | 0 | 510,359 | 34,921 | 545,280 | 29 | 120 | 1828 | 08 |
| GUNBANK | 30,000 | 40,660 | 0 | 40,660 | 0 | 40,660 | 1,086 | 6,977 | 1368 | 48 |

| | | | | | | | | | | | | |
|------------------------|---------|---------|--------|---------|--------|---------|--------|---------|-------|--------|-----|----|
| GUNBANK | 30,000 | 40,660 | 0 | 40,660 | 0 | 40,660 | 0 | 40,660 | 1,086 | 6,977 | 136 | 4 |
| DAYABANK | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| CENUPBANK | 10,000 | 88,723 | 63 | 88,723 | 0 | 88,723 | 0 | 88,723 | 2,441 | 1,034 | 887 | 24 |
| DIYARBANK | 25,000 | 35,445 | 0 | 35,445 | 0 | 35,445 | 0 | 35,445 | 652 | 2 | 142 | 3 |
| JILKOMBANK | 10,000 | 27,091 | 0 | 27,091 | 88 | 27,091 | 88 | 27,179 | 2,395 | 737 | 272 | 24 |
| ZAKATALI | 60,000 | 40,344 | 1 | 40,345 | 0 | 40,345 | 0 | 40,345 | 37 | 107 | 67 | 0 |
| ZAMRBANK | 100,000 | 50,005 | 0 | 50,005 | 0 | 50,005 | 0 | 50,005 | 0 | 0 | 50 | 0 |
| INNOVASIYA | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| IKTISADI INKISAF BANKI | 12,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| ILKBANK | 100,000 | 161,325 | 37 | 161,325 | 0 | 161,325 | 0 | 161,362 | 7,216 | 16,010 | 161 | 7 |
| INRBANK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| ISMAILIYE | 12,840 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| ISTKOMBANK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| ITB BANK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| ISGUZARBANK | 20,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| KULTURBANK | 20,000 | 57,435 | 0 | 57,435 | 210 | 57,435 | 210 | 57,645 | 2,118 | 11,870 | 288 | 11 |
| LIRA | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| MBANK | 50,000 | 22,191 | 0 | 22,191 | 0 | 22,191 | 0 | 22,191 | 0 | 2,705 | 44 | 0 |
| INKISAF BANKALARARASI | 110,000 | 786,806 | 53,599 | 840,405 | 0 | 840,405 | 0 | 840,405 | 1,539 | 26,945 | 764 | 1 |
| HERDBANK | 10,000 | 146,327 | 0 | 146,327 | 0 | 146,327 | 0 | 146,327 | 73 | 4,396 | 146 | 1 |
| HUGAN | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| HEC R | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| HABIBANK | 12,300 | 53,678 | 2,000 | 55,678 | 0 | 55,678 | 0 | 55,678 | 0 | 0 | 45 | 0 |
| HIZATBANK | 37,500 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| HURAN | 17,200 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| HURBANK | 30,000 | 15,317 | 0 | 15,317 | 0 | 15,317 | 0 | 15,317 | 0 | 41 | 51 | 0 |
| OCAKBANK | 12,200 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| PERVANE | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| PARITET | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| RABITABANK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| REPUBLIKA | 24,000 | 74,726 | 0 | 74,726 | 203 | 74,726 | 203 | 74,929 | 2,438 | 3,293 | 312 | 10 |
| ROYALBANK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| RUZUBANK | 18,250 | 125,833 | 0 | 125,833 | 90,350 | 125,833 | 90,350 | 216,183 | 0 | 2,625 | 118 | 0 |
| SAFBANK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| SAHIP | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| SULTARBANK | 100,000 | 9,958 | 0 | 9,958 | 0 | 9,958 | 0 | 9,958 | 0 | 0 | 10 | 0 |
| TEBRIZBANK | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| TEKNOBANK | 10,300 | 3,441 | 0 | 3,441 | 0 | 3,441 | 0 | 3,441 | 0 | 21 | 33 | 0 |

| | | | | | | | | | | |
|------------------------|-----------|------------|---------|------------|-----------|------------|---------|---------|------|-----|
| DALGA | 10,200 | 35,045 | 0 | 35,045 | 4,200 | 39,245 | 0 | 626 | 385 | 0 |
| DEKABANK | 20,000 | 106,420 | 5,553 | 111,973 | 9,434 | 121,407 | 0 | 34,890 | 607 | 0 |
| DENIZBIZNESBANK | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| ZAMINBANK | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| ZAFER | 12,500 | 139,030 | 0 | 139,030 | 5,916 | 144,946 | 35,305 | 0 | 1160 | 282 |
| INSAATBANK | 20,150 | 77,313 | 0 | 77,313 | 23,623 | 100,936 | 825 | 3,483 | 501 | 4 |
| INPATBANK | 62,500 | 25,539 | 1,750 | 27,289 | 6,430 | 33,719 | 8,350 | 16,940 | 54 | 13 |
| ISBANK | 10,000 | 24,178 | 0 | 24,178 | 0 | 24,178 | 0 | 1 | 242 | 0 |
| KAPITALBANK | 27,598 | 40,727 | 0 | 40,727 | 0 | 40,727 | 2,568 | 208 | 148 | 9 |
| KURBANK | 10,300 | 2,229 | 0 | 2,229 | 0 | 2,229 | 148 | 1,845 | 22 | 1 |
| MANATBANK | 15,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| MILLI IRAN | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| NAFTA-BANK | 16,000 | 163,514 | 8,075 | 171,589 | 0 | 171,589 | 0 | 50 | 1072 | 0 |
| OGUZBANK | 20,000 | 82,832 | 0 | 82,832 | 0 | 82,832 | 6,378 | 7,001 | 414 | 32 |
| PARABANK | 21,500 | 192,376 | 0 | 192,376 | 8,972 | 201,348 | 1,230 | 8,234 | 937 | 6 |
| PRIVAT | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| RENESSANS | 21,300 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| SABITBANK | 10,400 | 5,200 | 0 | 5,200 | 0 | 5,200 | 0 | 59 | 50 | 0 |
| SARVAT | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| GELEGEGIN PARLAK BANKA | 10,000 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| TACBANK | 12,500 | 35,976 | 4,115 | 40,091 | 7,078 | 47,169 | 238 | 836 | 377 | 2 |
| TACIR | 10,000 | 5,300 | 0 | 5,300 | 0 | 5,300 | 0 | 0 | 53 | 0 |
| TURAN | 50,000 | 238,636 | 82 | 238,718 | 0 | 238,718 | 0 | 0 | 477 | 0 |
| TURKBANK | 23,000 | 67,427 | 0 | 67,427 | 0 | 67,427 | 2,551 | 797 | 293 | 11 |
| UNIVERSAL | 250,000 | 493,528 | 936 | 494,464 | 47,507 | 541,971 | 91,142 | 23,947 | 217 | 36 |
| UNSAI | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| UNITBANK | 15,000 | 117,314 | 295 | 117,609 | 1,613 | 119,222 | 3,345 | 2,422 | 795 | 22 |
| HAZRI | 11,080 | 65,509 | 0 | 65,509 | 0 | 65,509 | 7,941 | 3,094 | 591 | 72 |
| CIMAR | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| SEKTOBANK | 10,000 | 34,600 | 0 | 34,600 | 2,450 | 37,050 | 6,452 | 5,546 | 371 | 65 |
| SIRYANBANK | 10,000 | 39,363 | 0 | 39,363 | 11,770 | 51,133 | 3,868 | 356 | 511 | 39 |
| EKOROBANK | 17,000 | 15,250 | 0 | 15,250 | 0 | 15,250 | 1 | 330 | 90 | 0 |
| ELIFBANK | 10,000 | 21,688 | 0 | 21,688 | 0 | 21,688 | 0 | 0 | 217 | 0 |
| YURDOBANK | 50,000 | 20,369 | 0 | 20,369 | 0 | 20,369 | 164 | 0 | 41 | 0 |
| GENEL TOPLAN | 4,066,683 | 14,309,229 | 406,714 | 14,715,943 | 1,206,831 | 15,922,774 | 619,080 | 856,715 | 392 | 15 |

TABLO - 41 : MERKEZ BANKASINCA BANKALARA KULLANDIRILAN KREDILER
(RESOURCES)

| | (MILYON RUBLE) | | |
|--------------------------|----------------|------------|------------|
| | 31.12.1992 | 30.06.1993 | 31.12.1993 |
| TOPLAM KREDI LIMITI | 14,156 | 111,024 | 156,212 |
| TOPLAM KULLANDIRIM | 13,179 | 106,807 | 151,140 |
| LIMITIN KULLANIM % SI | 93.10% | 96.20% | 96.75% |
| ONCEKI DONEME GORE ARTIS | | 654.52% | 36.13% |
| VADESINDE GERI ODENEN | 1,707 | 3,703 | 3,421 |
| VADESI GELMEMISLER | 11,473 | 103,105 | 147,719 |

KAYNAK : MERKEZ BANKASI YETKILILERI

Tablo - 42 : Bankacılık Sisteminde Tahsili Geçikmiş Alacaklar Tablosu Milyon ₺

| | 31.12.1992 | | | 31.12.1993 | | | 31.7.1994 | | |
|---------------------------------|----------------------------|--------------------------------|--------|----------------------------|--------------------------------|--------|----------------------------|--------------------------------|--------|
| | VADESI GELİP ÖDENMİŞ | VADESİNDEN SONRA ÖDENMİŞ | TOPLAM | VADESI GELİP ÖDENMİŞ | VADESİNDEN SONRA ÖDENMİŞ | TOPLAM | VADESI GELİP ÖDENMİŞ | VADESİNDEN SONRA ÖDENMİŞ | TOPLAM |
| ALACAKLI BANKALAR | 3683 | 547 | 3136 | 58815 | 21489 | 37326 | 239926 | 35391 | 204535 |
| Milli Banka (Merkez Bankası) | 14 | 4 | 10 | 331 | 57 | 274 | 5121 | 141 | 4980 |
| Promostroi Bank (Sanayi-Invest) | 2015 | 276 | 1738 | 38949 | 10953 | 27996 | 167753 | 12460 | 155293 |
| Agroprombank (Ziraat) | 1475 | 200 | 1275 | 14788 | 8013 | 6776 | 45139 | 9591 | 35548 |
| Sberbank (Emanet) | 0 | 0 | 0 | 353 | 353 | 0 | 1590 | 1590 | 0 |
| Ticari Bankalar | 179 | 67 | 113 | 4394 | 2113 | 2280 | 20323 | 11609 | 8714 |
| KISA MÜDETLİ TOPLAM: | 3648 | 545 | 3103 | 57269 | 21453 | 35817 | 236429 | 35121 | 201308 |
| Milli Banka (Merkez Bankası) | 13 | 4 | 10 | 330 | 56 | 274 | 5121 | 141 | 4980 |
| Promostroi Bank (Sanayi-Invest) | 2002 | 276 | 1726 | 37427 | 10937 | 26490 | 164406 | 12314 | 152092 |
| Agroprombank (Ziraat) | 1467 | 199 | 1267 | 14768 | 7996 | 6773 | 45010 | 9488 | 35522 |
| Sberbank (Emanet) | 0 | 0 | 0 | 353 | 353 | 0 | 1590 | 1590 | 0 |
| Ticari Bankalar | 166 | 66 | 100 | 4391 | 2111 | 2280 | 20302 | 11588 | 8714 |
| UZUN MÜDETLİ TOPLAM: | 35 | 1 | 34 | 1545 | 36 | 1508 | 3497 | 270 | 3227 |
| Milli Banka (Merkez Bankası) | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| Promostroi Bank (Sanayi-Invest) | 13 | 0 | 13 | 1522 | 16 | 1505 | 3347 | 146 | 3201 |
| Agroprombank (Ziraat) | 9 | 1 | 8 | 20 | 17 | 3 | 129 | 103 | 26 |
| Sberbank (Emanet) | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| Ticari Bankalar | 13 | 0 | 13 | 3 | 3 | 0 | 21 | 21 | 0 |

TABLO - 43 : BANKACILIK SİSTEMİNDE TAHSİLİ GECİKMİŞ ALACAKLAR TABLOSUNUN YÜZDESEL DAĞILIM TABLOSU

| | 31.12.1992 | | | | 31.12.1993 | | | | 31.7.1994 | | | |
|------------------------------|------------|----------------------|--------------------------|--------|----------------------|--------------------------|--------|----------------------|--------------------------|--------|----------------------|--------------------------|
| | TOPLAN | VADESİ GELİP ODENMİŞ | VADESİNDEN SONRA ODENMİŞ | TOPLAN | VADESİ GELİP ODENMİŞ | VADESİNDEN SONRA ODENMİŞ | TOPLAN | VADESİ GELİP ODENMİŞ | VADESİNDEN SONRA ODENMİŞ | TOPLAN | VADESİ GELİP ODENMİŞ | VADESİNDEN SONRA ODENMİŞ |
| ALACAKLI BANKALAR | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% | 100.0% |
| Milli Banka(Merkez Bankası) | 0.4% | 0.7% | 0.3% | 0.6% | 0.3% | 0.7% | 2.1% | 0.4% | 2.4% | 0.4% | 0.4% | 2.4% |
| Promostrobank(Sanayi-Invest) | 54.7% | 50.5% | 55.4% | 66.2% | 51.0% | 75.0% | 69.9% | 35.2% | 75.9% | 35.2% | 75.9% | 75.9% |
| Agroprombank(Ziraat) | 40.0% | 36.6% | 40.7% | 25.1% | 37.3% | 18.2% | 18.8% | 27.1% | 17.4% | 27.1% | 17.4% | 17.4% |
| Sberbank(Emanet) | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.6% | 1.6% | 0.0% | 0.7% | 4.5% | 0.0% | 4.5% | 0.0% | 0.0% |
| Ticari Bankalar | 4.9% | 12.2% | 3.6% | 7.5% | 9.8% | 6.1% | 8.5% | 32.8% | 4.3% | 32.8% | 4.3% | 4.3% |
| KISA MÜDETLİ TOPLAM: | 99.0% | 99.6% | 98.9% | 97.4% | 99.8% | 96.0% | 98.5% | 99.2% | 98.4% | 99.2% | 98.4% | 98.4% |
| Milli Banka(Merkez Bankası) | 0.4% | 0.7% | 0.3% | 0.6% | 0.3% | 0.7% | 2.1% | 0.4% | 2.4% | 0.4% | 0.4% | 2.4% |
| Promostrobank(Sanayi-Invest) | 54.4% | 50.5% | 55.0% | 63.6% | 50.9% | 71.0% | 68.5% | 34.8% | 74.4% | 34.8% | 74.4% | 74.4% |
| Agroprombank(Ziraat) | 39.8% | 36.4% | 40.4% | 25.1% | 37.2% | 18.1% | 18.8% | 26.8% | 17.4% | 26.8% | 17.4% | 17.4% |
| Sberbank(Emanet) | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.6% | 1.6% | 0.0% | 0.7% | 4.5% | 0.0% | 4.5% | 0.0% | 0.0% |
| Ticari Bankalar | 4.5% | 12.1% | 3.2% | 7.5% | 9.8% | 6.1% | 8.5% | 32.7% | 4.3% | 32.7% | 4.3% | 4.3% |
| UZUN MÜDETLİ TOPLAM: | 1.0% | 0.2% | 1.1% | 2.6% | 0.2% | 4.0% | 1.5% | 0.8% | 1.6% | 0.8% | 1.6% | 1.6% |
| Milli Banka(Merkez Bankası) | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% |
| Promostrobank(Sanayi-Invest) | 0.4% | 0.0% | 0.4% | 2.6% | 0.1% | 4.0% | 1.4% | 0.4% | 1.6% | 0.4% | 1.6% | 1.6% |
| Agroprombank(Ziraat) | 0.2% | 0.2% | 0.3% | 0.0% | 0.1% | 0.0% | 0.1% | 0.3% | 0.0% | 0.3% | 0.0% | 0.0% |
| Sberbank(Emanet) | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% |
| Ticari Bankalar | 0.4% | 0.0% | 0.4% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.1% | 0.0% | 0.1% | 0.0% | 0.0% |

TABLO - 44 : BANKACILIK SİSTEMİNDE TAHSİLİ GECİKMİŞ ALACAKLARIN ÖNCEKİ DÖNE GÖRE YÜZDESEL ARTIŞI

| | 31.12.1993 | | | 31.7.1994 | | |
|-------------------------------|------------|------------------------------|--------------------------------|-----------|------------------------------|--------------------------------|
| | TOPLAM | VADESİ GELİP ODENMENİS | VADESİNDEN SONRA ODENMİS | TOPLAM | VADESİ GELİP ODENMENİS | VADESİNDEN SONRA ODENMİS |
| ALACAKLI BANKALAR | 1496.9% | 3828.5% | 1090.2% | 307.9% | 64.7% | 448.0% |
| Milli Banka(Merkez Bankası) | 2264.3% | 1325.0% | 2640.0% | 1447.1% | 147.4% | 1717.5% |
| Promostroibank(Sanayi-Invest) | 1833.0% | 3868.5% | 1510.8% | 330.7% | 13.8% | 454.7% |
| Agroprombank(Ziraat) | 902.6% | 3906.5% | 431.5% | 205.2% | 19.7% | 424.6% |
| Sberbank(Emanet) | 35300.0% | 35300.0% | 0.0% | 350.4% | 350.4% | 0.0% |
| Ticari Bankalar | 2354.7% | 3053.7% | 1917.7% | 362.5% | 449.4% | 282.2% |
| KISA MUDETLİ TOPLAM: | 1469.9% | 3836.3% | 1054.3% | 312.8% | 63.7% | 462.0% |
| Milli Banka(Merkez Bankası) | 2438.5% | 1300.0% | 2640.0% | 1451.8% | 151.8% | 1717.5% |
| Promostroibank(Sanayi-Invest) | 1769.5% | 3862.7% | 1434.8% | 339.3% | 12.6% | 474.1% |
| Agroprombank(Ziraat) | 906.7% | 3918.1% | 434.6% | 204.8% | 18.7% | 424.5% |
| Sberbank(Emanet) | 35300.0% | 35300.0% | 0.0% | 350.4% | 350.4% | 0.0% |
| Ticari Bankalar | 2545.2% | 3098.5% | 2180.0% | 362.4% | 448.9% | 282.2% |
| UZUN MUDETLİ TOPLAM: | 4314.3% | 3500.0% | 4335.3% | 126.3% | 650.0% | 114.0% |
| Milli Banka(Merkez Bankası) | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% |
| Promostroibank(Sanayi-Invest) | 11607.7% | 1600.0% | 11476.9% | 119.9% | 812.5% | 112.7% |
| Agroprombank(Ziraat) | 122.2% | 1600.0% | -62.5% | 545.0% | 505.9% | 766.7% |
| Sberbank(Emanet) | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% | 0.0% |
| Ticari Bankalar | -76.9% | 300.0% | -100.0% | 600.0% | 600.0% | 0.0% |

TABLO - 45 : EMANET BANKASININ KAYNAKLARI VE KULLANDIRDIGI KREDİLERİ GÖSTERİR TABLO - Milyon ruble -

| | | | | | | | | | | | | |
|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| 31.12.92 | 31.01.93 | 28.02.93 | 31.03.93 | 30.04.93 | 31.05.93 | 30.06.93 | 31.07.93 | 31.08.93 | 30.09.93 | 31.10.93 | 30.11.93 | 31.12.93 |
| 18,855.8 | 19,703.2 | 19,817.8 | 23,002.0 | 24,000.0 | 24,886.2 | 27,527.2 | 30,009.6 | 41,206.4 | 33,794.2 | 36,486.9 | 40,381.0 | 59,957.6 |
| 15,919.7 | 16,682.0 | 16,798.3 | 19,807.5 | 20,672.2 | 21,540.4 | 24,091.1 | 25,431.6 | 35,160.0 | 30,524.4 | 32,902.3 | 37,195.9 | 55,189.1 |
| 500.8 | 520.5 | 600.3 | 670.4 | 774.3 | 788.8 | 849.5 | 1,426.6 | 2,802.2 | 3,269.8 | 3,584.6 | 3,185.1 | 4,768.5 |
| 6,624.0 | 9,279.0 | 11,382.0 | 14,688.0 | 16,984.0 | 21,325.0 | 25,226.0 | 27,383.0 | 31,983.0 | 32,786.0 | 34,417.0 | 39,647.0 | 54,908.0 |
| 1,716.0 | 1,671.0 | 1,649.0 | 1,655.0 | 1,673.0 | 1,671.0 | 1,671.0 | 1,668.0 | 1,650.0 | 1,643.0 | 1,614.0 | 1,587.0 | 1,498.0 |
| 179.0 | 164.0 | 168.0 | 199.0 | 243.0 | 282.0 | 302.0 | 323.0 | 328.0 | 343.0 | 342.0 | 389.0 | 346.0 |
| 15.4 | 1,507.0 | 1,481.0 | 1,456.0 | 1,430.0 | 1,389.0 | 1,369.0 | 1,345.0 | 1,322.0 | 1,300.0 | 1,272.0 | 1,248.0 | 1,152.0 |
| 14.8 | 1,459.0 | 1,427.0 | 1,403.0 | 1,381.0 | 1,340.0 | 1,320.0 | 1,300.0 | 1,278.0 | 1,259.0 | 1,230.0 | 1,209.0 | 1,117.0 |
| 43.0 | 42.0 | 43.0 | 42.0 | 39.0 | 39.0 | 38.0 | 35.0 | 34.0 | 32.0 | 32.0 | 30.0 | 27.0 |
| 13.0 | 12.0 | 11.0 | 11.0 | 10.0 | 10.0 | 11.0 | 10.0 | 10.0 | 9.0 | 10.0 | 9.0 | 8.0 |
| 4,935.0 | 7,675.0 | 10,997.0 | 13,032.0 | 15,310.0 | 19,654.0 | 23,556.0 | 25,715.0 | 30,333.0 | 31,143.0 | 32,803.0 | 38,060.0 | 53,410.0 |
| 3,913.0 | 5,343.0 | 6,270.0 | 5,157.0 | 5,842.0 | 6,783.0 | 7,866.0 | 8,304.0 | 10,942.0 | 10,757.0 | 12,032.0 | 15,977.0 | 25,947.0 |
| 1,022.0 | 2,332.0 | 4,727.0 | 7,875.0 | 9,468.0 | 12,871.0 | 15,680.0 | 17,441.0 | 19,391.0 | 20,386.0 | 20,771.0 | 22,083.0 | 27,463.0 |
| 12,231.8 | 10,424.2 | 8,435.8 | 8,314.0 | 5,582.6 | 3,561.2 | 2,301.2 | 2,626.6 | 9,223.4 | 998.2 | 2,069.9 | 794.0 | 5,049.6 |

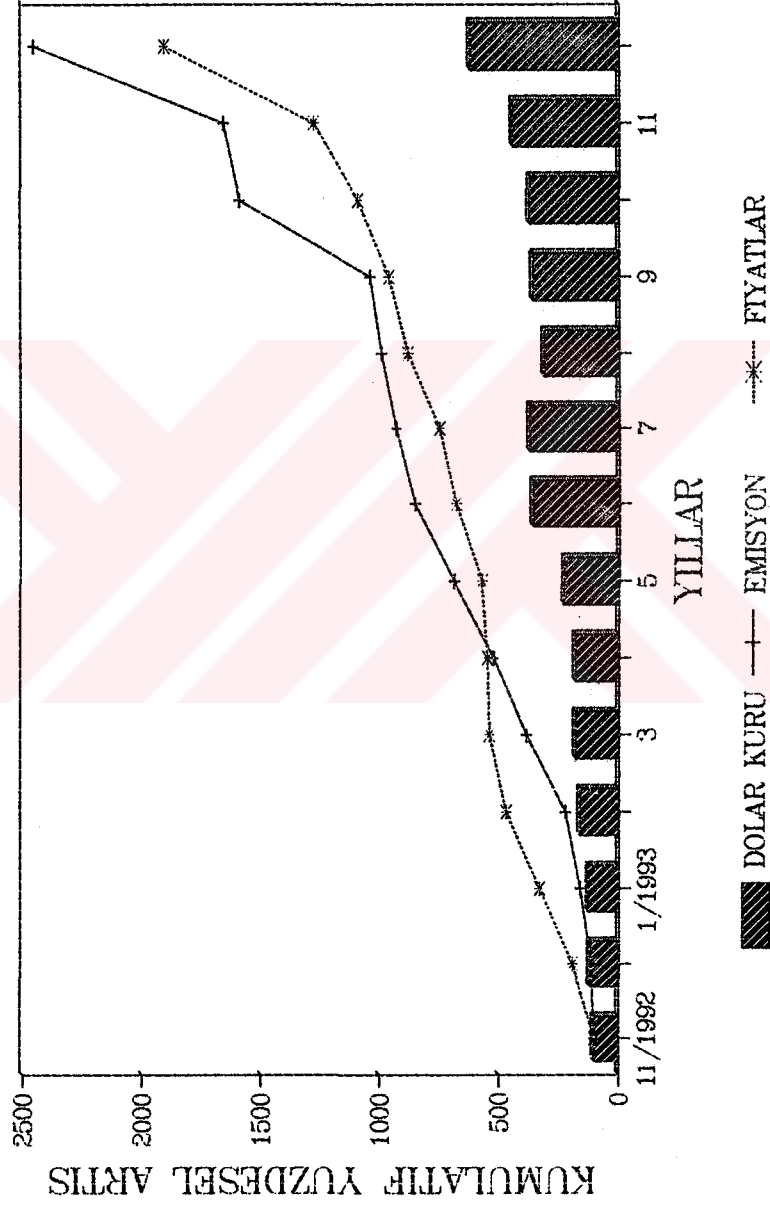
TABLO - 46 : EMANET BANKASININ KAYNAKLARI VE KULLANDIRDIĞI KREDİLERİN ÖNCEKİ DÖNEME
GÖRE ARTIŞINI GÖSTERİR TABLONUN YÜZDESEL ANALİZİ

| | 31.12.92 | 31.01.93 | 28.02.93 | 31.03.93 | 30.04.93 | 31.05.93 | 30.06.93 | 31.07.93 | 31.08.93 | 30.09.93 | 31.10.93 | 30.11.93 | 31.12.93 |
|---------------------------------------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| BANKA KAYNAKLARI TOPLAMI: | 4.49% | 0.58% | 16.07% | 4.34% | 3.69% | 10.61% | 9.02% | 37.31% | -17.99% | 7.97% | 10.67% | 48.48% | |
| 1. Mevduatlar | 4.79% | 0.70% | 17.91% | 4.37% | 4.20% | 11.84% | 5.56% | 38.25% | -13.18% | 7.79% | 13.05% | 48.37% | |
| 2. Satılan borçlanma senetleri | 3.93% | 15.33% | 11.68% | 15.50% | 1.87% | 7.70% | 67.93% | 96.43% | 16.69% | 9.63% | -11.14% | 49.71% | |
| KULLANDIRILAN KREDİ TOPLAMI: | 40.08% | 22.66% | 29.05% | 15.63% | 25.56% | 18.29% | 8.55% | 16.80% | 2.51% | 4.97% | 15.20% | 38.49% | |
| 1. Bireylere kullanılan krediler | -2.62% | -1.32% | 0.36% | 1.09% | -0.12% | 0.00% | -0.18% | -1.08% | -0.42% | -1.77% | -1.67% | -5.61% | |
| Kısa süreli tüketim kredileri | -8.38% | 2.44% | 18.45% | 22.11% | 16.05% | 7.09% | 6.95% | 1.55% | 4.57% | -0.29% | 13.74% | -11.05% | |
| Uzun süreli krediler | 9704.81% | -1.73% | -1.69% | -1.79% | -2.87% | -1.44% | -1.75% | -1.71% | -1.66% | -2.15% | -1.89% | -7.69% | |
| Konut Yapımı | 9710.94% | -1.79% | -1.68% | -1.57% | -2.97% | -1.49% | -1.52% | -1.69% | -1.49% | -2.30% | -1.71% | -7.61% | |
| Ziraat | -2.33% | 2.38% | -2.33% | -7.14% | 0.00% | -2.56% | -7.89% | -2.86% | -5.88% | 0.00% | -6.25% | -10.00% | |
| Hayvancılık | -7.69% | -6.33% | 0.00% | -9.09% | 0.00% | 10.00% | -9.09% | 0.00% | -10.00% | 11.11% | -10.00% | -11.11% | |
| 2. Bankalararası ve Yatırım Kredileri | 55.52% | 43.28% | 18.51% | 17.48% | 28.37% | 19.85% | 9.17% | 17.96% | 2.67% | 5.33% | 16.03% | 40.33% | |
| - bankalara | 36.54% | 17.35% | -17.75% | 13.28% | 16.11% | 15.97% | 5.57% | 31.77% | -1.69% | 11.85% | 32.79% | 62.40% | |
| - Yatırım Kredileri | 128.18% | 102.70% | 66.60% | 20.23% | 35.94% | 21.82% | 11.23% | 11.18% | 5.13% | 1.89% | 6.32% | 24.36% | |

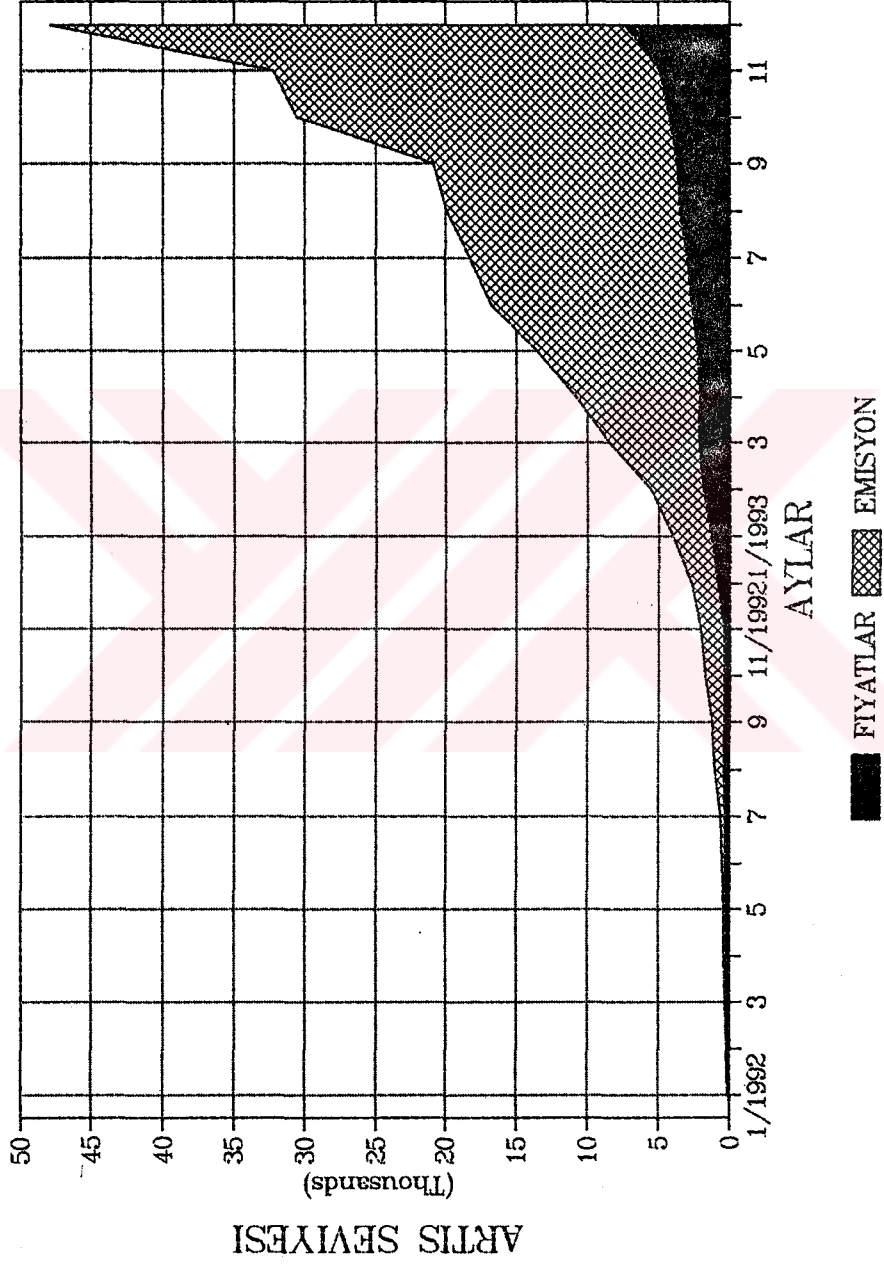
TABLO - 47 : EMANET BANKASININ KAYNAKLAR VE KULLANDIRDIGI KREDİLERİN YÜZDESEL DAĞILIMI

| | 31.12.92 | 31.01.93 | 28.02.93 | 31.03.93 | 30.04.93 | 31.05.93 | 30.06.93 | 31.07.93 | 31.08.93 | 30.09.93 | 31.10.93 | 30.11.93 | 31.12.93 |
|---|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| BANKA KAYNAKLARI TOPLAMI: | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% |
| 1. Mevduatlar/Kaynaklar | 84.43% | 84.67% | 84.76% | 86.11% | 86.13% | 86.56% | 87.52% | 84.74% | 85.33% | 90.32% | 90.18% | 92.11% | 92.05% |
| 2. borçlanma senetleri/kaynaklar | 2.66% | 2.64% | 3.03% | 2.91% | 3.23% | 3.17% | 3.09% | 4.75% | 6.80% | 9.68% | 9.82% | 7.89% | 7.95% |
| KULLANDIRILAN KREDİ TOPLAMI: | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% | 100.00% |
| 1. Rireylere kullanılan krediler/ Toplam krediler | 25.91% | 18.01% | 14.49% | 11.27% | 9.85% | 7.84% | 6.62% | 6.09% | 5.16% | 5.01% | 4.69% | 4.00% | 2.73% |
| Kısa süreli tüketim kredileri/ Toplam krediler | 2.70% | 1.77% | 1.48% | 1.35% | 1.43% | 1.32% | 1.20% | 1.18% | 1.03% | 1.05% | 0.99% | 0.98% | 0.63% |
| Uzun süreli krediler/Toplam Kredile | 0.23% | 16.24% | 13.01% | 9.91% | 8.42% | 6.51% | 5.43% | 4.91% | 4.13% | 3.97% | 3.70% | 3.15% | 2.10% |
| Konut Yapımı/Toplam krediler | 0.22% | 15.66% | 12.54% | 9.55% | 8.13% | 6.28% | 5.23% | 4.75% | 4.00% | 3.84% | 3.57% | 3.06% | 2.03% |
| Ziraat/toplam krediler | 0.65% | 0.45% | 0.38% | 0.29% | 0.23% | 0.18% | 0.15% | 0.13% | 0.11% | 0.10% | 0.09% | 0.08% | 0.05% |
| Hayvancılık/toplam krediler | 0.20% | 0.13% | 0.10% | 0.07% | 0.06% | 0.05% | 0.04% | 0.04% | 0.03% | 0.03% | 0.03% | 0.02% | 0.01% |
| 2. Bankalararası ve Yatırım Kredil./ Toplam krediler | 74.50% | 82.71% | 96.62% | 88.73% | 90.14% | 92.16% | 93.38% | 93.91% | 94.84% | 94.99% | 95.31% | 96.00% | 97.27% |
| - bankalara verili./Topl. kredil. | 59.07% | 57.58% | 55.09% | 35.11% | 34.40% | 31.81% | 31.18% | 30.33% | 34.21% | 32.81% | 34.96% | 40.30% | 47.26% |
| - Yatırım kredileri/Topl. kredil. | 15.43% | 25.13% | 41.53% | 53.62% | 55.75% | 60.36% | 62.16% | 63.69% | 60.63% | 62.18% | 60.35% | 55.70% | 50.02% |
| Kullandırılm/kaynaklar | 35.13% | 47.09% | 57.43% | 63.86% | 70.77% | 85.69% | 91.64% | 91.25% | 77.62% | 97.02% | 94.33% | 98.18% | 91.58% |

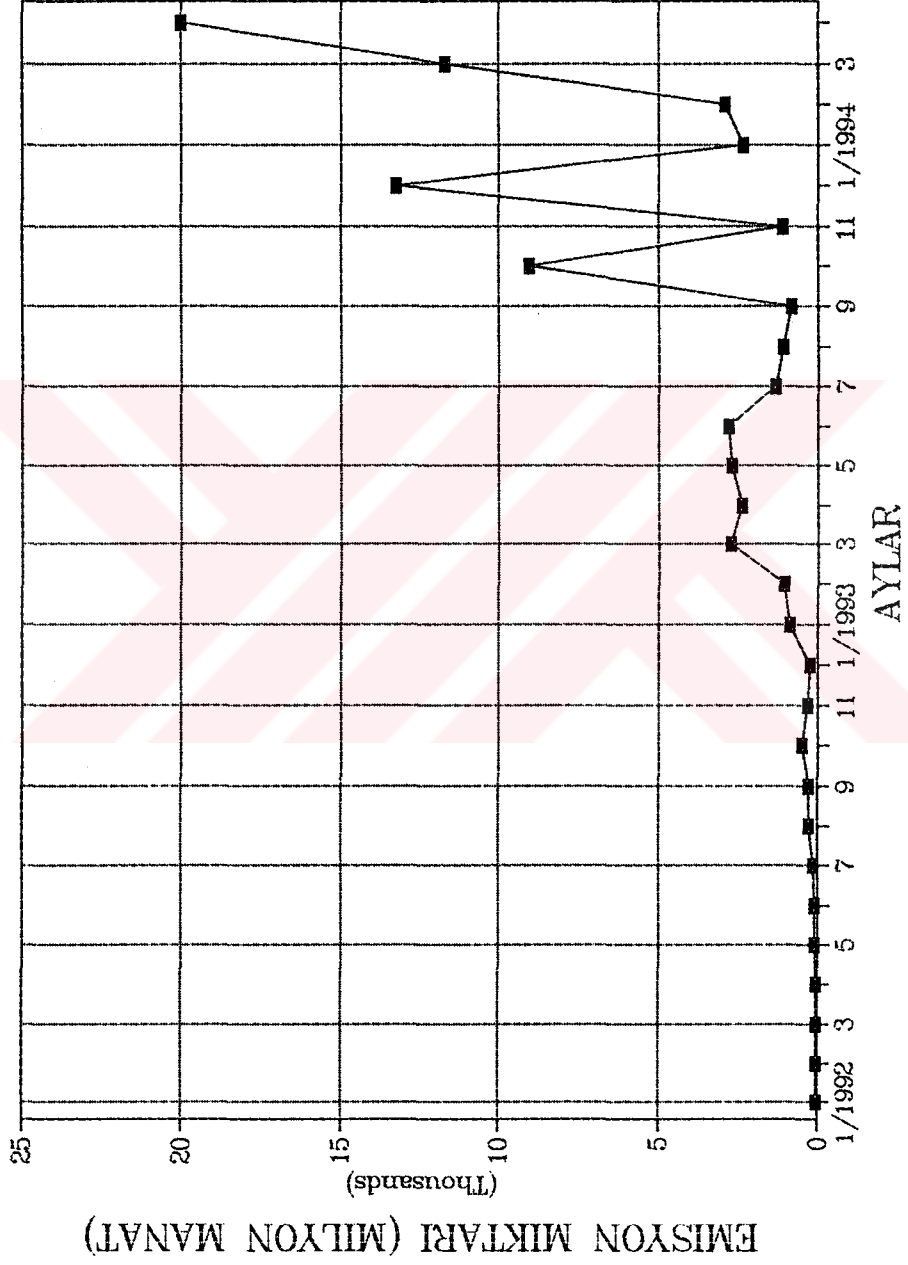
GRAFİK - 1 : 1993 YILINDA
DOLAR KURU-EMİSYON-FİYAT İLİSKİSİ



GRAFİK -2: 1992 VE 1993 YILLARINDA
FIYAT-EMİSYON İLİSKİSİ



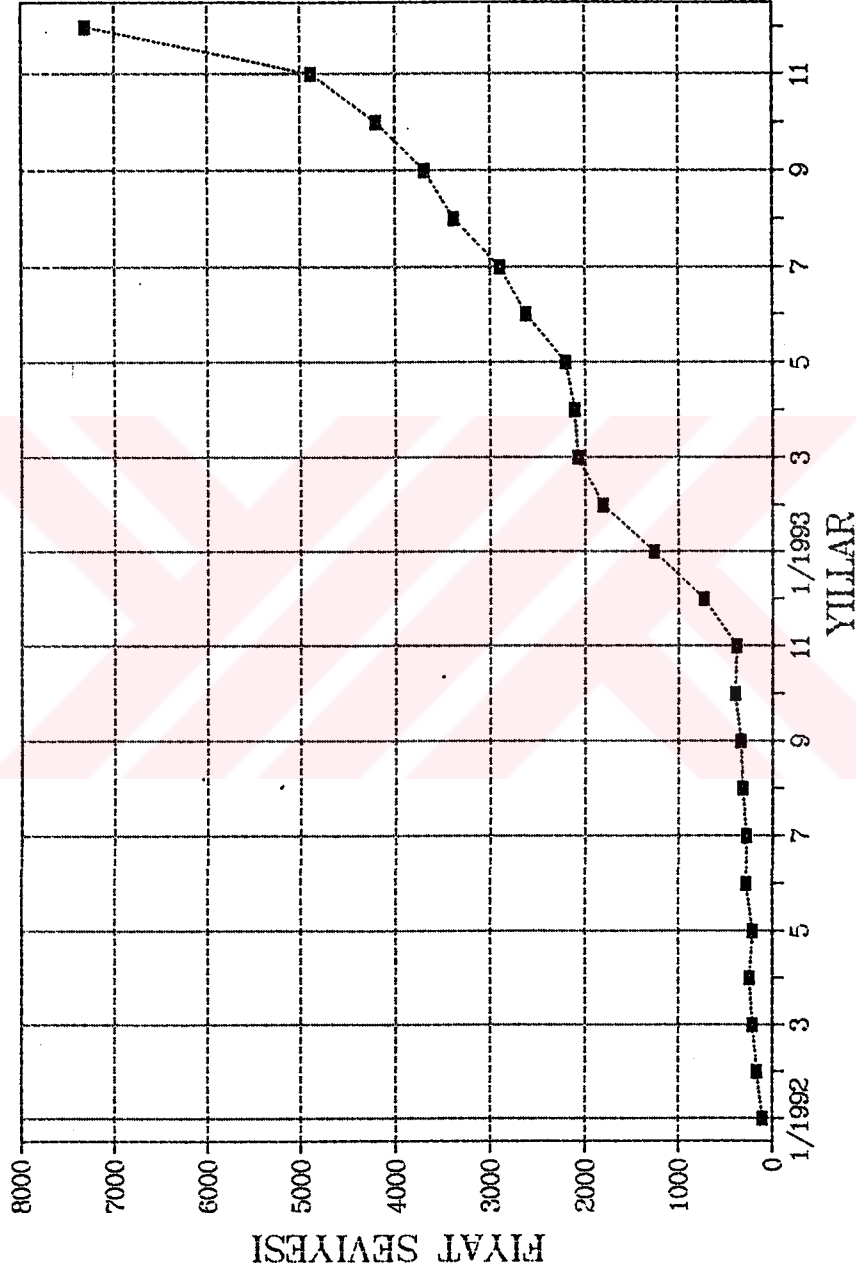
GRAFİK -3: AYLAR İTİBARIYLA
EMİSYON MİKTARLARI



GRAFIK - 4: 1993 YILINDA
BDF İLE DİŞ TİCARET

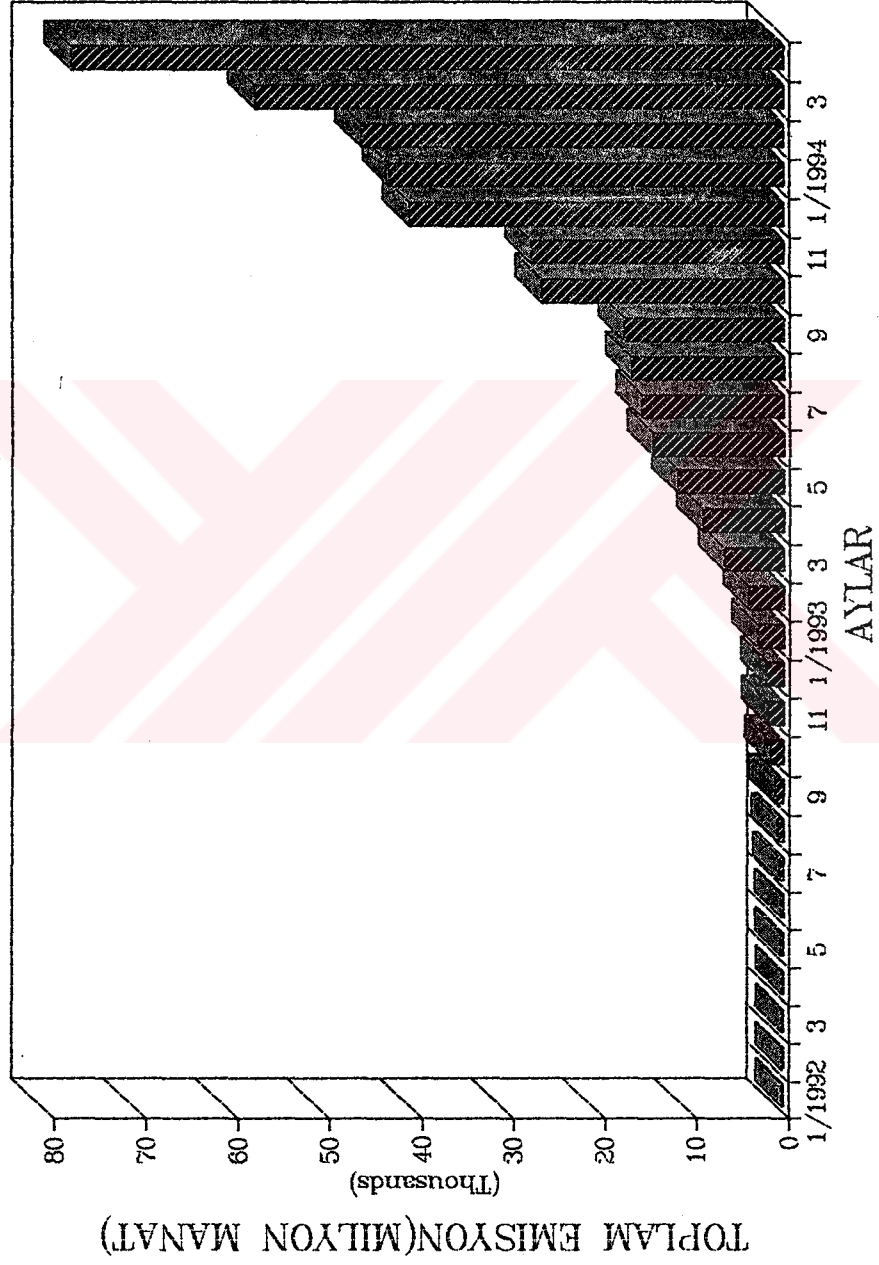


GRAFİK - 5 1992/93 YILLARINDA FIYAT ARTIŞ SEYRİ

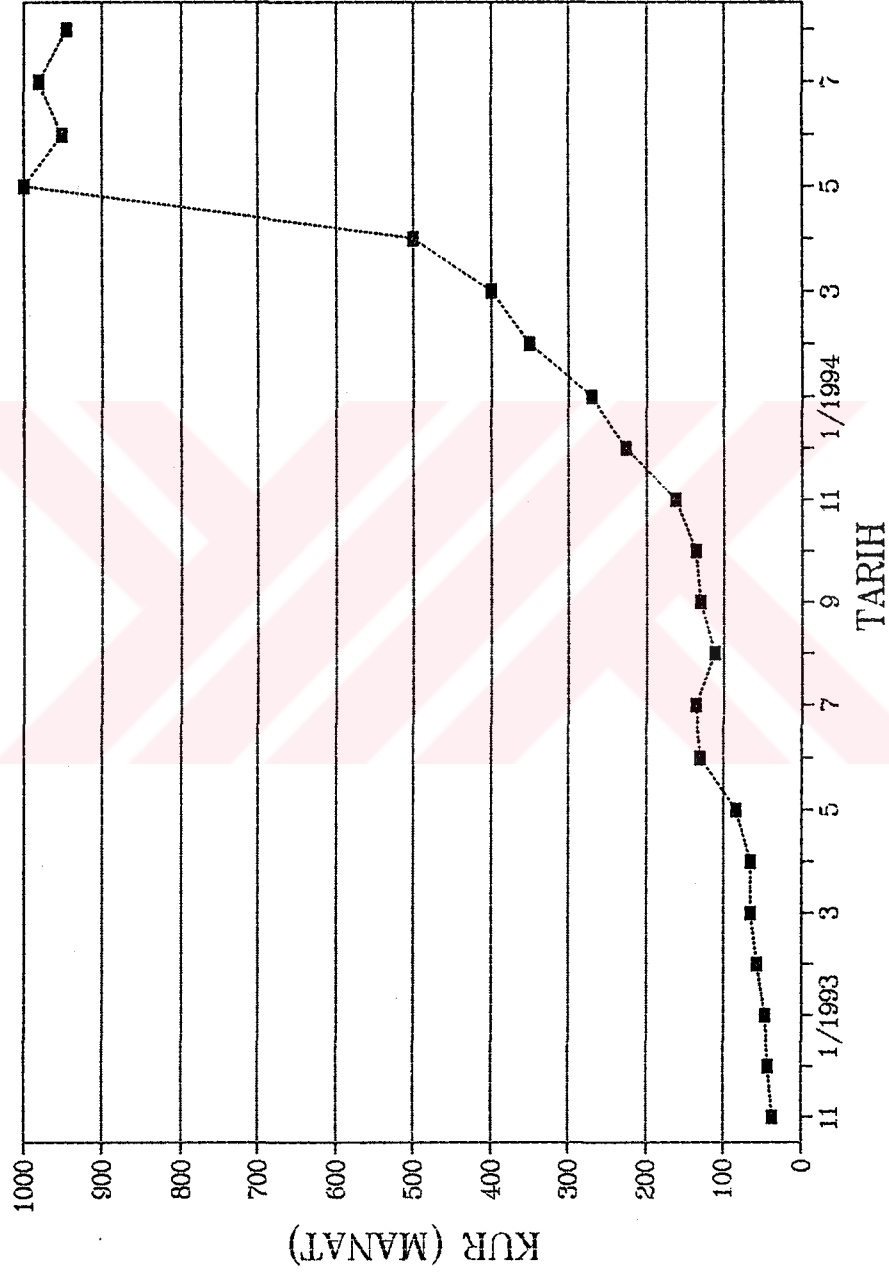


(*) Ocak/1992=100 olarak kabul edilmiştir.

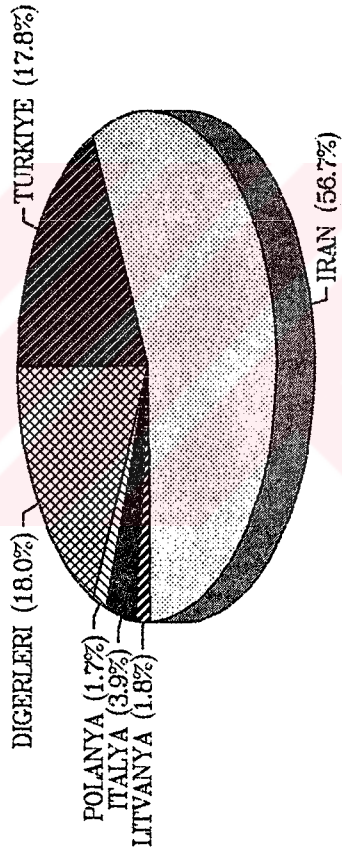
GRAFİK - 6: KUMULATİF EMİSYON
MİKTARININ GELİŞİMİ



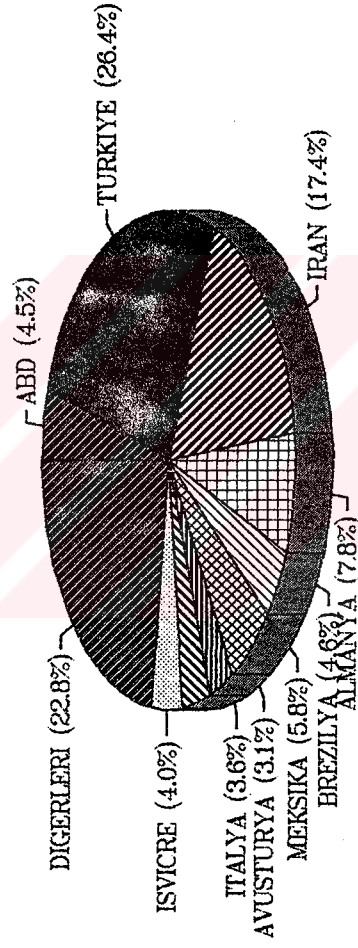
GRAFIK --7: HER AYIN ILK GUNU
ITIBARIYLA \$/MANAT KURU



GRAFIK - 8: 1993 YILI IHRACATI
(SERBEST DOVIZLE-ULKELER ITIBARIYILE)



GRAFIK - 9: 1993 YILI İTHALATI
(SERBEST DOVİZLE-ÜLKELER İTİBARIYLA)



TOPLAM İTHALAT : \$240,961,200.-

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aghevli, Bijan R., and Mohsin S. Khan, "Credit Policy and the Balance of Payments in Developing Countries", 1980
- Aghevli, Bijan B., Mohsin S.Khan and Peter J. Montiel, "Exchange Rate Policy in Developing Countries: Some Analytical Issues", IMF Occasional Paper, Mart 1991
- Allen, Mark, "Adjustment in Planned Economies", IMF Occasional Paper, Eylül 1982.
- Balassa, Bela, "Structural Adjustment Policies in Developing Economies", World Development, Oxford Ocak 1982.
- Balebozdova, E., "İktisadi Analizin Aşamaları ve Muhasebe Kayıtları, Moskova (1982).
- Barron, John M. and Gerald J. Lynch, "Economics", Richard Irwin Inc. (1989).
- Beluxa, N.T., "Xalg Tasarrufunda Teftiş ve Gözetim", Moskova (1992)
- Benini, Roberta, "Mocst-Most: Economic Journal on Soviet Union and Eastern Europe", Ocak 1990.
- Bezaunit, P.S., "Sanayinin Muhasebe Kayıtları, Moskova (1988)
- Birleşmiş Milletler Azerbaycan Ofisi Basın Raporu, (13.07.1994).
- Black, Stanley W., "Exchange Policies for Less Developed Countries in a World of Floating Rates", Essay in IMF, No. 119, Princeton University Press, Kasım 1976.
- Calvo, Guillermo A., and A. Frenkel, "From Centrally Planned to Market Economy: The Road from CPE to PCPE", Staff Paper, IMF, Vol. 38, Haziran 1991.
- Caselli, G.P. and G.Pastrello, "The Transition from Hell"
- Channon, Derek F., "Bank Strategic Manegment and Marketing", John Wiley and Sons Ltd. (1986).
- Chandavakkar, A.G., "The Information Financial Sector in Developing Countries: Analysis, Evidence and Policy Implications", IMF Publication, Şubat 1986.

Clague, Christopher, and Gordon C. Raussen, "The Emergence of Market Economies in Eastern Europe", Cambridge, Blackwell Publishers, 1992.

Corbo, Vittorio, Fabrizio Coricelli, and Jan Bossak, "Reforming Central and Eastern European Economies: Initial Results and Challenges", Dünya Bankası, Washington 1991.

Coats, W.L. and D.R. Khatkhate, "Money Supply Implication of Commercial Banks' Financing of Government Debt in Developing Countries", Oxford Bulletin of Economics and Statistic, Vol.40, No.2 (Mayıs 1978).

Crockett, Andrew D., "Stabilitization Policies in Developing Countries: Some Policy Considerations". Staff Papers, IMF, Vol. 28, Mart 1981.

Davis, Jeffrey M., "Macroeconomic Adjustment: Policy Instruments and Issues", IMF Publications (Ağustos 1992).

Desai, Padma, "Perestroika Perspective: The Design and Dilemmas of Soviet Reform". London D.Tauris(1989)

Devlet İstatistik Komitesi Bülteni, Ocak 1994.

Dimitriyev, F.T., "Mahsulün maya dayazinin hesaplanması ve Muhasebe Kayıtları", Petzburg (1988)

Day, William H.L., "Domestic Credit and Monetary Ceilings Under Alternative Exchange Rate Regime", IMF Staff Papers (Eylül 1979).

Edwards, Sebastian, "Real Exchange Rates, Devaluation and Adjustment: Exchange Rate Policy in Developing Countries", Cambridge, MIT Press, 1989.

Ellman, M., "Planning Problems in the U.S.S.R.," Cambridge University Press, 1973.

Freris, Andrew and Croom Helm, "The Soviet Industrial Enterprise", London 1984,

Fisher, S. and Gelb. A., "Issues in Socialist Economic Reform", World Bank Paper (1990).

Galhis, V., "Financial Intermediation and Economic Growth in Less Developed Countries: A Theoretical Approach", Journal of Development Studies, Vol. 13, No. 2, (Ocak 1977).

Greene, Joshua E. and Peter Isard, "Currency Convertibility and the Transformation of Centrally Planned Economies", IMF Occasional Paper, Haziran 1991.

Gürses, Emin, "Doğu-Batı İlişkileri Işığında Türkiye'nin Azerbaycan Politikası", Cumhuriyet Gazetesi, Yazı Dizisi, (07.06.1992).

Hemming, Richard, "Public Expenditure, Stabilization, and Structural Adjustment", IMF Publication, Haziran 1991.

Hemming, Richard, "Public Expenditure and Resource Allocation", IMF Publication.

IMF Economic Reviews 1993, Azerbaijan

"Interest Rate Policies in Developing Countries", Occasional Paper, No. 22 (Ekim 1983).

İlhan, Sedat, "Doğu Avrupa Sosyalist ülkeleri Bugünü ve Geleceği", TÜSES Vakfı, Mayıs 1989

İstatistik Komitesi (1993), "Rakamlarla Azerbaycan"

İTO Yayın No 1992-28, KEİB/BDT araştırma dizisi no 6

KARABAĞLI, Arslan - O.Kemal AĞAOĞLU - A.R.Güneş OKTAY, "Azerbaycan'ın Doğal Kaynaklarıyla Ekonomik Potansiyeli Karşısında Türkiyenin Dış Ticaretini Geliştirme olanakları" Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No 489, Ankara 1993

Khandrujev, A.A., "K voprosu ob ustojevosti denag", Den'gi Kredit, No.1.

Khatkhate, D.R., "Analytic Basis of the Working of Monetary Policy in Less Developed Countries", IMF Staff Paper, Vol.19, No.3, (Kasım 1972)

Kornai, J., "Economics of Shortage", North Holland, Amsterdam (1980).

Kornai, J., "The Soft Budget Constraint: Vision and Reality, Market and State. Contradictions and Dilemmas Revisited", Harvester Wheatsheaf (1990)

Kozlova, E.P. - N.V.Pazosutin - T.N.Babçenko, "Sanayi Tesislerinde Muhasebe Kayıtları", Moskova (1992)

Kovacs, Janos and Bruna Dallago, "Economic Planning in Transition" Cambridge 1990.

Kuçin, B.L. - E.V. Yakuşeva, "İstidi Varlıkların İdaresi", Moskova (1990)

Kuzyezeva, A.K. - M.S.Atlas, "Kredinin İstihsal Gücünü Artırmadaki Rolü", Moskova (1990)

Laski, K., "Pulapka Recessji", Zycie Gospodarze, No. 9

Libezman, L.V., "Emlia Kayıtları", Moskova (1989)

Macroeconomic and Financial Policies. IMF (Haziran 1993)

Marer, Paul, and Salvatore Zecchini, "The Transition to a Market Economy", Vol. I-II, OECD, 1991.

Mc Kinnon, Ronald I., "The Order of Economic Liberalization: Financial Control in the Transition to a Market Economy", The Johns Hopkins University Press, 1991.

McKinnon, R.I., "Money and Capital in International Exchange: The Convertibility Currency System", Oxford University Press (1979).

Marrese, Michael, "Transformation of Planned Economies: Property Rights Reform and Microeconomic Stability", Essay, OECD (1991),

Money, Credit, and interest Rates, Selected Readings, IMF Publications, (Haziran 1993).

Murell, P., "The Nature of Socialist Economies: Lessons from Eastern Europe Foreign Trade", Princeton University Press 1990

Musgrave, Richard, "The Role of Tax Reform in Central and Eastern European Economies", OECD, 1991.

Ostry, Sylvia, "Governments and Corporation, in a Shrinking World; Trade and Innovation Policies in the USA, Japan and Europe", New York Council on Foreign Relations, 1990.

Paliy, V.F. - L.P.Şuzdalseva, "Müesseselerin İktisadi Faaliyetlerinin Tetkiki ve İktisadi Analizi", Moskova (1990)

Podolşki, V.i. - V.V.Dik, "Muhasebat Kayıtları ve Kompüter" Moskova (1993)

Pokşışeevski, V.V - A.Z.Zuşev - İ.E.Kubanov, "Sovyetler Birliği'nde Sosyal ve İktisadi Coğrafya", Moskova (1992)

Resulzade, M.E., Azerbaycan Cumhuriyeti, İst.1990

Roma, V.Y., "İktisadi ve Sosyal Coğrafya, Moskova (1987)

Romonovski, M.V. - İ.N.Lazarev - V.V.Boçazov - A.N.Jeityar, "Maliye", Moskova (1990)

Saunders, P., and F. Klau, "The Role of Public Sector", OECD Economic Studies, No. 4, 1985.

Sabzeliyer, S.M., " Muhasebe Kayıtları, Bakü (1990)

Sheng, Andrew, "From Enterprise Restructuring to Bank Restructure", The World Bank, Ağustos 1990.

Samagyi, Janos, "Markets and The Allocation of Resources", IMF Selected Readings, IMF publications (Haziran 1993).

Somogyi, Janos, "Markets and the Allocation of Resources: An Introduction to Microeconomics", IMF Publication.

Sood, A. and H. Kohli, " Industrial Restructural in Developing Countries", Finance and Development, Aralık 1985.

Steiglitz, Joseph, and Arnold Heertje, "The Economic Role of the State, Oxford Basil Blackwell, 1989

Stern, Gray H., "The Impact of Monetary and Fiscal Policies on the Banking System / The Banker's Handbook", Dow Jones-Irwin Co.(1988)

Sundararajan, V., "Financial Sector Reform and Central Banking in Centrally Planned Economies", IMF Publications, (Aralık 1990).

Sezbakov, V.i., "İdare Etmeye Yeni Yaklaşım", Moskova (1990)

Tanzi, Vito, "Fiscal Policy and the Economic Resructuring of Economies in Transition" IMF Working Paper, Mart 1993.

Tanzi, Vito, "Tax Reform in Economies in Transition: A Brief Introduction to the Main Issues", IMF Working Paper, Mart 1991.

"Theoretical Aspects of the Design of Fund Supported Adjusment Programs", IMF Occasional Paper No. 55, Eylül 1987

TİKA-Türk İşleri ve Kalkınma Ajansı, Azerbaycan Ülke Raporu, Şubat 1993

Wallich, Christine I., "Fiscal Decentralization: Intergovernmental Relations in Russia", Dünya Bankası, 1992.

WB Country Report, Mayıs 1993.

White, Gordon and Paul Bowles, "China's Banking Reforms: Aims, Methods and Problems", National Westminster Bank Quarterly Review, Kasım 1988.

Winieeki, J., "The Inevitability of a Fall in Output in the Early Stages of Transition to the Market. Theoretical Underpinnings", Soviet Studies, Vol. 43, No.4.

Wolf, Thomas A., "Economic Stabilization in Planned Economies: Toward an Analytical Framework", IMF, Staff Paper, Vol. 32, Mart 1985

Yoshitomi, Masaru, OECD'nin 28-30 Kasım 1990 tarihli konferansında sunduğu makale.

D E R G İ L E R

Finance Development, A Quarterly Publication, June 1991

Finance Development, A Quarterly Publication, March 1993

Finance Development, A Quarterly Publication, June 1993

Finance Development, A Quarterly Publication, December 1993

The Economic Intelligence Unit Ltd. EUI Country Profile 1993-94

The Economic Intelligence Unit Ltd. EUI Country Profile 1st quarter 1994

Zerkalo Haber Dergisi, 21.10.1993, 05.01.1994, 11.08.1994, 23.09.1993, 06.08.1994,

MOCT - Economic Journal On Eastern Europe and Russia 1/1990, 2/1991, 3/1991, 3/1992.

Journal of Money, Credit, and Banking, Vol. 25. No. 2

G A Z E T E L E R

Ayna Gazetesi, 09.07.1994, 13.08.1994, 21.08.1993

Azadlıg Gazetesi, 21.10.1994, 30.07.1994, 02.08.1994, 02.08.1994, 11.11.1993, 23.07.1994, 11.11.1993,

Azerbaycan Gazetesi, 02.02.1994, 18.09.1993, 02.01.1994, 09.07.1994, 30.07.1994, 07.06.1994, 07.07.1994, 07.07.1994, 18.09.1993, 02.07.1994,

Azerbaycan'ın iktisadi Tarihinin Problemleri, "Elm" Gazetesi, Bakü (1989)

Bakü Gazetesi, 15.01.1994,
Cumhuriyet Gazetesi, 21.09.1994,

Günay Gazetesi, 10.08.1994, 01.12.1993, 12.07.1994,

Milliyet Gazetesi, 02.09.1994, 21.09.1994, 06.08.1994,

Press Fakt Gazetesi, 17.09.1993,

Respublika Gazetesi, 09.08.1994, 04.11.1993, 12.07.1994

Sahar Gazetesi, 04.11.1993, 17.11.1993, 15.01.1993,
02.06.1994, 22.09.1993, 09.07.1994, 22.09.1994, 20.07.1994,
21.10.1993.

Yedigün Gazetesi, 13.08.1994,



REPUBLIC OF TURKEY
MARMARA UNIVERSITY
INSTITUTE OF BANKING AND INSURANCE
BANKING DEPARTMENT

STRUCTURAL ANALYSIS OF FINANCIAL SECTOR
IN TRANSITION PERIOD OF AZERBAIJAN

(DOCTORATE THESIS)



CONSULTANT: Prof.Dr. İlhan ULUDAĞ

PREPARED BY Celal TAŞCI

İSTANBUL, 1994

TABLE OF CONTENTS

| | |
|---|----|
| INTRODUCTION | I |
| I- SOCIO-CULTURAL AND ECONOMIC ANALYSIS OF AZERBAIJAN | 1 |
| 1- History and Political Situation | 1 |
| 2- Geography and Population | 2 |
| 3- Legal Framework | 3 |
| 4- Income and Production | 3 |
| 5- Employment, Wages and Inflation | 4 |
| 6- Public Finances | 6 |
| 7- Monetary Developments | 8 |
| 8- External Trade and Payments | 12 |
| 9- Privatization and Reforms | 14 |
| 10- Foreign Investments | 15 |
| 11- Agriculture | 16 |
| 12- Mining and Energy | 16 |
| 13- Manufacturing | 17 |
| 14- Transport and Communications | 18 |
| | |
| II- FINANCIAL SYSTEM IN AZERBAIJAN | |
| 1- New Legislation..... | 18 |
| 2- Introduction to Banking Structure | 19 |
| 3- Banking Supervision..... | 21 |
| 4- Monetary Policy and Market Operations | 22 |
| 5- Accounting System | 23 |
| 6- Payments System | 23 |
| 7- Foreign Exchange System | 26 |
| 8- Organization Structure | 26 |

III- EVALUATION OF ECONOMIC SYSTEM

A- THEOROTICAL APPROACH

| | |
|-------------------------------------|----|
| 1- Centrally Planned Period | 27 |
| 2- The Transition Period | 31 |
| 3- Current Economic Structure | 33 |

IV- EVALUATION OF BANKING SYSTEM

| | |
|--|----|
| 1- Legislation | 36 |
| 2- Banking Structure | 37 |
| 3- Monetary Policy and Market Operations | 38 |
| 4- Payments System | 40 |
| 5- Foreign Exchange System | 41 |
| 6- Banking Supervision | 42 |
| 7- Organization Structure | 44 |

| | |
|---------------------|----|
| V- CONCLUSION | 46 |
|---------------------|----|

ABBREVIATIONS

IMF : International Monetary Fund
FSU : Former Soviet Union
GDP : Gross Domestic Product
CB : Central Bank
MOF : Ministry of Finance
CIS : Commonwealth Independent States
NMP : Net Material Product



INTRODUCTION

Following the First World War and the October Revolution of 1917, Russia became one of the superpowers in the World with its affiliated republics causing military coups, cold and hot wars. Nevertheless, Russia could not achieved with centrally planned system as much development as Western Countries reached in the areas of thecnology and scinces. In other word It has not balanced its military progress with economic development. After periods of relatively rapid growth in the 1930s and during reconstruction following World War II, Soviet growth had begun a secular decline by 1970s. When Mr Gorbachev rose to power in 1985, He inherited the ill-fitting pieces of shortages, bottlenecks, retarded innovation, and faltering growth. The continuing economic crisis and worsening political situation in Russia gave affiliated republics oppurtunities to declear their independences one and other. Azerbaijan was among the first of those of states of the former Soviet Union to declear its independence.

The reasons why we choised the Financial Sector of Azerbaijan as a doctorate thesis depend on the following reasons:

- Azerbaijan is endowed with fertile agricultural land and ample mineral resources, including considerable oil reserves. It has a relatively developed industrial base. Azerbaijan's relatively well-educated labor force, including a strong entrepreneurial spirit, and rich natural resources augur well for the country's future economic prospects.

According to IMF works, Azerbaijan is the only country among FSU which registered an overall trade surplus.

- In addition to being first in the political independence declared in 1992, Azerbaijan leads in economic and social reforms, such as; accepting latin characters, putting the national money Manat into circulation, enacting the Laws on Central Banking, Banks and Banking Activities. Particularly, the above-mentioned two laws prepared by Prof.Dr. İlhan Uludağ from Marmara University, represent important first steps toward establishing a sound legislative framework for a modern competitive banking system.

- Azerbaijan is the most favorable country to Turkey with historical and cultural ties for centuries and a potential market.

- It should be accepted that Azerbaijan's relatively well-educated labor force is an important advantage for its future development.

Reform efforts are being pursued in a rapidly changing political and economic environment. We are opinion of that financial sector reform should be given priority among others as it is precondition to restructure financial sector for reaching economic targets.

As a member of FSU Azerbaijan's financial sector results will give an idea about others' financial system as well.

In the first part of this study the general structure of Azerbaijan is introduced from point of economic and social characteristics. The second part was assigned to practical

aspects of Financial Sector. Before the Conclusions, in third part, theoretical aspects of the Centrally Planned System, general economy and financial sector are detaily evaluated and analyzed.



I- SOCIO-CULTURAL AND ECONOMIC ANALYSIS OF AZERBAIJAN

1- History and Political Situation

As an independent state Azerbaijan dates back to the kingdom of Atropates in the 4th century. Between brief periods of independence, it has been successively fought over by the Persian, Arab Muslim, Seljuk, Mongol, Ottoman and Russian empires. Modern Azerbaijan was formed from territory ceded by Persia to Russia in 1828, although some two-thirds of historic Azerbaijan lies in present-day Iran.

The Red Army invaded Azerbaijan in April 1920, and after an internal Bolshevik coup, a Soviet Republic of Azerbaijan was declared. In 1922 it became a part of the Transcaucasian Soviet Federative Socialist Republics and in 1936 a republic in its own right. A referendum in March 1991 showed that a majority of Azerbaijanis were in favour of retaining the Soviet Union. In the latter part of 1991, the constitution was amended to reflect the independence of the Azerbaijan Republic. In early June 1992 the Popular Front came to power with a majority vote and Abulfaz Elchibey became the President.

Russia's dissatisfaction with Elchibey's pro-Turkey/Western policies created a serious political turmoil in Azerbaijan from late May 1993, when the Gandje area's militia leader Mr Suret Husseinov challenged President Elchibey's authority, to early October 1993 when Mr Heidar Aliyev was elected as president. The political situation is far from stability since then. Although, as a result of unsuccessful military coup attempt, Mr. Suret Husseinov has

been dismissed by Mr. Heidar Aliyev a year later, the turmoil has not yet been removed. These causes included the five-year long conflict with Armenia and the Armenian population in the Nagorno-Karabagh autonomous region; internal power struggle even at the expense of most crucial national interests; and Russia's blatant manipulation of these two causes to subdue Azerbaijan to its military and economic interests in the Caucasus. Armenians have expanded gradually their occupation from three to seven provinces(rayons).

Despite the worsening war situation with Armenia and the growing danger that the country could disintegrate, the political leaders at national and local levels have been exploiting this situation for their own political and personal interests. However, realizing that neither the Western countries' help nor its own army was capable of recovering Azerbaijan's losses, and also that he should not push his luck with Russia too far, Aliyev began to build more balanced relations with all Azerbaijan's neighbors, including Russia and Iran, and western countries.

2- Geography and Population

Azerbaijan is situated in eastern Transcaucasia and covers an area of 86,600 square kilometers. It shares borders with the Russian Federation and Georgia to the north, Turkey and the Islamic Republic of Iran to the south, Armenia to the west, and the Caspian Sea to the east.

Population, which reached an estimated 7.2 million in 1992, was growing by only 1.4% a year in the second half of the 1980, held down by net emigration. In 1992, 54% of the

population was urban. According to the 1989 census, Azeris constituted 82.7% of the population. Other minorities include Russians, Lezghins, Avars, Ukrainians, Tatars, Jews, Talysh, Turks, Georgians, Kurds and Udins.

3- Legal Framework

The legal framework is in a state of transition. Several laws and decrees were enacted so far and others are under preparation or being finalized (Page :11). To speed up legal reforms, a law task group and four committees were set up. It should be emphasized that the laws on Central Bank and Banks and Banking Activities were prepared by Prof.Dr.Ilhan Uludag, from Marmara University in Istanbul, and give Azerbaijan relatively advantages in transition to market economy.

4- Income and Production

Azerbaijan's economy has been deteriorating since 1989. GDP fell by 4.4% in 1989, 11.7% in 1990 and 0.7% the following year. Azerbaijan experienced in 1993 another year of declining national income, fifth in a row. After a 22.5% decline in 1992, national income continued to fall over 13.3% during 1993 (against the same period last year). Output decline was shared by both industry (%6.8) and agriculture (17%). However, considering that the country has been in the midst of a war during this period, with seven provinces around the Nagorno-Karabagh occupied, almost seven thousand production units destroyed, more than 100,000 of housing units and three thousands of social units taken over, and over one million of people displaced, Azerbaijan's economic performance as represented by 13.3% decline in its national

income compares favorably with that of most Former Soviet Unions countries.

There emerges, however, a conflicting picture from trade and sectoral production statistics. The volume of retail trade in 1993 was only half of that a year earlier. Both meat and milk output fell by about 30%, and eggs over 50%. Out of the 99 sub-sectors of industry whose production are reported by the Soviet Socialist Countries' monthly bulletin only 16 recorded a production increase while 21 sub-sectors' production dropped by more than 50%; 38 sub-sectors' by 20-50% and 17 sub-sectors' by 10-20%. The sub-sectors whose production increased included mainly petroleum and chemical industries and electrical household goods manufacturers, whose relatively high values might have helped to check the decline in overall national income. Also explaining the big gap between the sharp drop in retail trade and the limited output decline is the current practice of producing for stocks: The total value of finished goods in stock by end-November is estimated to be nearly man 6b (6% of GDP). Out of the 38 major state-owned industrial companies whose stock levels are given in the Soviet Socialist Countries' monthly bulletin, the 18 companies had stock levels by December 1 equal to or greater than 40% of their past eleven months' production. The stocks/production rates were over 66% in the twelve, and over 100% in the six companies.

5- Employment, Wages and Inflation

Azerbaijan's labor resources (population between the ages of 16 and 59) were estimated about 4 million in 1992, of

which 2.7 million were employed in October 1992. The official employment estimate for November 1993 is still 2.715 million, despite the above-mentioned sharp decline in the production of most sectors and perhaps tripling of the numbers of refusees over the past year. The only explanation for this would be the deliberate government policy of giving employment to almost everyone of the total employed, 1.9 million are on the state payroll. As a result, the number of unemployed who registered with the employment centers during January-November 1993 was only 35,900, and 18,700 of them were placed in a job. In the same period, 18,800 obtained the "unemployed" status and 4,900 of them received unemployment payment.

The economy-wide average wage during the eleven months of 1993 was man 1,796, representing an increase of 9.2 times over the corresponding average wage in 1992. Considering that the retail price index during this period rose by 9.9 times, the real average wage more or less maintained its previous year level. However, the November 1993 average wage (man 3,120) was only 7.5 times the November 1992 wage while the retail prices went up almost twelve times during the same period. It seems that the latest increase in the minimum wage from man 500 to man 900, effective from November 15, 1993, with its effect on all wages in the budgetary administrations because of the automatic linkage embodied in the state wage system, was intended to reverse the recent erosion in real wages.

After a sharp increase in retail prices (including services) in January 1993 due to price adjustments/

liberalization measures, the monthly inflation has since been kept at a range of 1.4% - 18.8% until November with the help of what could be considered a responsible budgetary and monetary policy given the political instability and war conditions facing the country. However, following a large increase in short-term credit supply in October and adjustment of bread and energy prices on November 22, the monthly inflation rate rose to 49% in November 1993. Cumulatively, eleven months' (January-November 1993) price increases represented an inflation of 472% from the December 1992 base.

6- Public Finances

The 1992 budget had a surplus equivalent to 1.3% of GDP. The original 1993 budget, however, envisaged a deficit of man 3.7b or 4.4% of GDP mainly due to projected increases in defence, refugees, and food subsidy expenses. The implementation during the first 7-8 months followed quite closely the budgeted course, but the large wage increases in mid-1993 (payments could not be made until mid-September because of currency shortage) while keeping unchanged the subsidized prices of bread and energy required a revision of the budget deficit to man 12.0b or 9.3% of GDP.

The deficit at the beginning of November was man 9.8b, in line with the revised estimate (man 12b) of the budget deficit for the year. During the ten month period, the excise revenue collections were being adversely affected by the decline in vodka production because of the disruption of alcohol imports from Ukraine; the loss of key wine producing

areas to Armenians; and the sharp decline in domestic sales as noted above. Also foreign currency receipts were lagging because of shortfalls in exports and non-repatriation of export earnings. On the other hand, revenues, particularly profits tax and VAT, could have largely offset these shortfalls.

However, in last quarter of 1993, the policy initiatives of the president have altered substantially both the revenue and expenditure sides of the budget, though with limited effect on the size of the deficit. These are:

- raising bread and other grain prices 8.5 times from November 23;
- increasing the prices of petroleum products 4 to 5 times from November 23;
- adopting social safety measures of direct compensation payment, from 100 to 300 manats to refugees, college students, low wage earners, and pensioners;
- raising the minimum wage from 500 to manats from mid-November;
- raising both the CB's refinancing rate and the commercial banks' deposit rates from late November;
- revising the forex surrender requirement from November 30 to allow a share to the CB, and shifting the responsibility for the management of the Unified Forex Fund from the Cabinet to the President; and
- announcing the manat the sole legal tender from January 1, 1994.

The revised estimates by the MOF of the 1993 Republic budget (Table:32) reflect the implications of recent price

increases for grain and petroleum products, the compensatory social safety measures, and increase in the minimum wage. As a result, the 1993 budget deficit is estimated to rise from man 12b (9.3% of GDP) to man 13.8b (10.8% of GDP), all to be financed by the ANB.

7- Monetary Developments

The monetary survey (Table:36) shows that the total currency in circulation, credit, and arrears grew sharply during 1993. The currency in circulation grew by 150% in the first quarter of 1993 and over 100% in the second. The third quarter, however, witnessed a significant slow-down in the growth (20%) of currency in circulation, thanks to the sudden demonetization by the Russian Central Bank in August of all the rubles issued in 1962-91 and the limited availability of manat stocks in the CB. With the new shipments of manat banknotes received from France in October (man 9b) and November (man 14b), the currency in circulation by end-November already doubled its end-September level. During January-November 1993 the currency in circulation grew 13 times over the end-December level compared to a 4.7 times increase in the retail price index. This indicates that the people's real cash balances almost trebled during this period, probably partly because of the economy's need for more cash as it becomes more market-oriented and partly because of the people's preference for cash over bank deposits in view of the highly negative levels of real interest rates and their lack of confidence in the banks.

The credit expansion in 1993 was much more moderate -

just over 4 times from the end-December level- and, until October, much smoother -compounding at about 50% quarterly. The previous CB management, which was replaced at the end of August, deserves credit for pursuing a relatively tight credit policy, given the war- and refugee-related heavy demands on bank resources. However, under the new CB management's leadership, the total bank credits expanded by man 35b, or 70%, in just one month. The major reasons were the extension of credit by the state-owned Industrial Investment and Agro Industrial Banks to state enterprises for reducing inter-enterprise payment arrears by about man 18b; providing additional financing of man 3.2b to the MOF; and enabling the private-sector-owned commercial banks to increase their credit volume by man 3.1b. An interesting development in November 1993 was the continued expansion of credit mostly to "komersiya" shops (the privately owned import and baggage-trade outlets) by the private commercial banks (man 3b) as well as through the CB financing (man 3.1b) of the government budget while reducing the total credit by 2.3% just when the monthly inflation was climbing to about 50%. This was achieved by cutting the credit volumes of the Agro Industrial bank and particularly the Industrial Investment Bank, which in turn resorted to "creating finance" through increased arrears.

In Azerbaijan, as in the other FSU countries, arrears have become a major means of finance, used extensively even by the MOF, in the face of currency shortage and lack of political will to subject state enterprises to the hard budget constraint while claiming to pursue a restrained

credit policy. The CB's operation of "reducing" arrears in October of 1993 provided a new avenue for flushing the economy with cheap credit at 5-10% interest rates. Once the operation was announced in advance, enterprises have allegedly created fictitious arrears to each other in order to obtain cheap credit from the two state banks which they in turn made available to komersiyas and the private banks at higher rates. What is obvious is that the operation was not designed effectively to reduce the level of arrears, whose November level already exceeded the September one.

On the policy front, for most of the year the monetary authorities were concerned with (a) the introduction of manat as the sole legal tender and (b) the currency shortage or what the authorities call as the problem of the currencies issued not returning to the banking system. Another important policy issue which has recently occupied the authorities briefly since the president has shown interest in it, was the increase in interest rates. The manat was introduced around mid-1992 to circulate jointly with the ruble, but since its value with respect to the ruble was fixed at 1:10 it was not much different from a coupon used in some other FSU countries. The Elchibey government was about to complete the introduction of the national currency when it was toppled in June 1993. This was followed by a period of hesitation when the Aliyev government was trying to revive the former economic links between Azerbaijan and Russia by joining the CIS and its economic union, and even seriously considering to enter the new ruble zone. However, as noted above, Aliyev soon realized that the rapprochement with Russia was neither

politically nor economically as beneficial as he hoped for. This was being manifested, among others, by failure to reach an understanding with the Russians on the settlement of old correspondent accounts balances; on a mutually agreeable settlement of the 1961-92 rubles withdrawn from circulation; and on obtaining new technical credits. Besides, the recent developments in Russia has changed its own view of the new ruble zone scheme, with less enthusiasm for it than before unless the participating countries would surrender to the CBR almost all their monetary policy responsibilities. Consequently, the government announced at mid-December that the manat would be the sole legal tender from January 1, 1994.

The problem of currency shortage in Azerbaijan is not real as testified by the sharp growth in real cash balances of the public. On the other hand, the authorities complain that they cannot pay the wages of state employees and other government obligations because the people do not bring cash back to the banks; and the new CB leadership has been trying various administrative means to compel enterprises to deposit their cash balances in the state banks.

The refinancing rate of the CB was raised from 50% to 100% on November 25 and to 150% on November 26. When the refinancing rate was 50%, most state enterprises, identified by the Cabinet, used to get subsidized loans at 5-10% interest rates, with the banks recouping their cost of interest rates subsidy from the government budget. For instance, the Industrial Investment Bank, with a total credit of man 31.6b (38% of the total credit in the economy), had an

average lending rate of 25%. Following the increase of the refinancing rate to 100%, this bank and the Agro Industrial Bank have refused to lend at the old subsidized rates unless the government first advanced to them the necessary resources for subsidized lending.

Deposit rates, which are supposed to be determined at the discretion of the banks, have also been raised substantially after the increasing of the CB refinancing rate. Many banks now pay 70-100% per annum on call deposits and 150-200% on deposits of one year and longer maturity. A couple of banks even pay 25-30% per month and on-lend the resources thus collected to speculative and "komersiya" activities. The banks generally charge interest rates ranging from 150-200% for loans which they extend from deposit resources.

8- External Trade and Payments

Azerbaijan does not have a proper estimate of its balance of payments..It is understood that(Table :35) the large current account surplus (USD 488m) which Azerbaijan enjoyed in 1992 thanks to its earnings from petroleum decreased to USD 169m in 1993. This outcome, despite a sharp decline in imports and a substantial increase in official transfer receipts, resulted essentially from the decline of petroleum exports by more than two-thirds to almost USD 200m. Contributing to this have been the falling domestic production of crude oil; the disruption of crude oil imports from Russia (hence lower re-exports); and the transportation difficulties due to the war with Armenia and the civil war in Georgia. Of its 20 million tons of refining capacity,

Azerbaijan could use in 1993 just over 60% by refining about 11.5 tons of domestic and less than 1 million tons of imported crude oil.

The other main exports (e.g. cotton and cotton products; wine; and tobacco) of Azerbaijan have also declined because of the loss of both major markets in the FSU and main production areas to Armenian occupation. On the other hand, the stocks of such traditional export goods have been growing because of the authorities' inability to reduce production sufficiently under political and social constraints. Many top officials, however, believe that these goods, despite their low quality and transportation difficulties, could be exported to non-FSU markets at cut prices if it were not for the inefficient and personal-benefit-seeking officials of the state trading organizations.

Exporters of strategic goods (accounting about 70% of total exports) were required to surrender to the government 70% of their forex receipts at below-market rates based on the domestic prices of exported goods. Non-strategic goods were subject to the lower and varying rates of surrender requirement. This arrangement was revised by a Cabinet decree from November 30, 1993 to insert the CB as recipient of 25% of forex earnings from both strategic and non-strategic goods at domestic prices, with a reduction in the share of exporters from 30% to 15%. This revision has been made ostensibly for enabling the CB to develop a forex market by auctioning its share and returning the profit to the budget. This objective would have been better served by paying exporters at the auction rate for the CB's share, while

addressing the authorities' concern over excessive profits of exporters through price liberalization and tax measures. Otherwise, the above-mentioned decree imposes additional tax burden on exporters with a view to raising revenue for the budget.

The government continues to plan for the development of a forex market where the manat would find its appropriate value vis-a-vis foreign currencies. The Baku Interbank Currency Exchange was established for this purpose in August 1993, but so far it has been used for trading only in FSU currencies except in late November when the CB manipulated it to set "the market rate" of the manat at \$1=man118 when the free market rate was about 300 manats to the dollar and when the government itself was trying to sell one dollar for 400 manats through the Saving Bank. The authorities need to recognize that such acts, however good justifications may be shown for them by their designers, will do more harm than good by way of damaging public confidence in the market economy. With the manat becoming the sole legal tender from January 1, 1994, determining its rate against all major foreign currencies, including the ruble, became an important issue, and it was hoped that the Baku Interbank Currency Exchange would be used to determine the proper rate of the manat without the authorities' violation of market rules. Nevertheless, due to the lack of supply in foreign exchanges it has not been realised so far.

9- Privatization and Reforms

The privatization programme in Azerbaijan started in 1993.

However, the electricity and water supply, rail and transport, trans-continental pipeline, television and radio, irrigation systems and some branches in the pharmaceutical industry are excluded from the privatization programme. The main objective of the programme envisioned privatizing 1/3 of most small and medium scaled enterprises in food, light industries, trade, and services sectors between 1993-1994. Privatization of large scale enterprises would then continue in the proceeding years.

In November 1993, a new programme was announced to accelerate the privatization process in 1994. The programme targets the privatization of 2500 enterprises with an expectation to collect 1 billion manats. Furthermore, the privatization of 17 establishments in the production of oil exploration pumps, refrigerators, cooling units, carpets, textiles as well as knitwear are also on the agenda.

The European Union and the World Bank showed interest to pledge the necessary financial resources required for the liquidation of enterprises and the implementation of the privatization programme.

10- Foreign Investments

Foreign investment have held high priority since the proclamation of independence, despite problems faced through the insufficient banking system, communications structure and legal infrastructure, and the political conflict with Armenia.

Most of the foreign enterprises are established for barter trade and the majority of joint-ventures are

established with partners from the UK, China, Switzerland, USA, Turkey and Iran. It is estimated that total investments in non-oil related industrial sectors have reached 2 billion dollars. Emphasis is given to oil exploration and transportation with an objective to solve economic problems. Other planned investments are in auto and parts manufacturing, the production of oil well pumps, oil well repair equipment, nails, gasoline station equipment, and sewing machines.

11- Agriculture

Agriculture accounts for about a quarter of Azerbaijan's NMP. Most of the country's farming activity takes place in the lowlands of central Azerbaijan, alongside the Kura and Araks rivers. The country is a major producer of tobacco, tea, grain, vegetables and fruit, and livestock products such as meat, milk and eggs. It is the northernmost country in the former Soviet Union producing cotton. Silk is also important crop with 5,000 tons annual capacity. Agricultural reforms have focused on leasing land to farmers rather than outright sales.

12- Mining and Energy

Azerbaijan's mineral resources include iron, aluminium, zinc, copper, arsenic, molybdenum, marble and fire clay. Most of these resources are being exploited, but the mining industry is badly in need of modernisation.

Oil and gas production and refining are the linchpins of the Azerbaijani economy. The region around Baku has been yielding oil since the 10th century. Large-scale exploration

started in the 1870s, when Baku became a boom town. The Baku Institute of Geology estimates that 60% of the country's territory is oil-bearing. The country's remaining reserves are around 1bn tons. Between 70% and 80% of oil and gas are extracted offshore from reserves in the Caspian Sea. Refining is concentrated in two major facilities: Aznefteyak, and New Baku Oil Refinery. Production of crude fell from 14.7m tons in 1980 to 11.7m tons in 1991.

In september a seven-billion-dollar agreement was signed with Amoco, British Petroleum, Pennzoil and other companies such as Turkey's TPAO. The agreement covers a 30-year period and includes an estimated reserve of 500-700 million tons of offshore Caspian Sea oil.

13- Manufacturing

The manufacturing industry is relatively developed, with 3717 industrial enterprises and 400.000 workers. Oil equipment manufacture is Azerbaijan's major industry, mainly based in Baku, and the country used to supply some 70% of the former Soviet Union's requirements. However, much of the plant is run down or obsolete, and Azerbaijan has been forced to start importing for its own needs. There has been a shift from oil-based industries, such as chemicals to sectors such as finished metal goods, including pipes, machine tools and computers. It is the region's air conditioning unit assembly, but dependent on Russia for most of the components. Other important sectors of concentration in the country are food, electrical equipment, machinery equipment and textiles. Although the manufacturing sector possesses export potential,

major problems of the industry are its dependence on other republics' resources for raw materials and lack of experience in world markets.

14- Transport and Communications

The main motorway to Russia runs from Baku along the Caspian coast. There are rail connections between Baku and Tbilisi in Georgia and Daghestan on the Russian border. However many of the roads are in serious need of repair. There are also ferry connections between Baku and Krasnovodsk in Turkmenistan, and with Iran. Scheduled flights from Baku connect the country with Russia, Turkey, Iran and Germany. Although there are 650.000 phones, 400.000 extra lines are required. The equipment is old and requires renovation. International communications can only be realised through satellite systems.

II- FINANCIAL SYSTEM IN AZERBAIJAN

1- New Legislation

Azerbaijan has already taken a number of steps to provide the basis for a market-oriented financial system and to lay the framework for establishing a two-tiered banking system with the ANB as an effective modern central bank. With the passage of the Law on Banks and Banking Activity and the Law on the National Bank, enacted on August 7, 1992 and prepared by Prof.Dr. Ilhan Uludag from Marmara University, Azerbaijan has made important first steps toward establishing a sound legislative framework for a modern banking system.

The said Laws would firmly establish the primary goals of the ANB as price stability and the maintenance of a sound financial and payments system; provide it with the tools and flexibility to achieve its goals; clarify that it will not engage in commercial activity; and revise its internal structure to more appropriately reflect the fundamental change in the nature of its duties.

2-Introduction to Banking Structure

The banking system currently comprises the Azerbaijan National Bank, the Agroprombank, Promstroibank, and International Bank as well as the Sberbank and 00 commercial banks. The specialized banks are state-owned as opposed to the commercial banks which were formed with the capital of enterprises and cooperatives. Together the banking system operates nearly 1600 branches throughout the republic, 1,330 of which belong to the Sberbank. A large part of banking assets are nonperforming, however, as they are tied up with institutions of the old Soviet system which no longer exist. The Sberbank mobilizes some 90 percent of total deposits.

The banking structure and intermediation process in Azerbaijan remains the financial counterpart of a central materials allocation system effected through annual and quarterly credit resource plans developed by the national government. The Sberbank mobilizes household deposits which it lends to the ANB. Prior to the break-up of the USSR this lending was done via its parent bank in Moscow. The National Bank, within the context of the credit plan, on-lends these

resources to the specialized banks and the nascent commercial banking sector at a fixed rate of 12 percent, with a stipulation that spreads be limited to 3 percentage points on such funding. To facilitate this flow of funds, Sberbank deposits are guaranteed by the Republic of Azerbaijan and the bank is not subject to the reserve requirements applicable to the commercial banks. On the assets side of the ANB, rediscounting to the Agroprombank and Promstroibank is on demand. Neither of these two banks are subject to the prudential guideline that credit not exceed twenty times their capital base, which is applied to the commercial banks.

The commercial bank branches operate correspondent accounts with their parent banks. However, as the Agroprombank and Promstroibank are not required to have reserve accounts with the National Bank, this has allowed for the development of positive unsettled clearings in system. This item constitutes an even larger source of funds to the banking system than is rediscounting by the National Bank.

The balance sheet quality of Agroprombank and Promstroibank is poor. Not only does the Sberbank pay interest on deposits while a large part of its assets are frozen, the Agroprombank and Promstroibank have net claims on Russian enterprises which have been uncollectible. Both the asset and liability quality of the Banks is therefore doubtful and will require some restructuring if they are to operate as viable commercial banks.

The International bank monopolizes the foreign exchange market despite the fact that there are thirteen commercial

banks which are licensed to deal in foreign exchange. It is fully state owned and receives the inflows from the mandatory 40 percent surrender requirement on export earnings. The Bank operates correspondent accounts with all major countries. These accounts carry no open position and are balanced on each currency daily. There is some small foreign currency lending and, along with selling to the public, they match clients on a bilateral basis.

The nonspecialized commercial banking sector is small, accounting for about 10 percent of total assets. They are mostly one-branch organizations, with very small capital bases. Loan funding comes primarily from ANB refinancing.

3- Banking Supervision

As commercial banking is a very recent development in Azerbaijan, not surprisingly prudential supervision is also largely new to those who have the responsibility to carry it out. However, the basic principles have been clearly understood and enshrined in the law itself. The two laws, on the ANB and on banks and banking activities, give by and large to the ANB the power it needs. These along with the regulations recently issued form the basis for supervisory procedures adapted to the present status of the banking system.

The ANB determines the procedures regarding formation of reserves and provisions for possible losses. It establishes economic rules on the minimum amount of capital, a minimum ratio of own funds to total assets, liquidity ratios, reserve

requirements, maximum amount of risk per borrower, maximum foreign exchange and interest rate risk and what is called minimum foreign exchange risk. ANB also establishes accounting rules for banks, defines how banks must submit their reports, and performs on-site inspection of banks.

Only a few amendments and complements can be suggested to the legal and regulatory frameworks. The most critical point is related to the procedure for granting bank licenses and to the number of banking institutions. As an understandable reaction against a long era of excessive centralization, the tendency has been to allow the largest economic freedom to all, including the right to set up a banking institution. Experience shows, however, that errors and mistakes of inexperienced bankers are frequent, and they can be expensive for the community as a whole.

4- Monetary Policy and Market Operations

Very much in line with the former USSR system of a centrally-planned economy, one of the most important current tasks of the Central Bank is to work out each year the overall credit needs of the economy according to the annual forecast of the economic growth of the country developed by the Supreme Soviet's Economic Committee. Actual total credit to the economy is, however, outside the control of CB. Money market operations do not exist.

Required reserves are currently maintained only by the commercial banks. The reserve ratio ranges between 10-15 percent, according to the maturity of the deposits. Foreign exchange deposits are not subject to reserve requirements.

CB grants credit to commercial bank at an interest rate of much lower than inflation rate.

5- Accounting System

The banking system has a complicated accounting system. The CB continues to use the old format of the former Gosbank which is divided into groups for special kinds of accounts but only numbered in a sequential manner. The descriptions of some accounts still refer to the "Soviet Union". Within the trial balance of the total consolidated balance sheet there are almost 400 accounts. Because of the need to permit external auditors to check compliance with the plan, all debit entries must be booked on expense or asset accounts or at least summarized in debit turnovers, and all credit entries on revenue or liability accounts or at least summarized in credit turnovers. This requires a huge number of detailed accounts and makes the accounting difficult to survey.

6- Payments System

The payment system in Azerbaijan is in the early stages of a major transition, and currently is among the least developed of all the former Soviet Republics. The focus of the system has been on control and accountability and, as a result, the main instruments available to make payments are paper-based credit transfers called payment orders. The system of inter-republic transfers has broken down due to limitations on transactions through the central bank and the

long delays required for payment orders to be shipped through the mail. This has resulted in two distinct payment systems. A cash system, comprised of currency, and a noncash system comprised of payment orders and checks. Cash is available to enterprises only for wage payments to individuals. Payment orders and checks are accessible only to enterprises and government entities. This is distinctly different from western countries where checks and similar instruments are classified as cash items because of the agreed upon timing of the availability of the funds.

The primary payment instrument utilized in Azerbaijan in terms of number of transactions is cash. The other major instrument are payment orders and checks. Payment orders account for approximately 80% of this volume and checks account for the remaining. Payment orders, a credit originated instrument, is the only tool available for enterprises to effect payment for goods and services. These offer enterprises increased flexibility and ease of use over cash.

Checks, which have a limited role in the system, are used mostly by enterprises to pay for goods and services and to obtain cash for payroll purposes. Although checks are readily available, their use is well-controlled and restricted by the banking industry. They are not free flowing demand tools as seen in other countries. Enterprises are required to undergo rigorous analysis of their financial status prior to being granted checking privileges. checks are not available to the every day consumer. This reduces the risk of fraud or

loss for banks but is insufficient from the consumer standpoint.

The major barriers to improving the payments system are a lack of demand by enterprises for faster payments in part owing to low interest rates, no initiative by banking or government to expand payments instrument use, a lack of understanding of important payments system concepts such as finality and availability, and problems with the payments infrastructure, such as poor and untimely transportation, limited automation application, and lack of quality communication circuits.

The payments system clearing structure has three levels. At the base of the structure are banks, commercial banks and savings banks that provide services to consumers, enterprises, and government entities. At the next level are four settlement centers located in Nakhichevan Central Bank, Baku Central Bank, Agroprombank, and the Promstroibank. These centers provide clearing and settlement services for institutions in their region. They act as the consolidation point for inter republican payments instruments, maintain customer and enterprise account level information, and update these to reflect transaction flows. At the top of the system is the main computing center located in Baku, which has two roles. One, to provide clearing services and customer account processing for approximately 30 banks in the Baku vicinity. The other is to perform clearing and accounting services for inter-and intra-Azerbaijan payment instruments. This includes updating correspondent account totals of other republics and conducting general ledger accounting for the State banks.

7- Foreign Exchange System

The forex markets in Azerbaijan consist of noncash inter-enterprise bilateral negotiations mediated by banks (90 percent are carried out by the state-owned International Bank) and cash street markets where forex rates reflect the segmented supply and demand of "hard currency" vis-a-vis the manat. Dollar/manat rates differ greatly among markets depending on whether they are cash or noncash transactions, and especially when compared to the official fixing rates determined in the Moscow Interbank Currency Exchange. The large discrepancies in the forex rates among different transactions reflects the lack of an efficient infrastructure necessary for promoting arbitrage trading which would consolidate the various forex rates into narrower ranges. The Interbank Forex Market was set up at 26/7/199. But, due to shortages in supply and inefficiency in market infrastructure it does not run effectively.

Azerbaijan currently has neither a sizeable stock of foreign exchange reserves nor experience in designing monetary policy within a fixed-rate or convertible system.

8- Organization Structure

Central Bank is divided into eight departments, two branches, and two units. The departments are Economic Research; Currency Circulation; International Relations; Accounting and Statistics; Personnel; Business; Security; Construction and Maintenance.

The present organization of the CB reflects the

functions the Bank handled as a branch of the Gosbank. Its ability to achieve the maintenance of domestic price stability and the purchasing power of the national currency is circumscribed by this structure. The new functions of the Bank may not yet be clearly understood by the staff whose careers have been spent working at a branch of the Gosbank. Commercial banks also have inefficient organizational structures proper to functional areas they serve. However commercial banks are undergoing fundamental changes in their organizations.

III- EVALUATION OF ECONOMIC SYSTEM

A- THEORETICAL APPROACH

1- Centrally Planned Period

Theoretical Approach/Centrally Planned Period

There is an intensive market control in centrally planning economies. Somewhat more complex situations can arise under central planning, when both prices and quantities of supplies are predetermined by the government. The figures 2/a.b.c on pages 109 and 110 illustrate the mechanism of price control and quantity rationing under central planning:

Figure - 2.a: At the price ceiling P_1 , demand increases to Q_1 , but instead of the market clearing quantity Q_0 only Q_2 will be supplied. The excess demand of Q_1-Q_2 has to be eliminated by quantity rationing. At the same time, consumers are ready to pay a price of p_2 for the available short supply

of Q_2 and black marketeers are able to reap a profit of up to $Q_2 \cdot (P_2 - P_1)$ by buying at the ceiling price and selling at the black market price.

Figure - 2.b: The floor price P_1 raises output to Q_1 but reduces demand to only Q_2 . The excess supply of $Q_1 - Q_2$ can be sold only at the lower prices ranging between P_1 and P_2 . The Government can either add the surplus to its stockpiles or subsidize its sale at an expense equivalent to at least ABC .

Figure - 2.c: The quantity supplied is likely to be determined by the plan (Q plan), while the price (P_1) may be fixed, subject to a ceiling, or determined by a price determination rule, e.g. cost plus pricing. With the underlying supply and demand conditions described by SS' and DD' , the excess demand of $Q_1 - Q_{plan}$ may raise prices in the black market while the production of the entire planned quantity of Q_{plan} may require subsidies of the equivalent of FGH .

The most pressing problem in the economy is the declining growth rate of the economy and the mismatching of supplies and demands. The economy is overplanned, overadministered and characterized by the paradox of excess demand and massive inventories. As a result, Soviet firms and farms have little genuine autonomy and few incentives in matters such as deciding what to produce, which raw materials to procure and from where, how much to sell, what prices to charge, which capacities to scrap and which new machines to install, and which new technologies to develop or adopt. The state wholesale suppliers and retail shops have no incentives to push sales or clear inventories.

In a CPE there is a state bank which usually has a significant monopoly over banking and credit. Under this "mono-type system" there is no significant secondary credit expansion, but the monobank has unlimited capacity to create bank deposits. In addition, there are specialized financial institutions that provide banking services to particular sectors, but essentially channel credit to enterprises in these sectors in line with the directives specified by the central authorities.

There are two distinct and separate financial circuits in traditional centrally planned economies. One serves the household sector which receives personal incomes in cash and effects payments for consumption in cash. The other serves enterprises which receive credit from banks and make payments to other enterprises and budget entities via current bank accounts, while paying wages and salaries in cash. Households can deposit funds with the bank or banks serving the household sector, which also extend credit to the household sector. However, private citizens can not invest in, or directly lend to state enterprises, or buy whatever is designated production input from these enterprises.

The role of the monetary system is to finance the production plan; in essence the physical plan dictates a financial plan, decomposed into a budget, a credit plan and a cash plan. Monetary policy is exercised through controlling the volume of credit to state enterprises and budget entities, and making available the growth of cash in line with the planned gap between monetary receipts and outlays of the household sector. The state bank has little autonomy, but

is charged with monitoring the observance of the central plan by guaranteeing the enterprises the loans needed to carry out planned transactions, and by seeing that these loans and enterprises' own deposits are only used for those transactions. Every transaction of any importance, such as enterprise withdrawals of cash for wage purposes, must be effected through the drawing of a check on the state bank.

Given the reliance placed on the direct allocation of credit in a CPE, interest rates and the exchange rate have virtually no allocative role. Credit is usually extended to enterprises at low fixed interest rates, with no tailoring of interest rate levels to repayment risks and maturities of particular loans. Also interest rates offered on financial assets held by enterprises have been kept at relatively low levels and in many cases surplus funds have been syphoned off usually by ad hoc agreements with the government, and in some instances by high tax rates. As a result, there has been a strong tendency for enterprises to accumulate real assets (inventories, plant and equipment) as opposed to acquiring financial assets.

The dominance of state enterprises as borrowers from the banking system obscured issues of risk. Bankruptcy was not a relevant event and the ultimate owner of both enterprises and banks was the government. Any surplus of receipts over expenditures in the banking system was transferred to the Government. Similarly, large transfers including of depreciation funds, were made by enterprises to the Treasury and the state budget was the predominant source of investment funds. Thus, financial policies and the absence

of risk and accountability appear to have contributed to the "investment mania" of state enterprises in many CPEs, which has co-existed with a relatively undeveloped network of financial institutions.

2- The Transition Period:

There are three types of market economy in the World experienced in Western European countries, in USA and in Japan respectively, which a country in transition can take as a model to implement. The choice will be determined by characteristics of the related countries in transition. However, it is obvious that the economy should adopt a series of measures:

- Enterprises, unions and various kinds of associations should be freed from the dictates of vertical structures. By supporting small enterprises, a remarkable rise in effectiveness and profit, especially in agriculture, trade and services can be achieved.
- The state budget expenditures should be reduced.
- Conditions stimulating enterprise and personal savings should be created.
- External loans should be reduced, while the resources deriving from them should be primarily directed towards consumer goods.
- An anti-monopolistic economic environment, which could be called a system of regulated market, should gradually be formed. In order to achieve that it is important to:
 - speed up the reorganization of the financial credit system, as without its renewal the economic market environment will

- be unstable and incomplete;
- reinforce the role of monetary-credit and budget regulation, including taxation, which is bound to occupy a key position in the mechanism of state influence on the economy;
 - consistently develop a financial infrastructure: a monetary market, a market of credit resources and paper titles, a foreign exchange market; with the aim of a transition towards a system of rigid financial restraints and a flexible material-monetary resources transformation mechanism;
 - create the prerequisites for the abandonment of directive price-formation and for the cautious enlargement of the sphere of flexible price-formation dependent on supply and demand, by applying different regimes of price policy;
 - gradually reject the practice of administrative control of wages and their regional and sectorial structure, and transfer this function to a well-regulated and socially-guaranteed labour market;
 - create the prerequisites for a gradual transition to a partial and eventually complete convertibility of the rouble;
 - accomplish the formulation of a series of laws, including the anti-monopolistic law, which constitute the legal mechanism to regulate and guarantee the working of the socialist market.
 - The strategy of structural and investment policy should be oriented towards to integrates itself into the structure of world economic relations.

- The current mono bank system should be shifted to a two-tier banking system.
- It is imperative to develop a more efficient framework for monetary management, to provide greater autonomy to central banks in macro-stabilization efforts, to strengthen competition in the banking system, to built up a banking supervision system, to foster money and securities markets, and to streamline the payments system.

3- Current Economic Structure

A set of reform program is a prerequisite for successful transition to market economy. Particularly important is establishing public confidence in the national currency and curbing inflationary pressures. This should be possible when the initially suppressed inflation has run its full course, provided that the Government continues to pursue prudent fiscal and financial policies.

A sound management of public finance is necessary for stabilization, that all government revenues and expenditures be brought into the budget. The financial system should change from being an agent to implement the decisions made by administrators, to being a system that mobilizes and allocates resources efficiently. Additional measures are needed to achieve sustainable fiscal balances. They include, among others, strengthening the tax administration, reducing the bulk of current tax exemptions, gradually phasing out subsidies such as those for public transportation, housing, irrigation, and water, abolishing some government activities and introducing user fees in health and education services.

The Government should also be able to resist politically induced, generous consumer subsidies and populist expenditure programs, and unrealistically large and uneconomic investment programs.

Although not yet quantified in official statistics, strong anecdotal evidence exists that the domestic private sector in Azerbaijan is vibrant, waiting for clear legislation and rules to legalize and expand its operations. Therefore a transparent legal and enabling environment is an important basis for private sector development.

Without an appropriate trade policy and payments system, achieving overall output recovery will be difficult. The design of a detailed trade regime may be premature, in view of both the uncertainties surrounding the exchange-rate policy. However, several principles should guide formulating an appropriate trade regime.

Given the country's lack of experience and institutional capacity to effect indirect controls, a program of corporatization and commercialization of enterprises must be implemented as soon as possible. This would include the change of various structures of subsectors and enterprises: Ownership, legal structure, financing, staffing, technologies and physical assets. To achieve that, in a competitive environment which includes an open external trade regime and ease of market entry, a Privatization Law should be adopted. In order to upgrade its production technology and enhance its international competitiveness, privatization should be open to foreign investment.

The irreversibility and the pace of reforms require a

safety net which effectively put in place.

Important to the success of the reform process is a strong performance in the agricultural sector. The transition from the present system to full privatization must be gradual, first by introducing transparent and efficient management procedures for the state and collective farms. At the same time, the management of public services in the sector should be decentralized with a view toward bringing managerial decisions closer to the farmers. Expanding family ownership on a massive scale should be preceded by substantial privatization of input distribution and marketing channels, operating in a competitive environment.

Efficient development of Azerbaijan's substantial energy resources is crucial for sustained growth. These resources offer promising prospects for ensuring the country's external creditworthiness and generating the financial surpluses necessary for transforming the rest of the economy. Exploiting these resources efficiently will require various actions: developing an integrated strategy for offshore oil development in cooperation with foreign investors, stemming the decline in existing oil production by rehabilitating fields, restructuring the existing petroleum industry, enacting an appropriate petroleum legislation, and implementing a consistent contractual framework for the industry, and constructing a crude export pipeline route. Moreover, as soon as an adequate system for natural resource taxation exists and the exchange-rate undervaluation has largely been eliminated, the producer prices for oil will need to be raised to world levels in order to generate

investment funds, and to provide adequate incentives for the sector and the economy as a whole.

The future of dominant role of the oil industry would also require an appropriate overall incentive framework and careful policy management. Two possible developments may adversely affect the economy. First, the oil industry may bid away factors of production from other sectors, and exert pressure on wages, land prices, and interest rates. Second, increased foreign-exchange earnings may induce an appreciation of the exchange rate.

IV- EVALUATION OF BANKING SYSTEM AND PROPOSALS

1- Legislation

Due to the lack of experience in banking system, the basic functions of the Central Bank should be redrafted to more clearly bring out its principal functions, namely:

- to conduct monetary policy;
- to act as fiscal agent of the government;
- to issue currency;
- to advise the government on economic policy;
- to regulate and supervise the banking system;
- to act as the custodian of the country's international reserves and to regulate the foreign exchange market and the exchange system; and
- to manage public debt.

Article 6 of the law on Banks and Banks' Activities limits any single shareholding to no more than 12 percent of the capital and puts a floor of 9 shareholders for capital

subscriptions. It would be better to require only the National Bank's approval in cases where a single shareholder's capital would exceed, say, 10 percent.

The law is too severe in stipulating that if the application for licenses is not considered by the National Bank within a specified time period the responsible official will be dismissed.

The text of Article 5 of the banking law is too broad in that it does not restrict banks from engaging in nonfinancial services, such as, e.g., transportation.

2- Banking Structure

The financial system as described is neither competitive nor efficient. Competition is limited because the system remains highly specialized sectorally and because the institutions have operated on different sides of the balance sheet. Further, in practice, commercial banks do set their own interest rates and some banks even take equity positions in lieu of interest as a hedge against inflation. The interest rate structure of the system, however, has various subsidy features, the most glaring being the rediscount rate charged by the CB, making it in fact a lender of first resort, and most lending rates are highly negative in real terms.

The clearing and settlement process as it relates to both inter- and intra-republican payments is inefficient, resulting in large and variable floats in the system.

The ownership structure of the banking system is another impediment to competition. Even after the divestment of

shares in the specialized banks, State ownership will be 51 percent. Finally, the system's efficiency is affected by the method of computing the reserve requirements.

Over time, the CB needs to reduce its intermediary role and allow for the evolution of a full interbank market. This has already started but can be accelerated.

The entire banking system needs to be put on a correspondent account basis, with settlement taking place on the books of the CB daily. This will improve efficiency and reduce the ability of the Agroprombank and Promstroibank to create noncash money. This is a prerequisite for the CB to gain control of monetary policy.

The restructuring in banking system is necessary because the main financial institutions have debts to and claims on institutions of the former Soviet Union which no longer exist. Noncash settlements and intermediation through Moscow has, since the break-up of the system, left what are essentially bad debts on the books of the banking system of Azerbaijan. For all intent and purposes these obligations are only notional, and their status will only be resolved in the context of a comprehensive agreement on the disposition of the assets and liabilities of the former USSR.

3- Monetary Policy and Money Market Operations

A key element in the transition to a market economy will be a lessened official role in the allocation of credit. Monetary policy needs to be oriented toward achieving price stability through control of the overall amount of credit in the economy. The market should be permitted to determine the

sectoral allocation of credit. Accordingly, the CB should adopt price stability as its ultimate monetary policy goal and base its policy initiatives on an analysis of economic, and especially monetary trends and developments and work to enhance the effectiveness of monetary policy instrument. The CB also needs to strengthen its legal authority to set independent targets for monetary policy and to permit it the flexibility to change the setting of its policy instruments to respond to changing circumstances.

The CB should refocus its efforts away from estimating currency needs of the economy and aim at using monetary policy instruments to control its Net Domestic Assets, thereby indirectly controlling the overall level of credit in the economy. Until the CB gains familiarity with the use of indirect instruments, it may have to rely on specific ceilings on its credit to individual banks.

In the framework of the control of NDA of the CB, a quarterly limit should be established on the amount of refinance credit that will be provided determined on the basis of monetary policy objectives. This amount should be distributed to banks in a nondiscriminatory manner. The CB should not try to accommodate various demands for credit presented to it by banks nor should refinance policy be used to allocate credit to specific sectors or to provide the basis for subsidized lending. If subsidies are deemed necessary, the preferred approach is to channel them through the Government's budget. The rate of interest charged on CB lending should be increased so that it is in line with the inflation rate, and applied uniformly to all banks. The

refinance rate should eventually be determined by a market-oriented approach such as an auction mechanism.

Effective monetary control makes it essential that reserve requirements be applied to all banks including the state banks which are now exempt. The requirement should be uniform across maturities of deposits and across banks. The method of calculating required reserves should be altered so that it is based on period averages and can be satisfied by average holdings of reserves and correspondent accounts at the CB should be unified, to allow banks more flexibility in the use their deposits at the CB. The CB should encourage the development of an interbank market through adequate pricing of its credit and appropriate procedures for banks' access to it, strong sanctions for noncompliance with CB reserve requirements, and sufficient feedback to banks on their positions at the CB.

4- Payments System

Much remains to be accomplished in Azerbaijan in the area of payments system, and the CB is considering actions that would resolve several of the current major problems. The recent decision of CB to require that Agroprombank and Promstroibank open correspondent accounts at the CB will speed up the payment process and facilitate settlement on the books of the CB for all banks in Azerbaijan. This policy action need not involve the CB in any further clearing operations as it entails only a change in procedures rather than in the volume of the work involved.

We recommend that the CB spearheaded the establishment

of regional clearing houses, to speed up the process of clearing and settlement. As a transitional step, the CB may choose to get involved in providing facilities for the clearing houses and become a leading participant in drafting clearing and settlement rules, security standards, and codes of conduct for clearing house participants. However, the clearing houses should be handed over to the commercial banks as soon as feasible to lessen the administrative and accounting burden currently shouldered by the CB. At the same time, the CB should divest itself of the accounting operations it currently performs for banks.

Commercial banks should continue to be encouraged to establish correspondent accounts with banks abroad with credit limits negotiated according to standard international practice. The CB should make it clear, however, that it will not be responsible for the obligations of the commercial banks, including the state banks. Such a clear understanding is essential to ensure that correspondent account relationships, and especially settlement terms are negotiated according to market principles.

5- Foreign Exchange System

The current foreign exchange system needs to be improved to encourage market trading and reduce the authorities' excessive controls on the allocation of foreign exchange. The CB must take a more active role in promoting the development of a foreign exchange market. The Government should take a firm decision to adopt a freely floating exchange rate for the manat following the reasonable level in international

reserves. It should also opt for the establishment of a direct dealing interbank foreign exchange market as the best assurance of allowing the free interplay of market forces to determine the exchange rate. The CB should help establish certain conventions and rules of the game for this market such as those governing the standard contract size and settlement period. The CB will also need to introduce liberal foreign exchange control regulations beginning with the replacement of the current surrender requirement with a repatriation requirement, whereby exporters would not be obliged to sell their resources to banks. The CB will also need to introduce modifications to "instruction no. 3". The concerning foreign exchange exposure. The new rule should require only that the end of day open position obey certain prudential norms.

In order to properly manage official foreign exchange reserves, foreign exchange reserves of the Government should be transferred to the CB. The CB should open correspondent accounts with central banks and commercial banks abroad and obtain portfolio management expertise. Organizational changes within the Bank will also be necessary to establish the capacity to monitor, analyze, and operate in the foreign exchange market.

6- Banking Supervision

The transition to a market economy will provide the commercial banks with an increased amount of freedom to allocate credit resources. Concurrent with this freedom will come increased risk for individual banks that could, if left

unchecked, lead to problems for the entire financial system. For this reason it is important for the CB to change the focus of its supervisory activities so that they concentrate on evaluating the risks being undertaken by banks. In this respect, the present prudential rules are not sufficiently strong to ensure the soundness of the banking system. The licensing requirement should be tightened. Many licensed banks are not of viable size and pose a serious threat to the banking system. The minimum capital should be raised to the amount equal to \$1,000,000.- to force non-viable banks to close or merge. Rules regarding loans to major shareholders and their companies, and those involved in the management of a bank, and limits on investing in nonfinancial activities, should be strengthened. In order to prevent banks from being established with the primary objective of intermediating CB resources, and to enhance deposit mobilization, it is recommended that banks' indebtedness to the CB be limited to the equivalent of 50 percent of their deposits.

The organization of banking supervision within the CB would also benefit from modification. In general, those responsible for on-site and off-site supervision should be combined within one department and, eventually, each inspector should be involved in both parts of the task. Although it is not yet capable of complete examinations of the former specialized banks, the Bank Inspection Department should conduct some investigation into these institutions, however limited. A judgment on the quality of the loan portfolio of these banks is an essential first step toward

developing a plan for their restructuring, an activity that seems inevitable.

7- Organizational Structure

Banks including CB need to clarify their objectives and main functions in line with their charter and the laws, and to draw up specific work programs for each section of the bank to fulfill their functions. There is a need to reduce or regroup the departments according to the main functional areas of the banks, to assign operational responsibilities for each main functional area to one department director and to limit the number of managers.

The recent reorganization of the CB created a large number of new departments. Organizational changes in the CB would include shifting statistical functions from the Accounting Department to the Economic Research Division and strengthening the accounting functions along the lines discussed at the recent accounting seminar for FSU accountants in Alma Ata. The establishment of an internal audit unit in the CB directly responsible to the management and the Board is a matter of some urgency.

The responsibilities of the CB City Administration in the area of foreign exchange management and cash handling should be clarified with the objective of altering or eliminating some functions and merging those remaining with the administrative structure of the CB. A new Banking Department, based on the noncash related parts of the City Administration should be established to service commercial banks and the Government's needs. Computing, settlement and

clearing functions should be integrated in the new Banking Department following a clarification of the need for computing facilities in the CB and the elucidation of a new role for the Computer Center.



V- CONCLUSION

At the beginning of transition period, Azerbaijan has many advantages, mainly natural resources and well-educated labor forces, to cope with economic problems. At this stage, the obstacles inherited from Centrally Planned Period are as follow:

- The most pressing problem is the declining growth rate of the economy and the mismatching of supplies and demands, when both prices and quantities of supplies are predetermined by the government. The excess demand condition entails queuing and rationing and invites black market profiteering, while the excess production costs require subsidization.
- Money and credit policies and price restrictions followed for catching plan targets have caused high inflation. The annual inflation rate is higher than %1000 in Azerbaijan.
- The lack of motivation, incentives and competition in Central Planning System created adverse effects on both entrepreneurship and future expectations of individuals and efficiency of production.

In order to remove all these obstacles, the task of reforming the economy is thus enormous. The key elements of the economic policy aimed at the stabilization and the structural transformation of Azerbaijan should be as follows:

- The development of a legal and institutional framework consistent with a democratic society and market-based economy.
- Full convertibility of the manat, and continued fiscal and monetary restraint to ensure its stability.

- A substantial program of privatization backed by enterprise restructuring, reform of the financial sector, and measures to stimulate competition.
- Establishment of a social safety net to mitigate the social cost of adjustment.
- A clear and stable foreign direct investment policy, including for the oil sector.

Financial sector carry a key role in affecting the efficiency of resource use in the economy by influencing the mobilization and employment of financial resources. Our findings and proposals for financial sector are as follows:

Monetary policy needs to be oriented toward achieving price stability through control of the overall amount of credit in the economy. The market should be permitted to determine the sectoral allocation of credit. On the other hand, specific ceilings on credit to individual banks is necessary for CB. The CB also needs to strengthen its legal authority to set independent targets for monetary policy. The rate of interest charged on CB lending should be increased so that it is in line with the inflation rate, and applied uniformly to all banks. Reserve requirements should be applied to all banks including the state banks which are now exempt. The commercial banks' required reserves and correspondent accounts at the CB should be unified, to allow banks more flexibility in the use their deposits at the CB. The CB should encourage the development of an interbank market.

Much remains to be accomplished in Azerbaijan in the area of payments system. Regional clearing houses can be

established to speed up the process of clearing and settlement. With regard to inter-state payments, the Government should consider participating in the Interstate Settlement Bank. Commercial banks should continue to be encouraged to establish correspondent accounts with banks abroad.

The current foreign exchange system needs to be improved to encourage market trading and reduce the authorities' excessive controls on the allocation of foreign exchange. The CB should take a more active role in promoting the development of a foreign exchange market. It should adopt a freely floating exchange rate and introduce liberal foreign exchange control regulations and let banks have the end of day open positions. The responsibility of managing official foreign exchange reserves should be taken over by CB.

Market economy provides commercial banks with an increased amount of freedom to allocate credit resources. In this respect, prudential rules should be changed and the licencing requirement should be tightened. Many licensed banks reflect a serious threat to the banking system. The minimum capital should be raised to the equivalent of at least \$1,000,000.-. Regulations on loans to shareholders and limits on investing in nonfinancial activities should be strengthened.

Banks including CB need to clarify their objectives and main functions in line with their organizations. There is a need to reduce or regroup the departments according to the main functional areas of banks.

A Financial Sector Reform which includes the above-

mentioned proposals should be designed and implemented in coordination with structural reforms, and adjustment policies. In this respect, Azerbaijan is at the beginning of the way a yet. However, It has some important advantages such as well-educated population and modern legislations on banking sector.

